

AC 9880

Külmale maale!

Eduard Wilde

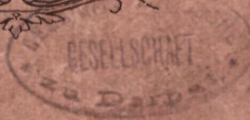
külaajutt.

Cortus.

„Postimehe“ trükk ja tulu.

1896.

2417

Külmale maale!

Eduard Wilde

külaajutt.

Turjewis.

„Postimehe“ trükifoja trükk.

1896.

Käiklane teada!

Дозволено Цензурою.
Юрьевъ, 10 января 1896 г.

Käiklane
2417

Султанъ
"Бостанъ" ташлажа катта.
1896

Jaan palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema
 ja palmetas tema ja palmetas tema

Juba esimesed oreli-hääled tõivad
 Jaanile pühalikult liigutatud
 tuju. Tema rinda asus see lapselik
 haledus iseenele üle, mis raskest hai-
 gusest toibunud inimese üle tuleb, kui ta
 oma lehanõrkust, oma wäetimat ole-
 kut tunneb. Ja Jaani meelest
 oli, kui peaks ta ka teistelt, kes
 tema lähedal olivad, kes ta otja
 waatasiwad, tawast laastundmusest pa-
 luma — nagu wäeti lapsukene ku-
 nagi oma haleduses. Ta lastis
 end wäsinult ühe istme pääle maha
 ja kuulatas oreli eesmängu ja kuulata-
 tas koraali kaeblikku wiisi ja filmad
 läksiwad tal niiskeks. Ta süda su-
 las lapselikul, palawal tänutundmu-
 sel selle nägemata abimehe wastu,
 kes tema noort elu närtsimise eest
 kaitznuud, kes teda selle tumeda kolli
 küüfist wabastanud, keda ta, kui ini-
 mese-laps kunagi, harjunud kartma.

Jaan palvetas kaua ja palawal õhinal, esmalt tumma südamega, siis sofistawate huultega. Ta palus ja tänas, tänas ja palus, kuni ta meel wagusaks ja wäsinuks sai. Ja siis, kui ta oma kohust tundis täitnud olewat, kui tal enam midagi meelde tuletada ega soowida ei olnud, tõmmas ta end kōssi pingi nurga sisse ja püüdis jutlust kuulatada. Aga ta mõtted oliwad nii laiali ja nii udujarnased, et ta mingit ainet ei suundunud finni pidada. Spetaja kõneles ühetoonilise, laulwa naesehäälega, mis koguduse üle elustuse asemel nagu igawuse ja une wõrku kudus. Usjata wõitles Jaan mõni aeg oma raskete laugedega, ikka jälle langesiwad nad nõrgalt maha, ja tinane wäsimus roomas ta terve keha üle — ta tuffus, tuffus ja jäi siis magama. Sest polnud wiga, ta ei olnud ainus magaja.

Nad kõik oliwad wäsinud töö-inimesed, hommiku wara üles tõusnud, pita tee ära käinud — Jaan päälegi jala. Keegi ei pannud neile seda

pahaks, ja õpetaja, hää mees, oli as-
jaga harjunud. —

Jaan ärkas alles, kui orel unesti
hüüdma hakkas. Tal oli üsna häbi.
Niisugusel pühapäeval, kus ta oma
tervetsaamise eest tulnud Jumalat
tänamata, jääb inimene kirikus ma-
gama! Ta piilus naabrite poole ja
püüdis nagu näidata, kui poleks ta
tuktumise pääle mõtelnudgi.

Kui kirit wälja läks ja Jaan
külma, selge õhu ning särava päikese-
paiste kätte astus, jelle laenetawa
walguse siise, mis helewalge wärste
lume pääl otse filmi-peletawaks sai,
tundis ta äkilist uimastust, ta põlwed
nõtkusiwad, ta oimud tufkusiwad
kuuldawalt. Kuttu otsis ta tuge,
seljaga kiriku müüri vastu tagaue-
des. . . Polnud ta ime: kodus kella
wiie ajal hommitul paluke kuiva
leiba ja kurnatud leha, millest pikal-
dane töbi iga üdiraasu wälja ime-
nud! Jaan pigistas filmad kinni ja
ootas, kuni uimastus mööda läheks.

Korraga märkas ta nagu warju
oma ees. Kui ta filmad lahti lõi
ja, käega neid warjates, waatas, seis-
is

ta juures üks naesterahwas. See wahtis aineti ta otša, nagu mureliku hirmuga. Jaan ei tundnud teda esimese pilguga weel ära, nii suur oli wirwendus ta silmade ees. Siis aga nägi ta, et see Wirgu Anni oli.

Matule aega ei lausunud kumbgi sõna. Tummalt andsiwad nad teineteisele kätt. Jaan wõitles oma nõrkuse wasta, astus müürist sammu teisale, kuna ta oma jõuetuse üle häbelikult naeratas.

„Küll sa oled otšas, Jaan,“ ütles Anni wiimaks.

Wastuse asemel naeratas Jaan edasi.

„Ei taha enam ära tundagi — pole enam see nägugi.“

Jaan wahtis maha.

„Nagu hauast tõusnud,“ lisas tüduruf juurde.

Seejuures wiibiswad ta hallid, niiskelt läikiwad juured silmad selle jänunewa õrnusega, mis aiuult naesterahwa hingest wabel pilkudesse tõuseb, noore mehe näo küljes kinni. Ja see õrnus, see halastuse tuhin

wärihes ka ta tajafest häälest, pani ta sõrmed räti all framplikult tufsumä.

„Su päägi on paljaks läinud.“

Seda üteldes pööras ta järsku näo kõrvale, ta laugedel rippusiwad kats pisarat.

Ja an aga tõstis käe häbelikult üles kõrwa juurde, wajutas wana pleekinud suwimütsi alamale ja tähendas:

„Külap kaswawad jälle.“

Nad hakkasiwad nüüd pikkamisi kiritu äärt mööda edasi kõndima, kus juures Anni noort meest mureliku näoga ühte lugu salaja filmas pidas. Kõike ta uuris ja pani tähele. Ta nägi, kuida külmawärin Jaani paar lorda wapustas, sest tal ei olnud kasulast seljas, ainult kerge, kaunis kulunud hall tuub, rihm wööl ja jalgas wanad lapitud Wene saapad. Anni pani tähele, kui jõuetu, lonkiva ta käik oli ja kui sinised ta huuled, kui haukus ta filmad. Ja siis mõtles ta järele, miks ta nii sagedasti sülitab ja suud matsutab. Kui Jaan uuesti keha wäristas, jäi tüdruk seisma ja ütles:

„Kuule, ja pead sooja otsima;
mine leerituppa.“

Jaan ajas vastu: tal ei olla põr-
mugi külmi, see kamsit seljas; teel
olnud tal otse higi otja ees, eht küll
ilm külmi ine.

Anni kandis pisikest kompsu käes,
mille sees ta sõrmed midagi nabis-
tasivad. Ta tõmbas suure jaia
välja ja hakkas selle otjast oma wal-
gete, läikivate hammastega risukalt
linni.

„Mu köht, läks kirikus tühjaks,
pugesin välja ja ostsin jaia ära,“
rääkis ta naerdes.

„Ei otja ei pakkunud ta Jaanile
ühtigi; naesterahwalik õrnus keelas
teda, sest ainult Jaani pärast, selle
köhu tühjuse ta tema sülgamisest te-
ravmeelselt järeldanud, oli talle jaia-
rätt meelde tulnud, mida isa juba
tee pääl trahteris täitnud.“

„Külapiinugi süda wesine on —
pikk tee käidud. Säh, hammusta
lah, — värsket soolafai.“

Jaan tõrkus vastu; ta tahtnud
ise just praegu jaia minna ostma.
See oli õige, aga Jaan jättis juurde

lõpamata, et tal ainult 3 kopikat raha
taskus oli ja et ta kuuest pisikest
timpfaiast, mis ta selle eest sai, ai-
nustgi ei oleks raatsinud suhu pista;
nattu kõht kui palju tahab, saiad
oleks ta lastele koju wiinud. Saan
tõrkus weidi, siis aga, jaja nähes,
läks ta juu nii wesiheks, et ta kau-
mini wasta ei seisnud.

Sjukalt süües kõndiswad nad pik-
kamisi ümber kiriku. Nad maata-
wad tihti pool-wiiliti teineteise otsa
— Anni tema isu pärast rõõmsa näoga,
Saan sellesama pärast häbelikult. Pool
wägise tuupis tüdruk talle weel teise
suure pätsi pihku, ja ta see kadus
noore mehe walgete, tugewate ham-
maste taha.

Tal oli piinlik tundmus, kui wisk-
faks tüdruku pilt tihti tema pool-palja
pää poole, millest kuni soetõbi juuksed
salkade kaupa raaha kattunud, nii et
praegu ainult udusulgede jarnased
itidud tuule käes wäriješiwad. Selle
pärast pööras ta täie näo parem
Anni poole ning püüdis talle jul-
gelt silma waadata.

Kui ilus ta oli! Jaani liigetest läis kuum wool läbi ja ajas talle silmapilguks were palge. Külm talwine õhtu oli neiu põskedel roosid õitsma sundinud, ta otjaesine wõistles helewolge särisewa siidirätiga, mis ta prisket, õrna jumega nägu ümbritses. Ja ta juured, ellad silmad — kuida need wahtida, kuidanad läikida wõiswad! — Anni pool sinnedoelised, tuli-ued riided lastiswad märgata, et ta jõuka talu tütar oli.

„Ohtu wanemad otiswad sind taga,“ ütles Jaan.

„Otsigu pääle, — ma olen isaga üksi.“

Ja weel tükiks ajaks jäiwad nad kokku, seisiwad kiriku taga lume sees, ühe mõisniku hana raudwõre waetu toetades, ning Anni küsis ja päris ja uuris, nii et Jaan üsna ära tüdines. Oli tal ju nii raske, nii piinlik oma kodusest wiletsusest teistele teatust anda; ta oli weel selles eas, mil waesus häbeneda annab, mil nälg teotujeks peetakse. Ta kohmas neiu üle pääliskaudseid, lühiteji wastu-

leid ning tuletas talle varsti jällegi meelde, et isa teda ehk taga ottivat.

„Sa oled jala kirikus,“ ütles Anni, kes end eksitada ei lasknud, „kas sa jaksad ka toju togasi minna?“

„Kuule nüüd juttu,“ püüdis noor mees naerda.

Anni andis talle tungivalt nõuu, et ta mõnelt külamehelt küüti nõuutaks; siis tähendas ta:

„Ma tulen teid varsti vaatama. Wii emale palju terwiseid ja lastele — jäh, wii lastele minu poolt need saiad. . . .“

„Ara tembuta!“ hüüdis Jaan päris pahaselt wastu. „Ma ütlesin sulle ju, et ma ise tahan osta.“

„Wait! Ma wõin lastele saata, mis ma tahan, see pole sinu asi.“

Ta toppis saiad wägisi Jaani laiaks weninud kune-taskutesse, siis tegiwad mõlemad minekut ning Anni lahtus temast kiriku-ehisel sooja käeandmisega.

Jaani ei olnud palju lootust küüti saada; ta oli hommikul mõnda wähest oma uurga inimest hobusega kiriku-teel näinud, sest tee oli halb, ning igauhe pääle ei tahtnud ta end

toppida, kuna teiste jaanides jälle ruumi ei olnud. Seepärast hakkas ta aegsasti koju poole kõmpima.

Baar päewa ennemalt oli kange tuijl möllanud ja teed umbjeks, aia-ääred hange ajanud. Seejärel tuli kõle külm, täna puhus winge tuul. Lumi oli nagu liivafuhkur, mida tuul sammastena ja pilwetena üle lagendiku keerutas. Helewalged wäljad sätendasiwad ja wirwendasiwad talwise päikese kahwatul helgil nagu tuli-uus atlas-üid. Piirita wai- kus laial lagendikul, mille walgendaw serw ühest küljest tinakarwa taewaga kokku puundub, teisel pool tumeda männiku alla poeb, mis kui walge furnulina must palistus näib. Minu- maks tasajeks kõbinaks on, kui tuul tee päält uue keerlewa fuhkrusamba püsti ajab, mil lumekibemed nagu nõõpnõelad peene kõlaga klõbisewad.

Pikkamihi, lonkival sammul kõndis Wäljaotsja Jaan umbset teed mööda edasi, millesse jalg nagu tangujalwe sisse wajus. Hangedest üle ja hangedest läbi ronis ta, nii et warsti, külmast ilmast hoolimata, haiglane higi ta

keha kattis ja rind lõõtsutama hakkas. Seejuures sõi Jaan ühte joodu edasi. Ta oli oma kolme kopiku eest veel saia ostnud, sellest oli lastele küllalt; Anni saiadest jäi paari kopiku eest ta veel emale, kõi muu aga pidi ahnet isu kustutama, mida terwijele kosum mees korraga tundis, mis tema üle otse metsiku wõimuse sai. Jaan sõi ja higistas ja lõõtsutas. Seejuures ei näinud ega kuulnud ta midagi, nii et keegi hobusemees, kes tagast mööda tahtis sõita, teda täiesti kõrist mitu korda pidi hüüdma, enne kui ta teed andis.

Hoolimata halvast teest ja üle wälja puhuwast karedast tuulest, mis kui soolwesi näosse lõikas, läks Jaani meel rõõmsamaks, kui ta kõhu tundis täis saawat. Ta nägi enese eel lühikest, wimmas turjaga meest kõndiwat, ja et tal himu tuli juttu ajada, siis püüdis ta teda kätte saada. See ei olnud raske, sest wäike mees sammus pikkamisi. Jaan tundis ta juba eemalt ära — ta küürus kuklast ja lõdwest, õõtsuwast käigust, mis nõrkenud jõuuga inimesele suurte ja raskete

saabaste kandmisest kätte harjub. Üksik tirkuline oli wa' Mädasoo Mikkel, waene pops ja Saaniga ühest wallast. Morgus pääga, oma jalgade ette maha wahtides, kängus nagu rasket koornat kullal kandes, õdtsus ta taselesti edasi, kui waaks ta rasket kolki jalgadega järele, ja seejuures oliwad tal praegu terged pastlad jalas ja ainult waike silgupütt käes.

"Tere ka, Mikkel."

Hüüetaw jäi seisma, waatas pikkamisi üle öla tagasi, ootas siis teise liginemist ja andis talle sõnalaujumata kätt.

"Noh, wennas, mis ja muretised?"

"Rasket ajad," oleks Mädasoo wanamees muidu kostnud, sest seda sõnatõlksu tarwitas ta alati jutujätuks, olgu hündjal wõi sündmatal kohal; seekord ohkas ta ainult, norutas pääd ja lontas Saani kõrwal tummalt üle hangede.

Noormees wahtis kõrwal talle näosse. Ta pisikesed, arad, alati wesised silmad wilksusiwad nagu ot-sides lume pääl ringi, ühte söodu tiiresti pilgutades, nagu see Mikkelil

viisiks oli. Alati paistis nagu igawene haledus selle mehe pisikesest, kõhnast näost, mille tõmmu-kollaka naha pääle waesus ja mured tähnilise maakaardi joonistanud. Mihkli hale nagu sundis nägijat wägiselt kaastundmusele, ta siis, kui selleks mingit nähtawat põhjust ei olnud.

Saan tundis seda nagu, tundis neid miisleid pilufilmi, aga ta meelest oli, kui oleks Mihkli haledus täna iseäralikum ja nagu ei tuleks piisad ta punastel laugudel wingest talwetuulest, — need oliwad ju nagu nutetud pisarad, mis mõlema põse üle weerenud ja sinna jääks külmetanud.

Saani küsimise pääle, mis tal wiga olewat, hakkas pops jutustama.

Ta läinud hommitul rõõmsa melega kirikuteele, 40 kopikat raha pungas, silgukern käes; tahtnud kirikupoest mõnda naela soolast tuua, sest, kuiwa leiba närides ja magedaid tardulid nosides, hakata ihujõud juba lõppema. Et tal mõlemad pükkitaskud lõhkised olnud, siis pistnud waeneke rahapunga tajuta wälimisesse tas-

lusje, hoidnud aga käe pääl, saits-
nud oma 40 kopikat nagu kõige
suuremat maailma warandust. Ei
mälestada ta põrmugi, et käsi lord pun-
gast lahkuud. Ainult kirikus pannud
ta „Issa meie“ lugemiseks paar lorda
käed risti, esmalt siis, kui ta sisse
astunud, teiseks siis, kui kirikuõpetaja
seda palwet lugenud. Esiimese „Issa
meie“ järele — seda harutas Mih-
kel väga põhjalikult — leidnud ta
oma hingewara alles olemat. Aga
kui ta jumalateenistuse järele kirikust
lahkunud ja ukse ees taaskat katsunud
— läinud! Tühi, mis tühi! Ja needgi
kopikad olnud laenatud, Kapa Kaarli
käest juure nutu ja nurumiseega lae-
natud, päris näljakopikad! . . .

Mõnda jutustades olivad Mihkli
filmad uuesti jooksmas hakanud. Suu-
red pijarad weeresiwad tal kiiresti
üle kollaste, nurgeliste põskede, ja
nende niisked jäljed jäätasiwad ära.
Ta nuttis oma haleda, abi-paluma
näoga nii ärdalt, nagu leinald ta
mõnda kallist surnut wõi oma ter-
wet maapäälsset warandust taga.

„Jah, waata wend, kuda inimesed praegusel ajal hukka on läinud,“ nuuksus ja nooskus Mihkel edasi, „k i r i k u s hakkawad juba warastama ja rööwima, kirikus, Jumala pale ees! Inimene ei ole enam pühas tojasgi nende saadanahingede eest julge! Ja oleks ta pörguline siis mõne jõuka mehe tasku kallale tükkunud, mind näljakonna, waest, näljast popsi, tuli ta riisuma. . .“

„Rikas mees hoiab oma raha paremini,“ tähendas Jaan waele; „ta taskud on terwemad ja tal ei ole waja „Issa meiet“ lugedes käsi risti panna.“

„Mis ma waene hing pean nüüd pääle hakkama?“ kaebas Mädašoo taat edasi. „Mül on päris nälg majas, pere suur, naene jängis haige. Beremehe käest enam midagi loota ei ole, kõik tööpäewad on juba pandiks, ja teiste wastu pean petifeks jääma, sest ma olen päiwi rohkem panti pannud, kui neid töö-ajal on! Mis waelel maata inimesel muud anda on, kui päewad ja ikka jälle päewad, ja kõik nõuawad päiwi

õige libedamal töö-ajal; kolmveerand aastat ei taha su päivi keegi ja paari kuu sees pead nii palju tööd tegema, et aasta ümber elada saad! — Jah, oleks ma üksina, aga 5 näljast last ja halvatud puusaga naene! Sumal annab waelele inimesele lapsi kui mudilasi, aga keegi ei õpeta, kuda neid peab toitma. Ja kui pikkamisi nad kasvavad! — oota ja oota, asja neist ei saa! Mis sääl küll imeks panna — kui ajal toitu pole anda, kuis siis laps wõib kasvada! Di äh! Raskest ajad!”

Ta nuuskas nina ja äigas käega niiske põse üle.

„Sul näikse aga pütis midagi lofsuwat,” ütles Jaan.

„Silgu soolwesi, mõned pääd seas. Tülitasin nii kuu oma nurumisega kaupmeest, kuni ta süda täis sai ja sulane mulle tühjast silguwaadist paar toopi soolwett kerru kallas. Ma ei julgunud päris tühjalt koju minna, weel wähem öelda, et ma raha ära lastsin warastada. Nad oleksiwad oma nutuga mind metsa hurjutanud! Kõik wotawad kui kaarnad kodus: „Jsa

toob soolast, isa toob jüüa!" Mine siis tühja pütiga ja wahi neile silmadesse! — Aga ega ma sedagi muidu saanud — pean kaupmehele luudasiid tegema. Oi äh, oi äh, küll on raskeed ajad!"

Ta jäi wait. Nad kõndisiwad tummalt ja nukralt ning maha wahiwate silmadega teineteise kõrwal edasi. Mihkli harw habeme-kõrs suu ümber ja lõua otsas oli härmas, ta wana, määrdunud, ilma riideta kasutas kobilehes käiste ja silgupüti wastu ja sõre lumi tolmas kui püülijahu ta postlate all. Järsku, nagu tuleks hirmus õnnetus uuel wõimul talle meelde, purtsasiwad pisarad ta silmadest, weeresiwad ja weeresiwad, ja mehite ise kobas parema käega kasuka taskuid, itka weel kadunud punga otsides, ilma sellest mingit kasu lootmata. Ta tatsutas ta neidgi taskuid kasuka all, kuhu ta rahapunga meesega ei olnud pistnud, nagu ta selgesti teadis. Kui kõik asjataks jäi, ohkas ta ainult raskest rinnast.

Saan saani järele sõitis waherajal popsidest mööda. Et tee wäga han-

ges oli, siis pidivad jalamehed iga lord tee kõrvale astuma, kuhu nad põlvini ja niueteeni sügawa lume sisse wajasidwad. Kuda nad toredasti sõitsidwad, need uhkustawad hobusemehed, kuda nad upsakalt jalameestele „eest ära“ kuklasse karjusidwad ja waewaksigi ei wõtnud tagasi wadata, kui sügawale nad oma pastlate ja „kalawinskitega“ hange wajunud. Halbitad noored mehed, iseäranis need, kellel tüdrukud kõrwal, hoidsidwad käed „trois“ ja ohjad kutsarite wiisil hästi pingul, nagu kipuks hobune iga silmapilk rammu ja nooruse tuhinal lõhkuma, mispääle tark loom aga ei mõtelnudgi; nägemata silmapilgul löödi tuimale hobusele ohja wõi piitsaga hää naps selga, et ta mitte sammu sõitma ei hakkaks ja käed mitte filmatirjaks nii suurepäraliselt õieli aetud ei oleks.

Saani põues kipitjes iga lord, kui niisugene halpuse pärast pool juhm küla-isand teda teelt kõrvale, sügawasse hange sundis astuma, mõru tundmus, mille kohta ta aga selgusele ei soanud, kas see põlastus jääraсте

Halbikera Antsude vastu, kadedus wõi tust käima-takistuse üle oli, sest tinane wäsimus hakkas ta liigetes wõimust wõtma.

Waene Mädasoo-Mihkel ei pannud aga hobuse-meeste kihutamist tähele, weel vähem hangesse põikamist pahaks. Ta mõtles nähtawalt üksnes oma tühja silgukeruu, oma haige naese ja poolpaljaste laste pääle, kes küll praegu särgi wäel lumise läwe ees kükitasiwad ning, külma käes lõdisedes, siniste huultega ja igatsewatel pilkudel, isa ootasiwad. „Isa tuleb kirikust, toob saia! Isa tuleb kirikust, toob saia! — Kas tuleb juba? — Ei tule weel! — Mäe, nüüd tuleb — isa tuleb, tuleb — ja toob saia, toob süüa!“

Mihkel jäi järsku tee pääle seisma, teist kätt põue pistes, nagu oleks tal hing kinni jäänud, nagu kiskus tal süda rinnus kokku. Siis pööras ta oma haleda näo Jaani poole ja küsis ärarääkimata alandliku palwega:

„Eht wiid rohkesti saia koju?“

Waesus teeb südame kõwaks, ja Jaan kostis ruttu, nagu pahase hirmuga:

„Ei wõi ära anda midagi.“
Wihkli pää langes longu ja ta kõndis edasi. Ta teadis Jaani ole-
kut ja uskus teda. Tummalt sam-
musiwad nad teine teise kõrwal,
möödasõitjatele ühte puhku teed andes.
Jaan hoidis läe taskus, kus saiad
sees, ja näitas neid salaja lugemat,
kuna ta pill wahete wahel Wihkli
hädalise näo poole piilus. Wiimaks
ütles ta:

„Ühe wõi kõige rohkem taks timp-
saia wõiksin ära anda, mitte rohkem
— Jumala eest, mitte ainust roh-
kem.“

„Kaks? Siis jääwad kolm ilma.
See oleks weel hullem. Jäägu pääle!
Wõi wõiksid mulle ehk paar kopikat
raha laenata? Uduwere trahterist
saaksin weel saia. . .“

Noor mees kostis midagi, mis aga
kuulmataks jäi, sest aejakellade parin,
mis juba laugelt eemalt kostnud,
jai nende selja taga itka waljumaks.
Pulmalised tuliwad. Tuul kandis laia
lume- ja hobuste seljast aurupilwe põigiti
üle wälja. Wahtus hobused norstasiwad,
löötsutasiwad, piitjad plaksusiwad, ta-

redad wiinakõrid nõotasiwad ja õissa-
tasiwad, pruut-tüdrukute heledat naeru
oli siin ja sääl kuulda. Päiteje pais-
tel läikis walge, haljaks nühitud wast
jõukamate peiupoiste hobuseriistadel,
saanide otja üle tolgendas mõnel
kirju waip „saksja“-moodi maha, ho-
buste sabad oliwad enam wõi wähem
kunstlikult üles sõlmitud ja nende sile-
daks joetud lakad lehwisiwad hullul
kihutujel nagu loorid naesterahwa
kübaralt.

Et tee siit kohalt weidi laiem oli,
siis algas pöörane wõiduajamine
tuhat nelja. Warsti oliwad mõlemad
jalamehed, kes hirmuga tee kõrwale
kraawi hüpanud, paksu lumetuisu ja
aurupilwe sees, kuna lumi neile al-
wõõni ulatas. Üks lurjus löi piit-
saga neile järele ja nahtse nõõri sõl-
mitud ots käis Mihtlile walusalt
näosse, nii et ta tütt aega midagi
ei näinud ja wiimaks weripunast sil-
malangu seltsilisele näitas. Maru
kiirusel oli kihutajate kawatjew rong
neist möödas; Jaan sai neile löömise
pärast ainult weel rusikast näidata,
mida aga keegi tähele ei pannud.

Sõitjate hull hakkas pikkamisi vähenema, ja mõlemad popsid said paar wersta kaunis rahulikult sammuda. Viimaks lähenes tuule kiirul weel üks läikiv saksaasaan kahe suure toreda hobusega ja Wene mundris habemiku kutsariga, kes kaugelt eemalt juba iga eeskõndija poole kõrwa lõhestawa häälega „prigiis“ karjus. Mustad traawlid hõbedast läikivate riistade all lendasivad kui tuul üle tuisikawa lume, mille saani-pildumist sinine heljum kaitsemõrk keelas, mis hobuste seljast pufini ulatas. Saanis istusiwad kaks kalliste soojade kasukate ning pehmete waiwade sisse mähitud inimest, — pikkade wurrudega, toreda olekuga mõisnik ja looritud näoga noor naesterahwas.

Saan ja Mihtel astusiwad aeg-
fasti tee kõrwale, kiskusiwad aegfasti
mütšid pääst ning wihisedes kui nool
sähwas sõiduriist nendest mööda ;
waewalt tundis noorem pops herra
ära, kes Maarikwere noor baron oli.

Mõni sada sammu eemal oli lajal
saanil weel ühest jalakäijast mööda
sõita. Kutsjari „prigiis“ kajas

mitu forda järge mööda, wiimaks nii ägedalt ja wihaselt, et Jaan ja Mihkel terawimi wahtima jäiwad. Sel filmapilgul nägiwad nad, kuda mustad hobused ühe halli koguga end ühendasiwad, kuda kutsari käsi torraks tõusis ja wajus ja kuda siis hall tomp maantee kõrwale lume jisse weeres. Wali wandumise-praga kutsari juust, hele filjatus ja järel kajaw naeru-lagin lõpetasiwad filmapilklike juhtumise — siis kadus Jaan teekühmu taha.

Kui mõlemad küllamehed juhtumise-paigale jõudsiwad, istus sääl soldatifineliga hall wanamees lumes, hoidis käega selga ja aietas ning kirus nutuse häälega. Tal oli punasekirju lõhtine sitjirätik üle mütsi kõrwade ümber seotud ja ta lõpmata pikka peenikest kaela kattis mitmekordselt wana kirju sall. Ta finel oli igast nähtawast kohast mitmewärwiliste lappidega paigatud, ja kust ta seda ei olnud, sääl oliwad lõhed ja haugud. Pitad hallid juuksealgud tungisiwad rāti ja mütsi alt wälja, nagu oli mehel juurefondiline, kõhn ja fortsus

ning ta filmad awaldasiwad tõntsi, peaeagu totrat meelt. Tema kõrwal lume pääl oli launis suur ja nähtawalt mitte just kerge kaeskott, mis ta seljast maha langenud.

Jaan ajus wigawa kerjuse kättest kinni ja aitas ta jalule. Kumbgi ei rääkinud temaga, sest — nad tundsiwad teda — ta oli kurt. Sel põhjusel oli wanamees küll ka hobuste jalgugi sattunud ja kutsarilt kuklasje saanud: wiimase hüüdmised oliwad tal kuulmataks jäänud. Seda jututam oli aga wa' Karja Madis ise. Kurtide inimeste kombel rääkis ta wäga waljusti, otse karjudes, ning hoidis kätt kõrwa ääres toruks, ehk ta küll teadis, et see midagi ei aidanud, päälegi praegu, kus tal rätik kõrwade ümber oli mässitud. Oma küsimiste pääle wastas Madis enamasti ise, oskas aga ka, kui tahtis, rääkija huultelt kōit laused osawasti ära lugeda. — Ta oli selle walla waene, kust mõlemad popsid pärit. Suwel tarwitati teda mõnes talus karjajeks.

„Isfand halasta ise, Jumal heida armu meie pääle,” pasundas Madis pool nuttes ja tõstis, jalgade pääl waarudes, koti jälle selga. „Mis maksab minusuguse sandikese elu! Keegi ajab selga, oledgi walmis! Ja oleks wa' kutsari-kuriwaim sõnagi lausunud — muud kui kihutab aga, olgu ees, mis tahtes! Oh, me waejed wanad! Ei kutsu meid Jumal ka juba ära, lasseb aga wanemaks ja wäetimaks saada! — „Mäe, sina ka siin —“ pööras ta Jaani poole ja ta nägu muutus uagu weidi rõõmsamaks. „Sina loed ju neid lehti — kas on hingemaast ju midagi kuulda? — Ei ole?“ — kostis ta ise. „Siis ei loe ja hääd lehte! En ju ammu kuulda olnud, et hingemaad antakse, aga sinu lehes ei seis midagi! Loe ometi „Pärnu Postimeest,“ Jaan, jääl on kõik hees, ütles juba meie wana koolmeister.“

Jaani ja Mihkel lastsiwad oma feltjilist wadida, ilma et juuga wõi käega oleksiwad waheltähendusli teinud; tema plära hingemaast, tema põhjamine ja sajatamine oli neile niisama kaua

tuttaw nagu wanamees ise. Ta nägi Jaani tihti, ja ikka oli ta esimene küsimine, kas lehes midagi hingemaast ei seista. Ta teadis ka ainult ammu kustunud ja nooremale soole tundmata „Pärnu Postimehest“ kuulu järele midagi, muude lehtede nimed oliwad talle täitsa wõõrad. Minus ootus ja lootus, mis tal weel ilma pääl oli, näitas hingemaa olemat, ehk ta sellest küll midagi selgemat ei teadnud. See aga oli tema totaras pääs muutmata ja kahanemata aineks jaanud, et asi, mida ta ootas, waest inimest kõigest maapäälsest hädast ja wiletsusest jaoks päästma. Ei aidanud teiste pilkamine ja nohkimine midagi, ta jäi oma mõtte pääle nagu kanna pesa pääle hauduma.

Nad rändasiwad kolmekesi edasi, Madis longatas ja käega selga kinni hoides, mis kulkumisest walutas, ning ühte lugu patrades. Warsti jõudsiwad nad juurema maantee kõrtsi juurde, mille esine firikuliste hobuseid täis oli ja mille wäljas- ja seespool elaw liikumine walitses. Oli

ju Uduwere kõrts peatamise-paigaks mitme ümberkaudse walla rahwale, kirikusse minnes ja jäält tülles.

Taani piinas ahne söömise pääle kange jänu; ta kurt oli kuiw kuitael. Olle ostmiseks puudus tal aga raha ja kaewule minna, kust praegu hobuseid joodeti, keelas teda noor-mehelik häbi. Küll wõis ta trahteri seest wett juua saada, aga see maksis weel rohkem enesetalgamist, sest ääl oli nägijate-hulk palju suurem. Nad astusiwad kolmekesi kõrtsi sisse jooksa. Mikkel ja Madis, kes kui waesufes wanaks saanud mehed enam ei mälestanud, las häbi kuiw wõi märg, kül m wõi kuum on, jõiwad eeskojas ämbrist suure rahuga mõne lonksu wett ning astusiwad siis Taani järel paksu, wänge tubaka - suitsuga ja wiinalaitsakuga täidetud trahteriruumi.

Suits, aur, hais, tisa ja naer piirasiwad neid silmapilk pakstult ja tihedalt. Joojaid oli palju ja nende seas suuri kätatsejaid. Iseäranis puutusiwad kaks noort meest filma ja onta kifaga weel walusamini kõrwa.

Nad oliwad mõlemad „pool-winnas.“ Nurgas, laua pääl, kus nad wahete-wahel rüüpamas käisivad, seisis wähemast kümme tühja wõi pooltühja õllepudelit, naelane wiinatlaas täis ja mitu sigari-otja siin ja sääl. Üks neist oli lühikene, aga lihaw ja tugew pois jämeda, tõntsi ninaga ja musta pääga; tal oli igauhega tegenist; ühte noffis ta, teist pilkas ja kolmat taesis jooma, seejuures ühte lugu patrades ja odawat, madalat, harwasti pihta minewat nalja nülgi-des. Tema seltsimees, lõpmata pikk, kõhn ja kõweras kaelaga lollpää, naeris laiaist kõrist iga sõna üle, mis teise juust tuli. Tema ühetooniline, tatter naermine lajas terwest kõrtsi-käraft wõidurikkalt üle. Naljahan-mast meelitas see ja erutas teda ikka enam taga. Mida rohkem teine hirnus, seda julgemaks ja ropumaks läksiwad jämeda kisa kõri naljatu-sed.

Saan tundis mõlemat purjutajat. Ühte kutsuti ta wimmas kulla pärast Kõwertaela - Sutsuks, teise sõimuninti — need nimed on ju rahwa seas

kõige tuttavamad — oli Kõhi - Kaa-
rel, sest et mees wahel, kui muud ame-
tit ei olnud, mõnel külamehel täku
wõi pörja ära lõikas. Nad oliwad
mõlemad Lehtsoo walla wabadikkude
pojad. Et neil kohaliku rahwa seas
juuremat lugupidamist ei wõinud olla,
tuli juba siin kõrtsis terasele tähel-
panejale nähtawaks; õiglasemad ja
lainemad inimesed hoidsiwad neist kas
awaliku põlgustega, wõi sala kartu-
suga eemale, ning kätatseja tõusnina
naljatamised ja torkimised leidsiwad
wähe naerjaid ning weel wähem
wastajaid: igauks awaldas püüet,
tema ja ta seltsimehega mitte tege-
mist teha. Kus nad õieti kindla-
malt elutsesiwad wõi mis amet neile
nii palju sisse tõi, et nad kõrtsides
nii tihti ja wahel nii priistawalt
purjutada wõisiwad, seda ei teadnud
selgemalt keegi. Uga aimamisteks, et
nad muude ametite kõrwal ka „õötööd“
ei põlanud, oli põhjust küllalt: mõ-
lema kuldses wabadust oli seaduse
käsi juba korras kitzendanud. Kui
neid siin wõi sääl mõnes ligikonna
kõrtsis nähti, siis käiswad hoolakad

peremehed õhtul enne fangi-pugemist
ikka aida ja hobuse-talli lukkusid weel
ford proovimas ja õiget und ei taht-
nud neil terwel öösel silma tulla.
Muudest ametitest, mida Zuku ja
Kaarel pidasivad, teati jeda, et esi-
mene juwel pilpa-katuseid käis löö-
mas, wahete wahel linnas puu-tööl
oli ning et Kõhi-Kaarel mõni aeg
postipoisiks olnud, siis mõisa teome-
hets, ja et ta enese ka osawa müüri-
sepa kiitis olewat, mille kohta aga
kellegil kindlaimaid tunnistusi ei olnud.

Kõhi-Kaarel oli klaasi täie õlut
ühe lonksuga ära tühjendanud, siis
wäntas ta oma lühikeste, weidi kõwe-
rate koiwade pääl kudemä ahju poole,
mille ees kolm praegu tulnud pobu-
lit seisivad ja endid soendasivad.

„Teie näjakonnad,“ karjus ta nal-
jatamisel kattedes olewa kurjustamisega,
„mis te' tolgendate siin nagu pool-
windunud rukkijahu-worstid, kui te'
kõrtsmikult ta tõrwa - wett ei aita
ära osta! Näe mul koisid! Wõi
kõrtsi täis sülgama ja teiste meeste
tubakasuitsu nilpama, mis kallist
raha on maksnud! Näe mul ka mehi!

Tasud tühjad kui põied — mis?
Silmapilk wiina ostma, muidu la-
seb teid kõrtsmik luuaga ukse ta-
pühtida, kus muudgi prahti juba
ees on.“

„Ohhoh!“ naeris Kõwerkaela-Zuku
peagaegu kõrvuni avatud suuga; ta
oli nagu ahw seltsimehe järele õlle-
klaasi ko ühe louksuga alla kalkanud
ning siis Kaarli kannule seisma asunud,
mis tal ikka wiisiks oli.

„Näe hullu, Wäljaotsa Jaan ka juba
oma kahe kargu pääl,“ tännitas täku-
lõikaja edasi ja sirutas käe pool ar-
mulikult noore mehe poole teretami-
seks. „Kuradi pihta, sa oled ju nii
nälginud, et enam püsti ei jõua
seista! . . . Ja need mõlemad, sinu
kälimehed, näitawad nägusid, nagu
oleks nende sisekond saepuru täis!“

Zuku mõirgas naerda.

„Aga Jumala pärast, mina pole
süüdi, et te näljakonnad olete ja sel-
leks jääte. Tehke tööd nagu mina,
külap teil siis ka kopit taskus kõli-
seb! Kes tööd ei tee, wõi teha ei
mõista, jääb rotiks. . . . Aga ega
me selle pärast riidu pruugi minna.

Teie olete mulle ikka weel armsamad, kui mõned muud kalkunid siin, kes uhkuse pärast ähivavad ja oma rahaga hooplemad, mis nad teiste higiga kogunud. Meid naha-nülgijaid on siin mõnigi! Ka näeme mõnda noort kollanokka siin, kes päälegi isa tagant varastatud temuskitega kära teevad, nagu tahaksivad ilma lõhki ajada . . .“

Kõwerkael naeris ja piilus weidi kartlikult leti poole, kus hakk wanemaid ja nooremaid mehi — wist jõukamad peremehed wõi seejuguuste pojad — klaaside ümber istus wõi seisis. Kõhi - Kaarli ässitamist ei pandud ikka weel suuremat tähele ; wist ei olnud kellegil päris sooja pääd tlali alustamiseks.

„Tulge, poisid, täna tahan mina teid joota,“ hüüdis tõnšnina suurepäraliselt. „Mäitame nendele, et meie ka wahel elada mõistame ja et meil wa' prügi taskus on. . . . Kõrtsimees, pool toopi fibedat ja kuus kalja!“

Kui kõrtsnik magus - hapu näo tegi ja näidata püüdis, kui ei oleks ta käsku kuulnud, astus Kaarel leti ette, tõmmas wiie - rublase paberi

westi-taskust ning wistas toreda hooletusega laua pääle.

„Tõmma kõik maha! — Teed ju pikad motad, nagu tahaks ma sulle wõlgu jääda. Olen ma sulle midagi wõlgu, mis? Kuradi pärast, kas mul on kopitast wõlga kuzgil?“

Kõrtsmiku nägu sulas ruttu mahedaks ja magusaks.

„Sumal hoidku, kust ma niisuguse wale wälja wõtaksin,“ tähendas ta, ja kiiremini kui lause lõpetatud, oli raha ta kätte wabele ja säält leti sahtlisse kadunud. „Kümme paiast, siis kuus paiast — teeb 16 paiast; — 2 naela wiina — pool toopi wiina — teeb —“

Kuna kõrtsmit rehtendas ja tüdruk õllepudelik hakkas lauale toimetama, pööras Kõhi - Kaarel jälle kolme popsi poole ja hakkas neid lauda kutsuma.

Mihkel ja Wladis piilusiwad alt kulmu pudelite poole, matsutasiwad juud, sülgasiwad ja hakkasiwad siis pikkamisi laua poole wenima.

Saanil oli nõuu, kätseja kutses mitte wastu wõtta. Ta teadis, mis mees Kõhi-Kaarel oli, ja tal oli

häbi teiste nähes temaga purjutada, päälegi tema tasku pääle; temale oli üleüldsi piinlik teisega jooma minna, kui ta vastu ei wõinud osta. Kuid jänu waewas teda kurjasti. Ta keel oli kurgu lae külge nagu kinni kiiwanud. Ja nüüd kallati õlut klaasi — klut — klut — klut! See äratas wastupanemata himu. Jaani filmad jõiwad juba, jõiwad ahnelt — aga weel wiivitas ta . . .

„Koh, Jaan, mis sina siis ootad? Kas oled uhke, wõi tahad mind wi hastada?“ karjus Kaarel.

Juba tõstsiwad mõlemad wanad mehed klaasid suu pääle. Jaan nägi õlut kullaselt särawat ja üle klaasi ääre wabutamawat. Ta kuiw suu matjus tahtmata waljusti. Kauemini ei jõudnud ta piina kannatada — asrus ruttu ligi, wöttis klaasi, jõi ta uhe lontsuga tühjaks. Weel teise ja kolmanda. Wiina rüüpas ta, et Kaarlit mitte pahandada, kaasa, aga ainult filmafirjaks.

Kohi - Kaarel ja Kõwerkaela - Juku oliwad warsti täiesti „winnas.“ Esi mene püüdis igaühega riidu kiskuda,

teine tännitas taga. Kui väike seltskond „isanda-moodi“ mehi trahterisje astus ning kõrval olewas paremas kambri istet wõttis, lastis Kaarel oma pudelid ka siina lenda ja rebis oma külalised kaasa. Tema olewat niisamasugune isand, kui need mõisa toapoisid ja walla kirjutajadgi. Ta hakkas wiimaseid nii pääletikkualt „wedama“ ja pilkama, et üks neist wiimaks wihaselt üles kargas ja purjus poisi kraest kinni kahmas.

Seda oli kätatseja oodanudgi. Ta suur tugew rusikas käis wastasele lõua alla, nii et see tüki maad tagurpidi tuigerdas. Nüüd tõttas Rõwverkael oma pikkade ahwi - kättega talle appi. Ka löödud mehe seltsilised seadsiwad endid walmis ning täieline kakelus oli algamas. Suba wõtsiwad mitmed käed Kaarli rinnust kinni, rusikad tõusiwad, söimuseõnad kajasiwad, — säääl wälkus wiimase pihus imekspanemise wäärt wäledusel haljas nuga. Onneks märkasiwad seda wastased parajal ajal ja taganesiwad.

Kõrtsmil tõttas eestoaft wabele. Kogemata oli ka kohaline urjädnik

praegu kõrtsi astunud, kelle munder, kui see ukse wahel nähtawale tuli, Kaarli ja Juku kohta koha mõjus, nii et nad ikka tasasemaks raugewa kirumisega nurka pugesiwad. Esimese nuga oli ta riiete sisse niisama ruttu kadunud, nagu ta jäält nähtawale tulnud.

Wis kõrtsis edasi sündis, seda Wäljaotsa Jaan enam ei näinud; ta oli urjädniku ilmumisel toast ja kõrtsist wälja pugunud ning sammus kiiresti koju poole.

Koduteel sõitis Jaanist weel üks saan rammusa hirnuwa hobusega mööda. Selles istus wanadlane talumees, kelle lihawat, punast nägu põskede ümbert hall hakeme-wõru ümbritses, kuna põsed, lõug ja nina-alune hoolega puhtaks olitad aetud. Ta waatas pilguga oma ette, millest jõuka ja auusa mehe külm eneseteadmine wälja paistis ja mille juures weel iseäralikud jooned suu ümber wagadust ja alandlikku meelt püüdsiwad ilmutada. Tema kõrwal istus rõõsa, lahke näoga noor tüdruk.

Saani jöhinat kuuldes, astus Saan
tee kõrvale ja waatas ümber. Pool
tahtmata tõusis ta käsi mütsi poole.
Wanamees saanis waatas aga — kas
kogemata wõi meelega, jäi kahewa-
hele — kõrvale, ning teretuse-sõna
juri Saani huultel. Ainult noore
tüdruku silmast käis pool wargsi hele
pilk — siis oli saan sõitjatega tee-
kääjast möödas . . .

Wäljaot ja saunas pesitas popsi terwe
wiletsus.

Ta põrnitas toas ja wahtis uk-
sest ja aknast sisse. Ta haudus niis-
kel saue-põrandal ja külitas suitse-
nud parsil. Ta hirwitas aidas ja
luuras laudas.

Nagu mutimulla mustaw hunnik
lõnmitab urtsil peremehe põldude
ferwal, wainu ääres. Walgendaw,
jiretaw lume-ümbrus teeb teda weel
tuhmimaks, tahmasemaks, armetumaks,
kui ta juba muidugi on. Ta suit-
senud katus seisab tortis ja fassis
taewa poole ja ta lõngu wajunud

seinad waatawad nagu kaebades ja
nurisedes ringi, kas keegi ei tuleks
ja inimesed ta pödurast sisetonnast
välja ei ajaks, sest aeg on käes, et
waene elatanud pesa wäsinult ja jõue-
tult kokku langeb — ta ei jaks ju
enam seista! Aga keegi ei tule.
Elanikud käiwad sisse ja välja nagu
putukad praod wahel. Ja kur-
walt, wäikse ahastusega seisab urtsik
paigal, end wiimase jõuga langemise
eest hoides. Wiltu seisab ta, aga ta
ei lagune. Tal on hale meel putu-
kate üle, kes ta sees pesa peewad.
Ta on nendega kaua tuttaw ja ne-
mad temaga. Ja nad armastawad
ühteteist. Palee elanikud ei tunne
seda tumma armastust palee wastu,
ja palee mitte nende wastu. Neil
ei ole ühteteist nii wäga tarwis.
Urtsik aga mõtleb: kuhu nad waesed
poewad, kui ma jõuetult ümber ku-
kun? Ja putukad ohkawad: Peaks
ta weel seisma, peaks ta ikka weel
seisma, Jumal andku talle pidet!
Kumargile pead madalast, lõngus
uksest, üle kõrge läwe, sisse astuma.
Et ja päikesel ja lumewalgusel käest

tuled, siis ei näe ja tükk aega midagi. Küll on urtsikul oma film, aga see on liig väike ja liig rähkas; tillukestel aknal on küll kaks ruutu, aga üks neist tahma ja wanaduse pärast läbipaistmata ja teisest on ainult üks serv järel, kuna lahtist hauku wanad püksinärud täidavad. Künnelisel külmal põrandal komistab ju jalg ja parred ju pää kohal ripuvad ja läigivad mitme aastast tahmast. Paar puust koitud nurgas, hagamateks purunenud sašiga täidetud; puust walge laud akna all, siin ja jääl pikemad ja lühemad järid põrandal — see on kõik, mis majariistadest filma paistab. Toa kõrwal olewas tillukestes kambri seisab wana, kõrge pruun kirsi ja wärwimata laud, mille pääl mõned raamatud ja ajalehed riidas on.

Noa laewaga on urtsikul selle poolest harnadust, et inimestega ühes ruumis ka loomad pelgupaika peawad — küll mitte wee-uputuse, aga talwise külma eest warju otsides.

Sääl roomab pisike Viija põrandal wana kajakä pääl, tema ees kuu-

nuwad ja ruigawad walged ilma-
süüta põrsakesed, Annikese südame-sõb-
rad ja mängu-seltsilised.

Mitt, väikene tõhna ja kurwa
näoga poisikene, istub ahju ees nurgas,
hoiab musta ute kaelast finni ja wa-
hib tõsiselt suurde, pool-lagunenud
ahju, kus peened pitergused haosööed
õhkuvad. Tema jalge ees unistab
Muri käppade pääle pandud pääga.

Männikene on tallega koguni kamb-
ris. Ta kõneleb loomaga jostitades,
silitab ta pehmet willa ja lasseb teda
oma kätt lastuda. Tall määgib kamb-
rist ja utt määgib toasti vastu.
Põrsjad ruigawad põrandal. Nii hästi
toas kui ka tillukeses kambri hulgu-
wad kõõrutawad kanad nokitsedes,
keda kull wahete wahel tikutades kut-
jub, kui ta iwakeise arwanud leidma;
enamasti petab ta aga iseennast ja
oma naifi.

Sammastelt langenud lohwi-iwad,
põrsaste mustawad hunnikud, kanade
kahelarwalisid plaod katawad konar-
list ja künklist jawi-põrandat. Rooja
ja loomade keha hais tiinestab paksult
ja wängelt õhku, mis uksest ega ak-

nast muul ajal wälja ei pääse kui
abjuktumisel. Sest see on kallis, teda
ei tohi wälja lasta. Kui haod otja
saawad, kes uusi annab? Ja nad
ongi otja saamas. Siis nälgi ja
külmeta weel päälegi!

Ning selles õhus, selles ümbruses,
selles roojas elawad inimesed, kellel
nende terwis kõige ülem wara, a i -
n u s wara on. Waesel töö-inimesel
peab terwist olema, muidu on ta
kadunud.

Paraku, siinse urtsiku elanikkudel
ei ole teda palju. Kui südant-wa-
pustawat keelt ei kõnele see kolleta-
nud, närtsinud naesenägu säält ole-
koitust toanurgas! Üdini põdur, kur-
natud ja wälja-imetud on ta lödwad
liikmed, rõhutud ta hing ja tuimaks
ja tõntsiks pitsitatud ta waim. Mis-
sugune tühi, õõnes waade! Ja siiski
on selle waate sees kõik warjul, mis
ja selle naese elukäigust teada tahak-
sid. Ta pill jutustab sulle ainult
waesuse wiletsest, ainult muljawa-
test muredest ja ainult tööst, raskest,
higisest, ilmlõpmata tööst. Elu-rõõmu
ja lõbu-põlwe päikene ei ole seda

sauna ega tema elanikkusid iganes soendanud. Siin mindi tihti näljatse wõdi pooltühja kõhuga magama, siin tõusti alati õhates üles, yin nuteti palju ärdaid pisaraid. Ja kõigest sellest jutustab sulle tummal kaebamisel saunanaese pilk.

Uga ta ije ei teagi, kuda ta silm kaebab, mis keelt ta kurnatud nägu kõneleb. Ta on kõigega juba harjunud, ta ei ole paremat jalgi maitse nud, ta ei oska paremat ihaldadagi. Ja ta on rahul. Wiletjus on talle nagu loomulikult elu-aluseks saanud. Nõnda peab see ju olema! Ja kui ta kaebab, siis kaebab ta tummalt, enese teadmata, mitte meelega. Wastu tõrkum, üles äritatud loodus on temas kaebtuse-tõstjaks, mitte ta ije.

Haigus ja surm on siin urtsifus sagedased külalised olnud. Halastamata wägiwallaga on nad siin walitjenud. Tõbe wiimane piinaohwer oli Jaan. Pääle kahe kuu waatus ta elu ja surma wabel purewa soojatõbe käes -- uoor, tugew, priske mees. Ta oli ühe jalaga juba hauas ja ta oleks jurnud, aga ta ei tohti.

nud: ta oli ju perekonna ainus toitja! Mis oleks pödevast emast ja kolmest alaealisest lapsest saanud! Ja kui Wäljaotsa Mart kahe aasta eest mõisa wiinawabrikus, laelt alla kukkudes, reieluu murdis, pöörles ja karjus ta kaks nädalit ka siin saunas, jääb wiletsas ölekoikus, kuni ta hirmsa waluga oma näljatse, ahastawa perekonna keskel hinge heitis, sest et puudulise abi pärast põletik reide lõi.

Baar kuud pärast isa surma sündis Wäljaotsa Kaiete weel üks tütrekene. See oli juba seitsmes laps, kelle ta ilmale tõi. Kui mitte muu wara, siis ometi lasterikkuse poolest laotab taewas raiskawad õnnistust popsi-paaride pääle. Nelja last nägi Kai elawate seas, kolm on siit urtsikust wiletsate firstukeste sees, mida isa ise laenatud lauakestest koku kopsis, furnuaiale weetud. Nad jurivad nagu waeste inimeste lapsed surewad. Neil puudus ema hool, sest ema käis igapäewase paluka eest tööl. Üks neist kukkus kodus ema äraolekul keewa wee patta, milles

lihata leem kees. Saenatud pisike lapse-
hoidja oli ta hälliga tule äärde, mis
õues suwises koldes põles, üksina jät-
nud, ning wäetifene sulpsas, üle
hälli jerwa ronides, pajasje — nagu
ranmuks wehisele leemele. — Niijama
õrnas eas suri järgmine laps. Ta
põdes ja tõdunes ja heitis hinge.
Keegi ei teadnud, mis tal wiga ol-
nud. Arstid on rikastele, waesed
surewad ka ilma nendeta. Nõuda ei
olnud ütlejat, mis haigus tal olnud,
tohterdajat pääle küla-eitede ammu-
mitte. Ema jüda aimas küll, kuhu
poole tõde sihtis, aga ema jüda ei
julgenud seda tunnistada ega uskuda
— mis tarbeks ka hingekoormat uue
lifsaga raskendada! Pojatene oli wä-
hese ja rikatud toidu pärast suu ja
silmad kinni pannud: ema oli haige
ja imetamine puudulik, — weel enam:
ta imetas last haiguse läbi kihwtita-
tud rinnapiimaga. — Kolmas wõ-
sufene ei wõtnud waewaks elu maitse-
tagi — ta tuli furnult. ilmale.
Ema oli raske tööga enesele ja te-
male liiga teinud, oli teda oma sü-
dame all filmapilguks unustanud ja

peremehe põllul ruffitoorma otjast maha kukkunud. . .

Duu, kui waeße saunamehe laps kõige õrnemast east üle pääseb. Siis on suuremad ohud möödas. Waeßus tuleb siin loodusele ise appi ja aitab wäetikest haiguste ja tõbede wastu karastada: halasti wõi poolhalasti, palja jalu ja palja pääga — nii kaswab popsilaps wihmas ja lumes, tuules ja tormis, kuiwas ja märjas ülesse. Rükitagu ta talwel särge wael lume-hange otjas wõi jookstu ta juwel palawaga wainul ringi — ta on kõigega harjunud, ta nahk on kõige wastu pakjuts pargitud, ta keha ja terwis on armuliku looduse kinnituse-kasjas ülewal.

„Lapsed, kohendage tuld paja all,“ käseb ema koikust. „Waadake, kas wesi keema hakkab. Saan tuleb warsti toju — mis siis, kui kört walmis pole!“

Wann täidab kasku. Ta pistab niiskeid, wihisewaid pulkasiid paja alla ja wahib, auru kõrwale puhudes, kas wesi keeb.

„Warsti hakkab teema! Ema, kas sul siis jahu on?“

„On küll põlle täis. Wirgu Anni tõi ju eila õhtu jalaja.“

Mikk on wahel-ajal särki wäel — muud riideid waja koolis-käimiseks hoida — wälja jooksnud waatama, kas Jaan weel ei tule, ja Mann pistab talle niisama kerges riides järele. Nad on juba mitmendat korda wenna tulekut käinud waatamas, nad ootawad teda nii wäga, neil kipitseb sala lootus südames, et ta midagi toob. Tihti on see lootus neid petnud, aga wahel ka ikka täide läinud, sest Jaan on hää wend, ta ei unusta nii kergesti oma Mikku ja Mannifest, ta toob ikka, kui ta tuua võib.

Nad jääwad tülikis ajaks wälja. Mikk on üle hange aia otsa roninud ja püüab läbi pimeduse pikka tänavat üle waadata; Mann jookseb lõdisedes, jalad punased kui anel, wärawast wälja ja kuulatab kikitõrmul, kas lume kriinumist kuskilt kuulda ei ole.

„Ema on juba süngist wälja pugenud, kui mõlemad lapsed suurel joofju-müdinad tuppä tormawad, ninad punased, huuled sinised, kõigest kehast lödisedes :

„Jaana tuleb! Jaana tuleb!“

„Deh, wõi juba tuleb! Siis ma jään hiljaks! Tühi wõtku, ma jään ju hiljaks! Miks te' pajale paremini tuld alla ei pannud!“

Kräbedasti hakkab Wäljaotsa ema talitama. Ta ruttamisest ja tõttamisest on näha, et ta poega kardab, et ta teda käskijaks peab ja ennast käju-alusets. Miks ta mitte? On ju Jaana tema ja ta laste toitja.

— Oh, need lapsed! Miks peab neid olema — miks peab neid nii palju olema — miks on nad nii wäetid weel! Ja mis kõige inetum — üks neist alles rinnalaps! Häbi! häbi!

Jah, Wäljaotsa Kael on poja ees häbi selle wiimase tillukesse wõsu pärast. Wana inimene ja imew laps weel! Jah, kui isa elaks ja ise neid kõiki toidaks, aga nüüd — wanem laps toitku kõiki nooremaid, ema ennast weel pääle kauba! Ja see hoo-

limata ema muretseb veel wiimsel pilgul ühe näljakonnakese juurde, ise juba selles wanaduses, mil teised naesed miisugust õnnetust enam kartagi ei oska! Häbi, häbi!

Rai ei häbene mitte ainult poega, ta tunneb ennast ka nagu suure süüdlase olewat tema wastu. Ta et oma ülekohust wähegi hääks teha, Saanile ta waewa ja mure eest sugugi taju anda, kardab ja auustab ta teda nagu teenija, nagu ori, ja armastab teda kõigest hingest. Niinust nurisewat sõna ei julge ta temale öelda, mitte kortsus kulmugi temale näidata, käte pääl püüab ta teda kanda, kõigest jõuust tema põlwe kergendada. Ta palub, midagi ei nõua ta Saanilt; iga ande eest on ta tänulik nagu armuleiwa-sööja; ta ootab äramis Saan teha tahab, mingit käsku ei kuule poeg tema suust.

Miisjuguise armastuse ja enesetalgamisega ta teda raske haiguse ajal põetas! Ööd ja päewad teda walmates, teda rawitsedes, tema eest hoolitsedes, ohwerdas ta wiimsel jätisel ijeeneje pödurast terwisest, nälga ja

jänu kannatades, unerahust ilma jäädes. Ja kuda heitles ta Sumalaga palves tema elu pärast, ja kuda tänas ta, kambriese jauest põrandal põlmitades ja käsi ringutades, tema päästmise eest! —

Wäljaotsa ema teedab parajasti rukki- ja hahu-kõrti, kui poeg tuppa astub. Üks käsi siputab jahu patta, teine liigutab mända kas tükid taga. Maan näitab emale tuld. Tal on tillukene, klaasita plekist lamp käes, mis kui tondi-film weidi piilub, aga selle eest tublisti suitsneb. See lambitene on walgustuseks tervele majale. Tema tahmane tojs täidab ühes ahju libeda, paksu suitsuga tihedal, peaaegu põlwini ulataval pilwel jauna, nii et Jaan ja ema kumargili kēiwad, olgu küll, et nende alati haiglased silmad ja rögi-sewad rinnad selle kihwi-õhuga juba ammugi on harjunud. Küll weniwad uksest ja aknast paksud, taewa poole uilpawad suitsuteeled wälja, urtsiku seinajid ja õle-katust süsimusta, pigise tahmaga tõrwates, aga laest põrandani ulatav pilwerüük ei lahane ega lahku jauna seeist enne, kui ahi

ja koldetuli ja lamp juba kustunud. Ja kui urtsiku elanikud hommiku magamast tõusevad, siis mustavad nende ninasõõrmed kui korstnad, ja mis nad kõhides sülgavad, on must kui tint. Nende juuksestest ja riiekest ei lahku ialgi suitsu- ja tahmahais, nende silmade ümbert ei kao weripunane äär. Laste näod on üleni räpased, sest libe suits pigistab nende silmadest waluwett, ja kättega filmi õõrudes, määrivad nad oma põsed niiske tahmaga kriimuts. Ja kui siis mõni Saksamaa reisija ja rahwateaduse uurija tuleb ja seesuguseid nägusid näeb, siis kirjutab ta ruttu oma tarka raamatusse: „Eesti rahwas on ropp ja räpane rahwas: ta ei pea puhtusest mingit lugu; ta elab kõige inetumates suitsu-urtsikutes loomadega koos!...“ Oh, Teie targad teadusemebed ja uurijad, küsige ka lord nende tahmaste kriimsilmade käest järele, m i s p ä r a s t nad suitsu-urtsikutes loomadega koos elavad? ja kas nad tõesti paremates, puhtamates majades elada ei t a h a k s ? —

Kört on valmis. Waagen aurab laual. Ema toob ruttu kannika musta wana leiba ja pihutäie puust lusikaid — muud tal enam tuna ei ole — ning sunnib Jaani, kes kolde ees kohmetanud liikmeid soendab, tahase, paluwa häälega sööma. Rukkijahukört ja kuiw leib, — seda sööwad nad juba kolmat nädalit lõuna ja õhtu, ning hommikutel torkawad kuiwa leiba soola sisse ja joowad kalja pääle — wesiist, tulihapud, ammugi audumata kalja. Mõne aja eest andis weel lehmamullikas paari toopi päewas piima, nüüd on ta aber. Kali, kört, leib — leib, kört, kali — ikka üks ja seesama köögisedel.

Aga õnn, et sedagi weel on. "Ega inimene siis weel nälga sure!" Ja Jaan paneb imels, et sedagi weel on. Ta ei mõista, kuda ema ühest jahulotist nii kaua wõib körti teeta. See peab imelik osawus olema. Jaan kortsutab kulmu, selle üle järel mõteldes.

"Kuule ema, kas sul ikka weel jahu on?"

„Paar põlletäit weel.“

„Seda ütlesid mulle minewal nädalil juba.“

— Kai kitsikuses. „Kuda nii? Kuda nii? Waata, põlletäied on mitmesuurused, ja — kui palju meie siis just sööme: ma hoian ju ka ja — —“

„Kuule, kuule,“ hoiatab Jaan, „see asi ei ole mulle meelt mööda. Kas sul eht jälle häid külalisi on käinud — ja tead, mis ma mõtlen?“

„Ei, tõesti mitte, — ole üsna rahul.“

„Ema, ole mõistlik inimene, ära tee mulle nii palju häbi. . . Ma ei taha mitte, et ta meile nagu santiidele armu-andeid toob, ja weel salaja, warguse wiisil.“

Ema waigistas teda oma wagusa, rohustawa häälega, ja Jaan hakkas sööma. Ta pani aga lusika jälle ruttu käest.

„Kus siis lapsed täna on? Mits nad nii nurka hoiawad?“

Mitt ja Mann, kes wenda hariliku õhinaga oodanud, kes muidu, kui ta kiritust tuli, tema hõlmas rippusiwad ja, filmad laiad kui karikad,

iga tema käelligutamist tähele panivad, et mis taskutest nähtavale tuleks — täna hoidsiwad nad peaaegu aralt temast eemale. Mann kütitas ämaras toanurgas ja otis silmalitjaks loomadega tegemist; Witt oli koguni parsile roninud, kust ta suurte filmadega, kriimu näbga ja liikumatalt nagu suurispää-kull alla piilus. Minult tillukene Viisi, kes kiriku-saiast weel lugu ei mõista pidada, oli rõõmus nagu ikka, kui ta pörandal wana kasuka pääl oma pörsakeste seas istus, neile oma räpased käekesed järel sirutas ja nendega wõidu wõis kriiskada. Sa siisgi oliwad Witt ja Mann wenna tulekut endise rõõmuga teatanud. Mii pea aga, kui Jaan tuppa astus, pugesiwad lapsed, korraks teineteise otja waadates, häbeliku argtusega nurka.

„Witt ja Mann, kas Te' täna saia ei tahagi?“ küsis Jaan, Manni poolt nurgast Witt poole parsile waadates.

Lapsed ei wastanud. Mann hoidis oma nägu ute willa sees, kelle taelast ta ellalt finni hoidis, ja Witt liigu-

tas parsil kohmetult tahmaseid, pu-
netawaid jalgu.

„Mis neil on, ema?“

„Tühi teab. Nad on juba leila
õhtust saadik nii pentfikud. Tulivad
koolist nutetud silmadega hilja koju.
Ei lausu musta ega walget.“

„Koolist nutetud silmadega? Uhaa!
Kuulge, mis kurja Te' koolis tegite?
Kuttu tunnistage üles, muidu saia
ei saa. Mul on ilusad saiad taskus.“

Lapsed olivad wait kui sukad.

„Mis pärast koolmeister Teid ka-
ristas?“ päris Jaan isaliku walidu-
sega edasi, millest aga ühtlasi wen-
nalik pehmus salaja kaasa kõneles.

„Kas ta Teile witsu audis wõi
Teid kinni jättis wõi söömata pidas?
Mitt, räägi Sina üles! Kui ilusasti
üles räägite, siis saate saia, muidu
mitte. Kas näete!“

Jaan astus seljast tõmmatud, war-
nas rippuwa kuue juurde, tõmmas
paar „timpu“ taskust ja näitas neid
Mannile ja Mikule. Lapsed luura-
sivad alt-kulmu, ahne kiir tungis
mõlema silmadest, Mitt matsutas
tohtmata oma märjaks kiskuwat suud.

Missugune nõidus! Missugune kiusatus! Nad kannatasivad Tantaluse piina.

„Mul on veel rohkem,“ meelitas Jaan, „ja kõik on Teie oma, kui ilusti üles ütlete, miks koolmeister Teid trahvis. Sina, Mitt, Sa olid vist kcer — eks olnud? Sa tegid lärmi. Sa löid mõnda teist poissi.“ Aga Jaanile tuli korraga väike wenna lõhn kahwatu nägu, ta nõrk kehajõud, ta tasane loomus meelde, ja ta pahandas oma mõtlemata küsimiste üle, mis Mikule ainult näitasivad, et ta asja aimatagi ei mõistnud. — „Ma tean, mispärast koolmeister Sind nuhtles — Sinu laiskuse ja tuimuse pärast, Mitt. Sa ei wahi raamatuse, waid nagu unistaja õhku; Sa ei wiitsi midagi õppida, Sa tahad rumalaks jääda kui pörjas. — Sa sina Mann — Sinu edewust tunnen juba! Sa plärad ja hirwitad teistega, kui koolmeister Sulle midagi õpetab. Sa näpistad teisi ja kiusud nende juukse-patsijid. Kas pole tõsi — räägi!“

Wann õõrus filmi, wingutas juud, noostus paar korda ja hakkas ärdasti nutma.

Emal kobe hale meel.

„Jaan, Sa ei usu wist isegi, mis Sa rääkisid,“ jostistas ta tafalesti ja etteheitlikult poja poole. Sa tead, et meie lapsed koerad ega laisad ei ole. Mikul on natuke kõwa pää, aga koolmeister ise ütles, et ta hoopis õpib, ja Wanniga on ta hoopis rahul.“

Jaan teadis seda ka, ja tal väitas kahju olemat oma karedatest sõnadest.

„Aga midagi on koolis ometi juhtunud,“ ütles ta. „Kuda ma siis õigust kätte saan?“

Sel filmapilgul laulis kull kambri läwel kolm korda.

Ara-andja lähenez!

Wäljast oli sammusid kuulda, lumi rodises, üks käuksus ja sisse astus kohalik wallakoolmeister.

Uhi oli küll juba süüfel, aga wingu ja leitsaku mõlm toas ilka meel nii paks ja nii madalal, et kooliõpetaja selga küürutas ja istet otjis. Suits oli nii tibe, et külali-

sel teretus kurku kinni kippus jääma. Edasi-astumisel kummistas ta ühe pörsakese üle, kes waluvalt kiunudes nurka jooksis. Määgides lähenes külalisele uudishimulit walge tall.

Noore kooliõpetaja näost paistis halb tundmus, pahane põlastus seesuguse ümbruse üle, aga wist oli ta sellega harjunud, sest ta ei öelnud midagi, mis imetlemist oleks awaldanud. Ta lükkas pörsaid jalaga, lammas käega enesest eemale, wöttis madala järi pääl, suitsuwõlwiist alamal, istet, ning ta pill otsis urtsiku pere-meest ja laste ema.

Saan oli waheajal mõne lomsu kõrti sõõnud; ta pani nüüd lusika teist korda käest ja astus kätt pakkudes kooliõpetaja juurde. Külaline näitas haruldane olewat, sest Wäljaotsa ema wahtis teda laial, pooldis ehmatanud pilgul. Mann ja Witt aga — need oliwad nägemise-piirist äkitselt kadunud: Mikukene — koolmeisrit waewalt silmates — oli päris orawa wäledusega, mida temalt ei oleks wõinud oodatagi, redelit mööda parsiit maha libisend ja toast

wälja wurtšanud; Mannite kadus
fui tuul üle kõrge läwe pisutesesje
käsitambrisje.

„Kuri südametunnistus“, tähendas
noor kooliõpetaja laste põgenemise
kohta.

Ta teritas tillukesi mustjaid wur-
rusid oma laias, tõmmu kollakas
näos, oli väga tõsine, peaaegu pü-
halik, ning puudutas Jaani teretuseks
sirutatud kõhna kätt kergelt ja lühi-
delt.

„Ma juhtusin Teilt just mööda
minema ja pidasin oma kohuseks sisse
astuda, „algas ta. Ma olen kooli-
õpetaja ja pean oma hoolele ustud
õpilaste ihu- ja hingeliku terwise eest
vastutama. — Kas nad Teile mi-
dagi tunnistasiwad — Mikki ja Mari
Wapper, Teie lapsed?“

„Ei midagi,“ vastas Jaan.

„Seda ma arvasin. Ja ometi
käskisin ma neid, seda teha! Sellest
mäeme, kuida kurjus ja kangekaelsus
niisuguste hinges juba maast mada-
last mõimust wõtab.“

„Mis nad siis tegiwad?“ küsis
Jaana-ema ehmatuse põnewusega; ta

filmadest paistis kui jala aimdus,
mille tõeks - minemise eest tal hirm
loi.

„Mis nad tegivad?“ kordas koo-
liõpetaja Aleksander Toots validal
kaebamise-toonil, kus juures ta pril-
lid, mida ta nina-rätiga kiuwatanud,
nina pääle seadis ja nende wälku-
wate klaaside läbi ema päält Saani
pääle waatas. „Teiel lapsed wa-
r a s t a w a d,“ hüüdis ta siis
järsult.

Wist küll kui piitsa-hoop käis see
sõna emale kui ka Saanile wasta
kõrwa. Nad ei lausunud esiotsa kumb-
gi sõna.

Kooliõpetaja näitas oma kaebtuse
mõjuga rahul olewat. Ta seadis weel
kord prillid ja rääkis siis kaunis
noomival kõnepidaja-toonil edasi:

„Kui juba nii noored, õrnad in-
mese - wõsud wõõra omanduse järele
käed wälja sirutawad, siis ei wõi
ma teisiti kui arwamiist awaldada, et
selle juures nende kodune kaswatus
süüdi on. Kodu on see paik, kus
lapse hingesse esimesed wooruse - idud
tulewad istutada, ja laste wanemad

on need, kes seda peavad tegema, iseäranis aga laste ema. Snn neile lastele, kellel auusad, wooruslikud wanemad on, häda neile, kes kodus halba eesmärki näewad, kelle waned isegi õiguse ja ülekohtu, oma ja wõõra omanduse wahel ei mõista wahet teha! Auusus ja woorus wõlab aga kristlikust meelest. Sumalakartus on auusa, kombeliku elu alus; nõnda peab ta ka kristliku lastekaswatusse alus ja siht ja eesmärk olema. Sumalakartus ja kristlik meel on need — —

„Sumala pärast, mis nad siis warastasiwad?“ hüüdis Wäljaotsa eit oma haiglase, wärisewa häälega kõne wahel.

„Teiste laste toitu warastawad,“ kostis koolmeister, eksitamise üle weidi pahaselt. „Krihwliotjadest ja sulgedest ma ei räägigi, aga nad käiwad teiste leiwakottide kallal. . . Sellest näeme meie, keda nad maast madalast oma himusid hakkawad orjama, oma lihalikka himusid. Ütelge nüüd ise, ema ja wend, mis wõib jaada lastest, keda nii õrnas eas juba

Kuritöölt leitaſe! Mis inimese-ſoo-
liikmeid, mis riigi-alamaid, mis ſea-
duse täitjaid, mis kriſtliku koguduse
hingelid võib niisugusteſt mõrjuda?
Mis on niisuguste inimese-laſte tu-
tevit? Kuhu viib neid tee, mille
pääle nad nii varatſelt juba on jat-
tunud? Vastake iſe, Teie teate ſeda
küllalt! Meie kuuleme iga päew
wargusteſt ja röövimisteſt ja tapmiſ-
teſt; kõik kuritööd on rohkenemas,
wargikojad on kõikſugu kelmiſi, war-
gaid ja rööwolid täis."

"Oh Jumal, Jumal," öhtas Wäl-
jaotsa eit wäriſedes, ja ta ema-filmast
paistis armu-paluw piin.

Hand Toots ei laſknud ennast
aga ſeekord eksitada, waid kõneles
edasi:

"Milleſt tekitab kõik ſee? Miks
on rahwa elukembed langemas, auu-
sus ja woorus kadumas? See tu-
leb kõik ſelleſt, et jumalakartus, ſea-
duse-aauſtamine, kriſtlik meel taſinaks
ja leigeks on jäänud, ſee tuleb laſte
koduse taſwatamise puundusteſt. Mis
aitab kooliõpetaja kõige wäſinatam,
eeskujulikum töö, kui laps kodust

halba eesmärki saab, kui teda kui metslooma lastakse oma tahtmisel üles kasvada! Mis aitab usk, kui maailma silma ja lihahimusid lapse hinges juba algmisest saadik sallitakse, loptakata saada lastakse ja mitte kobe juurtega wälja ei kista — juurtega, ütlen ma."

Et noomija nii noor oli ja nii targalt kõlawaid sõnu tarwitas, siis andis see tema kõnele weidi naljaka kõrwal-maitse. Kuid asi ise, kõne põhjus, mõjus siiski niihästi Wirgu ema kui Jaani kohta sügawasti. Nad wahtisiwad mõlemad tummalt kooli-õpetaja otsa, mõlema näol kohmetu kartus ilmutuste eest, mis ehk weel wõisiwad tulla, ning tuhm arusaamatus kõnepidaja ilusate, keeruliste lausete kohta. Nad ei tundnud kõiki sõnugi, mis õpetatud mehe suust nii wiluud libedusega woolasiwad.

"Teiste laste toitu warastasiwad", ütles wiimaks Jaan, et oma kohmetuses ta midagi ütelda. "See on ju tõesti liig", lihas ta juurde, sest tal oli häbi, otsata häbi!

„Mitte üks kord pole nad seda teinud, vaid mitu korda,“ vastas Aleksander Toots. „Ühel ja teisel kadus viimases ajal ikka midagi kottist või witsikust või silgutarpidest ära. Raebati minule ja mina lastein salaja järel piiluda, kes pikanäpumehed on. Teie lapsed wõeti mõlemad warguse päält kinni . . .“

Sõna „wargus“ kihutas Jaanil kuuma were põste; ema silmast purskasiwad pisarad.

„Nende kõhud oliwad tühjad!“ pressis piin Raie suust hüüde.

„Mäe, sääl ta on,“ naeratas kooliõpetaja mõrudalt. „Kui emad lapsi wabandada püüawad, kus nad neid peaksiwad walusasti karistama — wõib jäält siis ka midagi hääd lootal . . . Teie lapsed käiwad ju iga päew koju, nad ei ole nädal otja kuiva toidu pääl, nagu need kauge maa tagant tulijad, kesse leiwakottide kallal nad käiwad. Kuda wõiwad siis nende kõhud nii tühjad olla, et nad wargile lähwad?“

„Dige küll, nad käiwad ju iga päew koju,“ tähendas Jaan uorgus pääga.

„Selle pärast!“ hüüdis koolmeister.

„Aga kui neil kodus ka midagi ei ole? Selle järele koolmeister sugugi ei küsi!“

Kaie teha küljes wärises iga liige; nagu hädahüüe waewatud hingest tuli see lause ta sinistelt huultelt, kuna ta silmad kollases, kuimetanud näos nagu palawikul põlesiwad.

„Ema!“ hüüdis Jaan keelates.

Kai nõhatas poja häält kuuldes, ja tõstis põlle märgade filmade ette.

„Kodus ka midagi ei ole? Mis jutt see on?“ küsis koolmeister. „Te' ju ometi elate. Nälga pole meie isamaal weel keegi furnud. Puidust on ainult neil, kes tööd ei wiitsi teha. Sa needgi ei sure nälga, sest laiskleja läheb ju wargile . . . Teie aga siin — Jaan noor, tugew mees — ma ei saa Teie jutust aru, Wäljaotsa ema! Kas Te' siis tõesti oma laste hinge pääle ei mõtle, et neid awaliku kuritöö pärast weel wabandama hakkate? Kas teate, mispä-

rast ma õieti siia tulin? Ma tulin selle nõudmisega, et Teie oma lapsed, kui Te nende rasket süüdi olete teada saanud, walju nihtluse alla wõtate. See on Teie püha kohus. Minu karistus üksi ei aita midagi. Ma pean oma nõude juurde kindlaks jääma ja Teid tungiwalt paluma, et lapsed kodust karistust saawad maitsta. Sel tingimisel ainult wotan ma neid jälle kooli wastu. Ja ma loodan, et Teie minu nõudmist täidate."

Ta tõusis üles. Jaani poole pöördes, lisas ta veel juurde:

"Ma panen oma lootuse Teie pääle, Wapper, sest Teie olete perekonna-isa asemik."

"Ma tahan neid karistada," wastas Jaan.

"Walustasti."

"Walustasti."

Kooliõpetaja tõmmas pikkamisi kindaid kätte, õpetas ja kinnitas weel ning astus wiimaks — kus juures ta jälle ühe pörja üle komistas — toast wälja. "Ruteleeguun!" laulis talle

roostekarva sulgedega ja pika tulipunase lotiga kannusjalg järele. Toas walitses natuke aega rõhuv waitus. Ema oli koiku serwale istunud ja nuttis, nagu see tema wiis oli, tasaksti põlle sisse. Jaan istus küll jälle söögilauda, aga ta ei wõtnud lusikast kätte, ta isu oli täiesti kadunud. Alkitselt sai tõbest tüdine nud inimese haiglane äritus ta üle wõitu. Ta kähwas istmelt üles, wihakorts otsaesisel ja wihapuna paelgel, ning hüüdis :

„Wõi wargil käiwad! Wargil! Kas neil ei ole iga päew oma leib kaasas, kas nad on millalgi söömata jäänud? Ma tahan Teile näidata, Teile warganäod! Ma tahan Teile anda, et Te' mu käes siputate!”

Ta hakkas witsa wõi wemmalt otsima, leidis nurgast wiimaks piitsa.

„Jaan,“ palus ema tasahiljukesi.

„Wai! kargatas wihane poeg.

„Eks ma ütlesin — ja seisad weel nende eest! Kas sa tead, mis wargus tähendab! Kas sul ei tule hirm pääle selle sõna eest! Kas sa ei tunne häbi! Kas on keegi enne

julgenud öelda, et Wäljaotsal wargust
jallitakse! et Wäljaotsa jaanast teegi
wargil on käinud! Ja nüüd tuleb see
noor isandatene ja peab jutlust wa-
rastamisest, röövimisest ja tapmisest!
Ja tal on päälegi õigus nõnda rää-
kida, meid noomida, tal oli õigus
julle ütelda, et Sa oma lapsi, kes
wargil käiwad, ise weel püüad wa-
bandada! See tuleb ju kõik sinu
ellitamisest. Aga mina tahan neise
näidata, mis kodune kaswatamine on!
Seda ma lubasin ja seda ma tahan teha!
Ema oli wait kui jutt. Niisugust
wihahoogu, jäärast waljust ei oleks
ta oma hää südamega Jaanilt nal-
jast teadnud oodata. Õigust öelda,
ei pidanud ta laste juud kuigi ras-
kets: paar palukest wõõrast leiba,
mõni silt, kui laste kõht tühi wõi
kui nad oma kuuwast leiwakoorustest
tudinenu — mis siis sellest nii on!
Laste asi! Kas wõis seda wargusest pi-
dada? Seepärast ei saanud ema
Jaani tulifest wihast õieti aru; aga
et ta teda kartis, tema waljuse üle
kohkunud oli, siis ei julgenud ta oma
arwamisi awaldada ja oli wait.

Jaan wehtis toast õue. Ta otsis
Mittu. Sauna otsast, haopinu ta-
gant, leidis ta teda. Külma käes
lõdisedes, palja jalu ja särgi wäel,
lükitas poisite lume sees, pimedas
urkas. Ta hambad plagisesiwad, ta
käewars, millest Jaan kinni kahmas,
oli kange ja külm kui jääpurikas.
Ta nuttis suure häälega, kui wend
teda tупpa tiris, ja hakkas ärdasti
paluma.

Manni leidis Jaan kambri-
keseft koiku alt. Nagu tagasihutatud
jahiloomate oli ta sinna peitu puge-
nud. Ka tema wärises kõigest kehast,
aga mitte külma, waid hirmu pärast.
Hirm koolmeistri eest oli teda sinna
sundinud, hirm wihase wenna eest
tuli nüüd weel juurde. Ta kiljatas
waljusti, kui wenna kore käsi sängi
all ta õlast kinni hakkas ja teda säält
wälja rebis.

Mann wiidi teise kurjategija
juurde tупpa. Wärisedes ja nuut-
sudes seisiwad nad säält nüüd oma koh-
tumõistja ees — tats wäikest, wiletjat
waest patust, pool halasti, sassis pää-

dega, räpaste nägudega, silmades
ahastus ja kiskendaw armupalumine.

Jaan waatas ühe päält teise pääle.
Käes hoidis ta piitsa. Ta pidi kü-
sima, mispäraast nad teiste leiwa-
kottide kallal käinud. Aga ta ei
küsinud. Wist aimas ta nende
wastust ja — kartis seda. Küsi
roti käest, miks ta wiljasalwes läib!

Wist ta läts ta meel haledaks.
Ta kulmudelt oli korts, ta näost
tõmmu puna korraga kadunud. Ta
ütles tõsiselt, aga wagusalt:

„Kui palute, siis annan Teile weel
seekord andeks.“

Kõige waljumat südant ei ole see
nähtus liigutanud, kuida wäike Mann
oma wärisewad käed tõmbilt wälja
sirutas ja suurte pisarate tagant
tumma, hingest tulewa palwe karis-
taja poole saatis; ja kuida Witt
wenna käe, mis piitsa hoidis, oma
märja põse, oma tufsuwate huulte
wastu wajutas.

Jaan waatas kõrwale. Ta käest
kukkus piits maha. Ta pööras las-
tele selja. Natuke aega seisis ta
alna all ja wahtis wälja tähtis tae-

wa poole. Siis astus ta ruttu oma
warnas rippuwa kuue juurde, tõmbas
jelle taskust piha - täie timsfaiu
wälja ja jaotas nad sõna lausumata
Mannile ja Mikule ära. Ka emale
wisatas ta paari tükki rüppe.

Miisama tummalt istus ta siis
söögilauda ja hakkas ruttu külmaks
jäänud kõrti sööma.

„Lapsed ja ema, ruttu ka sööma!“
hüüdis ta.

Nõnda lõppes kohtumõistmine.
Jaan ei mõinud emale enam ette
heita, et see lapsi ellitab.

Uga mida küll Jaan kooliõpetaja
le wastab, kui see küsib, kas ta
lapsi warguse pärast karistanud? Ja
weel walusasti? Kas ta ütleb, et ta
neid nende „himude“ eest päälegi
tasus? Ja weel maiusega!

Suur Wirgu päris - koht, mille
krundi pääl noore popsi saun seisis,
oli jõuka peremehe ja kohaliku walla-
wanema Andres Wadi omandus.
Wirgu Andres oli jumalakartlik mees.
Ta pidas külarahwale oma nägusad,

awaras majas tihti piibli- ja palwe-
tundisid ja tegi seda kutse pääle ka
teistes taludes. Tema piiblitunnid
olivad kuulsad ja rahwast tuli iga
lord kofku mis kihies. Tema sõnal
oli wäge ja wõimu. Ta ostas noo-
mida ja ostas palwet teha. Ja kõik
woolask südamest ja tungis südamesse.
Tema lugemisel nuteti ja õhati palju.
Ja nutjate seas oli ka Andres ise,
sest tal oli wäga hale süda. Ta
oma wagad sõnad liigutasiwad teda,
sest ta oli kõige hingega selle sees
ja juures, mis ta rääkis.

Oma majas pidas ta kindlat kristlikku
korda. Ta teadis, kuida häa eestuju
mõjub. Nagu jumalakartliku pere-
isa kohus, pidas ta igal hommikul
ja õhtul perega palwetundi ja ühtegi
ööma-aega ei alustatud. Sunnala-
sõnata. Ta käis igal pühapäewal kiri-
kus, sundis ka oma perekonda
seda tegema, niisama orjapid, kui
just libe töö neid ei keelanud. Ja
nagu jumalakartliku pere-isa kohus,
sallis ta ainult waimulikku raamatuid,
ainult kiriklikku ajalehte oma ma-
jas ja wihkas iga tühist ilmalusti.

Ta hoidis oma majast kõi eemal, mis tema hoolele ustud hingedele — olgu oma laps, olgu wõõras teenija — hukatust wõis tuua.

Seda waga meest oli Jaan Wapper palju aastaid truuwisti teeninud. Ta oli lapsena tema pudulojuseid ja weiseid hoidnud, oli sulasena tema põldu kündnud, ta heina niitnud, ta wilja peksnud. Ja nüüdgi weel tegi ta seda tööd, aga mitte enam kindla palgalisena, waid kui päiwiline ja pops. Minewal Süripäewal lastis peremees Jaani sulaseametist lahti.

See sündis mõjuwatel põhjustel.

Esimene oli see:

Ja õnnetu surma järele sattus Jaana-perikond itka enam ja enam waesuse sisse. See oli loomulik — päris toitja puudus. Ema oli põdur, lapsed wäetid. Kuda wõis Jaani palk ja moon kõi neid toita? Jaani wäheue palk ja moon! Wirgu peremees ei mõistnud mitte ainult palwetada, waid ta rehkendada. Ta rehkendas wälja, et Jaani sissetulek waewalt ühte hinge wõis toita ja

fatta, mitte wiit. Ehk kui kolm last üheks täiskaswanud inimeseks arvata — siis ikka ühte ja mitte kolme! Wirgu peremees jõudis otsusele, et see hästi wõimalik ei ole. Wähemast mitte õige l teel. Küll aga siis, kui kuskilt liisa tuli. Ja kui liisa tuli, siis ainult ülekohtusel teel. Wirgu peremees oma terase mõistusega teadis aga selgesti, et patune inimene wäga wisa on surra tahtma, liiategi näljafurma. Seepärast oli ta kartus wäga arusaadaw, et ehk Jaan kuskilt salamahhi „liisa“ hakaks nõutama. Ja kust siis mujalt kui peremehe aidast, rehest, põllult, aasalt? . . . Oma inimene — iga urka ja nurgaga, iga ukse ja lukuga tuttav — päris ime, kui ta seda mitte ei teeks! . . . Andresel ei läinud küll õnneks sulast warguse päält tabada, nii teraselt ta teda küll silmas pidas, aga oma umbusalduse teadis ta põhjendatud olemat. Ja mitte üksnes Jaani koduse wiletjuse läbi. Jaan oli ta ilmalaps. Beremehe kõwast teelust hoolimata, pidas ta teiste ülekäte läinud noorte

meestega koos ilmalikku ajalehte ja
luges juttraamatuid. Salamahti müi-
dugi. Aga niga niisugune raske patt
wõinud totti jääda. Asi tuli ühel
häälpäewal ilmsiks. Ja kui pere-
mees Jaanile seda hukatuse teed püü-
dis kirjeldada, mille pääle ta sattu-
nud, ja kui ta jelleks oma pühas
wihast mõne sügawama sõna walis,
siis ilmutas Jaan päälegi nii kange-
kaelset, patust pöördiata meelt, et ta
ei nasti õigeks tunnistada püüdis.
Muidugi pidi peremehe kannatus
nüüd lõppema. See oli Jaani lahti-
lastmise teine põhjus. omatuõn elal
Kolmandaks oli Anni. omatuõn elal
See üleannetu laps — Birgu And-
reje kolmest tütrest kõige noorem —
heitis silma oma rikka isa waele su-
lase pääle. Andres ei suudnud aru-
saada, kust niisugune kõlwatu waim
tütre siisje tikkunud! Kuu ei taht-
nud ta koduste ja wäliste kõrwa-pu-
hujate märguandmisi uskuda, aga nagu
iga suur süü, nii tuli ka see päewa-
walgele. Ja kui walusalt weel! Anni-
ke seletas isale, kui see teda üle kuu-
las, kõige nurjatuma julgusega, et

ta ennast ihu ja hingega Saquile tu-
lewafeks kaafaks lubanud, ja et ta
oma sõna tahtwat pidada, kas lan-
gegu taewas ja maa kokku! —
Anni jumalakartlik isa oli selle
tunnistuse üle keeletu. — Buru-waene
sulane ja tema tütar! — Mäljatsse popsi
poeg temale koduwäiks! — Ta jäi Anni
waimu-terwise üle kahewahela ja kut-
sus Jaani ette. — Kui see aga umbes
niisamasuguse otsuse andis, pääsesi-
wad Wirgu peremehe keelepaelad jälle
lahki — wäga lahtil — ja Jaan sai
kuulda, et teda Wirgu sulafeks enami
ei sallitud. — Weel rohkem: — Ühtlasi
pidi ta ka Wäljaotsa saunast kadunud
olema. — Ja mitte üksi: — „Terwe
pesakonnaga! Kas kuuled — Sinu
terwe pesakonnaga!“ —
Pärast muutis lahke peremees wii-
mast otsust nii palju, et ta sauna
weel aastaks Jaani kätte jättis. — „Aga
mitte kauemini!“ — Mis põhjusel-
leks mõjunud, ei olnud dieti teada.
Kas pidas ta noore popsi tugewatest
läewartest ja tööwirkusest lugu, wõi
ütles talle ta waga meel ja hale süda,
et wäeti sauna - pesakonna äkiline

pääwarjuta jätmine palwemehe ja
wallawanema auule kahju wõiks teha
— kes teab? Häätene küll — Saanile
anti terve aasta „armu aega.“
Tal oli väljakolimiseks „kosumist“ waja.
Saani täitis peremehe juures pop-
sitokuseid niisama truuwisti nagu ta
poisi ja sulase kohuseid täitnud.
Sauna, kartohwi-maa ja lehmamul-
lika karjaskäimise eest tegi ta pere-
mehele päiwi, ikka päiwi ja terwest
töö-ajast mitudugi kõige paremaid
päiwi. Mis tal ja ta omastel ihu-
katte ja kõhutäite eest weel waja oli,
selle eest tegi ta teistele päiwi, ja ta
need nõudsiwad ainult kõige pare-
maid ja kõige pikemaid. Kellele ta
neid lubada ei wõinud, need talle ka
midagi ei andnud. Kõigil oli teda
ainult kibeal töö-ajal waja. Sa see
aeg on nii lühike ja aasta nii pikk;
ning inimene ei taha mitte üksnes
töö-ajal süüa, waid aasta ümber.
Ema aitas Saanil päiwi teha, nii
palju kui ta pödur terwis ja kodune
wilets olek — wäetid lapsed — seda
lubasiwad. Aga „kosumise“ ei ol-
nud juttu. Kust ta wõis tulla?

Itka julgemalt asus wiletsuse-tont
sauna-urtifikusse elama ja walitsema.
Magu luupainaja istus ta elanikkude
rinna pääl, nende hinge kinni mat-
tes. Igast nurgast sirutas nälg oma
pidad, kondised koiwad wälja, ja üksigi
palwe ei suudnud teda eemale pe-
tetada. Suwi ja sügis läksiwad
mööda — pikk tööta talw algas. Ja
siis tuli Jaani raske haigus weel
pääle kauba! Oi pisaraid, oi õhkamisi
ja palweid! Kui saunakese neli seinä
wõiksid rääkida, kül sest saaks walus
päätuft! —

Terweks-saamise järel hakkas uoor
wabadi palju wäljas rändama. Ko-
dus ei olnud ju midagi tegemist. Ja
mured muljusiwad teda säääl, kus ta
tööta pidi istuma — oma wiletsuse
keskel — liig wäga. Ta pidi säääl,
tööta istudes, mõtlema, ja iga
mõte wõis ainult mure ja piin olla.
Tuba wara hommikul kobis ta taha-
hiljusesti magawata laste ja pool-
unes wigawa ema juurest wälja kül-
ma, wärse õhu kätte ja tuli sage-
dasti alles hilja õhtul koju. Kus ta käis?
Siin ja säääl! Kuhu jalad teda ise

kandfiivad. Iseäralist sihti tal ei olnud. Mõni kord oli ta sinna ja tänna läinud tööd kuulama, aga ta tuli tühjalt tagasi. Seda oli ta ette aimanud. Ja pärast ei võtnud ta nõuutski kuhugile tööd minna kuulama. Ainult neil kordadel oli ta käikudel oma otstarbe, kui ta kõige libedama hända sunnil külasse läks midagi laenama. Tihti ei teinud ta seda mitte — ta ei suudnud oma häbiist jagu saada. Sagedamini toimetas seda ema, ja enamasti ilka Jaani teadmata. Pärast tunnistas ta üles — siis ei olnud enam midagi parata! Aga kui tihti ei jäänud need laenukäigud asjataks! Mis pääle neile midagi laenata? — küsis igaüks.

Peremees laenas ainult tööpäewade pääle, ja need olivad juba ammu pandiks. Naabripops, kui tal üle-pää midagi laenata oli — enamasti kiratšes ta ise niisamati naljakannika otšas — naabripops küsis: „Kas ma laenu jälle tagasi saan? ja mil-lal? Ja ta ta teadis, et selleks nal-jalt lootust ei olnud ja laenaja, kui

ta teist hädalift otsekohe petta ei taht-
nud, pidi seda ise ka tunnistama. . .
Mingit kodust käsitööd õppida, oli
Jaani võimata olnud. Kes teda
oli õpetanud või kuus temal õppi-
miseks aega oli olnud? Põllutöö
oli ainus asi, mida ta mõistis, ja
seda võis ta näljapalga eest ainult teis-
tele teha. Rõige lihtsama töö jaoks puu-
dus ka materjal. Ta oleks wahest luuda-
sid võinud walmistada, aga kust
witsu wõtta? Kui neid ka keegi oleks
müünud, mis tulu oleks siis töö
toonud? Muidu ei andnud aga keegi
kolme raagugi. Kõsel warastada?
Selle wastu tõrkus Jaani süda. Sel-
leks oli ta liiga uhke weel. Ja see
uhkus oli ta ainus wara, millega ta
iga teise mehe kõrwal võis seista,
igatihele silma waadata, — ta ainus
tugi, mis teda weel sirgel hoidis,
mille najal ta pää võis püsti ajada.
Seda wara warjata, temast ialgi
mitte lahkuda, oli ta kindel mehine
nõuu, ta ainus trüöst. Kaob see
uhkus, siis kaob kõit, siis awab end
kuristik, mille sisse waadates hirmu-
wärin Jaani keha raputas. . .

Beel midagi oli Jaanil, mis teda uhkeks tegi, mis teda ta wiletsuses kinnitas ja toetas. See oli Anni armastus. Kuda ja misläbi ta õieti selle omanikuks saanud — ta ei teadnud seda isegi. Nagu unenäol. Ta imestas selle üle praegugi weel, kui asi talle meelde tuli, ja ta oli tal tihti meeles. Tal oli tundmus, kui oleks ta, magamast ärgates, ühel hommikul kalli waranduse oma põue alt leidnud, teadmata, kes ta sinna pannud. Ta tundis ainult, et ta rikas mees oli, ja see õnnetundmus mattis kõik muud meelemõlgutused kinni, ka kartuse, et warandus nii sama äkitselt kaotsi võiks minna nagu ta ilmunud.

Mis neid mõlemaid teineteisele lähendanud? Taewas teab! Kindel on, et nad seda ise kõige vähemini teadsiwad. Siotja mõtles Jaan mõnigi kord selle üle järele, kuda nägus, noor, rikas peretütar enesest nii wähe lugu mõistis pidada, oma wäärtust nii weidi tundis, et ta kehwa, purupalja teenija poisiga võis sõbrustama hakata, päälegi wanemate tahtmise ja

teelu vastu. Aga — kentsakas küll
— Jaan hakkas imeliku mõttega ikka
enam ära harjuma — kõik weidruse,
kõik loomuvastane karm hakkas kaduma,
ja kui Jaan asja just juurdlema
ja oludega võrdlema ei hakanud,
või kui teda teised ta õnne-unesi kare-
dalt üles ei raputanud, siis ei tul-
nud tal pärimisi ja arupidamisi enam
suurt meeldegi.

Tema poolt ei olnud midagi sün-
dinud, mida „alustuseks“ oleks võinud
pidada — seda ta teadis. Lahke
sillega oli ta alati tõsi, targa ju-
tuga plika päale waadanud, see on
õige, aga mitte raasu rohkem. Ta
märkas esiotša ainult, et nenda loo-
mused kahes asjas kokku käiswad :
nad armastasiwad mõlemad loomasiid
ja raamatuid. Ja neil oli hää meel,
kui leidsiwad, et loomad neid mõle-
maid vastu armastasiwad ja et raamat,
mis ühele meeldis, ka teisele maitstes.
Neil oli hää meel, kui nägimad, et mõni
turb koht jutus ühel niisamati pisarad
silmaist pigistas, nagu teisel.
Võib olla, et ka mõni muu asi
mõjus, mille üle nad isegi selgusele

ei jõudnud. Näitusets kuulatas Anni
 nähtawa meelehäaga Jaani retteluge-
 mist. Wõimalik, et Jaani hääles
 midagi salajat peidus oli. Ta kõne-
 les ja luges tõesti nõnda, et kuula-
 tama pidi; tema häälel oli nii wärs-
 kendaw, lepitaw kõma, tema lugemi-
 sel isu ärataw maitse nagu küla-
 leiwal. Sa wõib olla, et Jaani sü-
 dant see lofselik isu, see allabeitlik
 ja imestaw osawõtmine nõidus, mil-
 lega ta Annid nägi lugemist päält
 kuulawat, millega Anni temalt selle
 wõi teise tüki üle seletust ja õpetust
 päris.

Oh, need ilusad õhtud, mil Jaan
 Birgu ketruise toas, wõkide unisel
 murisemisel, oma raamatuid wõis
 ette lugemas käia, mis ta kas tutwa-
 telt kottu laenanud, wõi oma wäheste
 kopikate eest laadalt ostnud! Wiisju-
 guse magusa tuhinaga oli ta sääl
 naeste seas, Anni lähedal, pimedas
 lambitule juures oma kohutawaid
 rööwli-, rüütli-, ja murjani-lugusid,
 haledaid armujuttusid ja kirjuid tondi-
 luuletusi ette kandnud! Kõik salaja
 — wähemalt peremehe eest. Alles

siis, kui wanamees magama läinud, mis enamasti waratselt sündis, jules Jaanike naeste ja tüdrukute palwete pääle oma märdunud raamatutejega wälja pugeda. Äraandjat polnud just karta, sest perenaene oli tawane, häa südamega inimene, kes mehe waljuse ja usuliialduse all isegi kannatas, ning Anni õed, tüdrukud ja poisid kuulatafiwad ise liig isukalt päält, kui et teegi oleks löbule läinud lõppu tegema.

Jaan mälestas oma armuloost ainult paari asja, mis talle selle alguse kohta wähe kujukamalt märku andfiwad.

Kui Birgu häa, helde ema kolme aasta eest ära oli surnud, juhtus Jaan päew pärast matuseid Anniga üksikus paigas kokku. Wiimase kurwastus ema surma üle oli enam sügaw kui suur. Ta ei muutjunud ega walanud nii rohkesti filmawett nagu teised õed, aga kes talle korrats filma waatas, nägi, kuda ta leinas. Ta waatas nii wäsinult Jaani otsa ja ütles:

„Müüd pole mul enam kedagi ilmas.“

„Sul on isa ja õed,“ vastas Jaan.

Anni raputas tasakesti pääd. Siis ütles ta lihtsalt:

„Üksi sina veel.“

„Mina?“

„Jah, sina.“

Ta pööras minema. Ja Jaan oli nii kohmetu, et ta enam sõnagi ei lausunud. Ta wahtis talle ainult järele, kuida ta norgus pääga pikamisi ja rahulikult ära läks.

Mitu aega hiljemini oli Jaan teiste külapoistega ühel laupäeva-öösel harilikul hulkumisel käinud. Sellest oli Anni kogemata kuulda saanud. Järgmisel päeval tuli ta otsekohe Jaani juurde. Ta oli päält näha täitsa rahulik.

„Sa oled minewal öösel Langu Mari juures külalises käinud,“ ütles ta; „Sa wõid jääll itka käia; ja wõid ka mujal käia, — aga mu meel on nii kurb.“

Ja kui Jaan ta otja waatas, kohkus ta ära selle pilgu üle, mis tüdru-

tul seesuures oli: niisugust aland-
likku, palumat kaebamist polnud ta
ühegi inimese silmast enne lugenud.
Ta ei vastanud temale midagi, aga
sellest tunnist pääle tuli talle kindel
otsus, mitte enam Langu Mari, ei
ta ühegi muu tüdrukü juurde minna.
Ja ta pidas oma sala töotust ja ta
nägi, kui tänulik Anni talle selle
eest oli, kuida sala õnn ta näost läi-
kis.

Ja kui Anni teda kord hiljemini,
pühade ajal, joobnud olekus näinud,
tundis pois järgmisel päewal nii
suurt häbi, et ta tema juurde puges ja
temalt päris waeje patuse näoga oma
süüdi andeks palus, just kui seisaks
ta oma käskija ja walitseja ees.

Nendest juhtumistest saadik tõmbas
end sïde ilka loomale nende ümber.
Nad ei kõnelelud ialgi oma armas-
tusest, nad ei kujutanud enestele min-
git tulewikku ette, nad ei kirjutanud
ega nohitehitud teineteisega — nad
elasiwad tõsist, kibedat lahutuse-elu
ilma lootuse ja trööstita. Aga nad
tundsiwad endid ühendatud olewat
— kindlasti, ilmlahutamata, tulgu

mis tuleb! Nad ei hoolinud
 waenu tuultest, ei pannud kiusu,
 laimu ega piltamist tähele. Meil ei
 olnud õiget selgustgi oma ühenduse
 ega selle kindluse kohta.

Anni waprust, millega ta waljule
 isale, uhketele õdedele ja sugulastele
 wastu wõitles, iseäranis esiotsa, imes-
 tati palju. Oma kindluse ja wija-
 dusega oli ta nii mõnegi kofilase,
 kellest tal kui jõukal peretütrel ju
 piirudust ei olnud, Wirgult eemale
 peletanud. Ta kannatas kõik wiha-
 hood ja ilmlõpmata tõrelemised suure
 rahuga wälja, nii et ta piinajad meelt
 hakkasiwad heitma. Onnets oli ta
 wiimasel ajal sugu rahu saanud. Rest-
 mine õde Wari sai hiljuti mõrsjaks
 — kõige wanem oli juba ammu me-
 hel — ja tema ettewalmistamine
 pulmadeks juhtis koduse tähepanemise
 Anni päält rohkem ära. Ühtlasi
 oli Anni Saani tungiwatele palwe-
 tele järele andnud ja Wäljaotsa sau-
 nast eemale hakanud hoidma — seda
 oli tema ja Saani rahu pärast waja.
 Nad kandsiwad Saani tahtmisel selle
 eest hoolt, et inimesed neid enam

kusgil loos ei näeks, ja olivad ka
muidu igauhe vastu sõnas ja olekus
ettevaatlikud. Nõnda pidi arvama
hakatama, et sidemed nende wahel lõd-
wenemas, et nad asjata mõitlemist
lõpetamas — lühidelt, et mõlematel
„terwe mõistus“ pähe tagasi on pöö-
ramas.

Kuid nägemata piltudel, salamahhti
ja pimediku kaittsel, käis Anni tihti
päälegi Wäljaotsjal; tal oli sinna
rohkem asja kui ainult Jaani näha
saada. Iseäranis wiimase pitaldase,
raste haiguse ajal lendas ta kui
nahkhiirekene õhtusel ämarikul wilet-
sasse urtsikusse, ja ialgi ei tulnud ta
tühja käega. Ta mõistis nagu lin-
nute tõikjugu toidukraami poegadele
pejasse kanda, ilma et jeda jauna-
rahwas ijegi palju oleks märganud;
ema leidis aga siit ja säält nur-
gast, mis sinna salaja maha pillatud.
Anni istus tundide kaupa joniva
haige sängi ees, hirmuga tema õheta-
wat nagu waaadeldes, tema hinge-
tõmbamist, ta ägamist tujukwal rin-
nal kuulatades. Niisuguses olekus
ei märganud Jaan, kui palju „häbi“

Anni temale tegi, kui tihti ta sauna-
 ema kottisid ja kernusid käis täitmas.
 Müüd, mil Jaani silmad saunas ringi
 käiswad, julges ta seda arwemini,
 sest ta tundis tema tundmuksi niisu-
 guste sala armu-andide kohta. Müüd
 oli rohkem waja kawalust appi wõtta,
 et sauna-emale midagi nurka nõiduda,
 ja ta leidis mõnegi abinõuu selleks.

Väljaotsja saunas peeti paari nä-
 dalit juba kurwa asja üle libedasti
 nõuu. Toitu oli waja, ja selle nõuu-
 tamiseks pidi raha muretsetama. Aga
 kust ja kuda? Jaanil puudus ikka
 weel töö.

Rahaline teenistus oli siin kehwas
 nurgas ülepää waewaline, iseäranis
 aga kewade-poolisel talwel; talupoeg
 ajas oma jõuga läbi ega wõtnud
 päiwilist appi. Linaharimine oli lõ-
 petatud, wähene puuraiumine Jaani
 haiguse ajal teistele tahtjatele antud.

Ema kedras küll aidamehe
 emandale mõisa, aga palju põdur
 inimene suudab teenida! See oli
 nagu tilk kuuma kivi pääle suure

pere kohta. Wirgu-Anni jalaabi ei
wõinud ka mitte mõjuda, seda wä-
hem, et kodus isa ja saunas Jaan-
ise talle ikka terasemalt hakkasiwad
näppude pääle waatama.

Uga toitu oli waja ja selleks raha.
Salaja oli niihästi ema kui poeg
juba ammugi ühe kibeda abinõuu
pääle mõtelnud, aga kaua aega ei
julgenud üks teisele oma mõtet ilmu-
tada. Oli ta ju liig walus, see mõte,
nagu piste südamesse.

Waja punik laadale wiia!

Ta tuleks küll mõne nädali pärast
piima, toots wafika, — aga mõni
nädal on näljasele pikk, pikk aeg.
Küünlapäewa laad aga on ukse ees.
Wullikast saab mõni rubla ja mõne
rublaga saab mõni nädal jälle edasi
— kewade poole, töö-aja poole!

Ja nõnda waatasiwad ema ja poeg
ühel hääl päewal teineteisele uuri-
des silma ja üks sai teise mõttest sõ-
nalaujumata aru:

„Waja punik laadale wiia!“

Nad seisiwad just kaewu-küna ää-
res puniku juures, kes oma lahja
kere külma wett täis pinnis ja sel-

legi eest tänulikult sammus. Oma
 filitas ta sarvede wahet ja Saani
 käsi käis takseerides looma ristluude
 üle, mis kui sarikad püsti seiswad.
 Kui nad oma libedat nõuu sõnadega
 korranud, pööras sauna-eit näo kõr-
 wale ja tõstis põlle serwa silmade
 ette. Saan aga waltis kortsus kul-
 mul maha ja ütles: „Kraanüüd tohe suurte lärmi löö-
 lastenees! Parempõn, kui Sa neile
 sellest midagi ei hinga. Tead ju,
 kuida nad mullikast armastawad.“

Peeti siis ka asja wõimalikult sa-
 lajas. Saani laadale minekust ja
 saiatoomisest oli küll juttu, aga mitte
 mitte puniku müümisest. Kuid paha-
 retti ise mängis wiimasel silmapilgul
 pussi.

Saan oli parajasti minekul —
 punik oheliku otjas järel — ema
 wefiste silmadega tühja lauda ukse-
 ees, — säääl kajab äkitselt sauna lä-
 weli hüüe:

„Saanae! Saanae! Kuhu sa pu-
 niku wiid?“

Kes paha waim lapsed nii wara
 hommikul üles äratas! Kas wahest

imõte wenna laadale minekust ja säält
ntoodawatest saiadest une neil filmast
dwarastas?

Wõi kutsus lauda-ukse käukimine
ja puniku lahkumise-ammumine nad
afna taha ja siis uksest wälja? Olgu,
kuda on — säält ta seisab järgi wääl
ja lödiseb — Wikk, wa' kikapajun,
ja nüüd pistab ka weel Mann oma
linalaka wennatse tagant wälja.

„Saan, kuhu ja puniku wiid?“

„Kasige tupp! Küll ma Teile näi-
tan!“ öletab kohtunud ema. „Saan
wiib lehma — wiib — wiib —“

„Laadale müüa!“ karjub terane
poiss ja hakkab suure häälega nut-
ma.

„Tappa!“ liisab Mannike omalt
poolt juurde, ja ta unised filmad löö-
wad niisamati pisarale.

Saan aga teeb, nagu ei kuulaks
lega näeks ta midagi, ja tirib puikle-
wat punikut kõigest wäest edasi,
wärawast wälja, mainu poole.

Nagu Sumalaga jätmiseks ammub
loom weel paar torda kurwalt.

Paistel näitse nõuu olewat wennale
ja punikule läbi lume järele jooksta,

aga ema peab neid kinni. Nad ei
saa muud teha, kui sirutawad oma
käekesed punikule järele ja nutawad
tribedasti.

Jaan tuli juba seltsamal õhtul koju.
Ta oli lähedal — ainult kuue
wersta taga, L. mõisa kõrksi juures.
Jaan tuli ilma punikuta, aga lastele
kahjutasuks tõi ta niisugused tasku-
täied sukrujaia, nagu nad seda
unesgi ei oleks mõinud näha. Muidu
oli Jaanil murelik, tossis nagu.
Saada-õnn oli kehwa olnud. Tõrku-
walt jutustas ta emale, kuida lugu
läinud. Ainult seitse rublastest Lahja,
piisike loomakene, piimasooned kehwa-
kesed ja rahawaene aeg. Põlganud
ta weel hommikul esimest kaupa, oo-
darud paremat, poole rubla päält
jäänud katti — pool rubla waejele
jaunikule ka asi — aga pärast süga-
ganud kõrwatagust ja wõtnud pool-
teist rubla kahju. Ainult seitse rubla
eest — wõta wõi jätta!

Jaanil oli hää meel, et ta laste kur-
wastust wähe oli suutnud waigistada.
Sest pääle haiade tõi ta weel muud
toidukaupa ja Wikule ja Mannile

toguni nahka uute pastlate tarwis, esimesele ka weel uue mütsi ja teisele sitširäti. Oh, neid läikiwaid filmakarikaid! Oh, seda õnnelikku siristamist! . . . Aga ka ema ei olnud hää poeg unustanud: ta tõi temale ka toreda sitširäti. Muudkui iseenast oli ta kõigest ilma jätnud. Küll oleks hädasti uusi saapaid, uut mütsi, uut kaelarätti waja olnud — noore mehe kohta käis ta tõesti häbiwäärt halwas riides — aga kust wõtta! Muudkui pigista hambad kokku ja filmad kinni ja käsi punga pääle, kui laadapoodidest mööda lähed!.. Kui nägus pois paneks Jaan enesele hää meelega nägusad riided ümber — wõimata! Kui noor, terve, elupriiste mees astuks ta kord ka lustipidajate sekka, maitseks lõbu, otsiks meelelahutust — riiv ees! Gest rahata ei ole ega saa lõbu. . .

Kesköö aeg oli juba möödas, kui Jaan söönud sai ja puhkama tahtis minna. Bapsed magasiwad juba ja ka ema heitis praegu süngi. Säääl koputati wäljast akna pääle.

„Kes jääb peats olema?“ mõtles Jaan ja astus akna juurde. Tema

küsimise pääle anti wastuseks : „Teekäijad.“

Waesel mehel pole kelmisi karta. Jaan ei pärinud siis ka edasi, kes teekäijad õieti oleks, waid waatas küsimalt ema poole, et kas teekäijate sisselaskmine tüli ei teeks ja kas parem ei oleks neile kohe ütelda, et urtsik bömajaliste wastuwõtmijses liig kitsas on.

„Waata ometi järele, kes nad on ja mis nad tahawad,“ ütles eit.

Jaan läks uft awama ja astus warsti kahe mehega sisse. Lambi maewasel walgusel ei seletanud ema tükk aega, kas külalised tutwad wõi wõörad. Wiimaks arwas ta ühte tundwat : näitas Kõwerkaela Juku olewat — vähemast tema wimmas kural ja tema kähisew hääl.

Ka Jaan omalt poolt filmitseis hiliseid külalisi, ja kui ta Kõwerkaela ära tundis, läks ta kulm kortsu. Teine mees näis talle rohkem meeldiwat, wõi õigemini, tema imetlemist aratawat, wist selle pärast, et ta teda Juku feltjis nägi olewat.

„Kust sina siis nii hilja tuled, Maarikwere wana?“ küsis ta, ja ta pilt, mis küsitawa poolt Suku poole läis, näitas juurde lisawat: „Ja weel jelle inimesega.“

See, keda Jaan „Maarikwere wanaks“ kutsunud, oli juure prohweid-habemega ja pikkade, hallakate juuks-tega wanadlane mees, kelle wana, paigatud kasukas ja pastlad jalas tüll kehwiseft kõnelesiwad, kelle nägu ja terve olek aga ujaldust äratasiwad. Ta oli üks endine rendi-koha pidaja naabrivallast, nüüd aga mõnda aega juba saunik, kelleks ta waesuse läbi jaanud.

„A nüüd nii hapu nägu tee üh-tigi,“ wöttis Kõwerkaela Suku mahedasti ja meelitades sõna, „oleme waesjed teekäijad, kes mõneks tunniks ulu-alust paluwad. . .“

„Oleme hiljaks jäänud laadalised, kes enam korterit ei leidnud,“ lisas Maarikwere mees omalt poolt niisama wabandawal toonil juurde, mis juures ta esiti Jaanile ja siis sängist wahtiwale emale kätt pakkus.

Selle aja sees ruttas Jutu paari viinapudelit laua pääle ja nii lambi kõrwale panema, et tulehelt ühe walget, teise punast siju lastis järada.

„Ja et aeg igawaks ei lähets ja uni nii pea filma ei tuleks, wõtsime ka wa' elutilka ligi,“ tähendas ta suud maigutades. „Siin on ka kamalu täis laada saia eidekese ja lastele. . . Olge siis hääd inimesed ja ärge pange pahaks, et öörahu tulime rikkuma. Jaan, tule siia, lepime ära!“

„Palju mul siin torbitukeses öömaja anda on?“ wastas noor saunamees tagasihoidlikult. „Mäete ifegi — pääd jalad omalgi juba koos. Ja külje alla pole mul kõrt saigi tuua.“

„Wõtku tühi,“ lõi wanem küseline käega, „ega me unest tehtud ole! Laada aeg — wõib ka öö niisama surmits lüüa! Kui aga järi pääl natuke tuffuda saab.“

„Une wastu tõime ju rohtu kaasa, wa' wennas,“ naeris Jutu sõbralikult. „Ja kui hommiku poole just külje-alust waja — meil heinu pääl küllalt.“

„Siis olete hobusega?“ küsis Jaan imestades.

„Hobusega neh! Seep see tähtsam täpp ongi: meist endist pole lugu, tufume kas püsti jala pääl; aga looma eest peab inimene hoolt kandma. Ehk oled wa' kallis mees, Jaan, ja annad ruunale ka ulualust, jul on ju hää ruumikas laut. Enne toimetame tuku ära, siis vaatame ringi, mis ise keelekasteks ja kõhutäiteks leiame, — ole mureta, sinule me fulu ei tee, meil on omal leiwafotid kaajas.“

„Kelle hobune see on?“ küsis Jaan; et Rõwerkael hobuse-omanik ei wõinud olla, seda teadis ta kindlasti, aga niisama wõõrastaw oli ta meelest ka mõte, et puruwaene Luha Mart korraga hobuse-meheks oleks saanud.

„Kelle muu kui Marti oma,“ tähendas Juku siisgi ruttu. „Sa paned wist imeks, et ta korraga nii jõukaks saanud? Kas näed nüüd, kuida keegi teise taskusse ei suuda näha? . . . Aga lähme ja paneme

ruuna luttu, muidu hakkab külmetama — märg, nagu ta on."

Jaan pistis küünla-otsakese suitsetanud laternos põlema ja läks mõlema külalise järel uksest välja. Sauna ees seisis kaunis suur ja rammus kõrw aurawa nahaga; tal oli lai wana töö-regi taga, selle pääl pikk heinakott istateks ja hää kogu lahtiseid ristikhinu, mis kesi-kohal kaunis kõrges kuhjas seisivad, nagu oleks nende all mõni suurem asi warjul. Hobuse hääd riistad sindisivad halwa reega wähe kokku.

Warsti oli ruun rakkest lahti ja Jaani puniku asemel laudas. Külalised oliwad hobuse toimetamisega nii agarad, et lauda kurb tühjus nende tähelpanemistgi ei äratanud.

Suha Mart kahmas wiimaks ree päält heinte alt suure ja kaunis raske koti sülle, tassis ta lauta ja wiskas hobuse kõrwale nurka. Suku tuli sületäie heintega tagajärel, wiskas need nagu kogemata koti pääle ja ajas seejuures Jaaniga, kes laternaga tuld näitas, ühte lugu elawalt juttu.

„Mis murast see jääl oli?“ küsis
viimane.

„Äh, laada kraami ja muud kri-
bukrabu täis,“ vastas Mart päälis-
kaudsest; „wanamoori kangas ka sees,
millest laadal lahti ei saanud.“

Kui tupp tagasi mindi, võttis Suku
ree päält veel ühe kotikese ja pabe-
riga mähitud paki kaasa. Toas la-
dus ta kotist võikarbi, sepiku - leiva
ja lihakarbid laua pääle; siis awas
ta paberipaki, millest hääd lihawad
heeringaid nähtawale tuliwad.

Ena oli waheajal üles tõusnud ja seeliku
selga tõmmanud; külaliste palwe
pääle võttis ta ka laua lähedal is-
tet.

Mehed tõmbasiwad igaüks wed-
rupää - noad westi - taskust ja hakk-
siwad leiba ja liha lahti lõikama.

Et wiinaklaasi majas ei olnud,
siis rüübati otsekohhe pudelist. Pere-
eidele pakuti muidugi kõige päält.

„Ma tean, et ja naese - moodi
mees oled, Saan, selle pärast tõin
sinu jaoks ka päris punast suhtru-
wett kaasa,“

rääkis rõwertaela
Suku sõbralikult hirwitades, kuna ta
punase wiinaga täidetud pudeli ena

käest wöttis ja pojale uina alla hoidis; „tõmma vähemast tubli lonksgi ja õpi ükskord meheks! Pärast ehk hakkab ka meeste märjute maitsema.“

Kuna Jaan punasest pudelist rüüpas, flugistas toobine „atšissina“ pudel mõlema öömajalise suu pääl. Külalised sundisivad pererahwast tublisti sööma ja lasksivad pudelid tihti ringi käia. Liha-kantsakad ja pooled heeringad näppude wahel, matsuwad suud toitu ja juttu jahwatades, nii istus öösiine seitskond rõõmsalt lauas. Oli ju ka waeste saunikute kohta päris piidusöök!

Õegi Jaani meel läks maitstud wiina tõttu lahendamaks ja ta keel jutukamaks. Teda oli külaliste ilmutamisel halb, rõõras tundmus pitsitanud, iseäranis küll Kõwerlaela pärast; ta oli asjata oma umbusaldust maha rõhuda püüdnud. Õegi auusa Luha Wardi nägu ei tahtnud talle tänana meeldida; Jaani meelest oli wanamees nii kehkwel ja ta pilgud käiswad liig tihti toas ja toa ukse poole ringi. Mida rohkem Jaan aga punasest pudelist öömajaliste sunnil

rüüpas ja kõhtu tugewa toiduga täitis, seda soemaks ja sõbralikumaks julas ta ta põu, seda lahkemalt ja otsekohjemalt hakkas ta silm vaatama. Ta naerisgi juba. Ka põdural eidel nähti hää tuju olevat, hoolimata sellest, et külalised teda ta öörahus, mida tal nii väga vaja oli, olivad eksitanud.

„Ema, sa peaksid jäangi pugema,“ ütles Jaan mõne aja pärast, kui kõik sõõnud olivad, murelikult jutu wahele. „Sinu terwis ei kanna nii kaua ülewal olla.“

Jaan oli wõõrastusega tähele pannud, et haige eideke taunis tihti, iga kord, kui teda sunniti, punast magusat märjusest pudelist rüüpas, kuna ta ka hää isuga oli sõõnud. Tahtis ta ainult rõõmus rõõmsatega olla, wõi püüdis ta waluhooausid oma põduras tehas wiinaga tuimendada? Rohuks nad seda joogikest ju kiitsiwad. Olgu, kuda on, kaie olekust oli aga märgata, et ta hinge ja kehalikku löbu tundis. Ta silmad olivad elawamad, läikisiwad, ta nägu lahke ja rõõmus, ta kuive-

nud kollakatel põskedel õhetas täpi-
line puna. Ta kõneles rõhkem kui
muidi ja tegi paar korda hää õnnega
naljagi.

„Ole rahul, poeg,“ vastas ta,
„ma tunnen koguni, et ma terve-
maks hakkam saama. Mu riinad
on praegu nii kerged ja nii hää
sõe on mul.“

„Seda teeb kõik meie rohi“, naeris
Tuha Mart, kes joodud wiina mõjul
julgemaks näitas minewat ja enam
nii tihti ringi ei waadanud. „Weel
wäike lonks, perenaene, ja sooned on
ful nagu noort werd täis. Seep see
wa' kāraka nii kasulikaks teebgi.“

Eideke lonksas siis weelgi ja hak-
kas alles lauast kobima, kui Saan
talle weel kord jängi minemist
meelde tuletanud ja kui laps, koiku
ees hällis, korraga kisa hakkas tegema.
Kai tõusis raskelt ja weidi tuitudes
lauast üles ning läks last waigistama.
Seepäale heitis ta küljeli asemele,
kiigutas hälli ja kuulatas hääl tujul
meeste juttu.

„Nagu näha ja kuulda, pole sina,
we nnaš, oma elu poolest ka just

mitte Abrami süles“, wöttis Luha Mart sõna, kui ta pudeli jälle korrats ringi lastund käia. „Ma usun, sul ei olnud laudas lehmamullikasigi enam alles.“

„Wiisin täna laadele.“

„Kolja pärast wist mitte, eunem nälja pärast.“

„See on õige.“

„Loll inimene, kes nälga jääb,“ tähendas Kõwerkaela Juku, kelle muidu nii totter nägu wahel ka ijeralist kawalat terajust wõis awaldada. Ta pigistas teise silma kinni ja naeratas salalikult.

„Kuda nii — loll inimene?“

„Noh, ma arwasin aga nõnda — enamasti jääwad rumalad inimesed nii waeSETS, et nälga kannatawad. Targad teemad teijiti.“

„Nagu sina?“ küsis Jaan.

Mart hakkas naerma.

„Ara ja arwa, Kõwerkael, et Jaan, meie kallis wäimees, sulle sõna wõlgu jääb,“ rääkis ta mahedasti. „Aga seda pean ka ütlemä — Juku just kõige lollim poisiks ikka ei ole. Samis ta rääkis, sellel on oma tuum

„Jees, mõtle aga järele, poeg.“

„Mis nõuu te mulle siis dieti tahaksite anda, et ma targaks inimeseks saaksin ja hädaft pääseksin?“ küsis Jaan sõbraliku pilkamisega.

„Nõuu, nõuu — kes teisele teab wõi tohib nõuu anda!“ wastas Mart isewärki naeratamisega. „Igaüks pidagu ise silmad lahti ja wadaku, kust talle midagi sülle wõib langeda. Inimene peab teenistust otsima.“

„Ja kui ta ei leia?“

Juku hirwitas. „Ei leia — miks ei leia!“

„Noh, kui ei leia, siis leia,“ rääkis Mart edasi. „Wahel ei leia, wahel leiab. Inimesel peab ka sõpru olema, ustawaid sõpru, ja õnne ka. Mõnele tuleb teenistus tuppä, aga ei osta wastu wõtta. Mõni peab ka paremaks näljakannikast närida kui tööd otsida wõi õnne wastu wõtta. Inimesed on ju nii mitmesugused. . . Aga mis meil sellega tegemist . . . Etz maitse nüüd ka meie pudelist, wäimees poeg!“

„Kuhu nad sihiwad oma sõnadega?“ mõtles Jaan, oma pääd, mis raskeks tippus minema, kae najale toetades. Ta meelest oli korraga, kui peaks nende mees^e siinolemisel mingi ots- tarbe olema, kui poleks nad mitte liht õomajalised, kes tuliwad ja lähewad. Ja ta nende wiinadel, nende lihal ja sepiful näitas otstarbe olewat. Aga misjugune?

„Kas ei oleks aeg küljeli heita,“ pani Jaan ette, arwates, et ta neid seeläbi lühemale seletusele sunnib. Kuuna lähme wist muidugi weel waa- tama, siis wõime ka paar sületäit heinu põrandale tuua. Aeg hakkab tõesti juba hiljaks jääma.“

„Tühi lori!“ naeris Juku laialt; „pudelik alles pooleli ja laada öö! Minule küll enne und ei tule, kui kolu kuum. Wennad, oleme pa- rem röömsjad ja ajame weidike weel mõistlikku mehe - juttu! . . . Jaan, kallid sõber, meil on sulle paar sõna lausuda, paar wiisakat sõna —“

Jaan märkas, kuida Mart Jukule põlwega külge tõukas, mispääle wiimane kobe põiklema löi:

„Noh, sellest mõime ka pärast veel juttu teha,“ lihas ta juurde, kuna ta käsi Jaanile walge wiinaga pudelit pakkus. „Esiotsja veel — ole meheks, tee suu sels! Sõbrad olente kõik ja Gesti pojad — hurraa!“ Jaan jõi, pudel käis ringi, jutt kestis edasi.

Luba Mart nihkus Jaanile ikka sõbralikumalt ligemale, rääkis nii mahedasti, kiitis Jaani, kuulatas tema sõnu juure osawõtmisega, tõendas kõike kiiresti taga ja pani käe tihti ta õla pääle, wiimaks ta kaela ümber. Kõwerkaela Jutu püüdis omalt poolt hääd tuju taga õhutada, lusti ja rõõmu walja laotada. Ta katsus ka paari laulugi oma kähisewa häälega alustada, mida aga Mart ära teelas, sest et lapsed magada ja perenaene ka uinuwisel olla.

Mõnda läts jälle tund wõi poolteist mööda, ilma et Jaan oleks asja kannule saanud. Ta mõtted hakkasiwad ka juba tuhmits ja segasets minema, nii et ta lähema uunimise äragi unustas. Wist arwas aga Mart nüüd paraja aja tulnud olewat, sest

ta küsis korraga, käewart Jaani kula
ümber hoides, päris pühalikult:

„Tunnista, wend, kas me oleme
sõbrad wõi mitte! Kas me oleme
kõik ühesugused Eesti wenuad, kes
walmis on üheteise eest kas wõi elu
jätma?“

„Muidugi, muidugi,“ kohmas Jaan
unielt.

„Waata, wend, siis me teame ka,
mis meie kohus on, ja meie kohus
on ühteteist aidata. Kas see on õige
wõi ei ole?“

„Õige, õige!“

„Siis pead sa mind wähe aitama,
Eesti wend! Kuula, mis ma sulle
ütlen, ja ära sa mu sõnadest wõõriti
aru saa. . . Sina, Kõwertael, pea
nii kauaks löuad. . . Waata, wend,
lugu on see“. . . Ta surus oma
hääle sõinaks ja nihkus Jaanile weel
lähemale, nii et nende ninad peaaegu
kokku puutusiwad.

„Räägi aga, räägi,“ julgustas
Jaan, „ega sul ometi sala-asju ole,
et sa mind nii wäga usutad. Mina
pole mees, kes oma abi keelab, kui
asi auus on.“

„Sala asi? Auus? Mis sina siis arvad! Muidugi auus. . . Aga ega sul igaühele pruugi nina pääle siduda, mis ja tead ja teed. . . Ja kahju sisse ei pea sa ka mitte jääma. Suku, sul on vähemad rahad — too siia!”

Kõwerkael tõmbas vesti - taskust filmapilt krabijeva paberi raha välja, mis sinna nagu näis varuks pandud olema, ja viskas Jaani ette.

„Siin on sulle esiotja kolm rubla,” kõneles Mart pool surutud häälega edasi, „kui otsas, anname veel. . . Mis ja siis nii mõõriti wahid, wäimees?”

Mis eest mulle siis raha annate?” küsis Jaan.

„Dota ikka, ära nii pääle tungi oma pärimistega. . . Muidu ma sulle juba raha ei anna — wõid julge olla, ega meiegi teda maast leia. . . See on paljas toidu- ja üüriraha meie — wõi m i n u h o b u s e eest, kes paariks päewaks sinu juurde korterisse ja kosti pääle jääb. . .”

„Mispärast?” küsis Jaan terawalt.

„Kurad wõtku sind oma pärimis-
tega!“ hüüdis Kõwertael pahaselt,
„kas see sinu asi on? Wõta raha ja
pea juu. Muidu —“

Karistaw pill Luha Mardi filmast
sundis Jutud sõna pooleli jätma.

„Sa küsid, mispärašt?“ rääkis
Mart ise edasi, „noh jelle pärašt, et
mul praegu weel kindlat talli ei ole,
kuhu nii hää hobuse wõiksin sisse
panna . . . Aga ma näen, kolm rubla
on moonarahaks liig wähe. Tõesti
wähe. Heinad kallid, kaeru pead ka
andma, — Kõwertael, jul wist wa
peenikest puru westi-taskus weel on,
— lao weel wälja.“

Jutu tõi weel kaks rubla nähtawale
ja wiskas nad uhkesti Saani ette laua
pääle.

„Waata, wend, siin on wiis rub-
latest,“ seletas Mart juure libedu-
tega; „ära nüüd aga arwa, et meie
— et ma ruuna paariks kuuks wõi
nädaliks sinu toita jätan. Mitte mõ-
tetgi! Wõib olla homme, wahest ka
ülehomme, kõige hiljem kolme päewa
pärašt wiin ta su tülist ära.“

„Mis ja nüüd käänutad ja põikled, Mart,“ ütles Jaan, kes loost selgemini aru hakkas saama. „Ütle otsekõhe wälja, et sina, wõi õigemini, teie mõlemad, hobust minu juurde peitu tahate panna . . . Ja kui teil see nõuu on, siis pole hobusega õige lugu. Ma poleks elu-ilmas wõinud arwata, Mart, et sina ka niisugust teenistust pead. Ma ei tea, mis ma pean ütlema!“

„Noh, wennas, kui sa asjast nii aru oled saanud — olgu pääle!“ wastas Mart, filmi maha lüües, pikkamisi, kus juures tal filmapilguks endine argtus näost paistis. Ta wabatis paar korda teraselt ema koiku poole; eideke oli juba magama uinunud, vähemast oliwad ta filmad finni ja rind tõusis ja wajus nagu magajal. Siis kõneles Mart sosistades edasi: „Kui sa midagi märkad, siis pole pikemat juttu waja. Bista raha kalitšasse ja pea juu! Smeks panna pole minu üle midagi; mul on waesus ja nälg majas. Lusti pärast ei tee ma seda mitte. Ma arwan, et ka sina üks neist rumalatest

ei ole, kellest praegu rääkisime, kes ei näe, kuida talle praad suhu lendab, wõi kes lolluse pärast juu kiinni pigistab . . . Nagu näed, olen mina hoopis teist moodi mees. Muus nimi on hää asi, aga wõid ja teda süüa wõi selga panna?"

Wäljaotsja Saanile oli õhetaw puna palge tõusnud. Laua pääl olewad kirjud rahad tõmbasiwad ta silmi nagu sala wäega ligi, aga wärišewad jõrmed, millega ta mängides laua pääle tippis, tõukasiwad neid tasakesi, tolli tolli järele eemale. Ta püüdis nähtawalt rahuline olla, aga ta häälel oli wärišew, segane kõma, kui ta wõimalikult pääliskaudselt küsis :

"Kust kaugelt hobune on? Miks te' teda laadal „mehele“ ei pannud?"

"Kuun on kaugelt, kaunis kaugelt," jostistas Kõwerkael salalikult, aga isearalise rõõmsa uhkusega, „ja kui sa teaksid kui keerulisel wiisil talle ligi pääsesime! Tore tükk — oota, ma westan loo ära.“

"Wait, Kõwerkael, ära wiida aega," pahandas Luha Mart. „Meie peame

Jaaniga kaubad ära tegema, siis on aega lohimiseks küllalt . . . Jaan, kallid sõber ja wend, nüüd tead, mis sul teada waja. Hobune on kaugelt, aga laadal, kus ta nahast kullisid tahtsime lüüa, tuli wäike äpardus. Meie olime siin pool tundmata sõbrad ruuna müütama pannud. Aga hädasoht tuli hoopis kaugemalt. Teised hääd sõbrad andsiwad märku, et ruuna kodu poolt mehi nähtud; wa' Rohi-Kaarel teadis koguni puhuda, et ruuna endine peremees ise liikumas olla. Nõnda panime siis aegsasti putked . . ."

"Ja miks te siis just minu juurde tulite?" küsis Jaan.

"Kas ja sest ise aru ei saa?"

"Mitte põrmugi."

"Noh, selle pärast, et sa wa' auus poisj oled," wastas Mart.

"See tähendab, et minu juurest hobust ei teata otsima tulla."

"Nii neh!"

"Aga miks te' arwastate, et ma teie plaaniga nõuusse heidan ja hobuse peitu wõtan?"

"Noh, mõtlešime, et sa nii loll ei ole, et väikest teenistust põlgad."

"Miks mitte?"

"Kurad, sa pärid ju kui poisikene! Õstud ja siis nii külla otsas, et wiit wõi kümmet rubla ei oška tarwitada?"

"Teie mõtlešite siis, Jaan on waene näljakonu — ta wõtab teenistuse rõõmuga vastu?"

"Nüüd on sarwiline wäljas! Kas sina siis teisiti mõtled?"

"Hoopis teisiti, mehed!" wastas Jaan torraga tõsiselt ja kõmisewal toonil, kuna ta sõrmedega rahad enesest kaugele eemale lükkas. "Wäljaotsa Jaan on waene kui kiriku-rott ja püsti näljas terve perekonnaga, aga ta on siamaani oma näpud igast wargusest puhtad hoidnud, on alati auus mees olnud ja tahab selleks ka edespidi jääda. . . . Pistke oma rahad aga jälle taskusse, jätke suud kulutama ja katsuge, et oma ruunaga warsti minema saate. . . . Näägime parem kohe teist juttu, wõi, mis weel õigem, pange aegsasti minema, enne kui walge wälja tuleb, — see on teile endale kõige kasulikum."

Mart ja Zuku wahtisivad teineteise otja; esimene nihkus Jaanist pikkamisi eemale, kätt ta kulla ümber tagasi tõmmates; Kõwerkaela juu oli ammuli lahti.

„Wõi nii?“

„Just nii.“

„Kas tahad kümme rubla saada?“

„Ei taha.“

„Sa ei taha tõesti mitte?“

„Ennem wõtke mu pää maha. Ma taha ennem rumal kui auutu olla, ennem nälgida kui warga nime kanda.“

Zuha Marti pilgud käiswad kogemata eide koiku poole. Mees kohkus ära: ema silmad oliwad pärani lahti, ta kuulatas ijukalt meeste juttu.

„Jaan, tule siia!“ hüüdis ta korraga.

Boeg läks ta juurde. Kai wõttis kättega ta pääst kinni, surus ta kõrwa oma juu wastu ja sõjistas midagi. Nagu oleks madu teda hammustanud, nii tõmmas Jaan pää tagasi ja kargatas: „Woit! Weel

ford, wait! Häbi sulle, wana inimene!"

Siis pööras ta wihast wälkuwate filmadega wõmajaliste poole:

"Meie jutt on otsas! Teie wõite julged olla, et ma kellegile sõna ei lausu, mis mulle olete ilmutanud, aga teie kilda ei heida ma mitte. Wuidu peaksin häbi pärast metsa jooksuma . . . Lõpetatud!"

"Kardad wist, et lõksu langed," hakkas Kõwerkael ässitama. "Sumaia eest, ma poleks uskunud, et niisugune argpüks oled . . . Aga olgu pääle. Kui sa hobust ei wõta, siis jäta wähenast minu kott oma lauta heinte alla."

"Wõi siis sääl on ka midagi sees, millel peidupaika waja?" hüüdis Jaan. "Ei, weenike, siis wista aga jälle ree pääle ja — hääd teed!"

"Sa see on sinu wiimane sõna?"

"Minu wiimane sõna."

"Ma lisan weel kaks rubla juurde."

"Kurad, nüüd on küllalt," karjus Jaan ja lõi rusikaga laua pääle.

"Katsuge, et minema saate, aga filmapilt!"

„Mart tõusis üles, tema eesmärgi järele ka Kõwerkael. Mart astus üsna Jaani ette ja wahtis talle kiirgawate filmadega uurivalt näosse.

„Kas ja suud pead?“

„Seda ma ütlesin juba.“

„Hoia ennast, poisz, hoia, kui sa sõna ei pea! Muidu wõiks midagi juhtuda . . .“

Juku, wa' ahw, pööritas kah filmi.

„Hoia kurat oma nahka!“ hüüdis ta ja näitas rusikast.

Nõnda lõppes rõõmus koosolek Wäljaotsja saunas. Mõlemad õõmalised, kellel waja oli warsti lõpewat ööpimedust tarwitada, paniwad hobuse ja kotiga wiibimata minema, ilma et emale fängis Jumalagagi oleksiwad öelnud. Muudkui peaaegu tühjad wiinapudelid ja toidu-jätised oliwad mälestuseks lauale jätnud . . .

Lehtsoo walla kooliõpetaja Aleksander Toots kirjutas mitmele Eesti ajalehele sõnumid, mille eest ta „priieksemplarid“ sai. Ta kirjutas kon-

zertide ja näitemängude kriitikaid, kirjutas böhulkumiseft, liiaft joomiseft ja muust „rahwa kombeliku elu langemiseft,“ iseäranis sagedasti aga — asja nõudmise järele — kõiksugu kuritöödest. Sest kuritööd oliwad, nagu herra Toots iga sõnumi siisejuhatuses ütles, „siin pool otse päewakorral,“ nad oliwad herra Tootsi teatuste järele „ikka enam maad võtmas“, „otse liiale minemas“, „rahwa üdi kurnamas“ jne. Kui wilunud ajaleheteataja tarwitas herra Toots ülepää ikka neid kõnekäänusid ja asjanimetuft, mis lehtedes lugemata kordamise järele juba üleüldiselt tuttawaks oliwad saanud ning seega tunnistuse andnud, et nad trüki-tõlbulised on. Nõnda algas ta iga pidu-, konzerdi-, näitemängu-sõnumit lausega: „Hää ilma tõttu oli rohkesti rahwast kokku tulnud,“ wõi „halwa ilma tõttu oli wähe rahwast kokku tulnud“ — ikka nii, kuda asi just nõudis, sest herra Toots oli ustaw teataja. Ja wargaid nimetas ta ikka ainult „saatana sulasteks“, ehk „pimeduse jüingriteks“ ehk ka „musta kunsti kandidaatideks.“

Ühtlasi oli ta kindel arwamine, et kõik kuritööd kas „kõrtsi ja alkoholi wili“, wõi „laiskuse ja lihahimude järelalus“ on. Aga ka hääd nõuu „kuritööde vähendamiseks“ teadis ta kui rahwa-elu tundja anda; iga sõnumi lõpul soovitas ta wallawalitlustele „kõlwatumate liikmete äraütlemist“ ja manitses kõiki „auusaid inimesi, eneste keskel mitte „kahtlasi isikuid“ sallida ja neile mitte warjupaika anda. „Seitke ära eneste seas kõik hukka läinud inimese joo liikmed“ — kirjutas Aleksander „Toots“ — „andke nad seaduse kätte ja läkitage nad külmale maale; siis on loota, et meie rahwa wooruslik eluford tõuseb, et rahu ja õnn Eesti majadesse asub“ jne.

Herra Tootsil oli aga sula õigus, et kuritööd „siin pool kohutawal wiisil rohkenesiwad.“ „Ei läinud peaaegu päewagi mööda, mil mitte siit wõi jäält hobusewargustest, aidalõhkumistest, teerööwimistest jne. ei kuulnud“. Etse päise päewa ajal tungisiwad „põrgu - sulased“ mõnda kohta sisse,“ ja juba hakati lehuasid

ja figugi lautadest ära tassima!" . . .
Herra Toots lähtas mõni kord paar
pikka kirja nädalis Tartu ja Tallinna
poole, ja luges siis selle ilmasüüta süda-
merõõmuga, mis iga tööline oma
walmis töö üle tunneb, enda ridasid
uhkes triikikirjas lehtede weergudelt. . .

Lehtsoo wallawanema Andres Wadi
põhjusmõtted ja arwamised käiswad
kooliõpetaja omadega, mis kuritöö-
desse, nende põhjustesse ja nende
häwitamiseks tarwitatawatesse abinõu-
desse puutus, üleüldiselt kokku. Leht-
soo wallawanem oli tragi mees war-
gusi päewawalgele tooma ja kogukou-
nast kõlwatumaid liikmeid ära lu-
bama. Ja et ta hää kõnemees oli,
siis läksiwad ta ettepanekud häältemõt-
misel enamasti kõik läbi. Selle eest
kiitis teda herra Toots tihtigi ajaleh-
tedes ja seadis teda eestujuks kõigile
teistele wallawanematele ligidal ja
kaugel. Et Andres Wadi pääle selle
ka oma palwetundides rahwa patu-
elu, lihahimude ja kurjatööde vastu
waprasti wõitles, seda teatada
on meil juba õnn olnud.

Uga kuritööd ei hakanud wähenema, waid, nagu herra Toots kirjutas, nad kaswasiwad ja läksiwad ikka kohutawamaks. Nõnda oli ühel Lehtsoo walla peremehel lühikesel aja jooksul juba teine hobune luku tagant ära wiidud, teisel ait ära tühjendatud, kolmandal tee pääl rahapung „wägise“ ära riisutud ja talle mitu noahaawa pähe löödud. Tähendatud aidawargus oli alles paari päewa eest korda jaadetud, selle pärast oli polizei just parajasti wargate jälgesid uurimas. Wallas ja walla ümberkaudseses alustati agarasti maja-otsimisi, ja üks esimene urtsik, kuhu urjandnik wallawanema ja selle abiga ilmus, oli Wäljaotsa saun.

Noor pops wiibis parajasti urtsiku otsas ja korjas ahju-küttteks hauriismeid kokku, kui ta seaduse-mehi länawalt nägi lähenewat. Ta oli naabruseses jündinud wargustest kuulnud ja teadis siis ametnikkude kiiret käitu niisama wähe imets panna kui nende lähenemist tema saunale, sest ta arwas, et nad temalt teatusti tulewad pärima, kas ta warguse kohta

wahest midagi ei ole näinud wõi kuulnud. Muud nõuu ei wõinud neil olla.

Seaduse-meestel oliwad wäga tõsi- sed, ametlikud näod ees. Sjeëranis waljusti wahtis wallawanem, Jaani peremees. Noor mees astus neile wastu ja teretas wiisakalt. Kas ter- wißt wastu wõeti, seda ta ei kuulnud. Ta wõõrastus oli suur ametnikkude küлма, karmi oleku üle, mis talle kui põhja-tuul wastu puhus.

„Mine eel ja näita meile oma maja“, käskis urjädnik.

Jaani ei saanud kohe aru.

„Minu maja —?“ küüsis ta.

„Ruttu, meil on wähe aega,“ kor- rati käsku.

„Siis te tulite —“ kogeles Jaani.

„Ara mõistata ühtigi,“ tähendas wallawanem noomiwalt, „sa näed kül- lalt, mispäraßt me siin oleme.“

„Siis tahate minu majast wargust otsida!“ hüüdis noor pops, kõigest kehast wärisedes.

„Justament!“ naeris wallawanema abi pool pilkawalt.

Jaan oli tükk aega keeletu. Beri tungis tal luumalt palge, siis nõrgus ta niisama ruttu alla ja mees oli niisama walge kui lumi ta jalge ees.

„Minult tulete wargust otsima? Minult?“ kordas ta, paigast liikumata.

„Taga hullem, miks siis sinult ei wõi wargust tulla otsima?“ küsis Andres Wadi; ta tahtis weel midagi juurde lisada, aga Jaan karjus kui põõrane wahale:

„Kes teid juhataks siia? Kes julgus öelda, et siit wargust on leida? Kes oli see häbemata lurjus, kes mind nõnda tohtis teotada? Ütelge mulle seda ja ma tahan ta keele sunnult wälja kiskuda, ta pää puruks lüüa! . . . “

Ta oli wiha pärast pool meeletu. Waht seisis tal suu ääres ja silmad tungisiwad hantudest wälja.

Ametnikud waatasiwad üheteise otsa. Nähtawalt oliwad nad kahe-wahel, kas inimene tõesti nii osawasti kommetit oskab mängida. Ja kommetimäng pidi see ülewoolaw, wahutaw wiha olema, ainult filmakirjaks, sest kui poisiks ennast ja enda omakseid

teadis süütad olevat, miks ta siis maja ei lastnud wagušasti läbi otsida, nagu jeda kõik teised saunikud teewad?

„Kes meid siia juhatab? Meil pole juhatajaid waja“, ütles urjandnik. „Meie lähme, kuhu me ise hääks arwame minna. Meie pole ühegi hinge käest nõuu küsinud.“

„Ja teie arwate siis hääks minu poole tulla!“ hüüdis Jaan. „Ja Andres, sina — sina tuled ka minu juurde — wargust otsima! Kas ja mind siis ei tunne? Ma olen sind lapse põlwest jaadik teeninud — olen ma sul nõõpuõela warastanud? Sina tuled siia mind wargaks tegema — sina — “

Wirgu rändrehe rahu oli kõikumata. „Armas poeg“, ütles ta manitsewalt ja waga pehmušega, „minu rõõm oleks ju suur, kui su hing puhast on, aga saa teed ennast ise lahtlasets oma upsaka hooplemisega. Sa ei saa asiast arugi. Meist pole ju keegi õelnud, et sa waras oled. Meie tuleme ainult sinu elumaja läbi waatama — muud midagi.“

„Siis tulite ju ikka wargust otsima.“

„Jah, aga kui me midagi ei leia, siis ei ole ja ka mitte waras.“

„Aga mis pärast teie siis just minu juurest tulete wargust otsima? Kas minust keegi võib tunnistada, et ma kunagi olen wargil käinud või wargust warjanud? Miks te' siis Keinu Wadu või Kadaka Jüri juures ei käinud wargust otsimas, kust praegu mööda tulite?“

„Need on peremehed ja jõukad inimesed,“ wastas Andres õpetlikult.

„Või siis selle pärast tulite minu juurde, ainult ja üksi selle pärast, et ma pops ja waene mees olen!“ naeris Jaan wihastelt.

„No jah; meie otsisime ka mitu teist sauna läbi ja otsime weelgi. See on meie ameti - kohus, seda tead ja väga hästi.“

„Või sina, Andres, arwad siis, et iga pops waras ja kelm on,“ rääkis Jaan kähiseva häälega edasi. „Ja minust arwad sa sedasama! Ütle mulle ka ära, kust ja selle arwamise wõtad?“

„Kulla poeg, ära wiida asjata meie aega,“ püüdis Wirgu peremees, käega oma lihawat põste silitades, jutule otja pääle teha. „Sgale lapsel on selge, et wargust enim waeste kui jõukate juurest otjitakse, enim jaunikute kui päriskeha omanikkude majast. Kõik teadwad, et sa wiletsat elu elad, et sul suur perekond on toita, aga keegi ei tea, millest sa õieti elad ja ennast ja omakseid ka- tad. Kas pole siis iseenesest selge, et meie kui walla- ja polizei- amet- nifud warguste kordadel siiusuguste majasid peame läbi otjima? Ma ütlesin juba, et sina mitte ainus pops ei ole, kellel me külalijeks käi- sine ja weel lähme.“

Wahetajal oli Wäljaotja ema koh- kunud hägu sauna uksele nähtawale tulnud; wali sõnawahetus õues oli teda wälja tutsunud. Kordniku mund- rit ja mõõka ning kahte walla-amet- nifku nähes, jäi ta kohmetult piida najale seisma. Saan silmas teda kõige esmalt sääl ja hüüdis talle mõ- ruda naermisega wastu:

"Ema, meilt tullakse wargust ot-
sima! Wirgu peremees ütleb, et kõik
waesed inimesed wargad olla. Selle
pärast tuleb ta ka Wäljaotsja sauna
läbi otsima. Mine ruttu ja mata
ära, mis meil warastatud kraami
majas on! Sa tead ju, meil on
seda õige rohkesti. Sest Wirgu pere-
mees küsib, millest meie siis muust
elada kui wargusest! . . ."

"Talitse oma keelt, mees," manit-
ses kordnik tõsiselt, "muidu on sul
ehk pärast kahju." Ja kallawanema
poole pöörates, küsis ta tasakesti juud
mööda: "Ehk hakkame kord pääle."

"Wäljaotsja Rai astus nõrgal jam-
mul ligemale. Ta kolletanud näost
paistis ehmatuse totrus, imetlemine
ja nudishimu. Ta wahtis ühe päält
teise pääle, kuna ta silmad wiimaks
paluwalt Wirgu peremehe punasele
näole jäiwad wiibima.

"Mis wargusest te' õieti räägite?"
küsis ta. "Peremees, kas teil ka war-
gad käiswad? Oh, Sumal, ilm on
ju nii hukas, ühte puhku kuuled aga
wargustest. . ."

„Saa ometi aru, ema: meie oleme wargad?“ karjus Saan. „Peremees tuleb meilt warastatud kraami kätte pärima!“

„Meie wargad?“ Eit lõi käd risti. „Halastaja Jumal, seda sõna kuulen ma elus esimest korda! Et otsige meid läbi, küll siis näete, et meil wargust majas ei ole. Mitte witsjaraagu, mitte heinapebre — —“

„Jah, aeg on käes, et me' jutu lõpetame,“ ütles Andres Wadi, emast ja pojast mööda astudes. „Tühja asja pärast tehtakse niisugust lära, nagu oleksime mõned timukad, kes elu tulewad wõtma! Meie waatame majas weidi ringi, ei muud midagi. . . Issiand ise andku, et me find, mu poeg, ilma süüta leiame olewat. Sinu hing ei ole küll weel tõewalgusele ärganud, seda ma tean, sinu jalg lõnnib weel laia maailma teed; aga minu süda kiidaks Sunistegijat, kui me leiaksime, et sa weel päris kadunud hingede seas ei ole ja et sulle weel lootust jääb igawesest hukatusest pääseda. . . Lähme, mehed!“

„Minge siis Sumala nimel,“ naeris Jaan, ja ta taganes nende eest mitu sammu kõrwale. Siis hakkas ta ema külmast, wärisewast käest kinni, tassutas teda meeste järele toa poole, ije istus jauna läwele. „Kui tahad, siis näita neile kätte, mis sul näidata on; ma arwan, et see palju aega ei wõta.“

Saun oli warsti läbi otsitud, ilma et mingit kahtlast asja oleks nähtawale tulnud. Wirgu Andres tundis oma hoones iga pragu, nii et otsimisel mingit raskust ei olnud, ja kraam, mis talle näppu puntus, oli kogu ja arwu poolest nii wähene ja armetu ning talle kui popsi tõsine omandus nii tuntud, et vähematgi kaalumist waja ei olnud. Minult laut ja wast eht weel kartohwli-haugud jäiwad weel uurida.

Jaan oli terve aja käsipõselil ukse pääl istunud. Otsijalise ägeda wiha asemel oli nüüd nagu eluta tuimus ta pääle tulnud. Ta mõtles ja mõtles. Ikka weel piinas teda küsimus, miks nad tema juurde tulnud, tema juurde, kes oma auususest nii suurt

lugu pidanud, seda oma ainuma
 waranduse arwanud olema, mida
 üksgi inimene maailmas ei tohiks
 puutuda. Kas nad wabest Kõwer-
 kaela ja Luha Mardi bösjest käi-
 gust olivad haisu saanud? See
 wõis kahtluseta asja küllalt anda,
 ehk küll üksnes nähtawaks. Aga miks
 nad sellest sõna ei lausunud? Miks
 nad oma ettemõtet sellega ei põhjen-
 danud? See oleks ju nii mõjuw
 põhjendus olnud, et terve pill sõna-
 wahetus tulemata oleks jäänud.
 Birgu Andres wähemast oleks paari
 keerulise sõnagagi asjale külge täppi-
 nud. Et ta seda tegemata jätnud,
 siis oli kaunis kindel, et mõlema
 kelmi külastäigust Wäljaotja saunas
 midagi ei teatud. Nad tuliwad
 siis Jaani teada ilma mingi suguse
 nähtawagi põhjusteta, ainult sel arwa-
 misel, et ega niisugused inimesed,
 nagu need jäl Wäljaotja saunas,
 ilma wargusteta wõi melada, — ega
 neil auu ega häbi ole. See mõte
 torkas end Jaani hinge sisse nagu
 nööri, hambuline nuga.

Ta lähwas istmelt üles ja astus

sauna. Ta tahtis vähemast Birgu
Andrese pikka nägu näha asjata otsi-
mise üle.

Ametnikud olivad wist lõõga juba
walmis, sest nad seisiwad keset tuba
tühjade kättega koos ja näitasiwad ise-
keskes tasakesti nõuu pidawat. Oma
istus ürgas ja püüdis nutwat last
waigistada, kuna ta hirmunud filmad
ühte lugu meeste poole lendasiwad,
nagu kardaks ta nende sõsinast uusi
kohutawaid ohtusid.

Taan oli waewalt tупpa astunud,
kui ukse piida wabel weel üks in-
imese-kogu nähtawaks sai. Esialt
ulatas end ruuge-juukseline naeste-
rahwa-pää suure rätis sees sisse, kaks
laia filma wahtisiwad üle ruumi,
siis ilmus terve keha ukse-pääsel ja
paari sammuga seisis Birgu Anni
toas.

Taan wahtis talle laia imetlemisega
wastu; läks mõni filmapilk aega, enne

kui ta hüüda märkas: „Mis sina siit otsid?“

„Ja mis sina siit siis otsid?“

See wastu-küsimine tuli nii ime-
likul toonil tütre suust, et Andres

jällegi wahet pidas, enne kui ta sõna leidis. Ta astus tüdrukule sammude lähemale.

„Kas sind keegi kodust minu järele saatis?“ küsis ta.

„Ei.“

„Mis sa siit siis tahad?“

„Ma tulin teile meelde tuletama, et teil käst oli Mäda-soo Mähtli ja Soosti sauna läbi otsida, mitte seda maja siin. . . Siit te' ka wist midagi ei leia. . .“

Birgu peremehe suu oli lahti, liikus ta paar korda, aga sõna ei tulnud kuuldawale. Pärani lahti oli ta ta teraselarwa filmad. Ta astus tütrele weel sammude lähemale, siis weel sammude. Unni aga jäi paigale. Ta wahtis isale silma ja lisas juurde:

„Ma ei saa aru, miks sa käjust mööda lätsid ja tee kõweraks tegid. Mäda-soo ja Soosti on ju hoopis teises küljes. Sa ju muidu asjata tööd ei armasta. Wäljaotsa sauna kippusid aga nii wäga, et käsu ise ära unustasid ja ka teisi enese järel waldasid. Kui nüüd päris wargad haisu ninasse saawad, et otsijad kobe

hakatupe wõõriti teele on sattunud —“

„Wai!“ kargatas Andres järsku kui püssist; ta lihaw nägu oli sinakaks muutunud ja filmade serwad weripunaseks. Ta sirutas kae tütre õla järele wälja, Anni astus pikamisi kõrwale.

„Wallowanem, wallawanem,“ walgistas kordnik, wanamehe kae alt kinni hakates. „Sigem on, kui me edasi läheme; tütreaga kõnelege kodus.“

Ja tõesti, Andresel oli jõudu oma wiha talitseda. Ta waatles tütart oma kiirgawat filmadega weel natuke aega, siis sirutas ta ainult kae ukse poole, Annile märguandmiseks, et ta laoks.

Uga tüdruk ei kadunud. Ta tegi, kui ei paneks ta isa käenäitamist tähelegi. Ta lähenes Wäljaotsa emale, andis talle kätt ja hakkas wäike Liisikese pääd paitama. See oli awalik wastupanemine isa käsule, ja Andrese kehaliikumisest oli korrald märgata, kui tahaks ta sõnakuulmata lapse kallale karata. Uga ta leidis jõudu, ka seda wihahoogu sumbutada.

„Lähme,“ ütles ta lühidelt ja pööras kiiresti ukse poole. Uga pill, mis ta silmadest poolwiltu tütre poole wälkus, ei töotanud midagi hääd.

Smelikul wiisil jätsiwad ametnikud lauda, ja kõik muud wälised urkad läbi otsimata. Nad sammusiwad, nagu Jaan aknast nägi, otsekohe wainu poole ja käänasiwad siis teele, mis hoopis teise külge, pääle muu ka Wädasoo ja Soosti poole wiis.

Kolm inimest saunas oliwad hull aega wait.

Kai wahtis aineti Wirgu Anni pääle ja pani imeks, kui walge ta täna näost oli ja kuda ta sõrmed wäriješiwad. Jaan oli akna kõrwale järi pääle lössi wajunud ja wahtis oma jalge ette maha nagu sonija. Wiimaks astus Anni ta juurde ja ta käsi läes silitades paar korda noore mehe juukstest üle.

„Ara kurwasta!“

Jaan raputas ainult pääd.

„See oli minu isa temp. Ta tahtis sind teotada. See oli tal juba ammu nõuukz wõetud. Ta põles

felle käigu pääle. Täna läts ja we-
das teised pool wägise laasa. Keegi
ei olnud läsku andnud siia tulla.
Ta mõtles: kui leian, on häa; kui
mitte — häbi olen talle itka teinud.
Kui nähakse, kelleks Jaani arwatakse,
wahest siis see ka tütre meelt põs-
rab. . . . Ta elsis."

Jaani waatas Annile filma. Ta
mõttis tema käe pihku. Ta ei lau-
sunud sõnagi. Ema waatles neid
toiku juurest ja silmapilguks käis nagu
päikese-kuma ta kurwast näost üle.

"Ütle ometi, kuida sa siia tulid ja
miks?" küsis Jaani wiimaks Annilt.

"Ea ju teadsid, et isa siin on, nagu
ise räägid."

"Teadsin küll. Selle pärast ma
just tulin."

"Kuida sa julgesid? Sa tulid ju
isa nagu siit ära ajama."

"Ajasingi. Ma poleks aga arwa-
nud, et ta nii ruttu läheb."

"Aga mis ta sinuga nüüd kodu
teeb?"

Isewärsti tõsine naeratamine liitus
tädraku suu ümber.

„Mis ta mulle siis võib teha?“ ütles ta mõtleval waatel. „Ta on jumalakartlik mees — ega ta mind furnuks ikka tohi lüüa. Noomimis- tega aga olen harjunud.“ Ja Anni naeratas jälle.

„Sa ütlesid isale, et tal käsku ei olla minu sauna läbi otsida. Kust sa seda teadsid?“

„Ma kuulsin, mis urjadnik talle ütles. Aga isal oli nõuu juba ammu walmis, ja ta kinnitas oma sõna pääle, et siit midagi leida olla; ta olewat seda ja teist märganud, olla jälgesid leidnud, ja ei tea, mis weel. Ta seletas ära, kuida ajawiitmine teiste saunade otsimisega seda kahju võib tuua, et sa warguse eht mujale saad toimetada. Urjadnik andis wiimaks järele ja nad tuliwad kõige päält siia.“

„Sinu isa ütles aga, et nad teistes saunades juba enne seda olla käinud.“

„See pole tõsi; sel puhul olid sina esimene. . . Aga õigust võelda — kas tead, mispärast ma isa järel õieti siia jooksin? Ma kartsin sinu

eest. Mul oli hirm, et ja nendega tülisje lähed, neile vastu hakkad ja oma vihas ei tea mis weel teed. Ma tean ju, kui teravad sõnad mu ijal on, kuida ta inimest pöskab haawata ja äritada. Ja et ja auus mees oled — mu hirm oli tõesti suur! Selle pärast jooksin süia. Tahtsin ija kartlikuks teha ja tuletasin talle kreisi ülema käsku meelde. Jumalale tänu, et kõik õnnelikult möödas on. . . Ara siis nii kurwasta — sinu auu ei saanud nad ju ära wiia.”

„Minu auu ei saanud ära wiia?“ kordas Jaan, aineti maha wahtides.

„Wõib olla. Aga midagi wiisivad nad ometi ära. Ma ei tea, mis see on, aga ma tunnen, nad wiisivad midagi ära“.

Ta käsi kiskus rusikasse ja pilgus, mille ta nüüd suitsunud atnakesest wälja üle walge särawa lume-lagediku saatis, õhkus ja põles ja kustus midagi.

Baaril järgmisel päeval ei julgenud Wäljaotsja pops kodust wäljamine. Tal oli häbi. Ta kartis teisi inimesi. Tal oli häbi neile filma waadata ja hirm nende pärimiste eest. „Sind käidi läbi otsimas! Sind peeti wargaks!“ tumises ühte lugu mõte ta päaluus, torlas talle südamesse.

Aga Jaan ei pruukinudgi wäljamine, nad tuliwad talle koju oma pärimistega. Esimene oli naabripops Riisa Joosep.

„Teil käiswad maja-otsijad. Kuda läks?“

„Mis süin minna oli?“

„Koh, kas leidsiwad midagi?“

Jaan kahwatas ära. Ta wahtis pärani filmal teise otja.

„Kuda?“

„Kas midagi paha protokulli paniwad?“ parandas Joosep oma küsimist.

„Ei!“

„Said wist enne pesa puhastada?“

Jaan pööras näo kõrwale. Ta ei tahtnud oma pisaraid näidata, pisaraid, mida südamest teew häbiwihale talle filma presfis. Tal oli tund-

mus, kui põletaksivad piisad, mis ta palgele veeresivad, ta ihunaha ära, nii palavad ja nii libedad olivad nad.

„Kas sa mind siis wargil oled näinud käiwat?“ küsis ta.

„Wargil? Kes seda ütles?“ kostis külaline. „Aga eks wael wabadi-tul juhtu ikka midagi urtsikus olema, mida igauks ei pruugi näha saada. . . Kes siis just wargusest räägib!“

„Minu urtsikust ei leitud midagi, pane seda tähele!“ karjus Jaan mehele näo3se, nii et ta kohtudes tagasi pörkas. „Minu urtsikus pole libet tolmugi pra0 wael, mis mitte minu oma ei oleks! Sinu maja wõib wargust jarikateni täis olla — mina olen puhas! Ma olen puhas. . .“

Ta jättis mehe keset sauna seisma ja astus uksest wälja. . .

Paar tundi hiljemini tuli teine pärija. See oli üks naene külast. Ka tema küsis, „kuda lugu läinud“, ja näitas imets panawat, et ühtegi asja ei olla kahtlaseks peetud. See piinaja tõi aga palju uudist kaasa. Joostilt ja Mädasoolt olewat wargust leitud. Sää1 olnud liha ja riideid ja

languid ja mõnda muud. Soosti
popsi peetawat wargaks, Wädaso-
wanameest aga ainult warguse warja-
jaks. Asi protokoll, mehed tinni!
Maesed ja lapsed toijata. „Kas-
tead,“ öelnud wa' Wädaso Mih-
kel, oma wesiheid filmi pühtides,
tui teda ära wiidud. Maene ja laste-
kari jooksnud talle tüki teed huludes
järele.

Sutustaja kirjeldas lugu suure sõ-
narikkusega pikalt ja laialt.

„Wõi waene Wädaso Mikkel!“
mõttes Jaan, ja talle tuli wiimane
kirikukäik ja Mihkli nelikümmend ko-
pikat meelde, mis mehikesel pühakojas
oli ära warastatud ja mille järele
ta nii ärdaid pisaraid nutnud. Wõi
nii ruttu ja nii suure kasuga püüdis
ta kahju tasa teha! Weel enam pani
aga Jaan imeks, mis ta Soosti mehe
kohta pidi kuulma. Soosti Hindrek
waras ja lukulõhtuja, see wanadlane
wainne mees, kelle auusa meele üle
enne keegi ei olets wõinud kahewahel
olla! Ruda oli tema nii sügawale
wõinud langeda? Wist oli ta halba
seltskonda sattunud, wast ta sooja pääga

teistele kaasa läinud. Võib aga ka viimaks välja tulla, et ta ilmasüüta on — niisugused asjad on wähe imelikud. Jaanil oli õdesti raste uskuda, et Joosti Hindrek waras võiks olla. Aga tal ei olnud püsi asja üle lähemalt järele mõelda. Tal oli iseeneise piinaga küllalt tegemist.

Aga weel rohkem uudist teadis jutukas naabrinaene westa. Wirgul olnud eila õhtul kole riid isa ja noorema tütre wahel. Ei teata dieti, mis asja pärast. Andres wiinud tütre üksikusse kambrisse ja noominud teda kaua tasase häälega ja teda kuulnud palwetawat. Korraga hakanud hirmsasti kätima. Ta karjunud kui lõwi. Tütar jooksta wargapoisile järele, kelmile, taskulõitajale, hukka läinud kuradi-jüngrile, ja siis andnud tütrele õige ropud nimed. Anni öelnud mõne sõna vastu — jää! käinud plits ja plaks, nii et kamber tajanud . . .

„Jaan! Iõ! näost walgetis,“ Ja siis?“ küsis ta.

„Mis siis muud veel?“ wadistas naene edasi. „Andres lubanud tütre lambrinurka ahelasse panna, kui ta meelt ei paranda. . . . Anni aga olnud wagane, nagu poleks midagi juhtunud. Ta astunud tulipunaste, õhetawate põskedega lambrist wälja, ja mitte piisara piiska ei ole ta nutnud. Muud kui silmad olnud suured nagu haigel. Wahtinud ühe ja teise otja ja ei ole tükk aega midagi märganud. Isa öelnud veel: „Sinu sees walitseb kurat ise, aga ma ajan ta wälja!“ Seda öelnud ta selle pärast, et tütrele nii kõwa süda on, et enam nuttagi ei suuda ega ennast isa ja Jumala ees alandada, sest ta pole tahtnud isaga lambris palwetada, ei temalt andeks paluda ega meelt parandada.“

Saan tõusis istmelt kähku üles, pani kuue selga ja mütsi pähe ning tõttas saunast wälja. Ta meelest oli, kui lämmataks teda ta rinnal lastum koorm ära. Ta oimud tujukusiwad palawikul, ta silmade ees wirtsendas ja tõitus tõit, nagu pööraks

soetõbi, mis taht hiljuti lahkunud,
uue jõuga tagasi.

Sihita tõttas ta üle lume edasi.
Kui talle keegi vastu oleks tulnud
ja temaga kõnelema hakanud, Jaan
oleks temast sõnalaujumata mööda
läinud nagu kuintõbine. Ta rändas
edasi, ilma et teed oleks walinud,
ilma mõtlemata, kuhu külge.

Kui kaua ta nõnda käinud, seda ei
mälestanud ta pärast isegi. Korraga
seisis ta Lehtsoo kõrtsi ees. Tun-
nistas hoonet tükk aega, enne kui
ta ära tundis.

Jaan pidas aru, kas sisse, mööda
wõi tagasi minna. Korraga tuli tal
himu, midagi karastawat, elustawat,
wõi — mis weel parem — midagi
uimastawat juua. Et see kipitamine
põuest, see õõgumine pääajust kaoks!

Kõrtsist kajas naer ja trallitamine.
Jaanil rinda tekkis korraga igatsus
seltsi järele, rõõmsate mureta inimeste
järele. Sa olgu need ka lakardid,
hukka läinud päewawargad, olgu nad
kas lohe masuurikud. . . Ta püüdis
oma himu ja igatsuse üle wõitu saada
— asjata. Ta meelest oli, kui leiats

ta praegu ainult ja just niisuguste inimeste seltsist seda, mida ta himustas; kui ei oleks tal asja neid põlata ja ennast neist kauemini paremaks pidada; kui oleks ta säherdusele seltskonnale kõigiti sünnis liige. . . Miks ka mitte? Kui ta ennast paremaks arvas — kes uskus seda? Kes tegi wahet tema ja Mädašoo Mihkli wõi Soosti Hindrefu wõi Luha Mardi wahel? Mitte keegi! Kes uskus, et ta õlekõrtgi elu-ajal ei ole warastanud? Ei ükski! Mitte ta elu-aegne leiva-isagi, kelle filma all ta üles kaswanud, mitte pops, mitte peremees. Temalt otsiti wargust nagu igalt teiselt saunikult; polnud kedagi, kes oleks tulnud ja pääd raputanud ja öelnud: Miks te' sellele tublile mehele häbi teete? Kas te ei tea, et Wäljaotsja Jaan auus mees on, et ta wargusest ja igast muust ülekohtust puhas on, et ta auusat meelt oma ainumaks waraks peab, mida temalt keegi ei sauda wõtta, mida kaitstes ta kas elu annab?... Mitte kuskilt ei ilmunud seesugust rääkijat. Hää küll, maja-otsimine oli tagajärjeta olnud,

kohtu kätte ei wõidud teda anda. Aga kes pidas seda muuks kui tema hääks, kogemata õnneks? Ta oli kas „peša puhastada“ saanud, nagu Riisa Joosep ütles, wõi tal ei juhtunud sel filmapilgul just midagi onnis olema. Ainult sel filmapilgul mitte. Wahe tema ja Madašoo Mihkli ja Joosti Hindreku ja saja teise nende-suguste wahel oli siis ainult see, et nemad lõksu langešiwad, tema lõksust pääšis — neil õnnetus, temal õnn. . . „No, mis sa oma kaela säääl wenitad! Etš sa näe, et hoone ees seisad, kuhu iga risti-inimene peab sišše asutama.“

Hüüe tuli karedast kõrist kõrtsi ukse wahelt. Piitade wahel seisšis tugew, tursunud näogo mees punase woodruga nahkses jakis. Käed oliwad tal püksi-taskutes, oma ümariku kõhu ajas ta õieli ja jämeda tömp-nina wärške õhu sišše püsti. Šše nohišes waljusti ja ägišes iga räägitud lause järele. Saani otšus oli walmis. Tal oli lehma hinnast wiimane rubla taskus. Aga mis fest. Natute wõis ju ära näpistada. Baarkümmend kopikut ees

wõi taga. Mis see siiski ikka puuduse suuruse kohta paistab.

„Tere, kõrtsmik,“ vastas ta. „Tahtsingi just sisse astuda. Sul kuulukse rõõmsaid külalisi olevat.“

„Kunas minul neist puudus on,“ nohistas kõrtsimees naerda. „Et ja tea, et Lehtsoo kõrts päris rõõmuhallikas on.“

Ta astus Jaaniga sisse.

Kõrts oli pisike, pime ja räpane. Suuremas eestosas, kahe suitsunud ja poolkustunud akna all, seisis pikk laud, mille pääl paar teekäijat sõiwad. Trallitamine ja naermine tuli pise-mast leti-kambrist. Sääli istusiwad kolm meest pudelitega kaetud wäikese laua ümber ja purjutasiwad. Kahte tundis Jaan häälest kohe ära ja tuum hoog käis tal teha üle, halb tundmus torkas jüdamesse. Kohi-kaarel ja Kõwerkaela Juku! Kolmas oli Jaanile wõõras.

Purjutajad waatasiwad üle öla sisseastuja poole ja waikisiwad silmapilguks.

„Mäe imet, säält tuleb ju Wäljaotsa isand,“ karjus Kõwerkael pehmel

keelel, „Vehtsoo walla uus palwerwend ja missionär! . . . Tule aga, tule, kurat! Tahtsin sulle ju ammugi pinna pääle anda.“

Jaan mõistis, mispääle ta sihtis, ja lõi kohwele. Burjus poisz mõis sõna warsti teoks teha, vähemast tüli hatata kistuma. Hää meelega oleks ta nüüd tagasi pööranud, kuid see oleks nagu kartus, nagu põgenemine wälja näidanud. Sunnits awaldas Kobi-Kaarel, kes vähem „wintis“ oli, sõbralikumaid tundmusi.

„Ara kuulagi, Jaan,“ hüüdis ta. „Kõwertael peksab ainult süuga. Kõid julgesti meie seltsi tulla. Aga jeda ütlen ma sulle: rõõmus poisz pead olema ja täis mees ka, muidu joen mina ise su naha täis.“

„Mis ma siis pean tegema?“ küsis Jaan ligemale astudes ja Kaar- lile kätt andes.

„Kõit, mis mehe kohus. Esma- ltle kõrtsipapale mõistlik sõna ja siis tee aga jeda, mis meie ees teeme. Ma tahan sinust weel Jumalale meelepäralise inimese teha.“

„Kael wiina, kõrtsmit,“ tellis Jaan lopsti; ta tahtis ka lord mees olla, jeda vähemast näidata.

„Kae! Hakatus on ju üsna tubli,“ kiitis Kaarel tõsiselt. „Sinust võib tõesti asja saada, kui ja kauemini meestega ümber käid.“

Kõwerkael unustas pekju-nõuu filmapilt ära. Ta ajas oma krillid filmad imestuse pärast laiali ja paktus siis, Kõhi-Kaarli kiidusõnu korra, Jaanile kõige sõbralikumalt kätt. . . Jaan teretas ka wõõrast meest, kes teda terawalt ja kannis upjakalt siinamaani filmitsenud.

Wiimane oli enam linna- kui maamehe laadi, niihästi riiete, kui ka terve oleku poolest. Tal oli paks, punane, toores nägu ja tugewad, jämedad liikmed. Iseäranis paistis ta rusikate juurus silma. Linna-riidest kulunud palito oli lihunikku wiisil kirju wõõga kinni; jalas olivad tal wäga pikkade säärttega saapad.

Kui Jaan lauas hakkas istet wõtma, wahtis wõõras küsiwalt Kaarlikele silma. See pilgutab wastu ja tähendas suud

mööda : „Nii, nii — võib ehk asja
saada. . . hm, hm.“

Nüüd istus siis Jaan rõõrastas
seltskonnas. Wiinaklaas käis ringi
ja Kõwerkaela imestuseks tõmmas
Wäljaotsa „missionär“ hää lonksu.
Ja see oli päälegi „meeste märjukel“
Juku avaldas oma kõige suuremat
rahulolemist selle üle.

„Waata jalakoid,“ karjus ta.
Paari nädala eest ei läinud tilka juhtru-
wettgi hästi kurku, nüüd pistab juba
libeda kufegi ära.“

„Ma olen meelt parandanud?“
naeratas Jaan.

„Kas õigust räägid?“

„Päris õigust.“

„Siis teine furd öömajalisi enam
wälja ei wiista?“

„Ega tea, kuda läheb.“

„Kurad, sa olid aga sel korral hä-
bemata!“ Juku lõi Jaanile tugewa
hoobi lahtise käega selga. „Si ma
oleks uskunud, et inimene nii toru
wõib olla! Kurad, küll ma sülgasin!“

„Kõwerkael, ära karju nii wal-
justi,“ keelas Kaarel, ette tупpa
pillu heites, kus mõlemad teekäijad

matšuwate suudega sõiwad. „Meie
saame ka wagusamini läbi . . .
Mis wäljawiskamisest ja siin loriid !“

Rõwerkael hakkas jurutud häälega
jutustama. Jaanile tuli uuesti halb
tust pääle. Ta sundis „linna moodi“
meest jooma ja püüdis temaga teist
juttu alustada. Unneks ei huwi-
tanud Juku segane posin Kaarlit
suuremat; ta näitas ka asjalugu
juba tundwat, sest ta tähendas Jaani
poole :

„Noh, ega inimest wõi keegi sun-
dida nii kardetawaid öömajalisi pi-
dama. Selleks on julgust ja hääb
tahtmist waja . . . Noh, ehk tuleb
ka . . .“

„Aga kas tead,“ pööras Juku hir-
witades Wäljaotsa popsi poole, „kau-
bast saime siisgi uhkesti lahti. Soon
juba teist nädalit ruuna liiku.“

Rohi - Kaarel pani talle oma suure
käte suu pääle, kõhatas waljusti ja
hakkas siis õlut sisse kallama. Ise
laulis walju, toore häälega : „Min-
ge üles mägedele.“ Teised joruta-
sivad wõi kriiskasivad kaasa, ning
lärmi oli jälle terve kõrts täis.

Seltsfond oli omal wiisil rõõmus, maitstes omal wiisil lõbu — muust õnnest need mehed ju ei teadnud.

Taan ei tahtnud teistest maha jääda. Rõõbe himu kõike unustada, mis ta südant rõhus, ja asemele wõtta, mis meelt paremini täidaks, ajas teda lõbu järele ahnitsema, nii kahewääriline see ka oli. Ta tel- lis juba teist korda wiina ja warsti õlut tagajärele; ta laulis, naeris ja trallitas kaasa, warsti teistega otse wõidu, lõppeks neist weel üle käies. Teised ei tundnud teda wiimaks enam äragi; nõnda nägiwad nad Wäljaotsja Taani esimest korda elus, ja Kõhi Kaarel kiinitas juba mitmendat kor- da, temast wõida wiimaks weel „asja saada.“

Wida rohkem alkohol Taani üle wõimust sai, jeda jutukamas muutus ta. Ta hakkas ette laduma, mis tal just kõige elawamini meeles mõlkus, mis ta südant näris. Ta jutustas pikalt ja laialt oma maja- otsimisest, siunas ja sajatas.

„Mis maksab inimese auususe weel“ hüüdis ta, rusikaga laua pääle lüües,

„kui kõik arwamad, et teda ei olegi!
Kas on inimesel ülepää auusust
waja? Mitte põrmu! Meed, kel
teda ei ole, saamad palju paremini
läbi. Wõid sa auusust süüa või
juua või selga panna? Wõta nä-
pust! Nälg jaatab ta sind. Süüa
ja juua ja ihukatet saad üksi siis,
kui jul auusust sugugi pole. Kas
on tõsi või ei?“

Teised tõendasiwad taga. Kõhi-
Kaarel hakkas suure häälega naerma.

„Mis waim siis sinu sisse on
korruga pugunud?“

„Kas teate, ma otsisin teid just
taga,“ tunnistas Jaan.

„Mis sa meist siis tahtsid?“ küsis
Juku.

„Tahtsin kord lõbusate poistega
rõõmus olla. Tahtsin . . . tahtsin
teiega sõpraks saada.“

Kõhi-Kaarel pilgutas linna-mehe
poole jalaja silma. Imelik naerata-
mine tujukus ta paksude huulte
ümber.

„Sõpraks?“ kordas ta. Sõpru
on mitmesuguseid. Igaüks ei kõlba
sõpraks.“

„Mina kõlban,“ hüüdis Jaan lälitawal keelel ja täitis wärisewa käega agarasti klaasfid. „Soome, wennad, meie sõprus elagu! Hurra!“

„Kas tahad meiega koos midagi ette wõtta?“ küsis Juku hirwitades, kuid Kaarel pilgutab talle silma.

„Sõprus on hää asi,“ ütles wiimane pikkamisi, „aga — õigust öelda — sa oled minu arwates weel liiga poisikene; ma ei tea, kas sind wõib uskuda —“

„No, etš katsume järele,“ wastas Jaan.

„Aga kuda?“

„Mul üks kōit. Ma ütlen teile, mul on ilmas kōit ükspuhas.“

„Eht wõiksid neljapäewa õhtul jälle siia tulla,“ tähendas Kobi-Kaarel. „Meie oleme siis jälle koos.“

„Tulen,“ wastas Jaan ruttu.

„Ja siis?“

„Siis? Noh saame näha, mis ette tuleb. Waja aru pidada.“

„Mis üle?“

„Deenistuse üle.“

Jaan waatas järke mööda kõigile kolmele filma ja lõi siis pilgu maha.

Weri jooksis tal kiiremini soontes ja kuumalt tungis ta talle palgesse. Ta süda tuisus peaaegu kuuldawalt.

„Kas tuled?“ küsis Kaarel.

„Ei tea, kas aega on.“

Kõik hakkasiwed naerma.

„Sääl su sõprus ongi,“ ütles Kaarel siis pilkawalt. „Pakud ennaft sõbraks, aga kui sinult midagi nõutakse, siis põikled kohe nagu jännes ja ütled: „Ei tea, kas aega on.“

„Noh ma tulen siis,“ wastas Jaan, kuna ta terwe klaasi õlut ühe lonk-juga ära jõi.

„Käsi selle pääle?“

„Säh!“

„Wõid ehk ka arvata, mis üle me siis nõuu peame?“ ütles Kaarel suud mööda, kus juures ta Jaanile terawasti otja waatas ja käe ta kaela ümber pani.

„Mul üks kõik,“ wastas Jaan.

„Sinust saab asja“ kordas Kaarel, wurrusid silitades. „Kui näitad, et täis mees oled, siis wõib meie sõprus tõesti sõpruselks saada... Terwiselks!“

Dhtu oli juba käes, kui Jaan rõõmsast seltskonnast lahkus. Ta ei

oleks seda wähest weelgi teinud, kui tal mitte tume tundmus ei oleks olnud, et ta raha otsas oli. Ta sai ka ainult kaks kopikut tagasi, kui ta kõrtsnikuga tellitud jookide üle wiimaks aru tegi.

Küll ei tundnud ta praegisel filmapilgul, kus ta pää udune ja meel rõõmus oli, ära raisatud wiimase raha üle kahju. Aga siiski kipitses tal midagi südamas, kui ei võiks ta sel wiisil koju ema ette minna. Ta kutsus Kobi-Kaarli nurka ja josis talle kõrwa:

„Ää pane pahaks, wennas — ehk võiksid mulle mõne päewa pääle rubla raha laenata.“

„Wiks mitte,“ kostis teine ruttu ja hakkas krabinal raha otsima; ta tõmbas kuskult taskust kolme rublase wälja. „Wõta kolm; meil ju seda wa prüügi ifta on.“

Jaan andis Jumalaga jätmiseks kõigile lätt. Nad tahtsiwad teda küll weel minemast keelata, aga Jaan, kelle rinnas nagu kartus iseene eest maad hakkas wõtma, kiskus end lahti ja puges tähelepanemata filmapilgul uk-

sest wälja. Ta käit oli tuikaw, seda ta tundis, ja pää lihast ja weri soon-tes woolas kuumalt ja ruttu. Wäljas oli kaunis pime. Jaan komistas tihti ja paar korda kukkus ta tee kõrwale hange sisse kõhuli suund-filmad lund täis. Wandudes ajas ta ennast jälle üles. Muidu oli ta rõõmus mees; lastutas keelt, õiskas metsa sisse ja trallitas laulda.

Kõige lähemat teed koju poole ei olnud ta endale wist küll mitte walinud, sest ta kõmpis juba paar tundi edasi, ilma et Wäljaotsja saun oleks pimeduse seest nähtawale tulnud. Selle wastu jõudis ta aga ühele tee-rajale, mille pääl ta paljude käijatega kokku puutus, kes kõik ühe talu poole rändasiwad, mille aknad heledasti walgustatud oliwad.

Jaanile tuli korraga jälle igatsus inimeste, ja seltsi järele. Ta oli tähendatud talu juurde jõudnud.

„Mis pidu siin siis täna pühitsetakse?“ küsis ta paarilt tüdrukult, kes temast just mööda läksiwad.

„Pidu?“ wastasiwad need. „Pidu

Siin ei ole, waid Tõnu-Jüri on täna piiblitund."

"Piiblitund?" mõtles Jaan, ja nagu joobnud inimese tundmused ruttu waheldawad, tundis ta korraga wagaduse woolu põues ja ta otsustas ruttu palwetunnist oja wõtta. Nagu wiinaklaasist ja rõõmsast seltskonnast, nii ta lootis ta siit tröösti leida, tröösti ja unustamist. . . .

Ta käenas, nagu oleks ta just seks otstarbeks siia tulnud, ruttu ja tõsiselt ja ennast kõigest jõuust sirdel hoides, Tõnu-Jüri talusse sisse.

Talu ruumikas tuba oli juba puupüsti inimesi täis. Jaan kobis taha nurka, kus ta ühe pingi otsakeste päält kitsa istme leidis. Gesotsas, toa kahe akna wahel, seisis laud lambi ja kahe põlewa kiiunlaga palwepidajate ehk „lugejate“ jaoks. Laua ääres oli kolm tooli ja laua kolmel serval piiblid ja lauluraamatud walmis pandud.

Lugejad astusiwad kõrwal olewast lambrist praegu wälja — kõige eel Wirgu Andres oma punase, lihawa, pühaliku näoga, siis teist. Wii-

maestest oli üks kaunis noor mees weel, teine halli päaga liht küsa-isa-kene. Wirgu Andres wöttis laua kesk-kohal istet, mõlemad teised kahel pool otsas. Wirgu Andrest nähes tuli Jaanile palaw tust pääle ja ta oleks toast wast wälja kobinud kui mitte tihe rahwamüür, mille sisse ta oli kiilitud, seda ei oleks keelanud. Ka mõlemat teist palwemeeest tundis Jaan. See noor, kõhn mehekene, kes nii tihti ja nii pühalikult oma wilksumat silmad inimeste kogu üle laskis käia, kes nii uhke enesetundmusega lauas trois istus, oli rättsjepp Ruldnoft Naarikwere wallast, kes, kui ta Wirgu Andrese palwekoolist läbi käinud nüüd meistri kõrwal kui jünger ja abiline külades palwetundisid aitas pidada. Wana hall mees oli üks peremees Lehtsoo wallast, kes küll wäga jumalakartlik oli, aga palwet pidades suuremat kõne-andi ei ilmutanud, seda enam aga ohtas ja kogeles ja kõhatas. Kõik kolm istusiwad nüüd lauas, igaühel piibel ja lauluraamat lahtiselt ees, käed ristis, silmad maha löödud.

Piiblitund algas waimuliku lauluga, mille sõna Wirgu Andres kui päälugeja walju, pühaliku häälewenitamisega ette ütles. Kui laul lõppenud, sõnas Andres: „Palugem!“ Silmapill laugesiwad kõik ristas kätel põlwili — Andres oma kahe kaaslasega laua äärde, inimesed pinkide wahel küüru. Andres pidas waga, tungiwa palwe, mille siju Jaanile aga arusaamataks jäi, sest et ta joobnud oli. Lühikese eespalwe järele algas piibli seletamine, mida kõik kolm lugejat kordamisi tegiwad. Üks algas, teine lõpetas. Ja igauks neist seletas ise-kohta piiblist. Üks luges ühe, teine teise paiga piiblist ette ning walgustas seda oma arwamistega. Kõige osawam oli muidugi Wirgu peremees. Sõnad woolasiwad tal aga nii suust! Kas nad just igakord pihta käisiwad, selle üle wõis waielda, aga — ja see oli pää-asi — nad tuliwad sorawalt kuuldawale ja tal oli hää läbitungiwa hää, mida kõige laugemasse nurka wõis kuulda. Rättsepp Kuldnokal oli arusaadam püüe, meistri kõnewiisi igas tükis järele teha.

Ta püüdis oma häält nii seada nagu Andres, püüdis sedasama nagu näidata ja kordas enamasti neidsamu sõnu, mis ta küüd wõi enne Andresest kuulnud. Meistri palwe wõim ja mõnu puudusiwad tal aga süisgi, ja kes palwetunni pühaduse silmapilguks ära unustas, wõis rättsjega üle nii mõnigi kord wastu tahtmisi naerata. Kolmas lugeja, elatanud Wirtsu-peremees, oli, nagu tähendatud, kaunis nõrk kõnemees, kes oma kõnet enamasti sõnadega algas: „Mina arwan just sedasama, mis teinigi kõneleja; see asi on nii, sest ta ei wõi teisiti olla.“

Piibli seletusest ei kuulnud Wäljaotja Jaan palju midagi. Tal patu orjal kippus kange uni pääle. Wiina ja õlle lõhn käis tal suust ja ninast, ning mõned wagad naesed, kes teda tundsiwad, heitsiwad imestawaid ja põlastawaid pilkusi ta pääle, et kuda inimene joobnult wõib palwetunnile tulla. Nende naeste seas filmas Jaan ka Wirgu Andrese festmist tütar. Anni õde, uhke olemisega paks piiga

— wahtis ühte lugu nähtawa jälkusega purjus poisi poole.

Biibli seletamise järele tuli jälle laulmine ja siis pääpalwe, mida jällegi Wirgu peremees pidas. See oli terve piiblitunni tähtsam osa. Selles pitas palwe-jutluses puistas Andres kõik oma südamest wälja, mis ta sinna waruks kogunud. Ta noomis, palus ja wandus kui prohwet. Kõige ihu ja hingega oli ta asja juures. Itka tungiwamaks läksiwad ta sõnad, itka wägewamaks ja kõrgemaks ta hääl, itka palawamaks ta sõnade siin.

Ta palwetas terve maailma pattude pärast. Ta palus Jumalalt abi terve inimesesoo päästmiseks igawesest hukatusest. Ta töötas taewast ja kuulutas põrgut — enamasti aga wiimast. Ja ta kirjeldas taewast ja põrgut — enamasti ka wiimast. Põrgu oli talle, nii palju kui ta sõnadest märgata wõis, väga tutaw. See pärast käis ta kirjeldusest wõim ja mõju läbi, mis lihase ja luusse ulatas. . .

Miijama luhtawa luulewõimuga nagu Andres põrgu tuld ja tõrwa, ära neetud hingede hulumist ja hamaste kiristamist kirjeldas, kuulutas ja kujutas ta ka oma päältkuulajatele wiimast päewa ja selle koledusi ette. Ta maalib sellest kohutawast sündmusest piltisid, mis nõrgematel patustel ihukarwad piüsti ajas ja naesed waljusti huluma ja ägama pani. Mõnel tuliwad nutukrambid pääle ja teised nägiwad terve nädali tagajärel tõrwa- ja weewlisajust und. Et wiimne päew hoopis lähedal on, otse ukse ees seisab, selle üle ei jäänud Wirgu peremehe jutluse järele keegi enam kahewahele, maha arwatud wahest mõni hukka läinud ja ärawindunud ilmalaps, kellele juba liig paljud patusoomused selga kaswanud. Wiimse päewa ja tema lähedal olewise märkisid tõi jutlustaja terve rodu ette, mille seas ikka lopsakalt kaswawad wargused ja rööwimised, pordu elu ja liigjoomine, Jumala salgamine ja alamate kõrkus ülemate vastu ei puudunud.

„Kallid mennad ja õed Issandas,“

hüüdis ta oma ristis käsi ringutades.
 „Ka siin ruumis, meie seas on patu-
 poris pöörlemaid hingesid, kelle kriitilis
 filmadest juba wälja paistab, et kurat
 ise nende sees koda peab. Meie hul-
 gas on patu- ja wiina-unes tuffuwaid
 põrgu-orjaid, kelle järele saatanad
 oma weewlitulede ja auruwate piina-
 katlate juures ammugi keelt niilpawad.
 Hirmus saab nüisuguste ärkamine wiim-
 sel kohtupäewal olema, hirmus nende
 piin põrguwürsti küünte wahel! Kas
 wõib wiimne kohtu-päew kaugel olla,
 kui rahwa seas põrgufuninga walitusus
 juba nii suur on, et auusad inimesed,
 kellele taewane isa maapäälset wara
 kätte uskunud, öösel enam magada
 ei saa mure pärast, et pimeduse-jüng-
 rid neilt kõik ära wõtawad ja ära
 wiiwad oma lihahimude täitmiseks?
 Kas wõib wiimne kohtupäew kaugel
 olla, kui meie seas juba nii sügawale
 hukatusse sisse langenud inimeselapsi
 on, et nad põrgulattega täidetud pääga
 Issanda püha sõna tulewad kuulama
 ja seega teotama ja pilkama.“

Kõneleja wahtis seejuures — kas
 meelega wõi kogemata — nii tera-

wasti selle nurga poole, kus Wälja-
 otja Jaan tulkus ja nohises, et seda
 ka mitmed põlwitawatest päältkuulaja-
 test tegiwad. Jaanile mükhati külge,
 nii et ta, üles ärgates, wiimaseid sõnu
 kuulis ja palwetaja waadet oma kül-
 jes tundis. Kuuni hoog käis ta kehast
 üle ja ta wajutas pää sügawasti maha.
 Balwe lõpu järele hakkas ta pikka-
 misi ukse poole pugema, et siit paigast,
 kus teda, nagu ta tumedalt tundis,
 ei jallitud, minema jaada.

Wäljas särasiwad tähed mustjast
 öösijest taewast nii rõõmsalt ja rahu-
 likult, nagu poleks neil aimugi, et
 wiimne päew ja nende hirmus häwi-
 nemine ühes terve maailmaga nii
 lähedal ähwardamas oli. Ja nad
 paistsiwad rõõmsalt ja rahulikult ka
 Wäljaotja Jaani pääle, selle patust
 pöörmata pimeduse jüngri ja jõleda
 joodiku pääle, kes waraste ja kelmi-
 dega ühes lauas prassinud ja kellel
 siis häbemata julgus olnud Wirgu
 peremehe palwetundi teotama minna.
 Jaani pää jumises ja põu patistes.
 Ta mõtted ja tundmused oliwad tu-
 medad, udused, aga üks sisemine hääl

hakkas ta rinnas ikka selgemalt, piinavamalt lumisema. Ta tundis häbi ja kahetsust tänase päeva juhtumiste üle. Wägisi püüdis ta sellest meeleolust pääseda: ta hakkas männiku wahel laulma, kõneles iseenesega, naeris, trööstis ja julgustas ennast ning püüdis end uskuma panna, et ta kõige rõõmsam, kõige õnnelikum pois maailmas on! Wirgu wanamehe jutlust nimetas ta loriks, Kõhi-Kaarlit tublikks poisiks. Wilistades jõudis ta wiimaks koju.

Emal põles veel lambikene. Ta puhkas lahtiste filmadega koikus ja ootas suure mure ja kartusega poega koju. Talle oli arusaamata, kuhu Jaan nii kauaks wõis wiibida. Tema imelik äkiline äraminek, ta muudetud olek wiimastel päewadel andsiwad ju ema-südamele asja küllalt kõiksugu piinawateks mõteteks.

Kai wahtis pojale pärani silmil vastu, kui see tuikuwal sammal, punsunud näoga ja tuhvide filmadega sisse astus. Niihuguses olekus, nii joobnult, ei mälestanud ema teda

ialgi näinud olewat. Ta pani käed risti ja tõusis sängis istutuli.

„Tere õhtust, eideke,“ lallitas Jaan sunnitud rõõmutujuga. „Dotasid wist pojufest juba? Näh, hiljaks jäin natuke. Käisin teenistust otsimas ja leidsingi. Siitu oli waja ka sugu wõtta — nä's pahaks pane.“

„Teenistust leidsid?“ küsis ema. „Kust?“

„Siit ja säält,“ wastas Jaan joobnud inimese wiisil pool salaliselt ja hakkas siis ilma põhjuseta lustilikult naerma.

„Mis teenistust?“ päris ema.

„Teenistust, muud midagi. . . Näe, mul käsirahagi käes — kolm pulka, — wahi!“

Hirwitades tõmbas ta käägarasse fortsuratud rahapaberi taskust ja näitas teda emale.

„Kust ja selle raha said?“

„Näh, niisama. . . Küll ma homme räägin.“

Tasafesti wiliatades hakkas ta tuube seljast tõmbama, kus juures ta wahel ette, wahel tahapoole nõksus ja wiimaks küljega wasta abju põrkas,

mille najal ta end lohistades pingi
pääle maha laskis.

Emake kosis sängist wälja, tõmbas
tal saapad jalast, westi seljast ja hak-
kas teda sängi meelitama. Saan
rääkis talle mahedaid sõnu, silitas
ta pääd, ta kortsus otsaesist ja hak-
kas wiimaks — nutma. Ta andis ema
wärisewale käele mitu korda suud,
ta pisarad niisutasiwad seda kätt,
nuruksudes peitis ta nägu eide põlle
sisse.

Kai püüdis teda igal wiisil wai-
gistada ja meelitada. Ta ei päri-
nud enam midagi ja tallutas ta kätt-
pidi wiimaks sängi juurde, millesse
ta wiimaks raskelt ja tuimalt lauges.
Ta lallutas weel mõne silmapilgu juttu
ajada ja kiitles pääle muu, et ta ka
Tõnu-Süiril piiblitunnis käinud ja
ema eest palwetanud. Siis jäi ta
norisedes magama.

Kai oli just unesti sängi pugemas,
kui ta wäljast tasast koputamist kuu-
lis. Kes jääb wõis nii hilja weel
olla? Ta läks ja awas. Wirgu
Anni, juur rätt ümber, astus ruttu
sisse.

„Kas Jaan juba kodus?“ oli ta esimene küsimine, millest varjatud erutus välja värijes.

„Jah, kodus,“ vastas ema. „Magab juba.“

„Oh, see on ju hää!“ sosistas tüd-
tuk, sügavasti hinge tõmmates, kuna ta waade Jaani toitu poole lendas.

„Ma olin nii mures!“

„Sina tah? . . . Kust ja siis tead-
sid —?“

„Mulle räägiti. . . Ta olla Tõnu-
Süril lugemisel olnud. . .“

„Ja nii hilja tulud veel siia?“

„Ma oleksin veel hiljemini tulnud
kui waja.“

Anni hoidis räti all midagi war-
jul, mille ta nüüd välja tõmbas.

Enne astus ta paar sammu Jaani
toikule lähemale ja waatas teraselt,

kas ta ka tõesti magab. Jaan nors-
kas sügavas wiina-unes.

„Siin on põlle-täis ube ja tüükite
liha,“ sosistas Anni siis ja andis

kompju eide kätte. „Tahsin juba
ammugi tuua, ei saanud mahti. . .“

„Ara Jaanile õigust räägi — ütle,
et laenasid.“

„Oh, ja hää laps,“ tänas eit ja filitas paar korda Anni põske. . .

„Aga üttele, mis sulle Jaanist räägiti. Kes teda on näinud?“

„Issa ja Mari,“ vastas Anni, kus juures ta pilt, mis magawa Jaani punjunud näo pääl wiibis, sügawat kurbtust, tumma hingepiina awaldas.

„Üttele, ema, kus ta siis täna muidu käis? Kas ta kaua kodust ära oli?“

Ema kohmas mõne wabandawa ja põiklewa sõna wastuseks. Anni tõstis ühe järi Jaani koiku äärde ja wöttis istet. Ta waatles ja waatles teda. Örn mure, nagu ta õiglase malt ja ellamalt emagi filmast ei oleks wõinud paista, tumestas neiu nägu. Ainuma sõnaga ei puutunud ta Jaani joobnud oletut.

Wiimane hakkas korraga unes kõnelema. Ta hüüdis Kõhi-Kaarli ja Kõwertaela nime, naeris lähisedes, lahkutas teelt ja hakkas wiimaks nuutsuma ja wärisema. . . Anni wöttis ta kuuma käe pihku ja lütkas teisega jassis salgud ta otsaesijest tagasi. Ka ema seisis alus-heeliku wääl fängi ees.

„Kas ta täna raha kulutas?“ so-
fistas Anni.

„Tal oli rubla kaajas, aga tõi
kolm koju.“

„Kust ta selle raha sai?“

„Ei tea. Ütles, ta olla teenistust
leidnud.“

„Kust?“

„Sest ma ei saanud aru.“

Anni jäi mõttesse.

„Ema,“ ütles ta siis, „palu Jaani,
et ta enam kõrtji ei läheks! Palu
teda minu nimel. . . Ütle, et ma
väga mures olen.“

Ema paitas Anni läitivaid ruu-
geid juukseid. „Küll ma ütlen.“ Mu-
eneise hirm on ju nii suur! Oh, Su-
mal taemas, õpeta talle ise õiget
teed!“

Mad valvasivad teda nagu haiget.
Viimaks tõusis Anni üles.

„Hääd ööd, ema, ma pean minema.
Kõige parem on: ära ütle talle, et
ma siin käisin. Tal ehk on —
häbi. . . Ja palu teda mõistlik olla.
Ütle talle, et ta ennast Kõhi-Kaarli
ega Juku seltsi ei annaks. Need ei

ole kellegi seltsimehed. . . Oh, peaks ta mõistust pähe wõtma!

Tasa ja kiiresti kadus ta ukse taha nagu kodukäija. Eit liiskas uksele riivi ette, kustutas tule ära ja heitis sängi.

Sügam õõ waikus walitses urtsiku üle, kiini kattes muret, wiletust, hingepiina musta pehme linikuga. Wäljas siretasiwad kuldjed tähed. Nad wilkusiwad ühel wiisil rõõmsalt mustawa, suitsunud sauna ja Wirgu talu walge kirstna ja sileda pilpa-katuse pääle.

Wirgu talus walitses mõnda aega libe kodune tegewus. Wara hommi- kusest hilja õhtuni liigutas naesterahwa-pere nobedasti näppusid. Pulmad seisiwad ukse ees. Wirgu Mari oli minewal pühapäewal esimest korda maha kuulutatud; kolme nädali pärast astus ta Luige Peetriga altari ette. Tõuka pruudi weimewakk on juur; jüuna mahub ikka weel seda ja teist sisse, kui teda ka ammust aega juba on täidetud. Ja Mari ei ole tüdruk, kes mõnda serwa wõi joppi raatsiks täitmata jätta: ta tülib

oma kohwid ja kastifid, ta paneb neile kuhjad pääle. Ta ei ole mõrsja, kes oma uut eljuärku armu unistustega ja muude uduste tundmustega alustab; ta pää on selge, ta riind on wilu. Ta unustab kõike, kuid mitte oma tulu. Tal on kõike juba küllalt, aga ta nurub ikka weel juurde. Ta wõtab, mis ta enesel iganes arwab tarwis olewat, aga ka, millest ta weel ei teagi, kas tal seda waja. Ta ei heida armu isa rahapunga ega töötajate ihuterwise pääle. Ta pitsitab ühte ja piinab teist. Suurt weimewakka läheb tal aga ka tarwis, sest peigmees on ise jõukas mees ning nõuab ka sellewäärilist naest. Mari meelest on see nõue niisama loomulik ja õigusline kui tema enese nõue, et isa teda seisusekohaselt mehele paneb. Ja Wirgu Andres tunneb oma isakohuseid ja armastab oma praktise meelega last. Sest Mari oli talle alati sõnatuulelik tütar, vähemast pole ta temale ialgi häbi ega muret teinud. Isa kutsub teda siis ka hää meelega „oma tütreks“.

Wirgul kootakse, õmmeldakse, heegel-

datakse, tikitakse; jääb pestakse, rullitakse, triigitakse. Mari on ise ees ja taga, aga ta on enam sundija kui kaastöötaja. Tööst wärsib ta ära, sundimast mitte. Ta ei salli und teenijate silmas ega wäsimust nende näppudes.

Rohkem kui kõiki muid sunnib ta oma osawamat orja taga. See on Anni. Selle käes on kõik peenemad ja toredamad tükid teha. Sest Anni on linnas kolm kuud õmbeluse-koolis käinud. Tal on osawad näpud ja terane film. Kõige keerulisemad tööd õnnistawad ta käes. Ja ta ehib õde ja töötab temale hää meelega, sest tal on nii hää süda ja nii alandlik, ohwirikas meel. Ta ei pane pahaksigi, kui ta Marilt täuu asemel halbu sõnu peab kuulma; ta ei wihasta, kui õde teda torgib ja nõelab, nagu see tihti sünnib, sest Maril on kord niisugune loomus. Anni ei pahanda, ta neelab kõik alla; ta on ainult kurb, nii südamepõhjast kurb. . .

Ta töötab praegu Mari mõrsjakleidi kallal. Ta istub õega selles

näguſas, puhtas kambriſeſes, mis Wirgu talu neljaſt avaraſt eluruumist tütarde päralt on. Ombluſemasin wuriseb, käärid lõgiſewad, nõel wilkſub ta wiledaſ käeſ. Rohkem kui töö tüütab teda õe igawene nurin, õpetamine, käreſitu hädaldamine ära. Kõige rohkem aga ta igaw, õõnes plära oma ehetelſt, ta kiitlemine ja teiſte inimeſte taga rääkimine. Mari ainuſ oodataw rõõm lähema tulewiku kohta on ta riiete ilu ja pulmade uhkuſ; ta peigmehe hobune ja tulewaſe kodu rikkuſ; teiſte tüdrukute kadeduſ ja muude koſilaste kaheſtuſ.

Teiſte kadeduſeſt tunneb ta nii ſuurt meelehääd, et ta õdegi ſellele tundmuſele püüab äritada.

„Noh, kuda lood ſiis ſinu Jaaniga on?“ torgib ta ſuuga nagu ta ſeda ka nõelaga teeb. „Ma uſun, ſa lippaſid eila õõſel jälle ſalaja Wäljaotſale kaſſikeſt waatama.“

Anni ei lauſu ſõnagi, muudkui kui kiire puna tõuſeb talle põſte.

„Kas ta ka koduſ oli, wõi pikutaſ kuſgil kraawis?“ naerab Mari.

„Noh, küllap sina ta tuppä tirisid ja nina tal ära pühkisid? Oh, neid magusaid mujusid siis!“

Anni on wait. Ta õmbleb wirgasti edasi.

„Auusa demehhe saan siis küll kord“, kõneleb Mari itshitades edasi. „Kui ta üksnes wilets popfikene wõi teopoiis oleks, kellest midagi paha ei teataks rääkida. Aga ta on lakkumiseega juba nii raisku läinud, et enam wahet ei märka teha kõrtsi ega palwemaja wahel. . . . Rahju, et sa teda eila õhtu Tõnu Jüril ei näinud. Mu süda on nii täis, et ma sinu koju tööle jätsin.“

Anni waatab korraks õe otja. Ta palub armu. Mari aga jahwatab edasi:

„Ma oleksin häbi pärast maa sisse wajunud, kui wa' Ringu Kadri pika Reinu Viisule külge müksas ja ütles: „Waata, kus Birgu Andrese kolmas wäimees norstab, nina tatine! Pagan teab, kelle tasku kallal ta on käinud, et tal raha klõgamiseks on! Oma lastega kodu nälgas — priske noor

mees, aga tööd ei wiitfi otsida? ega teha.“

„Sa tead, et Wäljaotsja Jaan kellegi tasku kallal ei käi“, ütleb Anni nüüd wiimaks waguvalt.

„Ei käi? Kust ma seda tean, wõi kust sina seda tead?“ wastab öde.

„Mina tean üksnes seda, et ta hobusewargate- ja masuurikutega kõige suuremat sõprust peab. Ei ta seda muidu teeks, kui ta nende jeltsimees ei oleks“.

Anni kahwatab ära. Ta torkab nõelaga sõrme, nii et suur, läikiv weretilk nähtawale tuleb.

„Sa ei taha seda wist uskuda?“ nõelab Mari. „Kuula ometi järel, kellega ta eilase päewa Lehtsoo kõrtsis laskus, enne kui jommi's pääga Tõnu-Jürile tuigerdas. Kohi-Kaarel ja Kõwerkael on sinu kallikese südame-sõbrad. Jumal teab, kelle hobused lähematel öödel jälle tallist kaowad ja kelle aidad tühjaks tehakse“.

„Mari!“

Magu pilk haawatud ja kinni püütud linnukese silmast käib armuta piinaja poole.

„Noh, kui sa mind ei usu, siis küsi Sepa-Kaarli järel. See käinud kõrtsis sees ja näinud Saanikest Kõhi-Kaarli kaelas rippumat, talle igawest sõprust wandaades. Nad josis-tanud isekestes kõiksugu sala-asju ja pidanud plaanid. Üks farmant-sik linnast olnud ka weel nende seltsis“.

Anni käed langewad nõrgalt rüppe. Ta wahib mõttes, halli, segase pilguga murka. Wiimane kui weretilk on ta põskedest kadunud. Tal on nõuu tööd käest ära wijata ja põgeneda, aga Mari järgnewad sõnad sunniwad teda paigale jääma.

„Waehe,“ naerab öde, „minu sõnu-mid ehmatawad ju nii küpses, et enam sõnagi suust ei saa. Ega sa neid siis usu! Sa ütled ju, et ju Saan auus ja puhas on kui ingel. Miks sa siis nii tohletanud nagu näitad niisuguse küllanaeste tühja lori üle!... Rahju, et isa weel kodus ei ole; ma tahtsin talle Sepa-Kaarli juttu ka ette puhuda...“

Kui hundist räägitakse, siis ta tuleb.

Uks läks lahti ja Birgu peremehe punane, raswane nägu ja hallid, külmad silmad tulivad piida wahel nähtawale.

„Meie ajame siin väga lõbusat juttu“, naeris Mari talle vastu, nii et ta ilusad walged kassihambad wälkusiwad. „Tutt on nii magus, et Anni enam töödgi ei märka teha, — näe, kuida ta wahib ja laiskleb“... Ja õe wiivitamise üle wihastades, lihas ta tigidalt juurde: „Katsu nüüd käsi liigutada, katsu ometi! Sa tead, mis meil weel kõik teha on — hääd põlwe pidada on sul aega küllalt, kui furd Wäljaotsa Saanile emandaks saad.“

„Ma ütlesin teile juba, et minu majas seda nime enam keegi ei tohi suhu wõtta!“ käratas isa. „Minu maja on auus ja jumalalartlik maja; siia jõledust ja roppust sisse ei mahu!“

„Aga isa, ma tahtsin sulle ainult nõuu anda, et meile paremad aida- ja tallilulud ostaksid, muidu on paha lugu. Lehtjoo kõrtsis nähtud eila õhtul trobikonda „öötöölisi“, nende

hulgas ka ühte naabrimeest, kes Wirgule kosja tahab tulla”.

Ja Mari forrutas isale uuesti ette, mis ta teadis. Wirgu Andres seisis, käed selja pääl ristis, ja kuulatas, ning iga uus torliw sõna, mille kõneleja jutu selka pistis, muutis ta wererikast nägu tõmmumaks, pitsitas ta filmast uue wihawälgu. Ta ei lausunud aga seekord sõnagi. Oma terve isaliku karistuse pani ta pilgu sisse, millega ta noorema tütre otša wahitis. Ararääkimata põlgtus, põhjatu wihkamine woolas sellest pilgust. Ja kui ta märkas, et Anni tema päälegi ei waadanud, et ta pää ikka sügawamale töö pääle jurus, astus ta tütre juurde, tõstis tema näo ka-redal käel üles ja sihtis talle nüüd otsekohse silma. Siis sülgas ta põlastusega ja astus uksest wälja . . .

Anni tõusis üles ja astus õe ette. Ta hakkas mõlema käega ta kaela ümbert kinni ja küsis tasa ning paluwalt:

„Mari, miks sa mind nii wihkad?”

„Wihkan? Kudas nii? Ma ei wihka sind jutugi.”

„Muidu ei piinaks ja mind nii väga. Kas ma olen sulle ialgi paha teinud?“

„Oh, sa rumal plika!“ naeris Mari. „Kuda võid sa seda vihkamiseks nimetada? Ma tahan üksnes, et sa kord mõistuse pähe võtaksid ja meile kaitemini häbi ei teeks — minule, isale ja kõigile sugulastele. Mõttele, kes meie oleme ja kes Väljaotsa Jaan on! Kui sa omast lol- lusest lahti saaksid ja meid teiste inimeste naeru ja pillkamise alt pääs- taksid — ma ei räägiks ainust sõna enam. Aga seni kaua pead veel mõndagi maitsta saama — minu ja isa ja muude inimeste käest. Küll sa silmad kord lahti lähewad, küll sa wiimaks oma hullutöbest aru saad! Küll see narukael jääl sau- nas isegi hoolt kannab, et sulle tolt pähe tagasi hakkab tulema. Kui teda kord hobusewarguse päält kinni wõe- takse — waat, siis on sul wesi ahjus.“

„Miks sa siis ei oota nii kaua?“ küsis Anni.

„Selle pärast, et meie häbi nüüd nii suur ei oleks kui siis, kus Wirgu Anni peigmees juba tresside taga istub. Sinu auu on ka minu auu. Saa ometi aru!”

Anni mõttis jälle istet ja hakkas tööle. Unnaks oli tal nüüd masinaga õmmelda, mille mürin talle õe sõnade eest pilguks ajaks rahu muretšes. Maril oli ka waja teistes tubades järel waadata, kas tüdrukud kangast kududes, ketrades ja majatalitust toimetades ei laiskle. Ta läks lauldes minema.

Anni käsi libises masina ratta küljest maha. Ta lastis pää laua serwale ja pisarateta muuksumine pani ta teha mõneks filmapilguks tufsuma.

Selsamal hilisel hommiku-tunnil istus Wäljaotsa Saan, kes praegu alles raskest wiina-uneft ärganud, oma koiku serwal, hoidis walutawat pääd mõlema käega ja wahtis kolletanud näol ja segasel pilgul enese ette pörmandale. Rumb pohmelus suurem, läilam oli, kas ihu wõi hingelik, sellest ei saanud ta isegi

aru. Ta ainus tundmus praegu oli, et ta iseennast põlgas, lõpmata põlgas. Ta oleks ennast lõõnud, enese pääle sülganud. Mida selgemini eilased juhtumised ta uduses mälus tärkama ja kujunema hakkasivad, seda piinavamaks paisus häbitundmus ta põues. Alkoholi läbi äritatud pää-aju maalis kõik asjad talle weel sügavamates wärwides ette, kui nad wast tõe poolest olivad; ta heitis kõigi juhtumiste pääle kas liigtumedat warju wõi liig heledat walgust. Ja pääle selle waewas Jaani weel tuhm kartus, et ta oma häbitükkisid kõiki ei mälestagi. Ta kurnas oma pääd kõikjugu meelde-tuletustega.

Kõigi ta eilaste tegude ja tempude seast koorisivad end paar asja ikka selgemalt ja piinavamalt wälja. Esimalt oli ta awalikkude kelmidega täielist sõprust, õigemini ühendust, teinud ja neilt — käsirahagi wastu wõtnud. Teiseks oli ta hulga rahwa ees ennast niisuguses olekus ja niisuguses paigas näidanud, et kõik teda õigusega pidivad põlgama, nimetamata hirmitamise ja pillkamine, mis ta

sellega oma pääle tõmmanud. Ja mis veel kõige pöörasem — Wirgu peremees nägi teda nõnda, Wirgu peremees urjutas teda kõige rahwa ees! Ka Mari põlastaw nägu seisis Jaanil selgesti filmade ees. Ja kas wabest Annigi, temale nägemata, kusgilt nurgast, kuhu ta häbi pärast pugunud, südamewaluga teda ei wadandunud? Iseenesest mõista, et Anni temast wõimalikult kaugele hoidis wõi koguni palweruumist koju põgenes.

Kohi - Kaarlikt wõetud raha kohta oli Jaani wõtus filmapilt walmis: tagasi, filmapilt tagasi! Hirm ja jäikus wapustasiwad teda ka, lähema sõpruse pääle niisuguste meestega mõteldes. Neljapäewal jälle nende seltsi minna, koguni nende nõuupidamistest osa wõtta — ei, ei ja ei! Sündis, mis sündis, tehti sulle ülekohut, mis tehti — nii kaugele ei tohi su jalg süisgi mitte wääratada, nii sügawale ei tohi ja wajuda! Ennem nälg, ots.

Ja siis tuli talle Anni meelde. Mis see küll praegu mõtleks, kui ta kõi teaks! Mis ta ütleks, kui Wäl-

jaotša Jaan, kelle auususe eest ta igatahes oma pää annaks, jalge alla wõetud rada edasi tõnniks, kui ta hobusewargate ja aidalõhtujatega — Jaani keha üle käis külmawärin, ta jättis koleda mõtte pooleli. . . . Ta kargas istmelt üles ja hakkas kiiresti westi ja kuube otsima: ta pidi ju Kõhi - Kaarlile ta raha tagasi wiima. Esimesel tuhinal ei tulnud tal meelde, et ta ju sugugi ei teadnud, kust Kaarlit praegu — enne neljapäewa — leida.

Ta sõrmed nabistasiwad westitaskutest wihatud rahapaberit otsida. Aga mõlemad taskud oliwad tühjad. Rahapunga tal ei olnud; mis jaoks ka? Seda raha-natukest, mis tal wahel oli, wõis ka paljas farmanis leida. Ka kuue taskud otsis ta läbi — raha puudus. See oli wõõrastaw. Raha jaamiist mälestas ta selgesti, ka weel jeda, et ta teda emale kodus näidanud.

„Ema astus parajasti wäljast sisse, kui Jaan kuue taskuid pööras. Rai oli enne poja ärkamist lambaid ja

põrsakefi läinud talitama, kes sulale läinud ilma pärast laudas olivad.

„Ema, kuhu see raha jäi?“ küsis Jaan ruttu ja kartliku näoga.

„Ah need kolm rubla?“

„Nojah!“

„Mis ja siis rahaga praegu teed?“

„Ara küsi! . . . Sinu käes on siis?“

„Ma wõtsin taskust ära ja panin kohwrisse warjule. . . Kas [ja siis tahad kühugile minna?“

„Muidugi. . . Raha ära wiima.“

„Ara wiima?“ küsis eit kohkudes.
„Kas see siis sinu raha ei ole?“

„Ei ole. . . Laenatud. . .“

„Wõi laenatud!“ Emakehe nägu wenis pikaks ja nutraks. „Aga ja ütlesid ju, et teenistust leidsid. . . Olla käsiraha.“

„Ma waletajin... Olin joobnud...“

Jaan lõi filmad korraks argset ema näo pääle: kui kurwalt, kui petetult waatas ta waeneko! . . . Jaan astus talle ruttu lähemale. Morgus päaga, tasase häälega palus ta:

„Ära ole kuri, emake! Ma olin eila rumal pois. Väris peletis olin! Seda ei pea enam juhtuma.“

„Ugu pääle, mis me' sellest palju räägime,“ kostis Kai pehmelt; siis lihas ta nähtava kahetsemisega juurde: „Aga kui sa selle raha laenasidgi — miks sa tema siis jälle kobe ära wiid? Ehk me' jõuaksime kewade poole ära tasuda. . .“

Saanil oli kahju, et ta suust sõna raha ärawiimisest lipsanud; kas ta ei oleks wõinud ema eest seda salaja hoida? Kuid nüüd oli hilja.

„Ära päri, ema, aga ma pean selle raha ära wiima“, vastas ta toonita häälel. „Mül ehk lähed korda mujalt paari rublat saada.“

„Kellelt ja siis selle wõtjid?“

Saanil oli raske õigust tunnistada, aga ta pidi seda tegema; wale oleks asja segaselt jätnud, nii et ema ei uskunud, wõi ta oleks kes teab mis mõtelnud.

„Kohi-Kaarlist laenasin,“ vastas ta, silmi kõrwale lüües.

„Kohi-Kaarlist?“ kordas ema, ja talle tuli Wirgu Anni eila-õhtune

palwe meelde. „Kuule, poeg, sa ei peaks niisuguste meestega sõprust pidama. Need ei kõlba sulle seltsimeesteks. Seda ütles ka Anni. Ta palub sind —“

Jaan hakkas nii räpalt ta käewarrest kinni, et sõna eide suus ta kistama jäi.

„Kust Anni seda teab?“ hüüdis Jaan ehmatusega. „Miksal ta seda ütles?“

„Miksal?“ . . . Emale torkas ka Anni teeld pähe, tema süntäimijest Jaanile mitte rääkida. „See oli furd ennemalt.“

„Ennemalt? See pole õige!“ hüüdis poeg. „Anni käis eila õhtul siin — etš? Ta nägi — — oh, oh!“

Jaan lõi enesele käega lafsudes otja ette, pööras kõrwale ja istus akna all pool küürus madala järi pääle, pihu näo ees hoides.

„Mis sa nüüd tühja asja pärast muretšed,“ püüdis Kai teda trööstida. „Etš sa tea, kui hää süda Annil on; ega ta sulle selle pärast ainust karimi sõna ei ütle. . .“

Jaan kargas jälle püsti.

„Hää küll! Sa võid talle, kui teda näed, ütelda, et ma tema soovim olen täitnud. Ta võib üsna mureta olla. . . Too mulle aga see pagana raha kätte!“

Eit astus kambriese poole, kus kohver seisis. Ta jäi ukse pääl seisatama.

„Kas siis Kaarlil seda raha nii hädasti vaja on?“ küsis ta wenitades, pool argselt. „Wiks ehk natukeseks ajaks veel jääda — tead ju küll, kui suur puudus meil on. . . Wiiksid talle teine ford ära — ega sul pruugi temaga selle pärast Sumal teab mis suurt sõprust pidada..“

„Kui lahju tal rahast on lahkuda!“ mõtles Jaan. „Ja sellest, et ma eila rubla ära prassiisin, millega veel mõne aja oleksime edasi saanud, ei lausu ta sõnagi“. . . Jaan mõtles ema nõuuande üle järele. Müüd tuli talle ka meelde, et Kõhi-Kaarlit enne neljapäewa raske leida; kes teab, kus ta sel puhul just ajupaita pidas. Ja ometi oleks nii õige ja südant fergendam olnud, temale laenu tagasi

wiia ja seega temast ja ta seltsimees-
test lahti lüüa.

„Töö-aeg on weel kaugel,“ was-
tas Jaan tasahiljukesti, „ei tea, kuna
mul jõudu oleks wõlga tasuda. Sü-
ripäewal uude urtsikusse kolimine
ka weel ees, mis kulu teeb.“

„Kui just soovid, siis wõin sulle
ju raha kätte anda,“ tähendas Kai
allabeitlikult. „Ega mina teda pi-
dada wõi, on ju sinu asi. Aga kui
meie lambatalled — tead isegi, mis
nõuu meil oli . . . Siis wõiksid nende
hinnast wõla ära maksta.“

Jaan ohkas. Dige küll, neil oli
ju nõuu olnud, utte ja talle weel
sel nädalil ära müüa, et jälle mõ-
neks ajaks leiba ja leiwatõrwest nõuu-
tada. Ostja oli ka juba teada: üks
peremees naabrusest pakkus mõlema
loomakele eest oma kaks rubla.
Wõileiwa hind küll, aga mis teha,
kui inimest teatakse püüsti hädas ole-
wat. Ega nälgijat tingida lasta ;
kui pakutud raha eest ära ei anna
— windugu weel, kuni küpsiks saab!
Rahapakkujal aega oodata küllalt,

mitte aga näljajel müüjal. Rõhnad loomakesed ka nagu kassipojad. . .

„Ema tõi kirstust raha ja andis ta värisewate näppudega poja kätte. Tajakesti, juud mööda, sõnas ta weel :

„Dee aga, kuda ise arwad. . . Uude elukohta minnes, kui Andres meid ikka tõesti jüia ei peaks jätma, on meil ju ka seapõrjad weel ära anda.“

Saan naeratas mõrudalt.

„Kui kaua arwad siis meid suure perega sellest uatukesest elada wõiwat, mis lammaste eest saame? Mõttele, kus kewade weel! Külap sead ka warsti müügile lähwad wõi iseenes-tele toiduks jääwad. Sest ema“ — ta hääl sai waljumaks, „seda ütlen sulle weel kord: Wirgu Anni armu- andeid ei tohi sa enam kauemini wastu wõtta, ei t o h i ! . . Ta hak- taks mind ju weel enam põlgama, ta peaks mind tõesti paljaks mehe- nahaks, joodikuks, laisklejaks, kes mi- dagi teenida ei wiitsi.“

„Eit otjis toas talitust. Ta süda tufjus. Alles eila õhtul oli ta ju

„Nuni põlle alt jälle midagi vastu võtnud ja täna lõunaks tahtis ta jeda pojale laua pääle kanda!

„Ole mureta,“ vastas ta, nagu teisale pöörates, „ega mina sinu käsu vastu ei tee. Mul on aida-mehe emandalt pihu-täis ube ja tükk lihagi varuks. Hoidsin ikka pühapäevaks, aga peab juba täna keetma; kõik muu on ju otsas.“

„Mida mehe emandalt?“ küsis Jaan umbusoldusega. „Sellest pole ja mulle sõnagi lausunud. Ema, ema!“ liigas ta hoiatades juurde.

Eit tähendas, et ta pojale pühapäevaks votamata meelehädad tahtnud teha ja asja seepärast salajas hoidnud. Seega lõppes harutamine jaks korras. Jaan pistis Kõhi-Kaarli raha pükki-taskusse, tõmmas enesele riided selga ja tahtis välja värskle õhu kätte minna walutawat pääd parandama.

„Ma pean veel aru, mis ma varahaga teen,“ ütles ta emale. „Kui muu nõuu ei aita, siis ei lähe ma täna veel Kaarlit otsima, ehk see küll mu hinge sisse ei tahaks mah-

tuda, selle mehe wõlgneja olla. Mõtles isegi, ema, ma olen sellega nagu tema seltsimees, nagu tema käsu-alune. . . Ja seda sa ju isegi ei taha, ja Anni —“

„Kai, kes käsitambri läwe üle oli astumas, pööras tähtu ümber, nagu oleks Anni nimi talle walusa piste andnud. Ta ütles ruttu ja kindlasti :

„Sul ou õigus. Wii see pagana raha kohe ära! Tee ennast lahti neist poizest! Sellest hääd ikka wälja ei tule! Küll taewane isa meid ehk ka muidugi edasi aitab, palu teda alandlikult, poeg, ja mina tahan sedasama teha. . . Mine aga, mine, poeg! Pärast wõid Siiguste Toomale 'lambad ära wita ja saad raha. Issjand aita ise!“

Saani nukrast silmast läis isewärki rõõmus pill eidekese poole. „Wirgu jaunas elawad siisgi auusad, jumalalartlikud inimesed,“ wõis ta mõelda; „räägitagu wõi mõeldagu ka wäljas mis õelust tahtes. . .“

Saan jäi lõunani kodust ära.

Kui ta tuli, täitis urtsikut liha-
leeme meelitaw lõhn. Oma põdur,
tõhn nägu kumendas rõõmu pärast,
kui ta aurawa kausi lauale kandis
ja poega sööma kutsus.

Jaanil oli ikka weel pohmelus
pääs ja liigetes. Ta nägu oli mõru
ja nukker.

„Ega sa weel raha käinud wi-
mas?“ küsis Kai pääliskaudselt.

„Ei. . . Mia ei wiigi.“

„Ei wiigi?“

„Enne tulewast neljapäewa küll
mitte.“

Ja ta seletas paari tõrkuwa sõ-
naga ära, et ta laenajat enne ni-
metatud päewa kuskilt ei teadwat
otsida.

Särgmisel pühapäewal läks Wäl-
jaotja Jaan kirikusse. Ta tahtis
kiriku-pest „soolast“ tua. Wõttis sil-
ku, wõttis soola, wõttis emale, kelle
rinnad jälle haigemaks läinud, pati-
kese odawat theedgi. Leiba oli ta
kodulülalt ka juba muretjenud. Sa
kõik maksis ta — Kohi - Kaarli ra-
haga ära.

Ta tahtis kaubaga poest parajasti wälja astuda, kui rahalaenaja talle ukse pääl wastu tuli. Jaan pidi ehmatuse pärast, mida ta ižegi seletada ei mõistnud, silgupüti maha pillama.

„Käe, Janka kah moonu ostmas,“ hirwitas Kõhi - Kaarel sõbralikult ja sirutas talle käe teretamiseks wastu. „See on ilus, et jälle kofku saame. Dota, ma ostan paki suitsu, siis maitseme trahteris wäikese terelintu ära.“

Jaan kogeles midagi aja puudusest, aga sõber ei lastnud teda rääkidagi, hoidis ta käe alt kinni, ostis paberossid ära ja tiris siis Jaani uksest wälja.

Kiritu - trahter ja pood oliwad ühes hoones, nagu nad ka ühe pere-mehe käes oliwad. Kõhe poe wälise ukse kõrwalt läks üks joomarnu-midesse.

Jaani tust oli suur, aga parata polnud midagi. Kaarlist end lahku lüüa, tema kutset tagasi lükata, oleks niijama palju tähendanud kui teda wihastada. Ja jeda Jaan ei tohtinud, ta oli ju tema wõlglane; ta ei

wõinud talle ta raha täna kättegi anda.

Nõnda astus ta temaga siis leti ette, kus Kaarel kortli wiina küsis. Nad maitsewad selle ära ja Jaan tellis pudeli õlut wastu. Sellega astusiwad nurka ühe laua juurde, kus tungimine nii suur ei olnud.

Jaan tuletas oma wõlga meelde, wabandades, et tal täna weel wõimalik olewat seda ära õiendada. „Kui ma oleksin teadnud, et sinuga täna kokku saan,“ ütles ta, „siis oleksin raha wiisisti ära toonud.“

Kaarel näitas pahast nägu.

„Ära aja lori!“ hüüdis ta. „Nagu see mu wiimane kopik oleks, mille pääle põlen. Matka, millal wõid wõi tahad.“

Jaan tähendas, et ta wõlga ei jalliwat, ja küsis, kus Kaarel nüüd elutseda. Kas ta wõida temaga juuba homme kokku saada?

„Täna siin, homme jääl,“ naeris Kaarel; „sa tead ju, ma olen looma-tohter; kuhu kutsutakse, sinna lähen ja jään ka ööks wõi paariks korterisse. Täna oli mul nõuu linna

õõita, kuhu paariks päevaks jään . . .
Aga neljapäew saame ju Lehtsool
muidugi kokku."

"Ma ei tea —" hakkas Jaan
kõgeldama.

Kaaral wahtis talle terawalt silma.
„Soia, kurat, oma nahka, kui tule-
mata jääd," wandus ta hammaste
wahelt. „„Ma ei tea — ma ei tea""
— õfatas ta Jaani, „mida ja lur-
jus ei tea?"

"Ma ei tea, kas mul siis weel
raha on," parandas Jaan oma kaht-
last lauset.

"Kurat, ma ütlesin sulle ju, et sul
raha waja ei ole! Seda paari pulga-
kest wõid mulle kas wiimisel päewal
tagasi anda . . . Pea meeles, et meil
neljapäew tähtjad asjad on läbi
rääkida."

Et Kaarlit waigistada, töötas Jaan
neljapäewal „platsis" olla. Ta püü-
dis temast wõimalikult pea lahti
saada, aga see ei läinud tal kudagi
forda — Kaarel oli kni takjas ta
küljes. Ta tellis weel õlut ja pat-
ras ühte soodu juttu ajada. Wi-
maks, Jaani mitmekordse tungiwa

tähenduse järele, et tal aeg kasiin olewat, wõis ta minekut hakata tegema. Kuid Jaani meeletusjaks ei jäänud Kaarel kõrtsi maha, waid läts temaga kaasa, seletades, et ta teda kuni lähema teelahtraeni, kust ta „koju“ poole pöörata, hää meelega tahtwat jaata. Jaani torkis juba trahteri sees wastik tundmus, Kõhi-Kaarliga nii paljude nähes ühes lauas ja ühest klaasist juua; nüüd pidi ta ennast temaga ka weel wäljas näitama. Kes teab, kelle silma nad juba jälle puutunud wõi weelgi wõiswad puutuda. Ja kes neid näinud wõi nägi, ei wõinud teistiti arwata, kui et nad otse südamesõbrad on, nii ligi tükkis Kaarel ja nii elawalt kõneles ta Jaanile näosje ning kõrwa sisse.

Kaarli käsi hoidis Jaani keha ümbert sõbralikult kinni, kui nad trahterist wälja astusiwad. Jaan püüdis temast küll eemale nihkuda — asjata. Nad oliwad waewalt trahteri sammaste wahelt wälja astunud, kui Jaan järsku seisatama jäi, nagu oleks talle puuga pähe löödud.

Otselohe neile vastu sammusiwad
faks tüdrukut ja pikk, suurte wurru-
dega noormees: Birgu Anni ja Mari
ning wiimase peigmees, Luige mölder!

Jaanil pidi silgupüüt käest kukkuma.
Ta astus nii järsku sammu kõr-
wale, et Kõhi-Kaarli käewars ta sel-
jast lahkus. Teretada ta ei märga-
nud ja teda ei teretatud ka mitte,
ehk küll Luige Peeter teda tundis.
Kõik kolm sammusiwad neist pikkamisi
mööda. Mari suust aga kajas naermine,
nii teraw nii pilkaw, et ta Jaanil
lihast ja üdist läbi lõi kas.

„Koh, mis sul wiga on?“ küsis
Kaarel. „Kas tonti nägid wõi?“

Jaan ei lausuud sõnagi; ta tam-
mus, kui ta kord paigast lahti saa-
nad, ruttu edasi nagu põgeneja. . .

„Kui õieti nägin, oliwad need
Birgu tüdrukud wa' Luige Peetriga,“
harutas Kaarl; „aa — nüüd ma
mõistan,“ lihas ta naerdes juurde,
„üks neist olla ju sinu suhkrutopsite,
keda aga waname' kurat saunamehele
ei taha anda. . . Ää kuulagi, wen-
nas, sinust wõib ka weel kord mees

saada, kelle järele äiad ja tütreid sõrmi lahkuwad. Dota aga!"

Saani kõrwades kumises Wirgu Mari naermine weel nii selgesti, et ta seltsimehe lobisemist ei kuulnudgi. Pärani silmadega maha wahtides, tõttas ta edasi, pää norgus ja liifmetes nagu külmawärin.

Umbes wersta maa järele lahkus Kõhi-Kaarel temaft. Saan tõmmas kergemalt hinge, kui kaaslase madal, tugew kogu ja lai, kelm nagu ta kõrwalt kadunud olivad. Saan oleks wist poole pääd andnud, kui ta kokkujuhtumist Wirgu tüdrukutega oleks wõinud sündmataks teha! Misjugune lops! Oh, neid juttusid, neid kahtlustusi, mis külas tema sõpruseft waraste ja joodikutega jälle käima panna! Saan oleks hää meelega oma karwu katkunud. . .

Kodus oodati teda nagu kunagi kirikuteelt, rõõmu ja põnewusega. Lapsed jooksiwad talle läikiwatel silmadel wastu; täna polnud neil nähtawalt asja nurka pugeda, nende südametunnistus oli puhas. Ja kui nadgi wafi koolis jälle teiste leiwa-

kottide kallal nosinud, siis oli see
salajaks jäänud. . . . Jaan jagas
neile saia; hõlmas rippuwate lastega
astus ta oma kurba urtsikusse, kus
eideke teda kõhna tehakinnitusega
wastu wõttis. — Jaan oli terve õhtu
sõnakehw ja nukker. Kõkkupuutumisi-
sest Kaarliga rääkis ta emale niisama
wähe kui juhtumisest kirikutrahteri
ees. Ta püüdis uut lehte lugeda,
mis külast wahetajal saadetud —
kolme, nelja pääle kokku käis neil üks
nädalileht — aga ta ei mälestanud
wist palju, mis silmad ridadest kokku
weerisiwad. Siisgi istus ta tillukeses
kambri-urkas waewase lambikese wal-
gusel terve õhtu, ja kell wõis juba
kaheteistkümnne pääle käia, kui ta
laste ja eide järele fangi hakkas mi-
nema.

Suba oli ta kuue seljast tõanna-
nud, kui tasane koputamine akna pääle
teda kuulutama pani.

See oli nagu rähni tonkimine
wastu õõnest puud. Jaan wõttis
lambikese kätte ja astus akna juurde.
Musta higise ruudu wastu sirus
end wäljast Wirgu Anni nägu. Ta

maatask oma juurte, tõstiste filmadega Jaani otja, ilma et ta juu oleks midagi rääkinud.

Jaani ruttas awama. Warsti astus ta Anniga tuppä. Kai magas esimest magusat uinakut ega ärganud siis ka üles. Muud kui Mann wahtis oma asemelt uniste filmadega külalisele wastu. Anni silistas tal mööda minnes tummalt pääd. Ta astus eel ning läts otjekohe taha-poolle lambrikefesse, kus Jaan praegu lugenud.

„Ma sain filmapilguks aega siia jooksta,“ sõjistas ta hinge tagasi tõmmates; „Märi peidmees on meil; nii ei pandud mind palju tähele.“

Jaani pani lambikefe lauäle ja lütkas Annile järi istmeks. See jäi seina najäle seisma. Siis oliwad jälle mõlemad wait.

„Ma tulin sinu palwele, Jaani,“ ütles Anni wiimaks, ja kui ta jeejuures oma laiä, loetawad filmad noore mehe pääle tõstis, siis teadis see juba, mis palwe tal oli.

„Käägi äga,“ wastas Jaani. Ja nüüd weeretas ta lihtjate, rahuliste sõnadega rõhuma koorma oma

šüdamepäält ära. Ta ei kaebanud oma šüdamewalu üle, ei kirjeldanud piinasid, mis ta koduõ omaste poolt pidi kannatama — ta tuli ainult Jaani enese pärast, tuli teda hoiatama, talle kimbatust meelde tuletama, mille sisse ta wõiks langeda, — ta tuli teda ta enese tuluks ainult paluma, ainult ettewaatlikuks tegema... Ta ei tunginud oma nõuuga ja palwega pääle, ta ei šaanud naesterahwa wiisil tüütawaks ega piinawaks, ta ei torganud Jaanil ühtegi ella külge ega lastnud šilmapiilguksgi margaata, et ta Jaanist midagi halba uskus — ainult tema auusa nime pärast oli ta mures, selle pääle ei ei tohtinud keegi muda loopida.

Nõnda oli noorel mehel kerge, talle šelget ja otšetohest šeletust anda. Ta ei püüdnud oma ekšisammu, et ta ühel õnnetul õhtul teatawate kahtlaste poiste šeltsi astunud, šugugi šalata ega wabandada. Ta tunnistas ka rahalaenu asja õieti üles ning andis lõppeks kindla töotuse, et ta Anni palwet täidab ja iga ühen-

duse Kaarli- ja Juku- ning teiste nendesugustega lõbetab.

Anni wahtis talle näosse ja fofistas :

„Seda ma teadsin . . . Ma olen rahul.“

Siis küjis ta weel :

„Aga kas sa siis just ise pead neljapäewal Kaarli raha ära wiima ? Kas sa ei wõiks kellegiga saata ?“

Jaan mõtles järele.

„Saata ? Kellega ? Ma arwan, see ei lähe. Raha wiija saaks ju asja teada ja helistaks terve küla täis. Poisja aga pahandaks, kui minemata jään, ja nad määriskiwad mind ise nii mustaks kui wõimalik. Parem on, kui ise lähen . . . Ära karda — ära mitte karda.“

„Mine siis — ma ei karda.“

Anni tõusis üles ja andis Jaanile lihtsalt kätt — nagu sõber ja seltsimees. Ja Jaanil ei olnud julgust teda kaenlasse tõmmata, talle suud anda. Ta mehest oli, kui teeks ta ennast jeega lapsikuts, kui näitaks ta oma nõrkust, mis neiu kindluse kõrwale ei kõlba, Anni tõsise näoga

kokku ei käi. Ta pigistas ainult tugevasti ta sooja kätt. Siis lahkusivad. —

Suba järgmisel päeval wiis Wäljaotsja pops oma lambad ostjale ära ja sai pakutud hinna kätte. Kaarli rahast oli tal weel rubla järel; kaks juurde — teeb kokku kolm, millega inetu wõlg just taja sai.

Neljapäewa õhtupoolikul wõttis ta wastumeelse käigu Lehtsoo kõrtsi poole ette.

— — — — —
Ema wõõrastuseks jäi Jaan hilja õõseni ära. Ja kui ta tuli, oli ta teist korda omas elus raskesti joobnud. Südamel waluga päris ema, mis temaga siis jälle juhtunud. Ta ei andnud aga wastustgi, waid langes täies riides oma koiku pääle ja jäi norinal magama.

Ka järgmisel hommikul ei rääkinud ta midagi. Ta nägu oli kahwatu, ta silmad haukus. Emale ei julgenud ta näosse wadata, ehk Kai küll talle mitte ainustgi etteheitlikku sõna ei öelnud. Jaan loputas külma weega nägu ja löks wälja.

„Kauaks ära jääd?“ hüüdis ema talle järele.

„Ei tea,“ kohmas poeg.

Ta käigul ei olnud nähtavalt mingit otstarbet. Ta löndis pikka-misi, norgus päaga, ja pööras wahel sinna wahel tänna. Ta silmast pais-tis sügaw sifemine äritus, ja mõtted, mis ta pääs mühasiwad, näitasiwad teda otse piinawat. Ta wehtis wahel kättega, ümises poolikuid sõnu ja jäi tihti keset käitu seisma.

Alles lõunaks jõudis ta koju.

Tärgmisel öösel sonis ta palju. Ta kõneles walju häälega. Kõhi-Kaarli ja Kõwerkaela Juku nimi oli tal tihti suus, ka ühte emale tundma-ta nime hüüdis ta.

Hommitul küsis ema, kas ta sõna pidanud ja üle-eila oma kahtlastest sõpradest lahti löönud.

„Jah,“ kostis ta läbi hammaste, kus juures ta nurka wahtis.

„Kas täiesti?“

„Koh,“ ega ma ometi neile suu sisse wõinud welda: taganege minust, ma ei sall! Teid! Nad oleksiwad mulle naha pääle andnud. . . Meie jõime

koos mõne pudelikese, ajasime juttu ja ma tulin koju. . . . Ega tea ühtigi, kas mul neid elus ka veel ford tarwis ei ole. . . ."

Eit waatas talle pool kohkudes filma.

"Wõi armad seda?"

"Ma ei arma midagi," wastas Jaan, "aga võimalik on kõik. . . . Kaarli käest laenatud raha oli meil ju väga tarwis."

"Raha andsid talle ju ikka tagasi?"

"Ea ei tahtnud võtta, tee, mis tahad. . . . Wiimaks wöttis rubla vastu, aga faks jättis minu kätte. . . . Minu süü see tõesti ei ole."

Ema waatas Jaani haiglast nägu, ta erutatud filmi. . . . Ta raputas pääd.

"Kas ta sulle seda raha siis tahab kinkida?" küsis ta.

"Mäitab tahtwat; aga ma õiendan asja teine ford tõesti ära. . . . Nad olidwad neljapäewa õhtul kõik nii jomimis, et mõistlikku sõnagi ei saanud kõneleda."

"Kuule, Jaan," ütles ema, "kui ta unatufe aega mõttes seisnud; "seda ei tohi sa Alunile võelda, inet sa Kaarli

raha terwelt tagasi ei andnud. Ta kurvastaks see üle liig wäga.

Taani palgele ilmus nagu häbi ja ehmatus. Ta wahtis afnaft wälja Wirgu poole.

„Kõige parem on; ema, kui sa selle raha omale wõtad ja tema eest ostad, mis waja,“ ütles Jaan tasehiljufesti: „Siis on ta minu käest ära ja ma oleu sõna pidanud.“

Ta wõttis westi taskust kaks kägarasse pigistatud raswast paberi raha ja wiiskas nad ema ette laua pääle. Tõrkudes wõttis ema nad wastu ja wiis kohwrisse. — —

Umbez nädal aega pärast seda puhus ühel öösel kange torm ja wäljas oli pilkane pime. Wajade ukseid kõikusiwad ja tiunusiwad, puud kohisesiwad ja paindusiwad ning aknate wastu pragises raskete hoode kaupa jäme wihm.

Wäljaotsa rahwas, pääle Jaani, magas juba. Wiimane luges weel pisikeses lambris wõi tegi kui loeksta. Sest ta silmad jäiwad tihti mõttes ühe koha pääle raamatus peaaegu weerand tunniks peatama. Sga kord,

kui maru akna vastu mühas ja ukse kallal wapustas, waatas ta nagu kōh-
kunult ringi.

Kesköö wõis juba mööda olla, kui Jaan wiimaks ette tупpa astus, et magama minna. Ta katsus pa-
rajasti ust, kas see riivis on, kui tuule mühinast läbi koputamist akna pääle oli kuulda. Jaan astus nagu ehmatades jammu tagasi, end ukse kõrwale nurka surudes.

Koputamine sai tugewamaks. Rätt, mis seda tegi, oli näha. Ka ust ra-
putati nüüd.

Jaan seisis weel natuke aega nur-
gas. Ta filmi wahtis argfelt magawa
ema poole. Ta wiiwitas ja wiwi-
tas. Kuid ta sai aru, et siisetahtja
ära ei lähe; oliwad ju inimesed ko-
dus, sest lambikene põles weel.

Kuttu wõetud otsusega astus
Jaan wiimaks nurgast, kuhu ta end
peitnud, wälja. Ta awas ukse ning
läks õue. Sää! wiibis ta launis
laua; siis tuli tупpa tagasi, kōndis
kitiwarbul ja pani raswaküünla ot-
satese laternas põlema, millega ta
siis uuesti wälja läks.

Sääl seisib hobune reega. Ratsmeest olivad sõiduriista juures, millel madal koorm nähti pääl olemat. Mehed rääkisiwad Jaaniga sõfinal. Nad tõmmasiwad ree lauda ette ja hakkasiwad selle päält kahekesi pakkisid ja kompsusid sisse kandma. Jaan näitas hõlma alt laternaga tuld. Ta silmad wahtisiwad suurelt ja laialt nagu sonijal tulekiire sisse.

„Ruttu, ruttu,“ fosistas ta kinnilitsutud kurgust. „Ratsuge, et walmis saate ja kaote!“

Mõlemad wõõrad olivad Kobi Kaarel ja Hans Mutso, see „linna moodi mees,“ kes toona Kaarli ja Juku seltsis Lehtsoo kõrtsis istunud.

Nad tõttasiwad tööga ja mõne minutiga oli regi tühi. Kaarel astus Jaani juurde ja fosistas:

„Ole siis mõistlik mees ja mata ise kõik paremini kinni. Saota kraam ära: üks tükk sinna, teine tänna. Sa pea filmad lahti — see on pääasi.“

„Millal oma kraamile järele tulete?“ küsis Jaan nagu kinni pigistatud kurgust.

„Kõige parajamal filmapilgul muidugi,“ tähendas Hans Mutju.

„Nii pea kui võimalik,“ vastas Raarel. „Wõid ise järel waadata, mis tükisid omale himustaksid. Ega meie tükid ole.“

„Ma palun Teid kõigest hingest: tulge oma kraamile ruttu järele,“ vastas Jaan tungiwalt. „Muidu hakkab kahetsema, et Teie soovimatuks kuulda wõtsin.“

Nad waigistasiwad teda, andsiwad talle kätt ja sõitsiwad siis minema — tormi ja öö-pimeduse sisse. . .

Wäljaotsa Jaan ei saanud sel öösel nähta filma pääle. Ta heitles ja wiiskles asemel nagu soojas tões. Kohutawad kujud tantsiwad ta filmade ees, ta nägi lahtiste filmadega und ja kõikfugu wiirastusi.

Nii kaugale oli ta siis juba jõudnud! Warguse warjajaks oli ta juba saanud. See oli esimene samm mäest alla. Häda talle, kui ta weel teise ja kolmanda astuks! Siis ei oleks enam peatamist. . .

Kuda oliwad nad teda teatawal neljapäewal Lehtsoo kõrtsis ojawasti

oma võrku mõistnud püüda! Mida olivad nad talle kõik töötanud ja kuida kõike, mida Jaan harjunud kurjaks ja keelatuks pidama, nii ilma süütaiks, loomulikuks kujutanud. Jaani viletsat elukorda tundsiwad nad nii selgesti. Nad näitasiwad talle ära, et tal midagi paranemist loota ei ole, et teda veel seltsamal kewadel libe, armuheitmata nälga ootab, kui ta oma mehe aru kofku ei võta ja jäält abi ei otsi, kust seda üksnes leida. Ta waidles neile wastu, ta juurustas oma auususega, ta tuletas Jumalat kui abimeest meelde. — Ta mõtles kõige hingega ema ja Anni pääle, et liusatus tema üle wõimu et saaks. Aga nagu ragemata võrk langes tema üle ja tõmmas end ikka koomale. Joodud wiin ja õlu mõjusiwad omalt poolt ka. Joobnud pää tegi ta wastupanemise-jõuu lödwaks, ta mõistuse segasiks. Ta hakkas neile toll tollilt õigust, toll tollilt järel andma. Ta unustas palwed ja töötused, unustas mõrsja ja ema mõneks tunniks.

Ta filmad läksiwad alles lahti,

Kui ta kaineks oli saanud. Hirmuwäri-
naga nägi ta nüüd, kuida ta jalg
wääratanud. Weel ei ulatanud ta
jalg kuristikusse, aga selle kaldal sei-
sis ta juba. Esiotsja oli ta seltsi-
meestele ainult oma sõna andnud,
uende saaki wahel oma urtsikus
warjata; nende tööst päris tegewalt
osa wõtta, seda ei olnud ta kindla-
malt lubanud. Aga ka see töotus
oli talle järgmisel päewal nii hirmus,
nii arusaamata, et ta muud ei wõi-
nud arwata, kui et ta nõdrameelne
olnud. Kuid inimese hing on pain-
duw. Mida selgemini Saan wii-
maste päewade jooksul oma wiletsuse
üle järel mõtelnud, mida elawamalt
ta omale enda tulewikku ette kujuta-
nud, seda enam hakkas mõte Kaarlile
ja ta seltsimeestele antud töotuse
pääle oma hirmust kaju kaotama.

„Mis sest siis nii wäga on, kui
ma wahel mõne asja oma urtsikusse
hoida wõtan?“ waigistas ta iseen-
nast. „Kas ma pruugin teada, kust
see pärit? Kas see minu asi on?
Ma annan wargatele abi, see on
õige, aga ega ma selle pärast weel

ise waras ole! Warga ja warguse warjaja wahel on oma suur wahel. . . Ja ega ma nende asjast selgi kombel pruugi rohkem kui üks kord osa wõtta. Ei taha, ei taha — see on minu asi. Rewade lähen päälegi teise kohta elama.”

Ja ta tegi otsuseks, neile antud töötust ainult üks kord pidada, Jumala pärast mitte rohkem! Oleks ta oma töötusest hoopis taganenud, siis oleks tal nende poolt kõikjugu wae nusid karta olnud ja, mis pääasi, teenistus, mis ta nendelt sai, oleks luhta läinud. . .

Raske küsimus oli nüüd emale lugu teada anda. Jaan teadis küllalt, et ema niisugust asja, mille juures midagi teenida wõis, sugugi nii wäga peene südamekaalu pääle ei pane; aga Jaanil enesel oli häbi tema ette astuda ja talle kuulutada, kui nurjatul wiisil ta oma sõna murdnud, luda ta selle asemel, et warga tega endist kogemata ühendust lõpetada, nendega otse wastastikku abiandmise lepingu maha oli teinud. Emale pidi ta aga seletust andma,

sest kraami oli waja paremini majas ära peita ja kitsastes ruumides polnud wõimalik ema eest midagi wargjata. Suudab ema suud pidada Anni wastu? Kas läheb kõi õnnelikult mööda?

Palawik raputas teda hommitu walgeni.

Ta largas tähtu sängist wälja.

Saan ootas, kuni Miik ja Maan kooli oliwad läinud. Kui ema pisi-kest Liisikest, kelle ta mõne aja eest ära wõõrutanud, sest et ta kuivad, kurnatud rinnad piima asemel juba werd hakkasiwad andma, soojendatud kõrdikejega oli toitnud, läks ta porsastele lauta süüa wiima. Saan wõttis ta käest ämbri, milles mustawa solgiwee sees mõned kartohwi-koorekesed ja leiva-koorikud ujusiwad, ära ja kandis lauta. Siit, kelle terwis wiimasel ajal niigi palju oli paranenud, et ta öösetel vähemast mõne tunni magada sai, astus pojale kõhides ja hingerdades järele, sest ta oli murelik perenaene, kes oma paari loomakest hommitul ikka ta ise tahtis näha jaada.

Jaan votas, kas ta kudagi märku annaks, et ta ööfiste külaliste käimisest midagi kuulnud. Kuid aga ei lausunud sõnagi. Wisjisti oli ta sügawasti maganud.

Jaan kallask põrsaste toidu moldi ja ajas wäikeste nälginud emisekse, kes hirmsa kisaga ta jõogi kallale püüdis tormata, laudast wälja. Tema pruukostiks oli midagi muud sinna walmis pandud, mida lapsed teede päält korjanud: külmetanud hobuse-rooja kagarad, mille päale sooja, weidi jahust wett kallati. Nagu warda otšas karjudes, jookšiwad kolm wäetit, kõhna põrsakest üheteise wõidu molli päale tormi, jaluli toidu sisse, ja tibe wõitlus iga leiwa - koorukese, iga kindlama tombukese pärast, mis sopase wedeliku sees ujus, hakkas päale. Nad tõukasiwad, pitsitasiwad, hammustasiwad ühteteist, üks tikkus teise kõhu alla ja wiskas ta metsiku näljawihaga molli kõrwale küljeli, kust see aga kui wälk üles kargas ja wõitlust uuesti algas — wõitlust oma waeše kõhu, oma wiletja elu pärast.

„Kui kõhnatesed nad ikka veel on,“ ütles ema, „nagu noapääd! Waest emise-kesikut piinawad ikka veel nii, et ta kui pussi otsas karjub ja neid hammustab. Misad on tal wahel päris werised. . .“

Ta wahtis kurwal mõttel pörjaste taklemist päält. Mõtles ta wahest iseeneje walu pääle, kui kuiw rind piima asemel üksnes werepiistafid imejale suhu hakkab saatma? Ta ohtas ja lastis filmad laudas pool koge-mata ringi käia.

„Mis komud ja kotid need siis säääl lamba-aias on?“ küsis ta järsku, Jaani poole pöördes, kes näljast emist asjata lauda kõrwal olewasje tillufesesse sea-õsmisje püüdnud ajada, kuna ta nüüd lauda ukse pääl wahis seisjis ja tema meeleheitlisi pääle-tikkumisi tagasi tõrjus.

„Küll saad kohe näha,“ wastas Jaan üle öla.

Kai astus kraami-kogule uudis-himulikult lähemale. Hommikuse halli pimediku pärast ei wõinud ta suuremat aru saada, mis säääl oli. Ta lobas üle aia käega.

„Tule Jumal appi,“ hüüdis ta, „siin näikse ju kottisid ja püttisid ja taemas teab, mis kõik weel olewat! . . . Kuda need asjad siia saiwad? Ega ometi sina —? Aga mis ma tühja küsin! . . . Kes meil siis on käinud, Jaan?“

Börsjad oliwad mollitese filmapilguga nagu tühjakz pühkinud. Jaan astus ukse päält lauda sisse. Ta wöttis südame rindu ja hakkas rääkima. Bimedil laudas oli talle meelt mööda, sest nüüd ei nähtud ta nagu ega filmi.

„Meil käiswad öösel külalised . . . Ujasiwad pääle kui mõrksukad: „wõta hoida, wõta hoida!“ Panin wastu küllalt, aga sa tunned ju Kõhi-Kaarlit ja ta seltsimehi . . . Hakkas kolledasti ähwardama, nii et tee juba hirmu pärast, mis nõuawad.“

„Sooh, wõi nii!“ hüüdis Kai. „Ja mina ei kuulnud mitte kõppu ega kappu . . . Kas nad meile siis ka midagi annawad?“

See küsimine tergendas imelikul wiisil Jaani südant. Ta tundis nagu

ühe osa kardetud ohust mööda minemat.

„Lubasivad tasi küll anda,“ ütles ta. „Aga sellest kraamist ei võta ma midagi. Sellesse ei tohi keegi meist puutuda. See on varastatud“...

„Ega sina siis teda ole varastamas käinud,“ tähendas Kai.

„Aga ma tean, et ta varastatud on. Ja varastatud asja ei pea meile juhu ega selga saama. Sellest häbist on juba küllalt, et siin niisugust koledat asja mõne öö ja päeva peidame. Aga ma ei võinud midagi parata . . . Kuradi waesus teeb ju inimese lolliks pääst, nii et enam aru ei saa, mis õigus, mis ülekohus.“

Eit ei vastanud midagi. Ta käed kobasivad kraami-hunnikus katsudes ja proovides ja takseerides ringi.

„On aga tubli laju,“ sosistas ta. „Küll siin võib mõndagi olla, mis meilegi tarvis lähets . . .“

„Jää nüüd sellest wait!“ keelas noor mees, kes ennast kui orgi otsas tundis olevat. „Mõttele parem selle üle järele, kuhu me kõik need wõõrad asjad sootumaks wõiksime ära

matta: muidu wõib meile kohus jälle nuuskima tulla . . . Terwe peitmise töö jätsiwad nad wõllanäod weel minu teha, ise paniwad mureta minema . . . Ühe osa peame sauna wiima, mõne asja wast ka maa alla matma” . . .

Ta kahmas sületäie kraami aiast põhtude seeft ja käskis ema sedasama teha. Kui nad need koormad urtsikusse tassinud, töiwad nad weel teised ja kolmandad. Saan wahtis iga kord sauna ees, sauna otsas ja taga eemale ringi, kas mingit ohtu ei oleks ähwardamas.

Wimedit läks ikka õhemaks, jula ilma tõttu tõusis aga igalt poolt seda tihedam udu. Witu kumawat wööti, tulipunaseft walfjas-kollaseni, palistasiwad idapoolset taewasferwa, ja filmaringi alt lõi tõuswa päikese loit põlema. Üks tulekene wilkus weel kusgilt eemalt; ta kiir oli kahwatu ja peenike nagu siidilõng. Ta tuli wist Wirgult, wallewanema juureft. . . . Ta kustus aga ka praegu ära. Wäljaotsa saun oli taludeft ja teistest popsi-urtsikutest

õnneks kaunis lahus; weerand kuni pool wersta wõis nende wahet kõige wähemast olla. Tihe lepit ümbritses teda peaaegu igast küljest. — Wirgu tuleniiti nähes tortkas Jaanil aga siiski kartlik küsimine pääst läbi, kas ta ka oma laternat öösel hästi hõlma all hoidnud? Ta püüdis end waigistada: oli ju ka ennemalt öösel laternaga õues käidud; ega ju ka öowahtijid walwamas olnud.

Wäljaotsja emia oli suure agaru-
fega, nii palju kui tema põdurad
liikmed suudsiwad, peidetawat warguse-
kraami sauna kandnud. Ta ei suud-
nud oma uudishimu talitseda ning
nabis ühe koti ja kimbu, ühe ternu
ja puntra teise järele lahti, et näha,
mis sääl kõik sees on. Jaanil oli oma
meele-erutusega nii palju tegemist, et
ta seda esiotsa täheleegi ei pannud.

„Oh, kui ilus butskin, oh, kui pee-
nike lõuend,“ jostistas eideke ühte lugu
läikiwal silmal. „Tuli-uued meeste-
rahwa riided, tore suur rätt — näe
misjugune soe undruk, kui palju uusi
kindaid! . . . Siin weel terve kan-
gas poolwillast riidet ja siin kasukas,

weel teine kasukas! . . . Mis siis
siin on? Waeh, seepi ilmatu hull
ja särkijid! . . . Kõik jõuka talu kraam;
on aga poisid kulla otsa juhtunud. . .
Ja siin kotis, mis nii märg? Pa-
gana pihta — liha, selge liha!”

Ta tõmmas kotist paar tükki nähta-
wale.

„Kui paks pekk!” imestas ta, ja
ta silmad neelasiwad ja imesiwad
ahnelst lihatuskide küljes. Ta tundis
seda nälgjatse kirdlist tundmist, mis
enam palju wahet ei suuda teha toore
wõi küpsetatud toidu wahel; ta suu
jooksis wett.

Siis awas ta ühe suurema püti.
See oli kollast, wärsket wõid täis,
Eideke wahtis ja wahtis ja õntsalik
tuhin, mis teda täitis, andis ta sil-
madele nagu äraseletatud waate. . .

Ta leidis weel seasingi ja lamba-
kintsud, leidis käägid ja paari pätsi
nisuleibagi. Kõik riidekraami jättis ta
hooletult kõrwale, ta sõi silmadega,
kõigi oma meelte ja mõtetega seda
taewa-õnnistust, mis siin toidu poolest
ta jalge ees maas oli, mis teda nii
õnnestas, nii waimustas, et ta mi-

dagi muud ei näinud ega kuulnud, mitte Liisikese nutukisagi hällist. . .

Saan oli juba varsti märganud, kuida ema kotid ja anumad ühe teise järele kribinal-kribinal awas, lahti jättis ja põlwele pääl jälle ruttu mõne uue juurde roomas. Saan tahtis pahaselt ja keelates wahela astuda, aga sääl langes ta waade ema elustatud, peaaegu pühalikult waimustatud näo pääle. . . Saan ei keelanud. Ta astus tagasi. Ta ei tihkanud seda lapselikku rõõmu temalt wõtta. Sügaw, näriw haledus täitis ta hinge. . .

„Di kõhutäidet, mis siit täna lõunaks saame! Di laste rõõmu!“

Kai põlwiwas rinna pääle risti pandud kättega kalli kraami seas, täis ella armastust. Ta oli hoopis ära unustanud, mis talle selle wara omanduse-õiguste kohta üteldud.

Boeg wapustas teda õlast kergesti.

„Meie ei saa siit mingit kõhutäidet.“

„Ei saa? Miks ei saa?“

„See on wargus!“

„Aga nad lubasiwad sulle oja.“

„Osa? osa? Wargusest osa? Ja ja tahaksid seda vastu võtta? Nad lubasivad mulle t a s u tüli ja waewa eest.“

Kai ei saanud nii peenest wahest kudagi aru.

„Tasu—nojah,“ tähendas ta, „wõta siit tasu, siin on ju küllalt!“

Piin, mis Saani hinge juba nii ära kurnanud, ajas teda äkilisele, ülekohtusele wihale. Ta rebis ema kraami-huniku keskelt eemale ja karjus:

„Ära puudu, muidu wiskan su uksest wälja! See on wõõras wara, see on warguse-kraam, ja selle külge ei tohi sa sõrmega puutuda, ennem pista käsi tulde.“

Saani filmad wälkusiwad kui murdjal. Ta huuled oliwad sinised ja nende tagant wälkuwad walged hambad käisiwad iga sõna järele kiristades kokku.

Ohmatanud eidele ajas end nõrgalt üles, lastis silma weel kord ellalt kalli wara üle käia ja taganes siis aralt nurga poole. Ta oli wiimasel ajal Saani tihti äkilises wihatujus

näinud, aga praegune käis ägeduse poolest kõigist üle. „Kai ei saanud temast aru: ise võtab warguse vastu, ütleb selle eest tasi saawat ja nüüd pangub nagu püü, kui sellest ainult räägitakse; nagu mõni siiluke liha juure kotitäre kohta midagi tähendaks!

„Ära nüüd kohe nii karkima hakka,“ püüdis ta teda waigistada, „ma ütlesin aga nii; ega ma veel midagi ole võtnud. Mül pole lastele enam iwalest ette panna, kui täna koolist tulewad: kerru põhjas natuke soolwett paari silgupäega ja wiimane kaunikas kuiwanud leiba.“

„Siis söögu leiba ja silgu-soolwett,“ urises Jaan, kelle wihahoog niisama kiiresti alanes, nagu ta tõusnud. „Seda on nad ju ka siamaani söönud.“

Ja oma ägedust nähtawalt kahetsedes, lisas ta hoopis wagusalt juurde:

„Ema, aita mind seda pagana kraami siit filmade alt ära toimetada; ma olin rumal, et ma neid kõige nende wargusega kus tühi ei saanud, — nüüd wihasta veel nende pärast. Meie ei pruugi veel warastatud toi-

duga oma tõhtusid täita. Ma tapan
homme emise ära, siis on meil ka
liha. Ja pörjastest saan tüki raha.
Küll siina poole jälle nõuu leiame. . .
Ää ole pahane mu üle, aga mis
hingesse ei mahu, see ei mahu. . .”

Kai kuulab sõna nagu kunagi.

Kad tegivad mitu tundi tööd,
kuni kõik kotid ja natsikud häda pä-
rast peidetud olivad, osalt toas, osalt
tillukeses kambris, muist lauda-nurgas
lammaste aiakeses, põhtude ja kuiwa
sõnniku all. Kui töö toimes, püh-
kis Joan higi otja-esijelt, ja nagu
takistaks pats õht toas ta hingamist,
ruttas ta jaunast välja ja tuli alles
widewiku ajal tagasi.

Ta ei sõõnud terwel päewal
midagi.

Kui lapsed õhtu eel koolist tuli-
wad, kui nende ahned pilgud söögi-
laua poole piilusiwad, kus ainult
pool-põlennud kannika-äär leiba pool-
weega täidetud kausi ja kaljakapa
kõrwal seisis, kui ta nende õõneid
põski, õgawat nälga nende silmadest
nägi, astus ta ema juurde ja sosis
tas: . . .

„Wõiksid neile mõne tüki liha panni pääl ära küpsetada; koori lusikaga püti päält ka wõid. . . Sa tead ju, kuhu lihakasti ja wõipüti panime? . . .“

See ootamata käsk tegi ema otse kohmetuks. Ta ei tahtnud oma kõrwasid uskuda: mõne tunni eest karjub kui lõwi — nüüd käseb ise! . . .

Kai ruttas siis ka hääd tuule-pööret tarwitama, ilma et ta enne weel midagi oleks pärima hakanud.

„Dodate, lapsed,“ ütles Jaan Mikule ja Mannile, „ema praeb teile sealiha.“

Sa kuna eit tuule-kiirusel, mida ta pöduratelt liigetelt ei oleks wõinud lootagi, tule koldesje tegi ja kaunis tubli liha-kantsjaka kusgilt nähtawale tõi; kuna lapsed ta ümber wesisiste suudega, kiirgawate filmadega rõõmu päraft kelsjiiwad ja patrasjiiwad, wiskas end Jaan koikusse selili, pani ristis käed põigiti näo pääle ja puhkas nõnda, liikumata poigai, nagu eluta.

Urtsiku madal, kitsas ruum täitis end warsti isu-äratawa lihalõhnaga.

Rammus seapekk järises ja süsises
panni pääl — kõige armsam muusik,
mis selle maja elanikud iganes kuul-
nud; ja raswa magus, tõdistaw aur
tõusis suitsjenud lae poole — ninale
armsam, kallim kui üksigi muu maa-
ilma lõhnadest. . . . Witt ja Mann
seisivad kui tuliste süte pääl; hää
meelega oleksivad nad känd panni
pistnud ja säält juba nüüd pooltüp-
sed tütid pihku kahmanud. . . .

Wiimaks, wiimaks seisib liha-waagen-
leitwa ja wärste wõiga laual! Semale,
kaugele eemale tõugati jogaše sool-
weega täidetud alatu silgukauss. Witt
ja Mann seisivad nagu wahisoldatid
teineteise kõrwal laua ääres trois;
nende silmad ja suud sõiwad juba,
enne kui käsi kausist lihatüki kätte
saanud. . . . Kuda nad juhu toppisi-
wad, kuda nad wohmerdasivad,
kugistasivad! See ei olnud enam
sõõmine, see oli õgimine. Rasw til-
kus neil mööda sõrmi maha, sest nad
pigistasivad lihatükid nii tugewasti
pihku, nagu kardaksivad, et neilt keegi
tuleks jaaki ära kiskuma. Raswa til-
kus neil juu - äärtelt, raswaga wõid-

siwad nad oma poole näo ära, mis inetult hiilgas. Slegi wäikesele sülelapjele andis ema tüki pekki piijikesesse rufi-kasse; ka tema hoidis oma saaki nagu kullike küünte wahel, ines ja matsutas ja wõidis oma põsesesed särama. Ühelgi neist ei tulnud meelde küsida wõi mõtelda, kuda see taewalik roog, millega nad oma maapäälsjet nälga kustutasiwad, siia laua pääle saanud, kust ta toodud, kes ta toonud. Mingi kõrwaline, kahtlane maik ei andnud märku, et toit warastatud.

Pisarad tungiswad emale silma laste näljaisu päält waadates. Ta istus, Liisite rüpes, ise ka lauas ja sõi kaasa. Saani oli ta paar korda juba sööma kutsunud — Saan ei tulnud. Ta oli enese asemel küljeli pööranud ja piilus söögilaua poole. Aga mitte toidu pärast ei teinud ta seda — ta wahtis lapsi, wahtis nende mäsjawat isu, seda ärarääkimata lõbustundmust, millega nad oma wihast waenlast, nälga, maha nottiswad. Sügaw wagadus, liigutaw auukartus paistab nende laiadest silmadest liha-

waagna kohta laua pääl, mille külge nende pilgud kui finni naelutatud on, mille järele nende ahne käsi ikka ja ikka wälja sirgub... Ja Jaanile tuleb hommikune pörtsaste söötmise kogemata meelde. Inimese laps — loom: nälg sarnastab neid, nende nõudeid, püüdeid, elu-awaldusi.

„Boeg, kas ja siis ise sööma ei tule?“ küsis ema juba kolmat korda.

„Ei. Sööge teie!“

„Siin on ju kõigile küllalt. Tule ometi!“

„Jää nüüd rahule, ma ei tule! Kui koorik leiba üle jääb — eks ma siis saa.“

„Ja liha?“

„Seda ma ei taha.“

„Jälle uus tuju,“ mõtleb ema ja sööb ise kõige parema isuga edasi. —

Ragu oleks sellele nägemise-wäärt wõidu-söömisele rohkem päältwaatajaid waja, astus korruga Wirgu Anni uksest sisse.

Jaan kargas asemelt üles, just kui oleks säng teda wälja sülganud. Piirita ehmatuse wenitas ta kahwatanud näo nurgeliseks ja ta silmad

wahtisivad kui tonti. Pidi ta just sel filmapilgul tulema! Mis siis, kui ta pärima hakkab . . . ? Suneks oli nurg, kus Jaan wärisedes seisis, kauris pime, nii et neiu ta näomuudet, ta lödijewat hirmu selgemalt ei näinud.

Pihalõhn tungis talle aga kobe ninasse, ning iseäraline rõõmlik pilk lendas ta filmast söögi-laua ja tema ümber asuwa wäikesel seltskonna üle. Ta teretas südamlikult, lauale pikkamisi lähenedes, kus ta emale kätt andis ja laste päid paitas.

„Teil näikse wärsket olemat,“ ütles ta rõõmsalt, „wist olete midagi ära weristanud.“

„Emise tapsime hommiku ära“ hüüdis Jaan nurgast.

Raie nagu oli siinamaani niisama ehmatanud ; ta aju oli asjata nõuu otsinud ; nüüd pääsis ta nagu halwatuslest, nokutas pääd ja kordas :

„Jah, hommiku tapsime emise ära.“

Anni astus nüüd ta Jaani poole, talle teretamiseks kätt pakkudes. Kui ta tundis, et noore mehe käsi ta sõr-

mede wabel wäriſes, waatas ta temale murelikult näoſse.

„Kas ſa terve ei ole?“

„Ei ole.“

„Siis heida jälle kohe ſängi tagasi! Su käsi on nii kuum. . . Sa peafid rohkem oma terwiſt hoidma.“

Sööjate tujule jääl laua ümber oli waheajal wäike muutus tulnud. Manni ja Miku raswast ſärawad näod ei olnud enam nii rõõmsad. Manni suu ümber näitas koguni nutuwõru tujukawat. Nad oliwad tähendusrikkalt teineteiſe otsa waadanud, kui Saani ja ema huultelt sõna emiſe tapmiſest kulkus. Nende suud hakkasiwad pikkamiſi liikuma, nad mäletſeſiwad ainult weel, nõgu oleks magus ossike oma terve maigu kaotanud.

„Miks te' emiſe ära tapsite?“ kurtis Mann. „Mis nüüd põrsad ilma emata pääle hakkawad?“

„Nad jurewad ära,“ lijas Mikk tõſiſelt ja kurwa kindluſega juurde.

„Neil on üksi igaw — jurewad ära,“ tõendas ka Mann, oma suurte ſilmadega etteheitwalt ema pääle wähtides.

„Bole wiga, nad on juba juured,“
püüdis ema trööstida, ja et jutule
teist käiku janda, hakkas ta Anniga
kõnelema, kuna lapsed lauast pikka-
misi taganema löiwad, nagu häbenenek-
sinad, et nad armsaks saanud emise-
kese ihuga praegu oma nälga kustu-
tanud.

• Anni tulekul ei olnud täna ise-
äralist põhjust. Ta westis ema,
Jaani ja lastega mõne aja juttu ja
tegi siis jälle minekut. Ta olla neid
kõiki jälle weidi näha tahtnud, et
kas nad kõik terwed. Isa sõitnud Ma-
riga hommikul linna pulma-kras-
mi ostma, sest see tähtjas pidu oli
juba lähemal pühapäewal; nad wõi-
da warsti koju jõuda, seepärast waja
tal jälle minna.

Sumalaga-jätmisel tiinitas ta hai-
get Jaani weel kord, et ta süngi
heidaks. Ta õrn, murelik pilk wii-
bis kawa aega noore mehe kõhna,
walge näo pääl, milles sinised filmad
täna nii mustjalt ja nii wõõralt läiki-
siwad. —

• Ka tänasel ööl ei saanud Jaan
filmapiilkugi magada. Tal oli tõesti

palawik. Palawik ihus ja hinges. Ta põues nolitses ja näris nagu lihwtine uss. Kes sa oled nüüd weel? Mis su'st saab nüüd weel? Nende küsimistega piinas ta ennast armuheitmataalt. Kui kaua on sest aega, kui sa wargad oma urtsikust wälja lihwtajid, kõige nende kalli waraga minema hurjutajid, uhkuse ja auususe lööma-wa wihaga neile järele hüüdes: „Wäljaotsja pops on oma perega püsti näljas, aga ta on auus mees ja tahab selleks ka jääda — tulgu, mis tahes, tulgu kas ots! . . .” Ja nüüd, mõni nädalike hiljem? . . . Di mehest wiletsat, oi narrikest, kes oma jõuga, nõndanimetatud auusa meelega nii palju hooples! Kes pruudile ja ja emale päälegi oma mehe-sõna pandiks andis selle suure auususe eest! . . . Kuda wihastas see wägew mees inimeste üleüldise arwamise ja teadmise üle, et iga waene saunik kelm, waras wõi wähemast warguse-warjaja olewat? Kuda oli ta Wirgu peremehele upsakalt wastu astunud, kui sellel pöörane mõte pähe tulnud, Wäljaotsja saunast wargust tulla otsima?

Beaegü oleks ta ametnikud maha
löönud niisuguse hirmsa auuteotamise
pärast, mis juba selles paljas arvamises
tema kohta oli. Ja nüüd? . . .
Kui Birgu wanamees nüüd tuleks!
Di, misuguse noosi ta selle uhke,
auusa mehe majast kätte saaks! Mis
temale siis veel vastata? Kuda ta
raswane nägu naeraks ja säraks, kui
ta lõuga silitades ütles: „Kas näed,
et mul sajakordne õigus oli: iga
pops on näljakonn ja iga näljakonn
waras. . .“ Ja kui veel Anni teaks,
mis siin auusas, jumalafartlikus
urtfikus kõik warjul on! Kui ta teaks,
kuda see mees, kelle auususe eest ta oma
pää pandiks annaks, seda sõna pidas,
millega ta kelmide ja taskulõikajate
küllast, kuhu ta „pool kogemata“ sattu-
nud, ennast töötas lahti lüüa! Di
wiletjakest, kelle pääle õigel, auusal
neiul enam ei makjaks silitadagi! . . .
Jaan tundis kindlasti, selgesti, et
Anni temast silmapilk lahkuks, kui ta
tõde teada saaks. Tema ise Anni
asemel oleks just sedasama teinud. —

Hommikul kella nelja ajal kargas
Jaan süngist, tõmbas riided kiiresti

iimber, seadis suure paja koldeesse
üles ja hakkas wett kandma, millega
ta pada täitis. Nähtu oli ka tuli
alla tehtud. Kui wesi pajas kuumaks
saamas ja pikk püsnuga ihutud, ära-
tas Jaan ema üles.

Kai küsis, mida ta tahtwat.

„Siga tapma,“ wastas Jaan.

„Siis ikka — ?“

„Muidugi. Mida me siis sööme?“

„Ma arwasin — —“

„Ei, mitte suutäit sellest toidust
enam! See jääks mul kurku kinni,
põletaks mu sisemina ära. . . Ma
tahan oma toitu süüa.“

„Ema hakkas üles tõusma.“

Kui nad rääkisiwad, siis tegiwad
nad seda jostitades, et lapsi mitte
unest äratada. Need ei pidanud Su-
mala pärast midagi kuulma ega näge-
ma. Tapmistgi toimetas Jaan kinnise
lauda-ukse taga kahe tule walgusel,
et emise karjumine tупpa ei kostaks.

Kui Mik ja Mann kooli hakkasi-
wad minema, oli töö juba korras,
ilma et neil sellest aimu oleks olnud.
Nad magasiwad ka hommiku eel liig
sügawasti, sest et õhtupoolne öö neil

liiga täis jöödud lõhtude pärast kaotji oli läinud. Nad wingerdasiwad kaua oma ajemel walusa pakitsemise täes ja alles hommik tõi waestele õgijatele kergendust ja uud.

„Ei nad jeda liha nii palju sisse aja, et lõhurebenemist karta oleks,“ naeratas Jaan jea lõhtilõikamise juures mõrudalt.

„Rüül on lehwale,“ ohkas Kai. „Päris hale kohe niijugust tappa, — luu ja nahk, ei muud midagi.“

„Alga meie oma — mitte warastatud.“

Ena arwas Jaani häälekõlast jälle nagu tõuswat ägedust märkawat; ta ei rääkinud enam.

Jaani piin warjatawa warguse-kraami pärast kaswas iga päzwaga. Hingepiin ja hirm. Kui kergesti ei wõinud uus maja-otsimine tulla! Wargustest oli ümbruses ühte lugu kuulda ja polizei alati jalul.

Lehtjoo wald oli mõisniku läbi üdini ära kurnatud, niisama paar naabri-

walda, mis kõik waestest peremeestest ja weel rohkem näljastest wabadikudest ja tööta inimestest kubišiwad. Wirgu Andrese jarnaseid, põliselt jõukaid talupoegi, kes kui esimesed koha-ostjad oma talud waremäl ja tulusamal ajal ostnud, oli siin pool kaunis wähe. Wilja- ja linahindade raske pödemine sünnitas igal aastal uusi maata inimesi, uusi tööta tööliši juurde. Küll läks neid linna-desse, aga küll jäi neid ka maale kiratsema, sest ikka tuli uusi wiletšaid juurde. Peremees otsis abi teenijate arwu wähendamisest ja nendegi palga kärpimisest; kohata, tööta teenijad ja maata popsid otsišiwad abi wabast öö-tööst, wargusest, rööwimisest.

Aleksander Tootsil ei wöinud sel lool sõnumitest puudust olla. Üks kohutaw kiri teise järele tuttawa alguse ja lõpuga lendas Tartu ja Tallinna poole. Et ta mees oli, kes rahwa-elu põhjani tundis, rahwa kestel elas, ja et ta mees oli, kes oma tõe-awamisi kergesti ei wahetanud, siis näitas ta ikka ja ikka jälle ära, kuida laiskus, hooletus, üleliigne

riide-uhkus, liig söömine ja joomine, ilmalust, lõbuhaigus jne. meie rahwa eluforda õõnestab, meid hukatuse äärele on saatmas, nagu see kõiksugu hirmsatest kuritöödest selguda, mille arv nii kohutawalt kasvada, et wangitajad enam kõiki kurjategijad vastu ei jõudwat wõtta jne. Siis järgnes muidugi tuntud abinõuu meelde-tuletamine, mis Eesti rahwast ta „weriwaenlastest,“ warastest, ainult ja üksnes wõis päästa, mis „Eesti taludesse rahu, õnne ja rikkuse tagasi pidi tooma.“ —

Wäljaotsja Jaan läks oma igatsemises, peidetud warguse - kraamist lahti jaada, ikka kärsitumaks. See fford ja mitte enam — oli ta kindlaks otsuseks jaanud. Tal ei olnud enam ööd ega päewa. Ta ei olnud enam inimene. See wõitlus iseenesega, oma paremate tundmustega, oma häbi ja uhkusega, oma karjuwa hingewaluga kippus ta mõistust, ta waimuterwist rikkuma. Ta ei olnud nii tuim, toores ärawindunud nälgija nagu need teised papsid ja maata niind tööta hulguised, kes jilmagi ei pilgutanud, kui nad

ühel hääl ööl mõisa wõi talu-aidast enestele jeda tõiwad, mis neil puudus; kes juud anuli ajasiwad, kui teegi narr ütles, mõni pops wõi muu kiratseja ei tegewat mitte nõnda; inimesel olla auu! Nad ei kartnud Jumala karistustgi, mida neile õpetaja kirikus, palwemehed piibli tundides meelde tuletasiwad; nad ei kartnud põrgut ega kuradit ega wiimast lohtupäewa, mis nii lähedal wõl di olewat. Ei Wäljaotsja Jaan oskas mõtelda; ta oli oma mõttewõimu teritanud, sest ta luges. Ta oskas mõtelda — oma õnnetusets.

Jaani oli juba nõuiks wõtnud kraami toojaid otsima minna, et neile ta ärawiimist meelde tuletada, — sääl tuliwad nad ühel ööl: Kõhikäärrel Hans Mutjuga.

„Teie õnu,“ sosistas noor saunamees neile wastu, „sest muidu oleksite peagi lõkju langenud — mina waene ühes.“

„Kudas nii?“

„Noh, mõnel külas olla haisu ninas,“ waletas Jaan. „Juba nad

midagi ikka on märganud — Teie
siinkäimisest öösel wõi nii. . .“

„Ehk ja aga ise olid ettevaatmata?..
Ehk lootes eit wõi mõni laps mi-
dagi? . . .“

„Seda ma ei usu, aga mis ma üt-
lesin, on tõsi. Sojistatawat, et siin
öö-külalisi käinud, et meil nüüd ras-
wased päewad olla ja pagan teab,
mis. . . . Kõige parem on, kui te lähe-
mal ajal ennast minu pool enam ei
näita. . . . Uues kohas waatan ringi,
kas teile weel wõin abiks olla.“

„Kurat,“ kirus Kaarel tafakesti,
„Sa ehk lastsid lastele liig suured
lihapäntjakad kooli kaasa anda. . .“

„Olgu, kuida on,“ wastas Saan,
kes neist iga hinna eest püüdis lahti
saada ja wõimalikult täiesti — „asi
on ploho. Kui Wirgu talus homme
pulmad ei oleks, mis wanamehele
aega ei anna nuuskimas käia, siis
annan oma pää, et ta urjädnikuga
juba siin oleks käinud ja teie terve
kauba oma käpa alla kiskunud. . . .“

Seepärast puhastage mu urtijä ära,
enne kui teile ja mulle õnnetus tuleb,
ja ärge siin enam oma nägu näidake.“

See sündis siis ka.

Jaau äratas eide üles, kes nõuuga ja teoga abits oli. Tasa ja kiirelt nagu rotid olivad nad tööl. Tuli tehti toas nii pisikeseks kui võimalik ja Sue ei wiidud teda seelord sugugi; käjikaudu kobades toodi laudast wälja, mis jääle peidus oli.

„Kas oma oja juba ära wõtjid?“ küsis Kaarel Jaanilt keset tööd.

„Sah, paaril korral sai liha praadida; ma usun, nisuleib on ka otjas ja wõid wõttis ema ka mõne lusikataie.“

Kaarel tähendas, et ega see siis lõik olla, mis kraami peitja omale wõiwat nõuda. Wõtku, mis himustab, weel.“

„Jaan tõrkus wastu. Wiimaks tähendas, nad wõida emale anda, mis just ise soowiwad. Wehed pöörawad siis oma pakkumise eide poole ja see kohmetuke wõttis wastu, mis talle kätte wiisati, enamasti liha, kakkid, seepi jne. Jaanile meeldis, et ta riideid ei tahtnud; wist oli eide meelest, hoolimata ta maadusest tui-
musest, mõte liig hirmus warastatud

riiet nagu wandemärki enda wõi laste ihu pääl näha. Minult nälja kustutamiseks wõttis ta wargust wastu. Nii kasinate nõudmistega warapeitjaid et olnud mõlemal wargal wist enne olnudgi. . . Raha neil seekord anda ei täinud. Ütlefiwad, et enne waja kraam laadal ja linnas mehele panna. Nad sõita otsekohe kuhugile kaugemale laadale. Rõwerkael weel ühe hobusega oodata neid eespool kuzgil kõrtsis juba.

Warsti oli koorm pääl ja nad kadufiwad kui tondid pillkase pimeduse kätte. Väljaotja saunas kustus nõrk tulekuma, must öö heitis jälle ta pääle hauduma, kattis kinni oma hõlmaga kõik wiletjust, häda, häbi. Ei elutsenud siin urtsikus enam inimesed, kes oma asemetel üksnes mure- ja näljapisaraid walafiwad; uus luupainaja kükitas neil rinna pääl, pigistas nende kõrid kinni, pani neid walu pärast wingerdama: hirm, häbi, põlastus iseeneSte eest. . .

Mõneks ajaks oli nüüd toitu majas — ükskõik mis hiina eest saadud! Saani lähem tegewus oli siis Jüri-

päevaks uut elu-aset kuulata ja otsida. Ta oli peaaegu iga päev rändamisel. Ta ei pannud seda raskets, palju enam oli ta rõõmus, et sel viisil oma piinatud hingele waheldust, oma rõhutad meelele jahutust wõis otsida.

Uga uus ootamata õnnetus waritses saunarahwast juba.

Ühel õhtul tuli wäike Miik haigelt koolist, heitis sängi ja jäigi.

Laste seas liikus siin pool mõnda aega punatõbi, mille idu ka Mikute koju tõi. Mõni päew hiljemini tuli haigus ka Mannikese küljes nähtawale — nüüd oli juba kaks põdejat majas.

Jaan müüs pörjad ruttu ära, et rohtude ostmiseks raha saada. Arsti kutsumine oli muidugi wõimata. Lähedal niisugust ei olnud ja linnast teda tuua — teised saunikud oleksiwad naerma hakanud, peremehed aga mõelnud, et Jaan mõne laeka kallal käinud. Sest arstid, adwokadid ja muud tarwilised aitajad elus on ka ainult rikaste jaoks.

Mõlemad lapsed olivad juba paar nädalit kanges tõbe-leilis soninud, kui haigus ka kõige pisema, väikese Liisikese, külge hakkas. Nüüd oli Wäljaotsa saun päris laatsaret. Häda ja ägamist nurgast nurgani, põrandalt laeni täis. Haiglane emakene ei teadnud, keda aidata, keda abita karjuda lasta. Wirgu Anni käis tal wahel abiks, aga mida tähendasiwad need filmapilksed käigud häda suuruse kohta! Waene eit oli wahel nii kurnatud, et ta õhtul mõne koiku ette meelemõistujeta maha langes. Kui siis poeg ta jängi tõstis ja meelemärkamisele äratas, jäi Kai päewaks wõi paariks ise ägajate sekka neljandaks haigeiks ja ainus rawitseja oli Saan.

Wäikese Liisikese õrn jõud ei suundunud waenlasele kaua vastu panna. Ta waakus, waakus ja kustus. Esi-mene ohwer oli käes. Liisike, tark laps, oli hääks arwanud, siit häda-orust, kuhu ta oma tahtmise vastu jattund, aegsasti lahkuda.

Liisikese matuste järele jäi Wäljaotsa ema ise tõsiselt haigeiks. Sai-

gete laste ravitsemine, mure ja südamevalu oli ta põdura ihu ja hinge viimase jõuu välja imenud. Kuna Mikki ja Mann aeg mööda toibuma hakkasivad, õõsetel juba waguşamalt uinuda saidwad ja päewal toitu hakkasivad nõudma, heitles nüüd waene ema palawikuga, sonis walju häälega ja täitis wiletsat urtsikut oma ägamisega.

Saunarahwa häda jõudis seega kõige kõrgemale tipule. Jaan oli aega mööda kõik rahaks teinud, mis tal weel wähegi hinge taga oli, et lastele rohtu ja toitu murtseta; Niisi matused nõudsiwad ka oma jagu kulu ja ema raske haigus sundis teda uuesti apteegi wahet käima. Warsti istus urtsikus nälg lahku-mata külalisena teise õela waenlase, haiguse, kõrwal. Tuba ja laut ja ait — kõik tühjad. Müüdnud, panti antud kõik, millel iganes wäärtust oli, olgu kas paari kopiku eest. Emise lihast kustutas wiimane wintste kamara-serw haigusest toibuwate laste ksendawaid kõhtusid. . .

Jaani oli oma kahtlased sõbrad ja abimehedgi kaotanud. Wähemalt hoidsiwad nad Wäljaotsalt eemale. Wist oli Jaani hoiataw tähendus, et rahwas ja polizei tema sauna silmas pidada, neid kartma pannud. Jaan kahtses nüüd oma argpüksust, nagu ta oma tegu nimetas. Ta päris paar korda, kui ta kiriku - apteegist rohtu käis toomas, Lehtoo kõrtsis ja Uduwere trahteris Kõhi - Kaarli ja Kõwertaela järele, sai aga wastuseks, et neid jääl mõnda aega enam ei olla nähtud. Wist oli nende tööpõld nüüd kusgil mujal, wõib olla, et nad mõne hää hobusega kaugematele lcatadele wõi linna oliwad pööranud.

Kaie ihujõud kahanes ruttu. Kui ta mõistus wahete wahel selge oli, tõneles ta ainult oma surmast, mida ta igatjusega näitas ootawat. Minus aji, mis ta hinge rõhus, mis teda ta kurwa elu külge püüdis siduda oliwad alaealised lapsed, keda ta kareda, armuheitmata ilma hoolets pidi-jätma.

„Oleks surm nad ära võtnud“
ohkas ta lihti oma kurbtuses, „ma
lahkaksin siis ka rahuga.“

Aga wikatimees läks Mikust ja
Mannist mööda; ta istus ainult
eide koiku ees ja silmitses teda ahnelt
oma hirwitawa luunäoga.

Kai hakkas pojale soowi awaldama,
et ta kirikuõpetaja kutsuks, sest ta
tundwat, et kurb tund warsti lähe-
neda. Waja nii pikale teele ennast
ette walmistada. Kai ütles oma sü-
dame nii raske olemat, tal olla õpe-
tajale mõndagi rääkida ja tema
trööstimist minna ta näljasel hingel
wäga waja. Ka soowis ta wiimast
korda Jumala ormu.

Saan täitis ema palwet.

Ühel päewal sõitis kohaliku kiri-
kuõpetaja Saan Wäljaotsja sauna õue.
Õpetaja Fried oli nii sügawasti suure
sooja reisikafuka sisse mähitud, et ai-
nult ta pika nina teraw otsake halli
krae seest sugu wälja paistis. Saan
aitas teda saanist wälja ja wiis ta
tuppa, kuna suure habemega wana
kutser hobust hakkas täitama. Sau-
nas looris ennast waimulik herra

pikkamisi ja ägades määratust naha-
puntrast ja kõrgetest lumegaloschidest,
mille sees ta nagu kaewus seisis,
wälja.

Õpetaja Frid oli wälkese kasuga,
pisikesel, kõhna näoga herra. Tal
wilkusiwad tillukesed mustjad wõi
jõstrakarwa silmad nagu õõgawad
sõekesed pääs. Neid filmi kardeti wäga.
Nad nägiwad kõik, nägiwad hinge
põhja, ja kui nad kurjaks saiwad,
siis wärises iga patune. Õpetaja
kollakas, murgeline nägu oli habemest
täiesti lage. Ta pikk nina ulatas
oma terawa otsaga peaaegu ta kit-
faste, sinakate huultega koku. Ka-
sinad juuksed, mis ta pisukest pää-
luud katšiwad, wingerdasiwad nagu
ussid kõrwade äärt mööda peaaegu
õladeni.

Ta wõttis haige koiku ees istet.
Igatsemate filmadega waatas eit oma
hinge-arstile wastu. Shutohtrite wastu
wastu oli Kael suur umbusaldus,
aga selle pääle siin lootis ta oma
lapseliku hinge terve õhinaga.

Et neid mitte eksitada, läis Jaan
Jaunast wälja. Ta süda kipitses ise-

äralise kartuse pärast. Õpetaja Fric oli, nagu ta teadis, raha-asjades väga korra-armastaja mees. Tema sõit waejemate haigete juurde koju maksis rubla. See oli libellonnas kõigile tuttav. Jõukamad maksiwad muidugi rohkem, ja jeda leidis õpetaja Fric ka täiesti korras olewat. Müüd ei olnud aga Wäljaotsja popsil forda läinud külast õpetaja jaoks rohkem raha laenuks manguda kui terwelt — 40 kop. See oli halb. Rahad aindused täitsiwad nooremehe põue. Häbi ja kartus õpetaja wälkuwate filmade eest piinasiwad teda.

Ta astus tuppa, kui jääb juba kõik toimes oli — piht peetud, Jumala arm antud.

See kõik oli väga ruttu läinud, sest õpetaja Fricil tipzus hing tillukeste, räpase jauna umbses, lämmatawas õhus kinni jääma. Ülepää oliwad ta palwed ja muud ameti-talitused waejemate koguduse-liikmete juures lühemad kui jõukamate juures. Oli ta ju ka jelles tükis korra-armastaja mees — kuda palk, nõnda

töö. Õpetaja Fried ei sallinud ülekohust.

Õpetaja ise kutsus Jaani ukse wahelt, et ta temale kasukasse ja galoschidesse pugemisel abiks oleks.

Kui õpetaja riides oli ja kutsar jauna ees peatas, sirutas Wäljaotsa noor pops oma wärisewa käe õpetaja poole wälja; ta pihu pääl walgendasiwad kaks kahetümne-kopikulist hõbetükki.

„Balun õpetaja herrad mite pahaks panna,“ kogeles Jaan, silmad maha löödud, „mul ei ole praegu rohkem . . . waene aeg — —“

Hingekarjase terawad silmad torkasiwad esmalt kui nõelad popsi pihusse, kahetümne-kopikulistest hõberahadest läbi, ja siis tsustasiwad nad talle walujasti näosse.

„Mees, sa oled häbemata,“ nipsas siis waimuliku herra õhukene naesehäääl nagu piitsaga. „Sa julged mulle, oma hingekarjasele, neljakümnet kopikut pakkuda! Kas sul tõesti mitte häbi ei ole?“

Popsi nägu wärwis end tõmmupunaseks. Seda ta oli aimanud!

Ja tal oli ka häbi, hirmus häbi!
Ta sai oma nurjatusest selgesti aru.
Seda tunnistas ta isegi teotatud hinge-
karjasele ja peaaegu tungisivad tal
pisarad silma.

„Maesus suur . . . haigus kaua
majas . . . tööd ei ole,“ lisas ta
wabandamiseks alandlikult juurde.

Uga niisugune wale, nagu kaebtus
waesuse ja tööpuuduse üle, pahandas
õpetajat veel enam. Ta noomis
popsi mehe moodi läbi. Ta seletas
temale imekspanemise-wäärt asjatund-
misega ära, kuida nii noor, tugev,
priisk mees, nagu Wäljaotsa Jaan,
kas alatult waletab, kui ta tõendab,
et tal rublat raha ei ole, wõi kui lugu
tõesti nii, siis tulla see ainult an-
deksandmata laiskusest, hooletusest
wõi priiskamisest . . . Õpetaja näitas
enam selle arwamise poole kaldu-
wat, et teda petta taheti, ja
ta awaldas ka seda arwamist sõnakal
wiisil, hoolimata Jaani kinnitustest,
et tal Jumala eest poolt krossi rob-
lem majas ei olewat.

„Siis tood mulle tulewal püha-
päewal wõla ära,“ otjustas õpetaja

wiimaks. „Sa tead, ma jaan rubla...
Tulewal pühapäewal minu koju —
kas kuuled? . . . Häbi peaks igaühel
olema, kes oma õpetajale ta tööwae-
wagi ei tahta tajuda!”

Ta näitas lähewahel olevat, kas
pakutud neljakümmend kopikut juba
nüüd wastu wõtta, wõi terwet rubla
wõlaks lubada. Mis käes, see käes
— wõis ta aga mõtelda, sest ta si-
rutas kae wälja ja Jaan pani talle
raha pihu pääle.

„Kuuskümmend kopikut — tulle-
wal pühapäewal minu juurde koju.”

Nende sõnadega lahkus hingekar-
jane Fric Wäljaotsa jaunast.

„Igaüks nõuab oma taga, isegi
kiriherra,” mõtles Wäljaotsa Jaan;
„ainus nadikael, kellel üheltgi midagi
nõuda ei ole, oled sina.”

Ta kuum igatsus teenistuse, oman-
duse järele, igatsus wiletsusest, nälja-
hädast pääseda, üks kõi, mil wiisil,
woolab ta hingesje. Kõiksugu imeli-
tud, keerulised, erutawad plaanid
idanesiwad tal pää-ajus. Oma tõ-
bewoodi juures istudes, ise pool haig-
lane, teha ja waimu paolest äritatud

— nõnda polnud ime, et ta haigega wõidu sonis. wikselt, lühikese wae- waga, ühe löögiga suuremat raha- noosi kätte saada — kuida see küll wõimalik oleks? Kas nii? wõi nii? wõi ka nii? Ta haiglane luulewõim kujutas talle nii mitmed wõimalikud ja wõimatad sündmused ette, mis eesmärgile wiikšiwad. Nende seas oli ka palju julgeid, kardetawaid ette- wõtteid. Kuid ta kiinnitas iseenele, et ta mingit hädaohtu ei karda, et tal selleks asja ei ole: ta pidi oma terve õnne ühe kaardi pääle panema — kas elu wõi surm — üks kõi! Tal ei olnud midagi kaotada, aga kõi wõita. Ots on muidugi tulekul — ei tule ta nii, siis tuleb ta tei- jiti. . . Selles ahastuse-õhinas oli ta nagu põhja wajuw uppuja, kes küünte ja hammastega igast pidemest kinni hakkab, mis talle pihku puudub, olgu see kas mõni kaasuppuja. Tema meelest kadus iga wahel õiglase ja ülekohtuse, auusa ja alatu päästmise- abinõuu wahel. Ta oli nüüd kõige- walms, wähemast oma mõtetes, oma loomistest; ta ei kartnud enam nä-

gemata ega nähtawaid saristajaid. . .
Laialt ja läikiwalt kujutas ta enesele
lorda läinud plaanide tagajärgesid,
oma tulewikku, ette ja õhutas ja jul-
gustas ennast seega itka enam taga.
Ta moondas omale raskest rahajum-
mad taskusje, pani ennast nendega
kõikjugu juuri asju ajama, nägi end
jõulka, õnnelikku mehena — auustatud,
armastatud. Mõõdas kõik häda ja
wiletjus. . .

Mõnda wiitis ta mitu päewa ja
ööd ära. Ta hambad lõgisesiwad
sifemise erutuse pärast, pää uugas tal-
kuumalt otšas, ta nägi lahtiste silma-
dega kõige imelikumaid wiirastusi.
Seejuures unustas ta ema ähwar-
dawa surmaga ära. Mis ta tema
ja laste rawitsemiseks tegi, jündis
pool teadmatalt, nagu uuenäol.

Raie haigussele tuli aga ootamata
wiisil pööre paremussele. Wikatimees
ei tahtnud wõi ei saanud teda weel.
Kaua põdenud inimesed on wahel
wisad waenlasele wastu panema.
Eidekese palawik kahanes, ta meele-
mõistus hakkas selgima. Ta ei taht-
nud seda isegi uskuda. Küll ei

suudnud ta ennast nii pea oma jalale toetada, ta pidi süngi jääma, aga ta tundis oma südant jälle kindlamalt tuisuwat, tundis werd oma soontes jooksuwat.

See oli Jaanile õnneks. Ta võis nüüd jälle wabamalt liikuda, võis oma käikufid teise elukoha otsimiseks uuesti ette wõtta. Sest aeg, läheneu kewade, sundis teda karedalt taga.

Ruhu minna? Jah, oleks ta üksik inimene, siis seifaks weelgi mõni rada ta ees lahti — ligidal ja kaugemal. Aga wäeti, põdur, täiesti töowõimetu pesakond selja taga! Peremees kaupleb parem poisimehe sulaseks, kõige wiletšamatest popsihohtadest hoitakse küüntega kinni ja mõnes mõisas, kus Jaan käinud, oliwad teomehe-kohad enne ära wõetud, kui teade tema kõrwu oli ulatanud. Ilma punase krossita linna asuda? Selle perekonnaga? Selle eest hoiatas Jaani ta mõistus. Ühtlasi sai kaugemale asumine seeläbi wõimatuks, et Jaan mõnele siinsele peremehele oma tööjõuu laenude eest pandiks oli pannud. Ta oli neile kinnitanud, et ta siia ümbrusesse elama

jääb ja oma „päewad“ auusasti ära
tasub, kui tal ka kümne wersta ta-
gast oleks käia. . . Jaani ainumaks
lootuseks jäi siis, kui ta kainele asja
üle järele mõtles ja kui tema suur-
test luuleplaanidest üksigi täide ei
lähe, kusgilt teist saunaurtsikut man-
guda ja poppina edasi kiratseja.
Wirgu Andrese halastuse pääle ta ei
lootnud. See püha mees, kelle pal-
wetundi ta nii ropult teotanud ja
kelle üleannetu tütar ikka weel nii
jõleda patuoinaga sõbrustas, — see
püha mees ei wõinudgi teda kauemini
oma krundi pääl jallida.

Jaani oli lorida läinud ühte lah-
ket külamoori järgmiseks päewaks hai-
gete juurde tellida. Hommikul wara
tahtis ta siis koha pärast Maarikwere
ja Piiramäe walda minna õnne kat-
suma. Kuid ettewõttele tuli õõsel
lärsku iseäraline takistus.

Kohi-Kaarel ilmus.

Kohi-Kaarel tuli ja tõi — teenis-
tust!

„Kui ja nüüd mees tahad ja mõis-
tad olla,“ sõjistas ta Jaanile kõrwa,

„Siis võid hää kamalu-täie wa' prügi
taskusse saada.“

„Tahan mees olla,“ vastas Jaan
ruttu. „Ütle aga, mis ma pean
tegema.“

„Ei suuremat midagi,“ naeratas
Kaarel; siis hakkas ta Jaani kõrva-
lestast kinni, tõmbas ta pää oma
suu vastu ja nohistas: „Wäljas
ootab rammus ruunake — lähed ja
teed ta kiusgil peeneks . . . Ei muud
midagi. . .“

„Ei muud midagi? . . . Rääji!“
Jaan lõi sõbrale pihku.

„Aga ja pead kohe teele minema.“
Jaanil silmad kiirgasivad.

„Silmapiilk,“ ütles ta kõmisewa kind-
luslega.

„Tubli pois, — Jumala eest,
tubli pois!“ kiitis Kaarel.

Siis hakkas ta seltsimehele seletusi
ja õpetusi andma. Neil olewat praegu
kolm hobust „minema panna.“ Juku ja
tema ise sõitwat teistega kahte harusse,
Jaan pidawat kolmandaga W. laada
poole pühkima. Ta juhatas teesid, hoia-
tas kõiksugu ohtude eest ning tähendas,
et Hans Wutzu, kes ta laadal olewat,

teda tarbe-koorral hää meelega saawat toetama. Ka hobuse umbkaudse hinna määras ta Jaanile ette; liig wähe ei tohtida ta nõuda, misläbi ta ennaast kõige kergemini wõida kahtlaseks teha.

„Kuradi hobuwargatest kubišewad ju praegu kõik kohad,“ kirus ta kentsaka wihaga, „nii et kõige auusamat meest kelmiš hakatakse pidama, kui ta oma kaupa hinnas ei pea, wõi liig aralt ringi wahib.“

Kaarel küsis, kas Jaanil enesel teeraha olewat. Kui wiimane eitäs, pistis ta temale kaks rubla pihku. Ka wahetuskaupa, kui wähegi sobib ja sularaha päälešaamist rohkelmal summal loota, ei pidawat ta põlgama. Saagi jaotamine olla nelja päewa pärast Nõmmesalu kõrtsis. Nüüd aga ruttu minekut tegema, sest öö olewat „meie meeste“ sõber. Kaarel ütles ennaast Nõmmesalu kuušikuni kaasa sõitwat; säält pöörata ta jala kõrtši poole, kus Kõwerkael teda oodata. Jaan oli warsti pikema teekonna tarwis mundris.

„Ema, kes esimest uinatut magas, ei olnud külalise tulekust ega nende fosistamisest midagi kuulnud. Ka lapsed magasivad. Jaan andis Kaarlile käega märku, et ta wälja lähets; siis äratas ta eide tasakesti üles.

Kai küsis unisel kohtumisel, mida ta tahtwat. Ta segased silmad waltisivad koitu lähedal seiswa hälli poole ja harjunud tombe järele sirgus ta käsi wälja — hälli liigutama.

„Kas Liisi nuttis?“

„Liisi?“

Haige raputas pääd; hale naerata mine ilmaus ta furnukahwatu näo pääle.

„Dige küll — teda pole ju enam. . . Mu meelest oli unes, kui nutats ta. . .“

Boega täies riides nähes, küsis ta imestades, kuhu ta minewat — kas siis hommik juba käes olewat?

Jaan tähendas paari sõnaga, et ta koha otсимise pärast Piiramäe poole teele tahtwat minna; maa olla kaugel, seepärast nii warakult. Emal ei olnud midagi ta mineku wastu; ta arwas hommikuni, mil naabri eit

tuleb, läbi saawat, ning hüüdis pojale Sumala õnnistust ja kaitset kaasa. . .

Mõni minut hiljemini oli Jaan seltsimehega ja warsti pääle seda üfina teel. Hobune, kes tal ree ees traawis, oli rammus, erk ja wäle.

Päris lennul kadusiwad esimesed kümme wersta.

Jaani meele-olu oli imelik.

Nii kaua kui jutukas ja julge seltsimees ta kõrwal istus, temaga loras ja naljatas, teda kiitis ja julgustas, paisutas Jaani põue isewärki wapruse-õhhi. Tal oli tundmas — wõi joetas ta meelega seda tundmust — kui oleks ta juba ennemgi niisuguseid käikusid teinud, kui oleks ta jäherduste õõsiste julgustükkidega harjunud. Ta ei tahtnud seltsimehe silmas argpüks ega poisikene olla; ta õhutas oma wahwust taga, iga muu mõtte ja tundmuse jurus ta wägise maha. Hobuse wäledus, ree lendaw sohhi lihasiwad talle omalt poolt kindlust ja usaldust juurde.

Dugu muutus aga, kui Kaarel ta kõrwalt kadunud, kui ta ennaft õõ

salalikus, rõhukas pimeduses üksina tundis olevat. See ei olnud mitte tavalik argtus, mis ta hingest korraga läbi tuskus, see oli enam sala ahastus iseenele, oma mõtete eest, mis talle, kõigest vastupanekust hoolimata, kallale tükkis. Selle waewawa tundmuse alla sattus ta iseäranis ühe suurema ja väga tiheda kuusemetja wahel. Dõsine tuul, mis salaliselt läbi oksade vihises, sünnitas Jaani kõrwus häälesid, millest ta äritatud waim päris tontide koorilaulu luuletas. Ja hääled sünnitawad kujusid, wiirastuji. Iga musta tüwe taga, iga sahisewa ladwa sees arwas ta mõnda waenlast waritjewat. Kee nagin, aesade nakkumine, hobuse puristamine — iga hääl, mis metsast tumedalt tagasi kajas, pani teda kohkudes luurama, wajutas teda ree pääle ikka rohkem kõssi ja küüru. Ta ei usaldanud enam kõhatada ega hobust nõötada.

Ta pää mühas mõtetest — üks poolikum ja juhminim kui teine. Näod ja kujud ja sündmused, kõik katkestatud, wildakud, weidrad, tantsijiwad

läbisegi ta waimusilma eest mööda — ei aru ega otsa! . . . Akitselt nägi ta iseennast. Tal oli hall kuub seljas ja hall nokata müts pääs. Ta tundis oma käte ja jalgade ümber nagu kammitšaid — ahelate kõlningis talle kõrwu. Et hobune praegu waljaid raputas, seda ei pannud ta tähele. . . Ja nüüd kerkiswad udu sees kaks kurba nägu nähtawale: üks noor ja õitsew, teine kolletanud, kõrtsus. Anni ja ema! Ja ta seisis nende ees, hall kuub seljas, hall nokata müts pääs ja ahelad käte, ahelad jalgade ümber. . .

Ta ehmatas üles. Wist oli ta weidi tuffuma jäänud. Ta rinnust tungis tume, kõrisew hüüe. Ta andis hobusele piitja, nii et erk loom peaaegu püsti kargas, ja hirmsa hiihiga lendas regi läbi lume! Ta ei waadanud tagasi, ta ei peatanud ühegi kõrtsi ees. Alaline pitsitaw, kibutaw tundmus, kui aetaks talle järele, kui kuuleks ta oma selja taga hiiüdward häälesid, hirmutas teda otse ahastuseni. Oh, et ta kord selja

taha jääks, see põrgu mets — et öö
lord lõppeks! . . .

Jaani kihutas ligi paarkümmend
wersta ühe hooga ära — päris ho-
busewarga wiisil! Kui koidik pime-
duse üle wõitu saanud, oli ta juba
ammugi tundmata teedel, wõõrastes
piirides. Glu ja liikumine algas igal
pool. Juba hakkas ta laadaliisi mär-
kama. Ikka peretamaks läks maan-
tee, ikka pikemaks kaswasiwad üksikud
fõitjate-woorid.

Jaani rahu pööras pikkamisi tagasi.
Ta meelest oli, kui oleks ta nüüd
päris hädaohust pääsmas. Ta pii-
lus küll umbusaldusega iga wastutu-
lija ja möödaminija poole, ta püüdis
kõigist wõimalikult lahku jääda, aga
mida rohkem ta wõõraid nägu-
sid enese ümber filmas, seda rohkem
andis ta sellele hingetuimusele maad,
mis üleliigse ärituse tagajärg on.

Jaani kinnitas kõige päält laada-
kõrtsiis keha. Sinna juurde wõttis
ta kaunis ohtrasti wiina ja õlut:
tal oli julgust, hääd rõõmust tuju
waja. Hobune pidi ta wähe hinge

tagasi tõmbama ja kuiwama, sest ta oli tõesti armetul wiisil ära aetud.

Jaani süda tuskus waljusti, kui esimesed ostuhimulised laadaplatšil ta looma ümber kogusiwad. Laat oli väga perekas. Jaani kartus, tutwatega kokku puutuda, kes pärima hakkasiwad, kust tema sugune näljane pöps hobuse ja päälegi nii näguja saanud, oli egiotja weel kaunis elaw. Kuid seda õnnetust ei juhtunud. Laat oli tema kodukohast liig kaugel. Ühtegi inimest, kes teda oleks tundnud, ei saanud ta silma.

Jaani kuulis, et hobused hinnas oliwad. Ta mõtles Kaarli õpetuse pääle ja laskis ta enesega tublisti tingida, nii hää meelega kui ta ka kardetawast kaubast oleks soowinud ruttu lahti saada.

Wõuna ümber läks kauplemine elawamaks. Jaanile pakuti juba hääd hinda. Korraga märkas ta hobuse ümber seisjate seas tutwat nägu: Hans Mutšu pilgutas talle silma. Ta tegi, kui ei tunneks ta hobuse müüjat, ja hakkas südisti kaasa kauplema. Jaani märkas tema nõuu ja tegi en-

nast niisama wõõrats. Hans püüdis ruuna hinda kõrgemale ajada ; asjatundja näoga katsus ta looma terwist, wadust, proowis ta sõitu ratsa ja reega. Wiimaks jättis ta paari rubla päält kauba katki ning astus eemale.

Sel maanõõwriil oli tuttaw mõju : teised ostjad said himukamaks. Üks neist, keegi noor walitseja, kes mõisa tööhobuseid ostis, jäi Jaani ruunasje kinni. Hobune oli ka noor ja laitmata. Warsti oliwad kaubad koos ja walitseja luges Jaanile 80 rubla puhtaid, krabisewaid raha-paberid pihu pääle. Gemalt wahtis Hans Wutsu ja hirwitas rõõmsalt.

Jaani põue täitis iseäraline kartlik rõõm selle esimese korda läinud ettewõtte üle, mille juures ta ise täielikult tegewuses olnud. Ta pani ree ja wäheste wäärtusega hobuseriistad pisikesse raha eest ka minema ja pühkis siis müüma-paigalt kui tuul. Ta hoidis raha taskus pihu sees tugevasti kinni ja ei julgenud filmi kuhugile külge lüüa. Teda erutas weider hirm, kui tuldas kaubast taga-

nema, kui tahetaks ta käest raha jälle ära võtta. Pool jookstes tõttas ta edasi, aru pidamata, kuhu poole. Kõige ennem oleks ta otsekõhe koju tagasi hakanud putkama.

Hans jooksis talle järele ja võttis ta kinni.

„Kurad, sa putkad ju kui hobusevaras“, ütles ta naerdes. „Wõi tahad liigud tegemata jätta? Miks sa looll walitseja käest liiguraha nõudmata jätsid?“

Saan tõmmas sügawasti hinge. Tal oli häbi oma põgenemise pärast. Oma sala hirmu tuhinal oli ta ka harilikud liigud tõesti ära unustanud, milleks talle walitseja wähemast paarkümmend kopikatgi oleks pidanud andma, kui ta just talumehega kõrtsi juoma ei tahtnud minna.

„Esimene asi“, wabandas ennast Saan, „aga seda paremad liigud wõime ju nüüd kahtesi juua.“

„Olid mulle ju mehiselt abits — aitäh!“

„Seda ma arwan“, naeris Hans, sõbralikult teise piha ümbert kinni hakates; „ja olid ju kõhmetu nagu

tiitarlarlaps ja haribad plagisesiwad
sul hirmu pärast juus. . . . Urwasin
juba, et hobuse jalgu ära mine-
stad. . . .”

Nad purjutasiwad mitu tundi laada-
trahteris. Mutsul oli paar sõpra,
teda ta ka „mesti” kutsus. Jaan ei
olnud rahaga liig kitsi — tal oli
ju teda nüüd! Ta tellis ja maksis
ühte puhku, ja seltsimehed kallistas-
wad teda selle eest. Wiimaks laenas
ta Hansule weel wiis rubla.

Sala kiptus, siit kohast wõimali-
kult pea pääseda, ei lahkunud temast
joogilauasgi. Ohtu eel tegi ta mi-
nekut ega hoolinud enam sõprade
kinnipidamisest. Kui ta taskud saia-
dega, suitsufaladega ja muu wähema
toidukraamiga kiiresti oli täitnud
ning ema ja laste tarwis weel mõne
meelehää ostnud, hakkas ta jala mi-
nema, tee pääl raha eest küüti loo-
tes. Seltsimehed jäiwad weel teiseks
päewaks laadale. Kui Jaan õieti
märkas, siis oliwad nad, nagu Hans
Mutsugi, linnamehed, kes laadale
midagi ei olnud toonud, waid kes
siit midagi wiia tahtsiwad. Sula-

raha pääle ütlesiwad nad endid kõige himukamad olemat. Üks neist hirwitask Saanile kõrwa, et kõrtsi taga juba mõnigi tühi „tengelpung“ puhkawat.

Saan tõttas warsti rõõmsa meelega koju poole.

Nüüd, kus kõik hädahud möödas, kus suur saak õnnelikult käes ja warjul, tundis ta otse lapselikku rõõmu. Esimest korda elus oli tal nii palju raha taskus. Küll ei olnud kõik tema oma; ta teadis, et ta kats wõi kolmgi osa summast ära pidi andma, — aga kas ei seisnud nüüd tee tema ees lahti, kuida suuremaid „noosijid“ omandada, ka ainuüksi ja ise enesele omandada? Kas ta pruukis edespidi teiste hobuseid wähesse osa eest müütama minna, teisi teenida, kus ta ise wõis peremees olla ja terve saagi taskusse pista? . . . Talle tuliwad ta hilised sonimised suurte summade saamisest meelde. Ta teadis nüüd, mis tal teha oli ja kuida seda teha tuli. Nada ja siht, mida ta otsinud, seisiwad praegu nagu päikese paistel ta

ees. Muud kui ole mees, Saan, ja
ära aega wiida, ära kohku, ära tõrgu!
Julge päralt ou maailm. Ära sa
mõtlemä ega kahtlemä löö, ära mau
pääle mõtle kui saagi pääle ja kui
wäga sul wiimast tarwis ou!

Saan tundis päris narrikat õnne
taskest peidetawa juure raha summa
üle. Kui nägijaid ei olnud, tõmbas
ta paberi patsaku wälja, foris teda,
waatles iga lehte, luges raha üle, ifka
jälle üle. Ta filmad läitfiwad ja
näpud wäriwesiwad rõõmu pärast.
Ta hakkas oma tulewiku üle inesti
aru pidama. See siin oli ainult
üh e hobuse raha. Kats hobust teeks
juba poole suurema summa wälja —
päris kamalu-täie! Kui need kats
siin, üksnes siin, olefiwad, kae,
siis oleks ka see terve suur summa
üksnes siin oma! Kolmest hobusest
saaks aga juba pääle kahe saja rubla!
Pääle kahe saja rubla! . . . Wida
ei wõits kahe saja rublaga juba
pääle hakata! Elukohta ja päätoi-
duse mure oleks lorraga möödas.
Aga weel enam: raha upitab inimest
seijuse poolest. Kas oleks sul waja

olema kauemini saunikuks, wabadikuks, teiste käsu-alujeks jääda? Tollus! Sa wõtsid wäikeje renditalu peremeheks tõusta; mis puudub, laenab sulle igaiks hää meelega juurde, sest kellel juba midagi on, sellele ei keelata enam abi. Aga sa wõid ka linna ajuda, sääl mõne wäikeje poe wõi joogikoha lahti teha. Ühel kui teisel wiisil oled ikka enam kui Lehtsoo walla pops, see wilets nälgarott, kelle pääle igamees harjunud põlgatuse wõi upjaka kaastundmusjega waatama...

Rahaga sajab sulle kõik muu rüppe, mis iganes weel ihaldad ja himustad. Näitujeks Anni! Kui sul Wirgu wänamehele midagi on näidata; kui sa ta ette wõid astuda kui mees, kellel p a k k u d a on ja mitte üksnes paluda; kui mees, kes n õ u d a wõib ja mitte ainult manguda; kui mees, kes naest tõstab ja mitte seniise seisuse alla ei alanda, — kas peaks Wirgu Andres siis weel kaua wastu tõrkuma, kui tütar ise kindlaks jääb? Silmakirjaks wõiks ju ka tema jüngeriks, „walguse lapjeks“, „ärgranud hingeks“ saada. Sa Anni kaasawara

paneks ju tulevikule alles päris kindla põhja alla . . .

Kui küsitakse, kust raha said? Noh, ega teda nii kohe pruugi näidata: koli enne uude kohta, näituseks linna; ela jääl mõni aeg ja tee siis ilus jutt wälja, kuda raha said. Raha saadakse ju sajal ja tuhandel wiisil: päritakse sugulastelt, laenatakse hädelt inimestelt, mõni iseäralik ettevõtte õnnistab liig hästi, ja nõnda edasi . . .

Taan rehendas suurte ja ifka suuremate summadega. Ta rehendas müüdaywate hobuste arwu, ta joniis muude weel raswafemate saakide üle järele. Ta julgustas ja erutas ennast nii suure õhina sisse, et ta oma kujutusi ise kindlasti uskuma hakkas. Ta ujus oma mõttes kõiksugu õnne ja külluse sees . . . Joodud alkohol aitas ta aju elustada, kiiremale, luhtawamale tegewusele sundida.

Ta astus igasse kõrtsi, mis talle tee pääl ette juhtus, sisse. Ta püüdis oma rõõmust tuju, oma ettevõttehimu ja julgust alal hoida, weel kõrgemale erutada. Aga peaaegu roh-

kem nalja kui joomine ise, tegi talle jookide äramatsumine taskus peideta-
wast juurest jummast ja õnn, sellest
wiletjast kerjaja-tundmusest waba olla,
mis waele poppisele südame igakord
mure pärast kipitama paneb, kui ta
paari kopikut wälja peab andma.
Kui lõbus oli ta meelest, kõrtsmikule
wiie- wõi kümne-rublast paberit üle
leti hooletult kätte ulatada ja üksi-
kuid rublaid ning pihutäit peenikest
raha tagasi wõtta — nagu mees,
täis mees kunagi! Ja seejuures tas-
kus weel küllalt — mitukümmend
rubla!

Ohtu eel jõudis Jaan ühe maantee-
kõrtsi juurde, mis metsa lähedal ja
mitme rist-tee kohal seisis. Ta oli
juba kaunis rohkesti joonud, ja ta
tundis oma liigetes seda jõudu, seda
wahwust ja kangust, mis teatava
mööduni maitstud alkohol inimesele
jagab. Jaan tundis enese nagu ko-
hase ja ettewalmistatud olewat mi-
dagi korda saata. Ta ei teadnud ai-
nult esiotsa, mida.

Kõrtsi ees, lasta küljes kinni, sei-
sis mitu hobust. Pimedus oli juba

kaunis tihe. Kõrtsist fajas jutu- ja naerumüra. Suits ja aur nilpas pika keelena uksest õhtuse tõmmuhalli taewa poole. Jaan oli sisse-astumisel. Ta jäi kivi-astme pääle, mis kõrtsi-uksele madalaks trepiks oli, seisatama.

Ta waatas ringi. Ta silmitses hobuseid. Nad seiswad reas, sõiwad krõmpsumate hammastega wõi tukkusiwad maha lastud päädega. Ainust inimest ei olnud wäljas näha. Ilm oli külm, kõrts soe. Nad tuliwad wist kõik laadalt ja oliwad enam wõi vähem joobnud. Kõrtsist kostem jörin, trallitamine, kriiskamine tunnistas jeda selgesti. . .

Jaani südamest lõikas tuum wool läbi. Ta hakkas ühe käega uksepiidast kinni, teise surus wastu tussuwat rinda. Pööritus kadus aga ruttu ja pää hakkas kiiresti töötama. . .

Jaan heitis kõrtsi pool-awatud uksest luurawa pilgu sisse. Sääle seiswad wõi istus jalk mehi, klaasid käisuwad käest kätte, elaw menu ühendab üht ühega, teist teisega. . .

Saan astus tagasi — trepi-astmelt alla. . . Hobuste juures ei olnud tõesti ahist hinge. Nende seas oli wanu kronusid, aga ka kaks wõi kolm hääd looma. . . Näitusels kohe see esimene siin. Tubli raudjas! . .

Saan piilus kõrtsi walgustatud, aga suitsu ja tahma pärast peaaegu läbipaistmata akna poole, kuna ta mõne kiire sammuga wõõrale raudjale lähenes. . . Ta tahtis ainult waadata, kas ta ka lasila küljes tugevasti kinni on. . . Üsna lähedalt astus ta jälle tagasi. Ta meelest oli, kui käunuks kõrtsi ukse. . . Ta kuulatas. Wiist oli ta eesinud. Keegi ei tulnud. . .

Ta nihkus hobusele jälle lähemale. Ta sirutas käe puu ümber sõlmitud ohjade poole — tõmbas käe tagasi — sirutas ta uuesti wälja. . . Nüüd puutusiwad ta sõrme-otsad puud, ohje. . . Ta wahtis kumawa akna poole, ehmatas, taganes. . . Ta meelest oli, kui wahiks keegi aknast. Ta eksis wiist: oliwad kõrtsiliste paljad warjud. . .

Jaan läks uuesti kõrtsi ukse taha, puges ukse kõrvale nurka ja vaatles kõrtsilisi. Si, neist polnud nähtavalt kellegil nõuu praegu wälja astuda. Nad waidlesiwad nokka-pidikoos, hoidesiwad üheteise ümberlinni — kõik taga otsas, leti ümber.

Jaan astus kiiresti ja kindlal sammul rammusa raudja juurde tagasi. Loomal oli wist janu, sest ta hirrus lähenejale tumedalt wastu. Jaan pistis läe julgesti sõlme külge ja hakkas teda lödwendama . . . Ta süda pekkis rinnus lõhkemiseni, pähetungiw veri muutis widewiku ta silmade ees korraga punakaks pimeduseks . . . Ta wärisewad näpud nabistasiwad kiiresti, umbkaudu; ta tundis, kuida sõlm lödwenes, kuida ta lagunes, kuida ohjad tolgendama kukusiwad . . . Jaan kumardas nende järele, ehmatas aga järsku, nõkatas tagasi ja jäi hobuse warju küüru . . .

Õksitaja tuli l . . . Ta tuli aga teisest küljest kui Jaan arwanud. Rehealuse uks läunus ja must inimesekogu astus wälja . . . Jaan tegi lastila juures tegemist ja waarus seejuu-

— kes, kui oleks ta joobnud. Pikkamisi hakkas ta hobusest kaugemale pugema, katta kaugemale, kuni ta jälle kõrtsi ukse pääl seisis.

Rehe-aluselt tulnud mees ei pannud teda väga nähtawalt tähelegi. Ta ei olnud raudja omanik, waid allastus teise ree juurde, kus ta midagi toimetas ja siis jälle rehe-aluse kaudu kadus.

Saani meel oli eksitamise läbi weidi kainemas läinud. Ta hakkas ettewõtte üle uuesti järel mõtleva. Talle tuli üks raskus meelde, mille ta siamaani tähele panemata unustanud.

Kõrtsi ees on hobuseid pool tosinat. Omanikud näitawad ühe ääre mehed olevat, vähemast on nad üheteisega tuttawad. Kui need mehed kõigi oma hobustega warast taga hakkawad ajama, siis ei päästa teda paljud tee harud, lähedal olemine mets ega mingi muu hää asjaseis — nad wõtawad ta kinni. Palaw hirmu - hoog käis Saani kehast üles selle pääle mõteldes. Ta sai aru, et ta ülikardetawa ettewõtte ees seis-

itud, et ta mõtlematast tööle taht-
nud hakata. Ta tänas õnne, et ef-
fitaja parajal silmapilgul ilmunud,
ning võttis nõuaks, teine kord ette-
waatlikum olla.

Saan oli veel kahewahel, kas kõrtsi
sisse astuda, wõi edasi minna, jäl-
peatas üks jaan trahteri ees, mille
pääs wanadlane mees ja naene istusi-
wad. Nad kõbiswad maha ja naene
ütles hobust kinni siduwale mehele:
„Pista ka kaubad istme alla war-
jule, enne kui tuled.“

Siis astus ta eel sooja kõrtsi ja
mees, kui hobuse sai kinni pannud,
töinas talle järele.

Saan oli hoone otsa, nurga taha,
warju astunud — ta ei teadnud isegi
õieti, mispärast. Mõnda ei näinud
kõrtsiminejad teda.

Saani meel oli jugu mõru oma luhta
läinud katse üle. Ja ometi tundis
ta wastupanemata tungi, midagi korda
saata, üks kõik, mida.

Ta astus, kui abielu-paar kadunud,
nurga tagast ruttu wälja, sammus
otsekohse juurde tulnud jaani poole,
piilus korrats ringi, pistis siis kae

istme-koti alla heinte sisse ja tõmbas
säält wälgu-tiirusel wälja, mis talle
just pihku puntus . . . Siis pani ta
metja poole jooksu. . .

Ta jooksis, mis ta jalad kandsi-
wad. Ta ei julgeud tagasi waa-
data ega kuulatada — ikka edasi!
Komps, mis tal käes oli, ei takista-
nud teda palju, ta oli kerge. Saan
jooksis, nii et tal higi mööda palgeid
maha weeres ja hing otse keele pääl
oli. Ta löötsutamine, ta jalgade
kobin lume sees kostis metsast tagasi,
mille wahale ta jõudnud. Ta walis
ristteede kohal aru pidamata ühe haru,
mis sügawamale metsa sisse wiis. . .
Ta muutis jooksu alles siis käiguks,
kui ta enam hinge tagasi ei saanud
ning walusad pistid talle külgedesse
tekkiswad.

Ta oli enese arwates ka juba pääs-
nud. Öhtu oli pime ja mets weel
pimedam. Kui ta järel sõideti —
siin wõis iga puu ja põõsa tagast
julget peidupaika leida.

Ta sai nüüd mahti, oma saaki
lähemalt silmitseda: paar uusi saa-
paid wana lõhkise sitfiräti sees. . .

„Näe õnne — uusi saapaid sul just waja,“ mõtles ta. . . Ta wahtis neid ja proomis neid käega. . . „Hääd nahad, puhas töö“ — otjustas ta, nii palju kui ta pimedas asjast aru sai.

Ta wõttis mütsi pääst ja pühkis higi põskedelt. Ta süda pekis kuuldaralt, ta jalad wärisesiwad. . . Kui ta wähe hingatanud, hakkas ta uuesti jooksuma. Tihti wahtis ta kuulatades tagasi. Ei kõppugi kurgil. Kes teab, kui kaua wanamees ja eit trahteris endid soendawad, kes teab, kuhu harusse siis pööravad, kes teab, kas saabaste puudumist tähelegi panevad. . . Saan sai julgemaks ja hakkas jälle sammu löndima.

Wäris üleannetuse pärast, ainult katjeks, oli ta teo ära teinud. Kõdi oli ilmwoitmata suur olnud. Ja näe — korda läks! Kui õieti pääle hakatakse, miks ei peaks korda minema! Teine kord ikka nii! Wäle ja ette- waatlik pead olema! . . .

Kui ta metsast mõne aja pärast lagedale jõudis, nägi ta otsekohe eespool, tee serwal, tuule-weskrit pimeduses mustawat. Seda weskrit tun-

dis ta — ta oli laadale sõites te-
mast mööda läinud. Ta oli siis pä-
ris õigel teel. Kõik oli hästi korda
läinud. Westi järele pidi warsti
Maru kõrts tulema. Tuligi.

Kõrtsi ligemal, kuhu jälle paar
teed kokku jooksis, sõitis Jaanist mõ-
nigi mööda — wist juuremalt jaolt
laadalised. Üksgi ei peatanud ega
pärinud. Ka kõrtsi esiieel oli mitu
norutawat hobust. Jaan sidus jaa-
bastele oma kaelaräti, mille ta wana
halli alt wälja kiskus, ümber ja as-
tus kõrtsi sisse.

Siin jõi ta pudeli õlut ja hakkas
külameestelt küsima, kas neist keegi
tema teed ei sõida ja teda tüükifest
maad edasi ei tahaks wiia. Niisu-
gune hobusemees, kes teda umbes wiis-
teistkümmend wersta wõis koju poole
küütida, leidusgi ka. Jaan ei olnud
kitsi. Ta ostis taadile wiina ja
õlut, nii palju kui ta himustas, ning
warsti oliwad nad teel.

Jaan jõudis warajaks hommiku-
tunniks oma malla piiridesse. Talu-
des wilkusiwad siin ja sääl tuled :
inimesed oliwad magamast tõusmas.

Tee wiis Jaani Wirgu talust mööda, mis just suure tänawa ääres seisib.

Ka Wirgu pere ühest aknast paistis tulekuma.

Jaani tundis seda akent.

Suba tahtis ta kiirel sammul talust mööda minna, et teda keegi ei näeks. Kuid järsku jäi ta seisatama, nagu kala sunnil.

Kamber, mille akna taga lamp põles, oli see, kus Wirgu tütreid magasivad ja elasivad. Nüüd muidugi, kus Mari mehele läinud, elutjes küll Anni üksi jelles wiisakas, puhtas, Jaanile nii tuttavas ruumikeses, mille akna põldude poole seiswas majaotsias oli.

Kuutude taga, mida madal, walge eesriie osalt kiinni kattis, nägi Jaan inimese-warju liikumat. Tõrkumalt, aga nagu sifemisel kutsel, lähenes noor mees walgustatud aknale, millest üle madala aia ja eesriide wäga hästi wõis sisse waadata. Niinust pilku tahtis ta armukesse tuppa heita, üksnes tema warju eemalt näha. Ta tundis forraga ärarääkimata suurt tarwitust, end tema lähedal tunda;

ta südamesse tekkis palawal hoolise-
äraline sügaw, ülewoolaw õrnus ja
haledus. . .

Unni seisis atna lähedal ja kam-
mis pääd. Oli ta ju nüüd Wirgu
perenane, kelle hoolel terve suur
majatalitus seisis, ja pidi waratjelt
platsis olema. Patjult ja läikiwalt
woolasiwad pehmed, ruuged juuksed
ta walge kaela, piha ja õlade pääle,
mis paljad oliwad. Kumendaw walge
särk warjas poolest jaadik ta kõrget,
kujukat rinda. . .

Jaani meelest on tal nii kurb nägu.
Ta suured, tõsised silmad wahiwad
mötetes tühja õhku. Pikkamisi käib
walge, ümarik käewars kammi hoidwa
käega üles ja alla. . . Ta rind tõu-
seb forrats nähtawalt, nagu õhaks
ta sügawasti. Ja nüüd peatab ta
käsi ja langeb lödwalt maha. . . Siis
aga tõuswad mõlemad käed ristis
üles ja latawad neiu kurba nägu.
Ta pää on norgus, ta juuksed läigi-
wad. Nõnda seisab ta tulekumal
tüki aega liikumata paigal — nagu
palwetades. . .

Palwetades? Kelle eest — ?

Kauemini ei püsi Jaan wahtida. Ja pistab jooksu. . . Ta kisub oma rāti kaenlas kantawa kompsu ümbert ja wiskab warastatud saapad tänawale maha. . . Suba tahab ta ka rahaparki taskust tõmmata ja saabas-tele järele wistata — aga talle tuleb meelde, et see ju tema oma ei ole. . .

Löötsutades jõuab ta koju.

Haige ema awab talle.

„Isjand Sumal, pojake — kuhu sa ometi nii kauaks jääd?“

Jaan ei lausu sõnagi. Ta wiskab müti pääst, luue seljast ja langeb nuukjudes kummuli oma koiku pääle, mille kõwa, kareda õlepadja sisse ta oma nutwaid filmi peidab. . .

Märzi kuu lõpul ühel öösel tehti Piiramäe wallas ülijulge wargufetöö ära.

Aleksander Toots kirjutas sellest ajalehes lähemalt.

Nimetatud wallas elas kahe suure, ühendatud talu omanik Johan Leek, kellel maantee ääres kivist tuulweeli ja pood oli. Teda tunti kui rikast

meest terwes kihelkonnas; wargatel näitas aga pääle selle weel teada olewat, et tal sel ajal just suurem summa sularaha kodus oli, mida ta paar päewa hiljemini linna tahtnud wiia. Ühtlasi oli kurjategijatel, nagu arwata wõis, selgesti järel kuulatud, et Zuhan Leet abikaasa, tütre ja tema juures elawa tädiga tähendatud öösel kodust ära oli, nimelt naabriwallas mölder Seibergi pulmas.

Leegi weskki ja pood ei olnud teisest peredest sugugi wäga lahus, päalegi, nagu öeldud, juure maantee ääres. Ja et ööd ta enam nii pikad ja pimedad ei olnud, siis pidi rööwlite julgust, millega nad maja ja poe kallale tütkinud, seda rohkem imeks panema. Rahtlaseks jäi, kas neil teada olnud, et kaupmees ustawad majahoidjad koju jätnud: wana truu sulase ja elatanud tüdrukku, perenaese õe. Kui nad seda oliwad teadnud, siis arwasiwad nad neid kas magawat, wõi nad tuliwad kohe ettewõetud nõuuga, koduhoidjatest hoolimata oma tegu korda saata, nimelt wägivalllaga. Sulane Mart ja tüdruk

Suula tehti wangideks, nende käed ja jalad seoti kinni.

Wargad olivad mitu lufku suure osawusega lahti murdnud, enne kui nad poodi ja peremehe eluruumidesse kapi kallale jõudnud, millest nad ligi 500 rubla raha ära wiisivad.

Asja käik oli Aleksander Tootsi ustawat kirjeldust mööda järgmine.

Kell wõis $1/21$ öösel olla, kui Mart peretoas ja Suula poe kõrwal olewas pererahwa-kambris magama heitsiwad. Et just pühapäew oli ja kohaline lauluselts lõbupidu tantsuga pidas, siis olivad nooremad teenijad jääl lusti löömas.

Suula silmad on waewalt poole tunni eest kinni läinud, kui teda imeelik nakitsemine ja lõpitsimine unest äratab. Ta ei saa esiotsja aru, kust see tuleb. Kuulatab ja kuulatab. Mõtleb juba, et maru-tuul wäljas wärawat wõi mõnda ust raputab ning tahab uuesti magama jääda; jääl käib forraga waljum raskatus ja nagu raua kõlin, mis tüdrukule selgeks teeb, et asjad enam õiged ei ole. Ta tõu-

heb üles, astub peretuppa ja äratab
Mardi magusast unest. See tõrgub
esnalt vastu ja ütleb, et Juula
paljast und näinud; wiimaks tuleb
siiski kambriise kuulatama.

Mad jääwad ukse juurde, mis lä-
hemast pisikesest elukambrist poodi
wiib ja millel väike ümargune waa-
teruut sees on, seisatama. Pood on
pime, aga sees on selgesti kõbinat
kuulda. Ühtlasi katsutakse kambri-
ukse linki ja kui ust tuntakse Inks
olewat, tõugatakse tugewasti tema
vastu.

Nüüd on selge, et wargad poes.
Mart ja Juula on ehmatuse pärast
esiotsa keeletud. Mad seisawad ja
wahiwad lahtiste suudega teine teise
otsa. Poes jähwib korraga tuligi
põlema. Mõlemad wahiwad koduhoid-
jad ei liigu paigast. Ukse kallal, mille
wõti kambri seespool on, töötatakse
wägivaldselt edasi. Lufus nagiseb
puurim muukraud, nüüd kangutatakse
ja nüüd — enne kui Mart ja Juula
oma hirmulõdinast wõitu saawad —
prahwatab üks lahti.

Nüüd alles pääjewad koduhoidjate keelepaelad wähe lahti; nad hakkawad appi karjuma ja püüawad, kui mitut wõõrast meest näewad, plagama panna.

Kuid raudjed käed asuwad neist kiini, wajutawad nad põrandale maha, topiwad neile rätid suhu ja seowad nende käed ja jalad nõõridega kokku. Küll panewad mõlemad surmahirmul wastu — iseäranis perenaese õde siputab kangesti ja hammustab sidujate kätesse — aga wastased on liig tugewad ja neid on mitu.

Nüüd on kelmidel waba elu poes ja eluruumides. Nad toimetawad ruttu, wagusi ja nii wabalt ja julgelt, nagu oleks neil maja sisenised ruumid kõik täiesti tuttawad. Neid on neli wõi wiis meest. Beenike wahaküünal, mis neile walgust annab, põleb liig tumedalt, kui et kiini seotud majalised nende nägusid wõiks selgemini näha, nägusid, mis päälegi tahmaga näitse kriimuks määratud olewat. Wangide juures seisab üks ja teine lordamisi wahis.

Nad päriwad, kus peremehe sulara-
raha olemat, ja ähwardawad, kui ei
räägitawat mõi õigust ei öeldawat,
maeseid wangisid surmaga. Üks neist
kõnub Mardi, teine Juula suust rästi
ära, et nad kõneleda saakjivad, kus
juures neid iga kisa mõi waljuma
hääletegemise eest lubatakse külmaks
teha. Esimene, kes surma kartusel
rööwlite nõuet täidab, on kaupmehe
naese õde; Mart ei wasta; ta kõnub,
waht juu ääres, oma kõidikuid, mis
aga ei katke. Juula näitab käega
juure kahe poolega, tamme puust
kapi poole, mille wõtmed peremehel
kaajas on. Aga mida aitab kapi
tugewus ja luku hääduus, kui juba
palju kindlamad ukjed kurjategijate
abiriistadele pole wastu pidanud?
Kapp murdatakse raginal lahti ja häbe-
mata sorimine ja loopimine algab
tema sees olewa kraamiga, kuni otsi-
tud rahapakk juure taskuraamatu sees
kelmidelle wiimaks pihku sattub.

Nad mürawad poes weel mõni
aeg tööd teha; kambriise on selgesti
kuulda, kuida nad roniwad, asju wis-
kawad, riitulid tühjendawad ja kaupa-

fid kannavad. Nad ei lausu ühe-
teisega sõnagi; tummalt mõistab üks
ühte, teine teist. Osavasti, väledasti,
nagu ammu harjutatud kawa järele,
toimetavad kõik. Siis on nad järsku
nagu maa alla kadunud. Mõlemad
wangid wiingerdavad teine teise kõrval
ägades põrandal. Wargad on lahti
murtud wälised ukked lahti jätnud,
nii et külm tuul ruumidest wabalt
läbi tõmbab ja ööriides olewaid ko-
duhoidjaid lödise ma paneb.

Kauase meeleheitlise jäändamise jä-
rele läheb Martil wiimaks korda
nööri nii palju lödwendada, et ta
oma teise kae wabaks saab. Sellega
kõhub ta omal rästi - tombu suust ja
päästab aega mööda kõik teised liik-
med lahti, mille sisse nöörid süga-
wad punased jutid löiganud. Ta
wabastab siis ka hirmu pärast pool
nödrameelse wanapiiga löidikuteft. Ja
nüüd — kaks tundi hiljemini — hak-
kawad mõlemad nagu ühest suust
appi karjuma.

Küllast ei tule küll keegi appi, aga
mõlemad poisid ja tüdruk jõuawad
waha-ajal koju. Kohutawat lugu

kuuldes ei tule juhmidel aga meelde
wargaid warmalt taga ajama minna,
waid nad harutawad enne, lõbusaid
hirmu - wärinaid tundes, pikalt ja
laialt huritawat juhtumist. Kana-
nahk ihu pääl, waatlewad ja imes-
tawad nad lahti murtud uksti,
tühjendatud ja segi loobitud kauba-
riiulid poes ning awatud kappi kamb-
ris. Nad täidawad maja hirmu-
wadiga. Suula nutab ja karjub wal-
justi ja wehkleb kätega. Mart on
uimane ja pool totter. Wist kipitab
poistel argpüksus põues, sest üsua
tõrkumalt täidawad nad wiimaks
Suula winguwat kasku, hobust, ruttu
ree ette rakendada, külast abi paluda
ja kurjategijaid otjima kihutada. Pe-
rerahwale saadetakse lõppeks noorem
tüdruk jala järele. Tal on ligi
kümme wersta käia, enne kui ta pul-
mamajasse jõuab.

Wargad on aga kadunud kui tina
tuhka. Minust jälge ei ole neist jä-
rele jäänud. Et wäljas marune,
wihmakas jula ilm on, mis maa, ise-
ärانىs teed, kiilas-jää kõwa koorega
on katnud, siis ei selgu mingist mär-

gist sedagi, kas kurjategijad jala wõi hobusega olnud. Poe juurest ja tema lähedalt läheb teeharusid igasfe külge. Taga-ajajaid peab siis õige palju olema, et igasfe harusse otsima kihutada. Enne kui külarahwast ja walla-ametuike magusast unest äratada ja abia-andmisele nõutada jõutakse, on jälle hulk aega ära kulunud — wargatele õnneks. Alles hommiku eel algab jaht. Peremees ise jõuab alles lõunaks koju, sest hirmunud tüdruk on kas meelega wõi kogemata teelt kõrwale eksinud, nii et ta oma lohutawa teatega alles keskhommikuks pulmamajasse saab. . .

Kõik waew jäi esimesel, kui ta lähematel otsimise-päewadel paraku asjataks, vähemalt Piimamäe walla piirides, ehk küll polizei, nagu kurtöö suurus nõudis, agarasti tegewusel oli. Lahti murtud ukсед, pood, terve maja waadati ja uuriti hoollega läbi, et wargate kohta mingit märki leida; aga pääle löidikute, millega rööwliid sulase ja tüdruku finni sidunud, ei olnud neist midagi muud maha jäänud. Wardi ja

Suula kirjeldused meestest ja terwest loost olivad esiotsa ka üsna segased ja wastikud ; mida üks tõendas, seda teine õiendas, nii et polizei mingit kindlamat käepidet ei saanud. Saagiks oli pääle nimetatud suurema summa weel leti-sahtlis olem peenike raha poest ning hästi walitud kallimad kaubad, hää kogu kohwi, theed, juhkrut, riiet jne., wiidud.

Kaupmehe koduhoidjate tunnistustest ei selgunud sedagi kindlamalt, kas wargaid neli wõi wiis meest olnud wõi koguni kolm. Mart ütles „mitu,“ Suula — „neli, wiis.“ Kuid kahe kelmi kohta hakkasiwad nende kirjeldused kaunisti ühte minema, nii et polizei asja leidis, neid otsima hakata. Et need mehed juba muidugi ümberkaudse rahwa seas kahtlased olivad, päälegi warguse pärast ennemalt karistatud, siis ei pandud suuremat imeks, kui Kõhi-Kaarel ja Kõwerkaela Juku — õigete nimedega Kaarel Lind ja Johan Melberg — ühel päewal, kaunis kauase otsimise järele, kusgilt kõrtsist ülekuulamise tarwis finni wõeti.

Et neil kumbalgi kindlamat elukohta ei olnud, siis peeti neis kõrtsides ja peredes — enamasti poppsaunades — kus nad pikemalt elutsenud, peatanud mõni ööforteris olnud, läbi-otsimisi. Warastatud kraamist ega rahast ei tulnud aga midagi nähtawale; ka meeste eneste juurest leiti ainult mõned kopikud. Warguse-ööl olla nad, nagu mõlemad ühest suust tunnistasiwad, linna-teel olnud. Inimesi, kes neid sel ööl näinud, ei teadnud nad nimetada. Selgetis sai, et nad õhtu eel enne kuritöö sündimist Lehtsoo kõrtsis kahe mehega purjutanud. Kes need mehed olnud, seda ei saanud polizei wälja. Kaarel ja Juhau tõendasiwad, et nad nendega kogemata kokku juhtunud, juttu hakanud ajama ja siis koos joonud, ning kõrtsmit tunnistas, et küsitawad mehed ka temale wõõrad olnud.

See punkt jäi polizei meelest kahtlaseks. Kui Kaarel Lind ja Juhau Melberg kohtu-uurija kätte linna oliwad läkitatud, kestis polizei uurimine ligidal ja laugemal nende tundmata seltsimeeste järele edasi.

Wäljaotsa Jaanil oli kartmiseks asja küllalt, et ta teda wõidakz ülekuulatawate jekka tõmmata. Teda oli ju wiimasel ajal nii mõndagi forda kahtlaste meestega sõbralikult koos nähtud olemat, mille kohta mingi jalgamine ei oleks aidanud.

Jaani kartus läks ka warsti täide.

Ühel päewal ilmus kreisi-ülemal kohalik noorem abiline kordniku ja tarwiliste walla-ametnikkudega Wäljaotsa jauna. Ta oli hiljuti ametisse saanud ogar mees, kes nooruse ja ameti-wärskuse esimese õhinaga oma ringkonda walitses ja suuremate kuritööde uurimist ise armastas alustada ja juhutada. Tema kaaslaste seas läikis ka Lehtsoo wallawanema punane, lihaw ja lage nägu.

Kai ehmatas kangeks hirmu pärast, kui salt mehi ta madalasse, kitsasse urtsikusse astus. Wirgu Andrest ära tundes ja kõrgema polizei-ametniku hiilgawate nõõpidega mundrit nähes, aimas ta kohe tumedalt, mis nõuuga mehed tuliwad. See oli ju kord ennemalt ka sündinud... Jaan seisib toa kõrwal olemas tillukeses kambris.

Ta oli paari minuti eest toa-aknast välja wahtinud, siis ruttu kambrisse astunud, aga ilma emale ütlemata, et ta lähenejaid näinud. Ta astus nüüd kahwatanud, aga rahulise näoga nähtawale.

„Kus ju poeg üleminewa pühapäewa õösel oli?“ pööras kreisi-ülema abiline järsku küsimisega kõige päält Jaana-ema poole.

Eideke waene oli hirnu pärast keeletu. Ta ei saanud tükil ajal sõna suust.

„Issand Jumal, — ei mina tea,“ kogeles ta wiimaks.

„Sa ei tea? . . . Kodus teda siis ei olnud?“

Kaie nõuuta pillk lendas poja poole.

„Kodus olin,“ tähendas Jaan.

„Sina wastad siis, kui ma sinult midagi küsin,“ hüüdis ametnik ruttu wahеле ja astus eidele lähemale, nii et ta teda täiesti filmas wõis pidada.

„Su poeg ei olnud siis mitte kodus, — kus ta oli?“

„Ta oli kodus,“ wastas Kai.

„Sa waletad!“

„Ei waleta, auulik kohus.“

„Sa ei mälesta wahest, — tuleta meelde!“

Kai kinnitas, et Jaan terve öö kodus olnud, ta mälestada seda selgesti. Ta wärises ise nagu haamaleht, aga ta tõendus sai ikka kindlaks, ikka wiisamaks, nii et ametnik selle küsimuse kõrwale jättis.

Ta astus äkitselt Jaani juurde ja kahmas ta parema käe pihtu, mille põial ja päkk nartsuga kiini oliwad seotud.

„Mis sinu käel wiga on?“

„Koer hammustas.“

„Dee lahti!“

Jaan wõttis käe ümbert sideme ära. Päka küljes tuli pool-ümarik, kaunis lai, aga mitte just sügaw, paranew haaw nähtawale.

„Kuna koer sind hammustas?“

„Üleminewal laupäewal.“

„Misjugune koer?“

„Dutju Jaagu suur koer.“

„Kuda see tuli?“

Jaan seletas, et ta õhtul pimedas tähendatud perest mööda läinud ning kallale tikkawat tigatedat koera, teda

tagasi tõrjudes, jalaga löönud. See-
päale saanud vihane loom tema pare-
mast käest kinni kahmata.

Ülekuulaja sala küsimise päale, kas
Lutsu koer kui tige kallale-tükkija
tuttaw olewat, pidivad walla-ametui-
tud tunnistama, et lugu küll nii
wõiwat olla; iseäranis, kui Sultani
— nõnda koera nimi — ässitatawat,
hakata ta külge. Seda olla paar korda
ennemalt ka ette tulnud.

„Kus ja sel õhtul käisid, kui koer
sind hammustas?“

„Jaan ei kostnud kohe.“

„Niisama wäljas,“ ütles ta siis.

„Küda, niisama? . . . Kas sul min-
git asja ei olnud?“

„Ei olnud.“

„Soo! See on aga imelik.“

„Mul oli pääwalu,“ lisas Jaan
ruttu juurde; „ma käisin muidu
meelt lahutamas.“

„Mis ajal see oli?“

„Ma ei mälesta enam. . . Pime
oli juba, seda ma tean.“

„Kas ja siis Lutsu talusse sisse
läksid ja ütlesid, et koer sind ham-
mustas?“

"Ei."

"Miks mitte?"

"Miks see oleks aidanud?"

"Aga kas sa ei tahtnud haawa lasta finni siduda?"

"Armasin, et pole suurem asi. . .
Lasksin kodu finni siduda."

"Kas sina haawa finni sidusid?"
pööras ametnik ema poole.

"Mina jah, kõrge kohus, mina
ise."

"Kunas see oli?"

"Büh — mitte! — laupäewa
öösel."

"Dösel? Su poeg ütles õhtul."

"Auuwäärt kohus — ma ei mä-
lesta enam hästi; mul on nii segane,
piinatud pää — ma ei mälesta ei-
last päewa enam. . . Döse wõi õhtu
— see ju ütspuhas; ma tean aga,
et pime oli ja et ma haawa nartsugu
finni sidusin. . ."

"Teie waletate mõlemad!" hüüdis
noor ülekuulaja järjult ja karedalt.
"Ma tean juba kõik — pange seda
tähele! . . . Ma wõin sulle, Jaan
Wapper, öelda, kuda ja kunas sa
oma haawa said: kaupmees Leegi

tüdruk Juula hammustas sulle käesse, kui sa oma seltsimeestega teda sidusid! Jaan Wapper, ja olid ülemineva pühapäeva õösel, 24. märzil, Piiramäe wallas kaupmees Leegi poes ja elukorteris rööwimas!..”

Kaie kohta mõjusivad need sõnad nagu pikse-hoobid. Ta wahtis totra näoga noore ametniku otsa, siis karjatas ta ja langes, nagu oleks talle nuiaga pähe löödud, koiku serwale.

Ka Jaan oli tagasi pörganud. Ta nägu, isegi ta silmawalged, olid kollakaks tõmmanud. Ta lõi haawatud kae salja taha — kas teda worjata tahtes wõi enesele tuge otsides, jäi kahtlaseks. Ta suu käis, aga ta ei saanud häältgi üle tufsuwate huulte.

Kreisi-ülema abiline oli oma sõnade mõjuga rahul. Ta pööras oma kaaslaste poole, Jaani käega näidates:

„Waadake ta nägu. . . Waadake, kuida ta wäriseb! . . . Meie oleme õigetel jälgedel.”

„See pole õige! Ma pole kusgil rööwimas käinud,” hüüdis nüüd noor pops, kõike oma rahu ja kindlust kokku

wõttes, täie wiiaga. „Kas ei wäri-
ma mitte hirmu pärast, waid mu
hingesse ei mahu, et teie ilmajüüta
inimese pääle nii koledat süüdi tõs-
tate. . . Ma kaeban teie pääle, ma
ei jäta seda, — ma olen ilmajüüta,
ma pole kusgil warastamas ega
rööwimas käinud — ma wõin selle
pääle wanduda, ma wannun süüsa-
mas — —”

Jaan sattus ilka waljuma karjumise
sisse; ta hää lõi paar korda kiltami-
feks, wiimaks lähises ta ainult weel.
Ta silmadest põles ja kiirgas isewärki
metst erutus — nagu kistikuksesse
aetud, surma suhu wahtiwa metslooma
hirmuga segatud ahastuse-wiha.

„Jaan Wapper,“ ütles kreisi-amet-
nik tõsiselt ja manitsewalt. „Ma
annan sulle nõuu, nüüd kohe oma
süüdi otsekoheselt üles tunnistada —
see toob karistusele kergendust. Ma
ütlen sulle, mul on kõik teada: sinu
seltsimehed tunnistasiwad kõik üles. . .”

„See pole õige,“ ksisendas Jaan
korisewast kurgust. „Mul ei ole seltsi-
mehi, ma pole kusgil wargil käinud
— jätke mind rahule, ma olen auus,

puhas inimene, minu pääle ei wõi keegi näpuga näidata — —"

"Wõi nii, mu poeg," tähendas nüüd Wirgu Andres wafele, kelle juu juba rääkimiseks ammugi liikunud, keda aga auukartus ülema eest tagasi hoidnud. "Wõi nii — ja oled puhas mees, aga pead kõige soemat sõprust tuttawate kelmidega, Kobi-Kaarliga ja Suhhan Welbergiga" . . .

Ta oleks wast weel edasi rääkinud, aga kreisi-ülema abiline waatas talle keelates otja; mõni wildal sõna asjatundmata juust wõis terve ülekuulamise mõju ja kordaminekut nõrgendada ning takistada.

"Jaan Wapper," pööras ametnik uuesti ülekuulatawa poole, "sinu salgamine ei aita sulle midagi: sind on üleminewa pühapäewa õösel kodust wäljas nähtud; selleks on mul tunnis-mehed... Mis sa selle pääle kostad?"

"Ma oliu kodus!"

"Ja sina, Kai Wapper, — anna tõele anu! Kas ju poeg oli kodus?"

"Kõrge kohus, kui mu poeg ütleb, et ta kodus oli, siis oli ta kodus. . . Jaan ei waleta."

Virgu Andres ja kümmit naeratafivad pillawalt.

„Ma küsin sinu enese käest, kas su poeg kodus oli wõi wäljas,“ kor- das kreisi-ülemä abiline walidamalt.

„Ta oli kodus. . .“

Kuna senine ületuulamine wahetajal ruttu protokollu oli pandud, andis ülem polizei-ametnik nüüd käju, maja läbiotfimisist alustada.

Kõige suurema hoolega puistati ja pöörati kõik läbi, mis saunas, käsitambri, laudas, pööningul wilet- jat kraami oli, wõi kus mõnda sala- urgast arwati olewat. Isegi katuse tahmased õled ja kartohwli-haugud wõeti uurimisele. Suurt agarust näitas otfimise juures iseäranis wal- lawanem Andres Wadi. Ta ostas ikka uusi nurkasi, haukusi ja pra- gusi leida ja ametnikka nende juurde juhutada. Tema suureks wõõrastu- seks ei tahtnud aga kõige vähematgi tahtlast asja nähtawale tulla. See oli olse imelik! Andrese nägu wenis ikka pikemaks, ta film waatas ikka tufasemalt.

Maja-otšimine lõppes ka tõesti selle tagajärjega, et midagi ei leitud, mitte kopikut rahagi sauna elanikkude juurest ega nende uršikut.

Sellest hoolimata teadis kreisi-ülema abiline enesel kahtluse-põhjuseid nii palju olewat, et ta Jaan Wapperi oma wangiks seletas. Ta käskis teda tohe wallamajasse wiia.

Jaani üle oli pitaldase maja-otšimise ajal iseäraline külm, ühtlane tuimus heitnud. Ta wõttis ametniku otsuse rahuga vastu. Waene eit aga hakkas suure häälega karjuma. Kui poeg urjädniku ja kümniku wahel saunast wälja hakkas minema, ajus Kai ta käewarrest kinni ja püüdis teda ahastawal nuufsumisel tagasi rebida.

„Sind wiiaксе wangi, — poeg, sind wiiaксе wangi!“ hulguš ta. „Mis peab meist waestest nüüd saama — lastest ja minust! . . . Kuulit fohus, teie ei tohi minu poega wangi wiia — ta on meie toitja! Weil ei ole palukest leiba kodus, ei kopikut raha — meie sureme nälga. . .“

Nüüd tungisivad ta poja silma pišarad. Ta hakkas emakese laela ümbert kinni ja surus oma pääd ta rinnale. Ta wärises kõigest ihust, tükil ajal ei saanud ta sõna suust. Ta käsi silitas ainult waigistades, trööstides ema kolletanud palet, ta juukseid.

Wiimaks wabastas ta ennast ema käte wahelt.

„Jää rahule,“ ütles ta. „Ma tulen warsti tagasi. . . .“ Ara lastele ütles, et — et mind — wangi wiidi. . . .“

Kad olivad saunast juba ammuigi wäljas ja pöörasivad tänavale, mis wallafontori poole wiis, aga ikka lonkas Wäljaotsa Kai neile nuttes ja paludes järele, nagu lootes, et neid ainult hirmutada tahetud ja et poeg jälle lahti lastaks. Alles ülema ametniku kõwa käsu pääle jäi ta neist wiimaks maha. Ta istus sauna-urt-fiku läwele ja nuttis libedasti.

Kust wangiga mööda mindi, jääl jooksiwad inimesed taludest ja saunadest wälja wäravashe ja ajasivad filmad ja suud uudishimulikult lahti.

„Keda sääl wiiake?“

„Näe hullu — Wäljaotša Jaani!“

„Mis ta on teinud?“

„Mis muud kui warastanud! Mil-
lest ta siis terve talwe ka wõis elada!
Ema ja õed-wennad toita. . .“

„Otsas oli ta küll! Kõik annugi
müüdud — lehmamullikas, lamba-
talled, seapõrsjad. . .“

„Ega tea, kus aida kallal ta
käis?“

„Küll ep kuuleme.“

Üks tüdruk hüüdis naerdes:

„Küll on aga ilma-nali: äi weab
wäimeest puuri!“

„Jah,“ naeris teine tüdruk wastu,

„ja wahi, kuda wanamehe püha nägu
rõõmu pärast hiilgab! . . . Waene
Anni! Mis ta süda küll peaks üt-
lema, kui ta näeb wõi kuuleb — —“

„Miks ta ei näe — nad lähwad
ju Wirgult otse mööda. . . Kuule,
jookseme neile õieti järele. . .“

Ja edewad plikad paniwad meeste-
salgale kaasa.

Nende arwamine läks täide: Wirgu
Anni nägi, kuda Wäljaotša Jaani
wangi wiidi. Ta seisis otse wära-

was, kui mehed lähenesivad, — seis-
sis jääl ja ootas. Ta ei kartnud
ega häbenenud. Tema selja taga
tuupisivad end poisid ja tüdrukud
ammuli suudel wahtides ja sofistades
kõlku. . .

Wirgu Andresel wõis hää meel
olla, et tütar wangi — s e d a
wangi — nii hästi näha sai, siisgi
kortsutas ta, tema lähedale jõudes,
kulmu ja ütles tõrelewalt:

„Noh, kas sul siis muud kohta wah-
timiseks ei ole kui wärawa-esine! Hä-
bene ka ikka!“

„Ma wõin seista, kus ma tahan,“
kõstis wastane laps.

Annid olek awaldas haruldast rahu.
Ta nägu oli küll kahwatanud ja ta
filmadel iseäraline niu läige, aga
muul wiisil ei ilmutanud ta min-
git sijemist erutust. Ta pilk otsis
wangi nägu. Jaan kõndis maha
löödud filmadega. Wist ei olnud ta
siamaani tähelegi pannud, et ta Wir-
gult mööda läks. Nüüd waatas ta
korra üles, filmas talu, filmas
Annid wärawas — ta jalg peatas.
Nende pilgud puutusivad korra

tohtu — Saan warjas nägu käega
ja sammus edasi.

Unni seisus wärawa - samba najal.
Ta ei pannud fosistawaid, hirmita-
waid külatüdrukuid, ei wist ta wangi
kaasaliisigi tähele — nii mõtetes oli
ta, nii kaugale wahtis ta pilk tühja
õhu sisse. Kui hakk temast möödas,
tõmbas ta suurt willast räti, mis tal
ümber oli, loomale ning hakkas täna-
wat mööda sinna poole minema, kust
polizei - ametnikud tulnud.

— Ta läks Wäljaotjale.

Unnetu eit jooksis talle juba wära-
wasse wastu, surus teda oma rinnale
ja niisutas ta palgeid oma pisaratega.

„Wangi — wangi — wangi,“
nuuksus ta ühte lugu, „minu poeg
wangi. . .“

Unni wiis ta oma käe kõrwal tупpa.

„Teilt ei leitud ju midagi,“ ütles
ta siin, kui ta Kaie wähe waigistada
saanud.

„Mitte iwakest, mitte riide - räba-
lat — ja nad wiisivad ta wangi!“
ahastas sauna - ema.

„Kas nad ütlesiwad, mispärast?“

„Kohutuherra ütles, Jaan olla Piit-
wamäe kaupmehe juures rööwimas
käinud — meie Jaan rööwimas!”

Anni raputas naeratades pääd.

„Ütelda ja arvata võib paljugi.
Mis Jaan neile vastas?”

„Mis ta vastas! Eks ta wasta-
nud, et ta kusgil pole wargil ega
rööwimas käinud.”

„See on ka õige,” tähendas Anni
rahuga. „Kas neil siis Jaani wastu
tunnistusi on?”

„Kohutuherra ütles olewat. Ta
ütles, Jaani olla üleminema püha-
päewa õösel wäljas nähtud ja tema
seltfimehed tunnistanud kõik üles.”

„Soo? Ja Jaan?”

„Jaan ütles, et ta kodus olnud
ja mina ütlesin sedasama. Ja seltfi-
mehi tal ei ollagi, ütles Jaan.”

„Kas ta siis kodus oli?”

„Jah, waata, laps — seda ma
dieti ei mälesta,” wastas Kai kart-
liku hõinaga. „Minu meelest on, kui
oleks ta üleminema pühapäewa õösel
küll kodust ära olnud. Ta läks juba
pärast lõunat minema ja ütles weel,
et ta ehk väga hilja koju tulewat —

tee olewat pikk. Ei tea, kus pidi
popsikoht saada olema. . . . Aga kui
Jaani ise ütles, et ta kodus olnud,
siis wõib olla, et ma eksin.”

Anni mõtles järele.

„Olgu, kuida on,” ütles ta siis,
„wargil ta ikka ei käinud. Kui ta
mitte kodus ei olnud ja seda kohtu-
herrale siiski ütles, siis teadis ta ka,
miks ta seda tegi. Ma arwan aga,
et sinu wäsesekese meelest ära on läi-
nud, et ta kodus oli.”

Eit jutustas siis ka Jaani käe
haawast ning polizei ametniku imeli-
kust arwamisest selle kohta. Ja ometi
olewat kindel, et Lutsu koer Jaani
hammustanud; ta öelnud seda koju
jõudes kohe, kui kätt lastnud kinni
siduda.

Anni jäi ka selle punkti kohta täi-
esti rahuliseks ja mureteks. Ta wai-
gistas ja kiinitas wäest ema igal wiisil.
„Küll sa näed,” ütles ta peaaegu
rõõmsalt, „ta tuleb linnast warsti
tagasi ja naerab nad kõik wälja. Ära
kurwasta ega nuta enam! Ma tun-
nen Jaani, ma tunnen teda läbi ja
läbi.”

Ja neiu sõnadesest oli kuulda, et ta oma lootuse sisse ise kindlasti, kõikumata uskus. Et Jaan warguse wõi rööwimise pärast iganes wõiks süüdlane olla, see paljas mõte, paljas arwamine oli ta meelest nähtawalt ilmwoimata. Miisuguseks kahtluseks ei olnud ta hinges ruumi — Jaani kohta mitte. Ja nõnda ei wõtnud ta waewaksigi, asja üle lähemalt järele mõtelda. . . . Ta wõis ka küllalt tõendada, et ta Jaani tundis — läbi ja läbi. Oli ta ju temaga peaaegu koos üles kaswanud; oli tal ju nii sage-dasti mahti olnud, tema puhtasse, auusasse südamesse pilku heita. Tal ei olnud ainust juhtumist, ainust sõna ega tegu Jaanist meeles, mida kurjaks umbrohuks tema hinge hää külwi seas oleks wõinud nimetada.

Anni istus kaua kurwa, kaebawa sauna-ema juures. Ta hoidis tema kõhna kätt oma soojas pihus ja nad rääkiswad Jaanist, ainult Jaanist.

„Jaan tuleb warsti koju,“ oli weel neiu wiimne sõna, kui ta koju läks.

Lehe-kuu päikene piilub uudishimuliste kiirtega kohtu-jaali kõrgetest aknatest sisse. Ta otsib tumedas, paksu, rõske higi-õhuga täidetud ruumis hoolega helkjamaid paikasid ja asju, et nende pääl oma rõõmust, kelmikat mängu pidada. Koonal kiireid paneb kullatud kohtukulli laua pääl firetama, meelitab pahemal käel seiswa kitsa puldi pääl olevast õigeusu ristist ja kullatud kaantega piiblist sädemeid; lai wool ujub kohtu-laua purpuriše kätte üle, teda weripunaselt õhetama pannes. Kaks jämedat walgusewõlwi, milles tolmu- ja aurufibemed nagu kihulaste pered suruwad, ulatab siis weel päältkuulajate täidetud ruumist wiiliti läbi.

Kingkonna-kohtu kriminal-osaakond on istumisi pidamas.

Wahc-aeg.

Kohtu-pristaw tungib päältwaatajate ruumis rahwa seas agaralt ringi, käes hoitawast raamatust tunnistajate ja kaebajate nimesid häädes ning siin ja sääl järel pärides, kas kaebaja wastasega enne kohtu algamist ei tahaks ära leppida. Kohtu-

lauas, pultide ääres ei istu keegi. Bruunide, leenidega piinide pääl on paks kogu uniseid, tuimade nägudega, raskesti higistawaid maa-inimesi ja jalgakeseid sosistawaid linna-elufaid kofku tunbitud. Hallide päädega arglised talutaadid, kortjus nägudega tuffuwad eidekeseid, hirwitawad kelminäod turwis juukse-harjastega, hakka-
jad, alatafa plarawad linna-naesed, mõned peenemas riides uudišhimulised — nad kõik istuwad säääl higistades ja aurates koos, ja kõikide näod on weripunase kohtulaua, särawate zaari-piltide ja kõrgete kahetiimuliste ukste poole pööratud, kust kohus iga filmapilk on uuesti sisse astumas.

Kelluke heliseb. Rahwas tõuseb püsti, sest kohus ilmub.

Suurem murdmarguse-prozess algab.

Kui prokuror istet wõtnud, ilmub ka laebealuste kaitse-advokat mustas sabakunnes ja paneb oma raske mapi puldi pääle. Niisama on tõlkija juba platsis. Ja nüüd ilmuvad laebe-alused.

Neid on kolm meest. Nad astuwad paljast mõõka kandwa wangikoja-soldati

saadetusel siis ja wõtawad süüpingis, paremal käel olewa ukse kõrwal, istet.

Kolm noort, tugewat, priske meest hallides wangikuubedes. Neil ei ole ühelgi päris kelmi-nägu. Nad on lihtsad, igapäewased külapoised, nagu neid päältkuulajate seas mitu tosinat wõib olla. Üks neist on madal, jäme noormees kaunis julge, kindla näoga; aga ta tõuts nina laiade, lihawate põskede wahel annab ta olekule palju hääsüdamelist, pehmeloomulist mõju ja mõnu. Teine kaebelune on ridwa-pikkune kõhn, wimmas kaelaga pilwetõukaja, kelle annuli seifew juu, tuimad, hallid, pärani aetud silmad ning lõtw, tolgendaw seismine kõike muud meelde tuletab, kuid mitte kardetawat lufulõhkujat. Hoopis usaldust-ärataw, targalt wahtiw wiisakas noormees on kolmas kaebelune. Tal on üks neist nägudest, mis esimese pilguga sõprust ja osawõt-mist äratav, mis, kui seesugune inimene kohtukojas süüpingis istub, tahtmata soojaks kaastundmuseks sulab. Teadmata lööb päältkuulaja süda salaja

tema poole, ihtab kõigest jõuust, et ta ilmasüüta oleks ja soovib niisama soojalt ta pääsmist, kui ta süüdlane. Kerge, waltja habemega piiratud ümarik, igapäewane nägu on sellel kolmandal kaebe-alusel, aga ta põskedel on see walgem, peenem, pehniem nahk ja selle naha pääl paar plekki seda neiulist õrnat puna, mis niisugust talupoissi nagu astmekese ta seisusest ja haridusejärjest ülemale tõstab. Waltjad, weidi kähherad junksed rohkendawad seda mõju ja jagawad ta näole peenema, puhtama kahvatuse kui harilik. Ta sinised silmad waatavad tõsiselt ja kurwalt. Mendest on midagi mõista, neisse maksab otshides wahtida. Neil ei ole seda tühjust ega umbjust, mis ta kaasjüüdlaste pilgud awaldawd. Mees on kasu poolest keismise suurusega, ennem sale kui tugew, ja sirge seisemisega. Wangipõli on ta silmadele mustjad, sügawad rõngad ümber tõmmanud, ta põskedest priskema puna wälja imenud. Raebtuseakti lugemine algab.

Lehtsoo walla liikmeid Kaarel Lindu, Suhan Melbergi ja Saan

Wapperid süüdistatakse, et nad öösel vastu 24. paastukuu päewa Piivamae wallas taluomaniku Juhani Leegi elu- ja poeruumidesse, uksti ja lukusid wägiwoldselt awades, sisse on tunginud, jaält rööwimise teel 585 rubla eest jularaha ning kaupasid ära wiinud jne. Kõhtu-uurija ülekuulamistel on siiani selgunud, et taluomaniku Juhani Leegi mõlemad teenijad, Mart Saar ja Juula Sibul, keda wargad oma töö kordasaatmiseks kiinni sidusiwad, kaebealustest Kaarel Vinnu ja Juhani Welbergi selgesti ära tunnewad ja nendeks meesteks tunnistawad, kes tähendatud öösel Leegi talus ja poes räägitawast kuritööst tegewalt osa wõtsiwad. Kolmanda kaebealuse kohta lähewad tunnistajate arwami- sed lahku. Kuna Juula Sibul teda ütleb ära tundwat ja teda üheks neist meestest arwab, keda ta enda sidumise juures hammustanud, tõendab sulane Mart Saar, et ta kaebealuse üle mingit selget tunnistust ei wõiwat anda; tema meelest ei olewat niisuguse näoga ja kasuga meest war-

gate seas mitte olnud; see, keda tema
pääle Kaarel Linnu ja Johan Mel-
bergi mälestawat, olnud tugevam,
jämedam ja laiema näoga mees, kes,
näituseks, teda päris hiigla jõunga
põrandale maha heitnud.

Wargate kindla arwu kohta on
mõlemad tunnismehed ikka veel kahe-
wahel. Rohkem kui kolm olla neid
olnud, aga teadmata, kas neli, wiis
wõi weelgi rohkem. Mart Saar üt-
leb ainult kolme näost näosse näinud
olewat, aga kuna need toas wiibinud,
olnud weel ühte wõi mitut poeruu-
mis kuulda. Juula Sibul ei mä-
lesta, kas ta kolme, nelja wõi wiit
palest paleste näinud; ta olnud liig
hirmunud. Seda teadwat, ta aga,
et ta kahel kuni kolmel korral sidu-
jate kättesse hammastega kinni hakanud.

Rohkulikule wastutamisele on ai-
nult kolme meest saadud wõtta.
Nende arwatawaid kaaslasi leida ja
tabada pole polizeil siiamani weel
korda läinud. — Raabe-alused on oma
süüdi siiamani kõik täiesti jalamud,
misparast nendelt ka arwatawate
kaaslaste ülesandmist pole loota.

Varastatud rahast ega kaubast pole
weel midagi leitud. Kõigil kolmel
kaebealusel pole weel korda läinud
ustawate tunnistuste waral kindlaks
teha, et nad küsitawal öösel turi-
töö paigast eemal olivad. Kaarel
Vind ja Tuhau Melberg on selleks
paar tunnistajat lastnud üle kuulata,
aga need andsiwad kindlusteta vastu-
sed, kuna kolmas kaebelune ühtegi
tunnistust pole muretšenud ning oma
kaehaawa kohta endist ülesannet kor-
dab, et koer teda hammustanud.

Kohus küsib, kas kaebelustel en-
distele awaldustele midagi on juurde
lisada, ja paneb neile weel kord sü-
dame pääle, oma süüdi üles tunnis-
tada.

Neil ei ole midagi tähendada. Kii-
simise pääle, kas nad endid süüdlas-
teks tunnistada, kostawad kõik kolm
kindlasti ei.

Tunnistajad kutsutakse ette.

Kolm inimest kõnib kohtu-pristawi
kannul läbi jaali — mees ja kaks
naesterahwast. Nad wõtawad tun-
nistajate pingis, kohtulaua vastu,
istet.

Jaan Wapper ei suuda oma silmi
uskuda! Ta wahib, äigab käega näo
üle, nagu wiirastust peletada püüdes,
— wahib ja wahib. . . See noor,
õitsew tüdruk sääl wana habemiku
mehe ja kolletanud wanapiiga wahel
— see on ju — armuline Sumal!
— see on ju — Wirgu Anni!
Kust tuleb tema tunnistajate jekka?
Mida tahab ta tunnistada? Kelle
kutsu peäle on ta ilmunud?
Kohtu-uurija ees pole ta kaebealus-
tega siinamaani olnud. Tema siimegi
pole keegi suhu wõtnud, ei kaebealu-
sed, ei ametnikud. Kohtu-uurija ees on
peäle kabe teise, keda Kaarel Lind ja
Juhan Melberg kutsuda lastnud ja
kes siin täna puuduwad, ainult kaup-
mees Leegi wana Julane ja elatanud
tüdruk olnud. Ja nüüd seisab And-
res Wadi tütar, Wirgu Anni, sääl
ja tahab tunnistada.
Jaan wahib tütarlast nagu maa
alt tõusnud waimu. Nüüd pöörab
ta uus tunnistaja enda walge, eruta-
tud näo kaebe-aluste poole, ning oma
kartlikust kohmetusest hoolimata, mil-
lesse auukartus kohtu eest ja kõi need

paljud näod saalis teda heitnud, naeratah ta juu korrafs nagu julgustawalt, erutawalt Jaan Wapperi poole.

Tunnistajad wannutatahje ära.

„Kende ülekuulamine algab.

Mart Saar ja Suula Sibul ei lija oma endistele awaldustele, mis kohtu-uurija aktidesse pannud, midagi uudist juurde, kui need awaldused ka esimesel erutuse-õhinal polizeile antud tunnistustest seega jugu teisemad on, et nad kindlamaks on saanud ja pääpunktides — nagu Jaan Wapperi kohta — enam nii lahtu ei lähe.

Ja nüüd tuleb järg Anna Wadi kätte — 18 aastat wana, wallawanna Andres Wadi tütar, Lehtsoo wallast pärit.

„Teie tunnistate siis, et kaebelune Jaan Wapper sel õösel, kui Piwamiäe wallas, Leegi talus suurem murdwargus korda saadeti, 24. märzi kuupäewal, Teie juures Lehtsoo wallas Wirgu talus wiibis?“

„Ja,“ kostab tunnistaja Anna Wadi taha, aga kindlasti.

„Mäl ajal tuli ta nimetatud kohta?“

„Kella 12 ajal.“

„Kas arvate, et teda keegi muu ei näinud ega kuulnud?“

„Ei. Kõik magasivad.“

„Kuda võis ta seda teada?“

„Meil heidetakse vara magama.“

„Kuda ta sisse pääsis?“

„Aknast.“

„Teie tegite akna lahti?“

„Jaa.“

„Teie magasite üksina selles kamb-
ris?“

„De meheleminemise järel ikka.“

„Kas kaebelune Jaan Wapper ka
ennemalt sel viisil, see on akna kaudu
ja õösel, teie juures käis?“

Sügam purpur katab noore tüdruku
palgeid. Ta filmad wahivad maha.

„Jah — paar korda.“

„Teie mõlema wahel on siis armu-
ühendus?“

Tunnistaja waitib. Ta wäri-
wad sõrmed mängivad pihitu palistu-
sega. Siis lööb ta filmad järsku
üles, nagu tuleks talle midagi meelde,
ja kostab:

„Ma ei tea — seda just mitte...
Aga meie oleme tutwad — sõbrad...“

„Kui wana see sõprus on?“

Tunnistaja kostab iga küsimise pääle selle selguse ja kindlusega, mis näitab, et ta targa, kerge ja elawa arusaamisega on ning täieste mõistab, mis temalt tahetakse teada saada. Seepärast läheb ülekuulamine ruttu ja ladusalt ning kohtuherrade nägudelt kaob tusane korts, mis sinna tavalikkude tunnistajate alaline igaw kogelemine, waakumine ja wassimine wastu tahtmist nähtawale kutjub.

„Meie oleme lapsepõlwest saadik tuttawad,“ wastab tunnistaja wiimase küsimise pääle; „meie kaswasime koos üles.“

„Kas Teie wanematel see sõprus teada oli?“

„Ja.“

„Kuda Teie wanemad selle üle mõtlewad?“

„Mul on ainult isa elus. Ta on kuri mu pääle selle sõpruse pärast.“

„Kas Teie isa teadis wõi aimas, et kaebealune öösel salaja Teie juures käis?“

„Ei.“

„Kui ta seda oleks teada saanud, kas ta teid oleks karistanud?“

„Ja.“

„Miks Teie oma tunnistusega nii hilja kohtu ette ilmufite ja kaebealust nii kaua wangis lastfite istuda, kuna Teie ilmutus teda oleks wabaks teinud?“

„Ma häbenefin. . . Ma arwasin, et kohus ifegi wälja saab, et ta ilmasüüta on.“

„Aga miks teie just nüüd, alles eila, oma tunnistusega linna ruttufite? Kas teie ei mõtelnud, et kaebelune ifegi üles tunnistab, kus ta nimetatud ööfel oli, et ennast karistuse alt päästa? Seda oleks wõinud iga laps arvata.“

„Ma lootfin, et ta seda teeks. Aga ma kartfin ka, et ta minu pärast tõtt ei taha rääkida, sest et minu isa seda kuulda saaks, mis ta tunnistaks.“

„Aga nüüd saab teie isa seda ikka kuulda?“

„Sellest ma enam ei hooli.“

Kaebelune Jaan Wapper istub kui nikerdatud kuju süüpingi otfa

pääl. Ta kuulatab kõrwade, filmade, suuga — ta kuulatab kõige oma sise-
mise olemisega. See on nagu ime-
tegem, mõistust kütkestaw uus ewan-
gelium, mis talle jäält kõrwa woo-
lab! Tema põues ja pääs on kõik
wait; ta süda ei tufju, ta oimud ei
löö, ta aju ei tööta. Ta kuulatab
ainult ja maitseb. See woolab laial
woolul nagu filmi peletaw, rinda
sulataw päikese-walgus ta pääle, ta
sisse. Ta näeb ainult oma päästjat,
kuuleb ainult tema häält. Kõik ümb-
rus on punakas pimeduses, kõik muud
hääled on ainult tume sumin. . .

Ta ei märka praegu weel õieti aru
teha selle julguse, wapruse, selle ohwri-
meele suuruse üle, mis tema päästja
oma ettemõttega üles näidanud. Ta
ei mõtle lähemalt selle pääle, mis-
sugune süda seesuguse tütarlapse rin-
nas peab tufsuma, kes kõiki neid ko-
hutawaid tagajärgesid wõis unustada,
mis tema teo kannul ärajäämata
peawad käima: walju isa wiha, ta
karistamine, wahest lapse-õiguse ja
armsa kodu kaotamine; rahwa laim
ja pilkamine ja taewas teab, mis

weel! Jaani tundmused on weel alles umbkaudsed; nad sulawad ja woolawad kokku üheks ainumaks raskesti rõhumaks õnne- ja tänu-koormaks, üheksainfaks mõisteks: pääsmine hirm-
last ohust armastatud hinge läbi!...

„Kaebealune Jaan Wapper!“

Teised tõutawad talle külge, nii et ta, nagu raskest unest ärgates, end püüsti ajab.

„Teie kuulsite, mis tunnistaja teie pääl seiswa kaebtuse nõrgenduseks ette tõi. Wastake, miks teie kohtule salgate, et teie 24. märzi ööjel tunnistaja juures olite?“

Kaebealune kogub oma katkestatud mõtteid, mis palju aega wõtab.

„Ma ei tahtnud temale häbi teha,“ kostab ta wiimaks.

„Kas teil hirmu ei olnud kohtu otsuse eesi? Kas teie ei püüdnud wangi-elust pääseda?“

„Ma arwasin, et kohus wiimaks ikka ujub, et ma ilma süüta olen, ja mu isegi lahti lasseb.“

„Alga kui kohus teid nuhtluse alla oleks mõistnud?“

„Siis ma oleksin wiimaks öelnud, kuda lugu on.“

Kaebealune tunneb oma pää korraga selge ja terase olevat. Rõõm annab talle uut julgust ja kindlust. Ta on oma vastustega rahul, sest ta aimab, et nad pihta käiwad. Nüüd ei karda ta enam midagi. Ta oskab terawatestgi nurkadest osawasti mööda põigata.

„Mis ajal teie tunnistaja kambrist lahkusite?“ küsib näituselks prokuror wabele.

„Jaan ei tea, mida Anni kohtu-uurija juures eila üles andnud. Ta kostab, et ta aega ei mälestawat.“

„Kas ta jälle akna kaudu wälja läinud?“

„Kust mujalt?“ mõtleb Jaan, „kust sisse, jäält jälle wälja.“ Ja ta kostab ja'ga, mis tunnistaja üteluslega kokku läheb.

Prokuror pöörab tunnistaja Anna Wadi poole:

„Kas teie kaebealuse juures sel öösel midagi iseäralist tähele ei pannud, mis teile asja andis järelepärimiseks?“

Tüdruk mõtleb. Ta kulmude wahel ilmub peenike korts, ta silmad wahiwad kartlikult. Ta raputab wiimaks pääd.

„Kas mitte midagi?“ korratakse küsimist. „Kas ei olnud kaebealuse ihu küljes midagi —?“

„Jah!“ hüüab tüdruk korraga; ta terasest pääst jahwis nagu wälgu jäde läbi. „Tema käsi oli kinni seotud. . . . Ta ütles, et koer teda laupäewa õhtul hammustanud. . .“

Weel mõned küsimised risti-põigiti kohtu eestseisja, tema kaaslaste ja prokurori poolt, ning ülekuulamine on lõpetatud. —

Prokuror hoidis oma kaebtusest Kaarel Linnu ja Suhan Melbergi kohta täiesti kinni, selle jüüdi ta oma kõnes igapidi selgeks tunnistas, nagu ülekuulamisel ja nüüd kohtu ees kahtlemata ilmsiks saanud. Ta nõudis jüüdlastele, nende wisa salgamise pääle waadates ja meelde tuletaades, et nad ennemalt juba karistatud, walju nuhtlust. Kolmanda kaebealuse, Jaan Wapperi, hääks antud jüüst wabastawat tunnistust püüdis

profuror esmalt sel põhjusel nõrgenda-
dada, et tunnistus inimese poolt
tulnud, kes kaebaluslega silmanähta-
was ühenduses seisab, päälegi armu-
ühenduses, mille sidemed kõige kind-
lamad, mille ohvri-meel wahel
imetegusid wõiwat korda saata. Teiseks
arwas ta otse loomu-wastaseks nähtu-
seks, et kaebalune oma õrn-meelt
neiu hää nime kofta nii kaugele ajab,
et ennast ilmsüütalt parem wangis
pidada lasseb ja raskele nuhtlusele
matri wiisil silma wahib, kui ühe-
ainuma sõna ütleb, mis teda teota-
wast põlwest ja weel teotawamast
karistusest päästaks — ainult ja
üksnes selle pärast, et armukesel
wali isa on, kes, kui kuuleb, et ta
peigmehe õõsel jalaja oma tупpa
lastnud, oma tüdart wõiks isalikult
karistada. Raske ei wõiwat niisu-
gune karistus profurori arwamise
järele just mitte olla, sest siin maal
olewat talurahwa seas wana, iga-
ühele tuttam pruuk, et poisid õõsetel
tüdrukute juures käimal magamas;
niisugune õõsine hulkumine olla üle
terwe maa wiisiks ning maarahwas

ise kombega nii harjunud, et kellegil meeldegi ei tulewat seda imeks panna wõi suuremat hukka mõista. Kaebeluse armukesele oodatam karistus ta isa poolt ei olla siis poissi mitte liiaasti kohutada wõinud; niisama wähe teadnud Jaan Wapper palju karta, et neiu hää nimi, auusus ja woorus wäikesel saladuse ilmsiksjaamise läbi mingit plekki wõiks saada, sest et, nagu öeldud, ööjiste külaliste wastuwõtmine noorte neiude poolt üleüldine rahwapruuk on, mida igal pool sallitakse, muidugi ka külätüdrukute wanemate poolt. Prokuror seletas asjaseisu, nii palju kui ta Jaan Wapperi kohta käiwat, weel hoopis tumedaks ja kahtlaseks; ta soovitas, et kaebelust lähemate tunnistuste nõuutamiseks ja asja edasiuurimiseks weel ülekuulamise alla wangi jäetaks.

Advokat astus oma kolme kaitsealuse, iseäranis Jaan Wapperi eest, soojal sõnal ja suure südidusega wälja. Kahe esimese wastu ette toodud tunnistuste kohta tähendas ta, et need nende hukkamõistmiseks weel sugugi ei ulatada, sest et nad algu-

sest lõpuni kõikumad olnud. Mõlemad tunnistajad, Mart Saar ja Juula Sibul, olewat esiotsja mitmeti teineteise vastu rääkinud ja kui nad ka nüüd tõendada, et nad Kaarel Linnu ja Juhan Melbergi selgesti ära tundwat, kolmanda kaebealuse kohta aga kahe-wahele jääda, siis näidata see ainult, kui wähe nende mälu ja teega nende tõendused wäärt on: selles surmahirmus, mis mõlemaid warguse ajal wapustanud, olla neil otse wõimata olnud, kurjategijate nägusid ja kogusid kindlamalt silma wõtta ja meeles pidada, jeda wähem, et ju mehed, nagu tunnistajad ise ütlewad, tahmatud nägudega olnud ja oma tööd juure rutuga toimetanud. Muid kindlaimaid ja ustawamaid tunnistusi ei olewat aga ainustgi kaebealuste arwatawa süü kohta. . . . Ja lõppeks Jaan Wapperi asi. Prokuroril ei olewat mitte korda läinud, Anna Wadi selget, igas tükis liig ustawat tunnistust kudagi nõrgendada. Kui ka ööhulkumine ja küla-poisside magamas - käimine tüdrukute juures üleüldine rahwapruuk olewat, siis

tulewat harutamisel olewas asjas ometi mõndagi tähele panna, mis kaebealuse waikimist ta käigu üle kahtlasel öösel täiesti rahuloldawalt seletada. Selleks olla waja neiu koduseid olekuid lähemalt silmitseda, olekuid, mida ju kaebealune väga hästi tundnud. . . Kõneleja kirjeldab nüüd elawal sõnal Anna Wadi isa, kes mitte ainult kui walju meelega, äkilise wihaga mees tuttawa ei olewat, waid ka kui agar palwend, awalik ette-lugeja ja usuliialdaja. Niisuguse mehe püüe olewat muidugi oma kodust elu ja olu kõige keskujulikumast küljest rahwale silmapaista lasta. Kui juur oleks ta wiha tütre wastu olnud, kui ilmsiks oleks saanud, et see, nagu iga rumal külalika, öösel hulkujaid noori mehi astnast oma magamise-kambriisse sisse lasseb? Mis oleks rahwas, seda teada jaades, oma missionäri ja ärataja üle öelnud? Mis ei oleks isa oma wihatujus kõik wõinud teha? Kas ta ei oleks tütart oma wagast majast wälja wõinud kihutada, temalt lapseõigused ära wõtta? Sest kes oli see

poiss, keda tütar vastu võtnud, kellega ta sala sõprust pidas?

See oli mees, keda Andres Wadi kui „ilmaliku meelega“ inimest jägavalt põlgas, — veel rohkem, ta oli mees, keda Andres Wadi selle pärast kõigest südamest vihkas, et ta tütar teda — isa kõige waljumast keelust ja kõiksugu lahutamise-katsetest hoolimata — wiisalt ja palawasti armastas. Seda teadis kaebealune, ja et ta oma ilmsüütuse selgumist kindlasti ootas, siis kaitstes ta armastatud tüdruku terwet tulewikku, ta elu ja eluõnne oma waitimisega. Et ta wiimaks, kui kõik abinõud pääsmiseks tulemata oleksivad jäänud, siiski oma saladust raske südamega oleks ilmutanud, seda tõendas ta ise juba ja seda võime ta inimlikult uskuda. Müüd on aga uue, oma armastawa südame tungil, ise ilmunud ja asjale loomuliku lõpu toonud. Kes ei oleks selle tubli tütarlapse eeskuju järele mitte teinud? Ta näeb, et armastatud mees, tema auu kaitstes, raskele nuhtlusele vastu astub. Ta mõistab, miks ta waitib. Küll võiks ta

oma südames arvata, et peim wai-
misele fõrd lõpp peaks tulema, aga
teifelt poolt tunneb ta noore mehe
truuwi, mehisi südant, ta waprast
meelt, ta kõikumata armastust. Ta
ei jõua piina, mida need kaksimõtted,
see waakumine teadmatause wahel
sünnitob, kauemini wälja kannatada,
— ta ruttab appi, kõike unustades,
mis sellest temale enesele paha wõiks
tulla, ainult armastatud mehe ja
tema päästmise pääle mõeldes. Üks-
nes see täidab ta pääd ja hinge,
kõik muu on ta meelest sel filmapi-
gul kõrwaline asi . . .

„Meil ei ole kõige wähemat põh-
just,“ lõpetab kaitseja oma kõnet,
„tunnistaja seletuste kohta umbusal-
dust tunda, niisama wähe, nagu
meil põhjust on, kaebalust kauemini
süüdlasets pidada. Tema süütaus
seisab meie kõikide filmade ees kui
päikesepaistel — ta on liig awalik,
kõige uskmatamale täiesti usutam.
Ma palun kõrget kohust, kaebalust
Saan Wapperi kõigest süüist puhtaks
ja wabaks mõista. Kahe teise kae-
bealuse kohta panen ma aga, tõde

taga nõudes, kõrgele kohtule ette, neid kindlate tunnistuste puudusel ka wabaks mõista, ehk, kui see ei wõi sündida, siis asja teiseks korraks ot-justada jätta, sest oma kaitsealuste soowil awaldan ma nõuet, et kohus weel laks tunnistajat ette kut- suda, kes kaebealuste hääks saawad rääkima . . .”

Kohus astub otjuse üle arupidami- sets jaalist wälja. Kaebe-alused wiiake kõrwal olewasse tuppa. Tume häälte-sumin täidab päältwaatajate- ruumi. Põnewus on suur ja üle- üldine . . .

Elektri-kellute heliseb — kohus ilmub jälle. Kõik tõusewad kahinal püsti. Kaebealused astuwad kahwata- nud nägudega süüpinki tagasi. Sügam waiatus heidab kohtusaali üle. . . Ot- jus loetakse ette ja tõlk paneb ta ümber :

„Kaebealused Kaarel Lind ja Ju- han Melberg jääwad ülekuulamise alla wangi — nende asi nõuab weel selgitust; kaebelune Jaan Wapper on süüst wabaks mõistetud . . .”

Nagu rinda kergendamast hingetõmbamist kuuluse palamast, rõhuva õhuga täidetud jaalist. Erutatud näod mahiwad kaebealuste poole; lahked, õnne soovivad pilgud lendawad wabaks mõistetud noorele mehele wastu — wist wadati, wist sooviti niisugust otjust! Jaan Wapper ei näe aga ühtegi neist sõbralikkudest wadetest pääle kahe õhkuwa silma, ja neidgi nagu halli udu läbi. Ta pää käib ringi, kuuni, wägew eluwool, mis ta wärisewatest liigetest läbi jookseb, ähwardab teda nõrkemisele sundida. Nõtkuwate põlwedega seijab ta oma wahwa kaitaja ja päästja ees, kes teda sellesama jänunewa õrnusega, sellesama halastuse-tuhinaga waatleb, nagu lord kiriku-müüri ääres, kui ta teda ta raske haiguse järele esimest korda oma jalal nägi — surma suust päästetud, nagu nüüd . . .

Nad rändawad koos koju poole — käsi käes, nagu lapsed. Nad ei kõnele palju, vähemast suuga mitte; nad mahiwad ainult wahete wahel teineteise otsa — Anni naeratades, täis

wõidurõõmu ; Jaan tõsiselt, imestades, peaaegu auulartusega. „Mis oled ja minu eest teinud !“ hüüab iga waade nooremehe silmast. Uga tütarlaps ei näita oma teo suurusest aru saawat ; kõik tema tundmused näitawad end õiskawas mõttes ühendawat : „Korda läks — tagasi toon sinu — päästetud oled !“

Ja tal ei tule meeldegi sellele hirmsale küsimusele läheneda, mis Jaani wärisewast hingest ühtesoodu nagu kahe teraga leegitsew mõõk läbi jalwab — küsimisele : „Oled ja siis ka jeda wäärt, et ma sind päästsin ? Kas päästis sind tõde wõi wale ? Kas ja lantsid jeda halli häbikuube, mille ma sul seljast maha rebisin, tõesti teenimatalt wõi ehk siisgi õigusega ?“

Anni ei pärinud selle järele. Ta huulte ei ilmunud sedagi undishimuliku küsimist, kus siis Jaan sel äraneeatud öösel õieti olnud, kas tõesti kodus wõi kusgil mujal ? Anni oli kas liig wäga oma wõidurõõmuga, oma halastuse - tuhinaga täidetud, wõi ta ei tahtnud jälleenägemise efimest

õune ülepeä mitte pärimistega rikkuda. Nõnda sammusiwad nad tummalt edasi ja Jaan ei mõistnud oma tänu muul wiisil avaldada, kui et ta temale filmadega otja waatas, mille ripsmetes kaks läikiwat pisarat ripusiwad.

Alles mõne aja pärast hakkas Jaanile lühikestest sõna - katketest, mis ta Annilt oma kohmetanud küsimiste pääle sai, selguma, kuida lood praegu kodus seisawad, kus ta ema, õde ning wennake wiibiwad ja kuida nende käsi käib.

Wäljaotsja eit oli saunast Jüripäewal pidanud lahkuma — poolhalasti, nälginud ja haige. Et Wirgu Andres „warga - pejakonda“ kauemini oma krundi pääl, oma waga maja lähedal ei mõinud sallida, oli kõigile arusaadaw. Waene töödimeetu perekond langes kogukonna „kaela“, tunnistati „walla waesteks“, armuleiwa sööjateks. Ta hakkas ulualuse ja päätoiduse saamiseks „külaforda“ käima. Nurgake siin peres, nurgake jääb — pve nagu putukas praod wahete ja nälgi! Oh, neid põlasta-

roid pilkujid, neid tooreid wiha- ja sõimusõnu, neid hästitamisi ja werdamisi! Sina aga pea suu ja mõtle, kes sa oled! Kerjaja ei tohi wastu wiikhatada, tal pole enam inimese õiguseid. Sa misjugune kerjaja oled sa weel — kelle süü läbi kerjaja? Poeg istub sul warguse pärast wargis — meie peame sind terve pejakonnaga toitma! „Warga - ema! warga-ema!“ kirjendawad külalapsed tänawal, kui sa oma nägu neile näitad. Muudkui peida ennast, poe nurka, küüruta alandlikult ja palu iga weetikka, palu ja nuta ja palweta! . . .

Saani rinnast tungis raske ohkamine, aga uue kiire käepigistamine julgustas teda jälle. See pidi ju nüüd lõppema! Kas ta ei tulnud terwete käewartega tagasi? Kas ta ei olnud kurjategija nimest prii? Ta wõis wõitlust uuesti algada ja ta tahtis seda ka . . .

Tahtmata kiirendas ta läiku, nagu kutsuks teda waeße põdura ema nutuhääl, laste näljane hulgumine eemalt.

Ja kewadine päikene siretas kulla-
selt nende pääle maha ja õhus hel-
jus lillelõhn ja haljas mets, lubtam-
aas kajasiwad linnulaulust. Uus elu-
wõim, uus wõidujulgus woolas noore
mehe soontest läbi; ta rind tõusis
ja paisus wabamalt ja ta kurb film
sai elawama läike. Ta tundis Anni
kätt oma pihus kuumawat — ta ei
kartnud enam midagi, ei elu, ei ini-
mesi, ei oma haawatud, werd tilku-
wat põue, mis oma kaebehäält ta
rikutud minewiku üle tõstis. See
kõik pidi ju nüüd lõppema!

„Nüüd on ju kõik jälle hää,“ jul-
gustas teda ta seltsiline, nagu mõis-
taks ta tema mõtteid. „Ära nüüd
enam muretse, muudkui ole rõõmus.“

„Ja sina? Mis sinul on oodata?“

Saan lohtus isegi, et talle see kü-
simine alles nii hilja meelde tuli.

„Mina?“ kostis tüdruk rahulikult.
Mis mulle siis võib sündida? Kui
isa sauna liig kuumaks kütab, et ma
siis pane jooksu ja lähe teenima.
Ma olen ju terve inimene.“

Ja ta jutustas rõõmsal tujul ära,
kuda ta imelikul linnareisi ette wõt-

nud, ilma et isa ära saaks ja teelates wahelastuks. Ta saanud kohtu-termini salamahiti teada ja hakanud juba waratselt kange rinna-walu üle kaebama. Mis muud, kui linna tohtri juurde! Isa andnud ta selleks luba, ja et tal enesel koge aega ei olla olnud, andnud ta tütrele poisi küüti-jaks kaasa. Linnas wõtnud Anni oma wana tädi, lese piimapoepidaja juures korterit ja saatnud poisi hobu-sega koga tagasi, talle seletades, et ta mõneks päewaks pidada tohtri alla jääma ja isale kirjutawat, mil talle linna järele waja saata. Siin toimetanud ta siis kõik ära, mis tal nõuiks olnud wõetud, — ja waata, kõik läinud hästi!

Ta silmad ja suu naersiwad, kui ta oma wägi-tükki harutas. See rõõm hurjutus hirmu walju isa eest weel ikka wõidurikkalt eemale. Ta ei teadnud praegu weel sedagi, mis isale kosta, kui see küsib, miks ta jala koju tulnud. —

Nad jõudsiwad õhtuks oma walla rajadesse.

Uegsasti lahkusiwad nad teineteisest, et neid just mitte koos ei nähtaks.

„Sumal on aidanud ja aitab weel,“ ütles Anni, kui Jaan ta kätt hoidis; ta waltis nii sügawasti, nii kõigest omast palawast, ilmsüüta hingest noore mehe otsa, et see silmad segaselt, argelt maha löi. Siis pööras ühe ühte, teine teise harusse.

Kui Jaan üfsina oli — ta seisib tiheda, waike kuusiku wabel —, astus ta teelt kõrwale metsa sisse.

Tõmmu-rohelised warjud piirasiwad teda siin, ta jalg wajus kuulmataalt pehme sambla sisse, ta nägu õhetas looja minewa päikese purpuri-läikujest, mis õhtupoolfel taewa-wõlwiil loitis.

Jaan langes ühe jämeda puu alla põlwili, tõstis kolm sõrme kumendawa taewa poole ja wandus, nagu ta oma päästjat kohtu-pegli ees näinud wanduma, — wandus wande, millesse ta oma minewiku, oma tulewiku mahutas, mis teda terwest mahasuruwast hingepiinast ja häbist pidi wabastama.

Wäljaotsa Saani prozessi- ja priiks-
saamise-lugu sai ligemal ja kaugemal
warsti tuttawaks. Arusaadawat tä-
helepanemist äratas, et wallawanema
ja suure palwemehe tütar kohtu ees
käinud tunnistamas, kuida ta tüla-
poissi ööfiti akna kaudu oma juures
magamas lastnud käia, ehk küll isa
igas palwetunnis ööhulkumise wastu
kärkis ning noori inimesi nende patu-
elu ja lihahimude pärast kurjasti
noomis.

Warsti teati ka Wirgu Anni kohtu-
käigu ja tunnistuse koduse tagajärje
üle jutustada.

Wirgul olnud kohutaw kokkupõrka-
mine isa ja tütre wahel. Andres
olewat sest saadik, kui ta lugu kuulda
saanud, nagu meelest ära. Ta kat-
sunud oma juukseid nagu wana aegne
prohwet ja neednud tütre maailma
päält ära. Ta jooksnud esimeses
wihaleegis rusikatega lapse kallale, ja
wiimane saanud ennast ainult põ-
genemise läbi päästa.

„Kao mu filmast“, hüüdnud isa te-
male järele, „ja ära enam oma nägu
minu majas näita. Ma kaotan en-

nemini oma lihase lapse, kui et ma oma maja, mis Jehowale on pühendatud, patuporiga lasen ära rüvetada. Kui sinu film sind pahandab, siis kisu ta wälja; kui sinu käsi sind tülitab, siis raiu ta maha! Nõnda käseb Issand Sumal."

Ja ta pidanud sõna ja tütar ei olewat ta mitte alla heitnud ega armu palunud.

"Ma lähen", hüüdnud ta isale wastu, "Sumal saab minu eest paremini hoolitsema kui sina, sest ta teab, et mina nii patune ei ole, kui sina mind teed."

Ja tõesti — rikka Wirgu pere-mehe tütar ja kõige noorem laps pidanud isamajast lahkuma, pisike riidekimbuke käes, nagu efsinud ja minema kihutatud teenija, nagu wärawast wälja urjutatud kurjategija! Wirgu Anni on wanemateta waenelaps, kes laias ilmas libedat orjaleiba peab otsima.

Minult nii palju isa-halastust olnud Wirgu wanamehel wiimaks weel, et ta tütrele poisi hobusega järele saatnud, kes ta linna pidanud tros-

sima, kus Anni tahtwat teenistust wõtta.

Wäljaotsa Jaan wõis neid juttusid taga tõendada. Üks külapoiss tõi temale Anni käest kirja, milles talle tütarlaps ise kõik teada andis. „Ara aga arwa, et ma kurb olen wõi kahetsen, mis ma olen teinud“, kirjutab ta — „ma lähen otse rõõmuga, ma pääsen nagu wangist. Ma tean ka, et isa seda üksnes inimeste pärast tegi, oma wagadust ja oma maja pühadust kaitstes; muidu ei laseks ta mind mitte minna, sest tal on mind wäga tarwis. Ta tahab ainult inimestele näidata, kui püha mees ta on ja kui kange ta usk. Kui ta mind karistamata jätaks, siis oleks ta kuulsus otsas. Ta ei wõigi teifiti, ta peab mind waljusti karistama.“

Anni andis siis kirjas oma linna-tädi adressi üles, kelle juures ta teenistuse leidmiseni saawat elama, ning palus Jaani, kui ta linna puutuwat, teda vaatama tulla. Kirji lõppes soowidega, et taewane isa Jaani käekäitu õnnistaks, talle julgust ja terwist jagaks.

Jaan naeratas kirja lugedes. Mii väga tal ka kahju võis olla, et see-
sugune kurb sündmus isa ja tütre
wabel tema pärast juhtunud, tea-
dis ta siisgi, et Anni tõesti nagu
lind kitsast puurist pääsis. Küll mi-
sugune wirt, tragi tüdruk ilmas isegi
edasi saab. Sulgesti kannatab ta ka
kõige raskemat teenija-põlwe rõõmuga
selle wangi-elu vastu, mis tal kodus
oli.

Uga mitte jelle üle ei naeratanud
Jaan, waid jelle imeliku kokkajuhtu-
mise üle, et ka temal kindel nõuu
oli, linna elama asuda — ühes oma
wiletsa perekonnaga. See oli ka ai-
nus nõuu, millest ta võis kinni ha-
kata. Maal polnud tal praegu mi-
dagi hakkamist. Alalise asukoha ja
kindla teenistuse saamiseks oli aeg
liig hiljaks jäänud. Et kogukond
nüüd, kus toitja waba, eite ja lapsi
toita ega korterit pidada ei tahtnud,
oli iseenesest mõista. Päewatööd
oleks ju praegu saada olnud, aga
kuhu elama minna? Seepärast linna
— rohkem kui nälga näha ei saa ju
aälgi!

Ta oli oma õnnetud omaised ühe-
talu rehealt üles leidnud, kus nad
nurgas pihutäie põhkude pääl, nagu
loomad laudas, koos kükitasivad —
lapsed särgi wäel, emake narudes,
kõik nälginud ja wiletjuse läbi pure-
tud. Kirjeldamata jäägu see rõõmu-
pill, mil nad teda kui päästjat wastu
wõtsivad, kaelustasivad, suudlesivad.
Eideke nuttis kui lapsute ja lapsed ei
lahkunud terwel ööl ta küljest.

Taani juures käis lähematel pæ-
wadel nii mõnigi uudishimuline,
tema keerulise prozessi ja selle ime-
liku lõpu üle teatust pärimas. Ka
Kohi-Kaarli wana isa ilmus poega
taga küsima. Oli ju Kaarel tema
ainus toitja.

Wanasõna kannust ja käbist pidi
igauhele meelde tulema, kes jeda wa-
nameest ja ta poega lähemalt tundis.

Wana Krati Peeter oli terve elu-
aja suur, ilmparandamata joodik ja
enne kuulus waras olnud, kes wilja-
rõukusid wäljal, mesipuid linnu-aias ja
hobuseid kõrtsi ees rahule ei jätnud.
Mõnegi aastakese oma igast oli ta

wangikoja hallide müüride wahel ära
wiitnud.

Kodune elu Krati saunas oli tooruse
ja roppuse poolest niisama tuttav
kui elanikkude alalise nälja poolest.
Sellegi natukese, mis kehvast, wijast
teenistusest wälja pigistati, kan-
dis joodik isa kõrtsi; sinnasamasse
laskiwad ka ta saagid õõsifest sala-
tööst. Lapsed — neid oli kolm
poega — kaswasiwad rumaluses ja
tooruses üles, silma ees hukka läinud
isa jõe eesmärk, urtsikus karjuw
waesus, kurnaw nalg. Kui Peeter
kõrtsist koju tuli, pekkis ta naist, uh-
tus lapsi, purustas asju — igas
tükkis taltjutamata elajas. Naene
huri, nagu räägiti, tema tooruste
ohwrina. Tuttaw oli ka, et ta oma
lapsi ise wargile sundinud ja neile
selles kunstis õpetustgi jaganud. Sel-
lest majast, sellest ümbrusest wõrsusi-
wad lapsed üles. Nad kandsiwad
siis ka seda wilja, mis siin külwatud.
Kõige wanem poeg löi metsa wahel
kaubajuudi furnuks ja riisus ta pal-
jaks, mis teo eest teda Siberi mäe-
kaewandustesse sunnitööle jaadeti.

Keskmine poeg poos enese wiinahul-
luses üles ja kolmas, kuulsam hobu-
sewaras kolmes kihelkonnas, istub
praegu raske kaebtuse all trel-
lide taga.

Et wanamees, kelle liikmed wiina-
tõbe käes lödijesiwad, kelle amuli
rippuw suu ila jooksis, enam mingit
tööd ei suudnud teha, siis elas ja jõi
ta ainult sellest, mis Kaarel talle
oma saagist jagas; kuid seda peab
poja auuks juurde liisama, et ta
tema eest jõudu mööda hoolt kandis.
Wanamees elas sest saadik, kui ta
oma wiletsa sauna-torbiku käest ära
pidanud andma, ühe kehwa renditalu-
niku juures, kuhu poeg talle ülespi-
damist muretses.

Poega meades ja sõimates, tuli
Krati Peeter Jaani juurde. Ta oli
wõimatu suur, jämeda kerega, tuge-
wate liigetega wõllanägu, aga wiina-
katku läbi lohakile ja tõllakile waju-
nud nagu lagunen, kofku langen
hoone.

„No, kuhu siis minu poja narakas
jäi?“ algas ta sülgades oma päri-
misi. „Ta seahing jätab oma wana

isa siia nälga ja lasseb enese puuri pista! Kas tema siis kohtusajadele halvemini mõistis hambasje puhuda kui sina, et teda veel sidima jäeti?"

"Seda ma ei tea," vastas Jaan, kellele õhetaw puna palgesse tõusis.

"Oh sina viimane lontrus! Mikul ei ole punast krossi taskus, ei koorukest leiba kodus. Kas ta sinu kätte minu jaoks midagi ei andnud? Ära waleta! Ta andis, aga sina pistad muidugi oma tupsi! Küll ma teid masuurikuid tunnen!"

"Kuule wanamees, katsu wähe suund pidada," ähwardas Jaan wihaselt; kui ju poeg mulle midagi oleks andnud, siis oleks see juba sinu käes."

Krati Peeter tõmbas noore popsi käist pidi kõrwale.

"Käägi nüüd õigust, pojuke: kuhu, tulise kuradi pihta, on siis see suur raha- ja kaubandus jäänud, mis et Piiwamäelt ära wedasite? Kaarel, saatana wärdjas, pidas nii kowa lõuad finni, kuni teda finni nabiti. Nüüd ei tea mina waene, kuhu küüned pean nälja pärast lõoma

saati on, aga kusgilt kallale ei saa. . ."

Taan raputas end temast lahti.
„Seda päri Kaarli enese käest järele; mina ei tea sinu noofist midagi. Ja nüüd jäta mind hoopis rahule!”

Vanamees hakkas seepäale Taanilt pool nutuse häälega raha muutama, ja kui ta soovis ei täidetud, lonkis ta ropult sõimates ja ähwardades minema. —

Ühel oma käigul tuli Taanile meelde, Kõwerkaela Suku lese ema juurde Wõsu sauna sisse astuda, arwates, et see, kui ta Suhani õde ja õnemees, kes seda pöpsikohta pidasiwad ja kelle juures ema elas, wangi üle teatust sooviwad. Taanil oli oma jagu kaastundmust oma endiste sõprade ja seltsimeeste kohta, kelle saatus tema omast karedamaks muutunud.

Sauna õue täitis wiie poolpalja, räpase lapse lisa ja wingumine. Nad piherdasiwad, kükitasiwad, katlesiwad liiva ja sõnniku sees nagu pörsakelised. Pool-lagunenud saun oma wiletjuse

ja roppusega tuletas Wäljaotsja urt-
sifut elawalt meelde. Ufje läwel
istus, kepp põlwe pääl, nadise see-
lituga ja tahmase, paigatud särigiga
wanamoor, kuna pops naesega — Su-
han Melbergi õemes ja õde — kodust
näitasiwad wäljas olema — pere-
mehe juures tööl muidugi.

Ka sellel wiletuse-urkal ja putu-
katel, kes ta sees elutsesiwad, oli
oma must, kurb, kõlwatu ajalugu.
Ka siin oli õgim, imew waeusus ini-
mesed loomadeks toorestanud ja neile
elutee ette rajanud, mis wangikojas,
pordu- wõi hullumajas lõpeb. Igasse
säärasesse hoiukohta oli see jauna-
ütt siin juba elanikka saatnud.

Wõsu Krõõt sai mehele, kui tal
juba kaks sõhilast oli, kelle ihasidgi
ta ei teadnud. Mees, kes ta ära
korjanud, pärastine Wõsu Rein, oli
joodik ja paar korda warguse pärast
trahwitud hulgas. Poeg Suhau oli
üks Krõõda „kasulastest“, kellele Rein
wõõras-ihaks sai; teine oli tütar.
Reinuga oli Krõõdal weel kaks tü-
tart. Ainult üks laps neist oli wä-
hegi õigele teele jäänud — tütar

Unu, praeguse Wõsu popsi naene ja
Zuhani wõõras-õde.

Kõik teised läksiwad hukka. Zuhan
hakkas wargile ja istub praegu tür-
mis. — Ta mõlemad õed — üks li-
hane, teine wõõrasõde — lahkusiwad
juba noores, õrnas eas kõige halwema
nimega wallast ja asusiwad linna,
mille pori sisse nad warsti üle pää
oliwad wajunud. Nad müüsiwad
sääli raha eest oma ihu ja selle ter-
wist; teine istus ka wahete wahel
oma pikkade näppude pärast trellide
taga. Foodik isa ise hakkas tonti-
sid nägema ja haawas hulluse-
tujus naist raskesti; teda wiidi seotult
linna waimuhaigete majasse, kuhu
wald teda toitis, kuni ta paari aasta
eest suri, ilma et weel meelemärku-
sele oleks ärganud. . .

Taan lähenes sauna-uksele, kus eit
istus, ja teretas. Ta ei saanud
mingit wastust.

Wanamoor, liikumata paigal kü-
kitades, wahtis lollilt talle wastu,
filmi pilgutades uagu sijalik päikese
paistel. Kes iganes inimese - far-
nast ahwi wõi selle kaju näinud, fil-

mas teda nüüd siin enese ees uuesti. Seesama lai, tugew, ettehoidev lõug, mis jämeda, terwelt alumist nägu täitwa ninaga peaaegu kokku on kaswanud; seesama lai ilma huulteta, kokku litsutud juu; seesama tagasi wajutatud, madal otsa-esine, mille pääle tõmmu-hallid karnid karnwad turris maha ripuwad. Kuid ahwi elamus puudub sellel näol ja neil totratel konnafilmadel. Neil filmadel on see tühi, ümbrusest täiesti oja wõtmata ja arusaamata waade, mis mõnda inimest igast imetajast loomast madalamale waimujärjele reab.

„Ma toon terwiseid Suhani poolt“, ütles külaline, keda lapsed — sõrmed suus, ninad tatised — nagu uudishimulised rotid eemalt wahtisidwad.

Wanamoor wahtis ikka weel juh-milt talle otsa.

„Suhani käest — sooh,“ rõhitsesta wiimaks; ei muud midagi.

„Suhan on terve“.

„Wimb!“

„Karta on, et ta weel kauaks finni jääb.“

„Eheh!“

„Wõib olla, et ta lahti ei saagi.“

Wanamoor hakkas ennast, nagu tuleks talle meelde, et ta ikka inimene on, sugu liigutama; pööras pääd, maigutas suud.

„Kas ta jääb ka süüa saab?“ küsis ta korraga.

Jaan pidi tahtmata naeratama.

„Saab ikka.“

Eit kõngutas jälle pääd, mõtteid kogudes.

„Kas ta ka raudus on?“ küsis ta.

Jaan kohmas midagi wastata ja pööras näo kõrwale: teda täitis korraga sügaw haledus õnnetu wanakese üle. Kui ta temale Sumalaga jätmiseks täht pakkus, küsis eit weel:

„Kas te' jääb ka saunas käite?“

Jaan tõttas minema.

Päike oli looja läinud; soe, niiste hämarit heitis heljuma udu pääle hauduma, mis madalatelt soo niitudelt üles auras. Pool taewawõlwi kumendas mitmekarwalistes triipudes, mis ikka enam kahwatama lõiwad.

Jaan sammus pikkamisi Naarikwere metsa poole, mille tõmmu-rohkas ladwastik udu palistuse päält eemalt silma paistis. Noor mees wahtis tihti tagasi, wahtis siin ja sääl seisatades ringi, kuni ta wiimaks, kui pimedik juba kaunis tihe, metsa äärde jõudis. Siin pööras ta suure tee päält paremat kätt lepiku- ja sarapikuga läbi wõjunud kuusiku sisse.

Terahelt rada wahtides, puid silmitsedes, sammus ta targu edasi — itka sügawamale jala sohistawa waiгу-lõhnaga täidetud metsa sisse. Wõnes kohas seisatas ta ja pidas aru; siis wahetas ta rada ja nihkus rohkem paremale wõi pahemale külge. Korruga kiirestas ta käiku ja astus nähtawa kindlusega otse edasi, kuni ta ühe wana, jämeda pool-dõnša puu ette seisma jäi.

Weel kord waatas ta ringi ja kuulatas. Sügaw waiкус ja udune pimedik ümber ringi. Jaan lastis põlwili ja sirutas käe sügawale õone puu sisse. Ta kobas sääl weidikene ja tõmbas siis mitmekordselt riide-

nartsude sisse mähitud pakitese wälja, mille ta ruttu oma põue-taskusse pistis.

Siis pööras ta koju poole tagasi. —

Juba lähemal päewal wöttis Jaan linna-kolimise ette. Ta oli oma wähe- se wiletsa kraami, mis ta Wõju talu rehe-alt hunnikust leidnud, kas wõlgade kustutamiseks ära andnud wõi kopikate eest ära müünud. Palgatud hobune wedas terve kodakonna ühes kimpu seotud riidehilpudega linna, kus esimene öö ühe trahteri hoowi pääl mööda saadeti, kuni Jaan järgmisel päewal tillukese korteri kaugel alewis üüris. . . . Leht- soo kogukond oli rõõmus, et toidetawatest waestest ja jälle ühest wargast lahti sai. —

Weel seltsamal päewal, kui ta uude korterisse sisse asunud, käis Jaan Wirgu Anni tädi juures. Säälsuul- lis ta, et Anni juba teenistuses. Ta saanud ühte kaupmehe-perekonda kau- nis hää koha. Pühapäewa tagant olla tal prii päew; siis käia ta tädi waatamas. Ta käskinud Jaanile, kui see ilmub, terwiseid welda ja teda tädi juurde oma adressi jätta.

See sündis siis ka, ja juba lähemal pühapäeval ilmus Anni kui kallid külaline perekonda, kus teda liiguatut rõõmuga vastu võeti.

Nende meelest oli, kui algaks neile uus õnnelikum elujärk. Miks ei pidanud kõik viimaks hääks minema? Miks ei pidanud saatus kord kõik tumedad pilved nende päält laiali puhuma ja päikest ometi paistma hakata lastma — hoolimata kõigest, mis sündinud?

Jaan oli linnas ehituste juures tööd leidnud. Ta oli wirt, kaine tööline; ta oli terane, ustaw mees, kellest iga tööandja lugu võis pidada. Miks ei pidanud tal aega mööda korda minema, teiste wäetimate ja vähem õnnelikkude seas ülemale kerkida, neid kõrwale tõugata ja kõigile eluraskustele kord jalga turja pääle suruda?

Läheb see tal aga korda, jõuab ta elulaenetes oma suurema wõimu ja parema osawuse abil paljudest teisest ujujatest mööda; saab ta mõne saarekese kindlaks pinnaks jalge alla — miks ei wõinud ta siis kätte saada,

mis ta süda weelgi ihaldas? Näitu-
jeks mõrjsjat.

Kui kaua tahtis Wirgu Andres
nende ühendusele vastu panna, Jaani
muudetud elujärge nähes, tütre köi-
fumata meelt tundma õppides, tema
alalisi palweid kuuldes? Läheb aega,
mis läheb — aasta wõi kaks, —
mis sellest? Pää-asi ainult, et loo-
tus kerkib, et pööre õnne poole edasi
kestab. Ja Jaan wöttis enesele kind-
laks nõuaks, tegi omale ainumaks
ülesandeks ja elu-otstarbeks, jelle
eesmärgi poole püüda. Ja nad oli-
wad nii õnnelikud selles ilusas une-
näos. Nad oliwad rahul sellega,
mis neil praegu käes, nad töötasi-
wad teineteisele katkemta kannatust,
kui õnn aeglane tulema, nad rõõ-
mustasiwad ainult oodatava häa
lõpu üle.

Kuid kibe, järelandmata elu käib
iseteed. Ta ei küsi üksikute soovide
ega lootuste järele; tal on iseendal
oma sihid ja eesmärgid, nagu tal
sammumiseks oma üleüldised, hulkade
kohta makswad tingimised on. Elu
ei küsi selle järele, kas ta mõnele

üffitule ületohut teeb ja teisele ilma teenimata palka pakub. Ta edeneb sinna poole, kuhu wägem, üleüldine woolus teda weab.

Lühike oli Jaani ja Anni õnnelik lootuse-aeg.

Üksainus raske rahepilw murdis maha, sõtkus porisje terwe roheline, päikesepaistese orasepõllu. Oh, see oleks wõinud sündimata jääda, kõi oleks wõinud hääks saada, terwe lugu armja, lepitawa, südant soojendawa pääüfuga lõppeda! Aga ei wõinud. Soowid — mida tähendawad soowid? Kes ei oleks harjunud soowid maha matma. Matke nad maha ja lootke uuesti edasi — see on ainus trööft.

Piiwamäe naabrivallas, Mulluksel, elas kestmise suurusega päristoha omanik Joosep Wahi, kellest küll teati, et ta oma maksude õiendamisega kehwide aegade mõjul tihti kitsikuses oli, teda aga üleüldiselt auusaks, korralikuks meheks peeti. Suurt tähelepanemist äratas siis naabruses lugu,

et polizei tema majast hulga warastatud kraami leidnud ja päälegi hää oja sellest kaubast, mis märzi kuu lõpul Piiramäe kaupmehe Juhani Leegi poodist oli warastatud.

Joosep Wahi sulane oli purjus päaga mõne sõna pillanud, mis kahtlust äratas. Asi puutus polizei kõrwa, talu wõeti läbiotsimisele ja — saak oli käes. Leegi kraami ei leitud küll enam terwest eest, selle wasta aga mõnda wõõrast, mille omanikud warsti leiti. Säält tuli nähtawale uut sitiriet pakkide kaupa, rätisid, saapa-nahku, suhkru, kohwi; siis kodust riidet, liha, mett, waha ja mõndagi muud, mis talude aitadest pimedamatel aegadel ära kadunud. Ka raha leiti kaunis summa, mille kohta peremees kindlamat tunnistust ei wõinud anda, mille eest ta tema sisse wõtnud. Piiramäe kraam tunti kõige ennemalt ja kõige selgemini ära.

Joosep Wahi oli wissisti weel wilumata oma ametis. Wähemast oli ta nii nõrk — wõi nii tark — et ta juba esimesel ehmatuse-kohmetusel, wähese puikleemise järele, war-

gad üles tunnistas, kelle saaki ta
hääde sõnade ja tulusa tasu
eest warjanud ja müütada aidanud.
Pikem salgamine ei oleks ka midagi
aidanud, sest ta enese naene, kellega
ta riirikasti abielu pidas, ja hirmu-
nud sulane, kes terve õnnetuse talle
kaela toonud, andsiwad liig selged
tunnistused niihästi wargate kui ka
terwe asjaloo kohta. Nelja meest
tunti kui warastatud kraami toojaid
wõi kui inimesi, kellel ta kohta päri-
mise-õiguseid nähtud olemat. Need
oliwad tuntud kelmid Kaarel Lind
ja Johan Melberg; siis keegi Hans
Mutsu, kes wiimajel talwel siin pool
liikumaa olnud ja mõlema esimesega
sõprust pidanud, ning — Jaan
Wapper Lehtsoo wallast, keda Joosep
Wahi sulane kui oma leeriwenda
näost ja nime-pidi tundis. Suba poli-
zeilik ülekuulamine tegi selgeks, et
Kaarel Lind ja Jaan Wapper 24.
märzi öösel kraami hobusega Wahi
talusse oliwad toonud. Mõlemad
teised oliwad lähematel õhtutel, kas
üksina või selle ja teisega seltsis, il-
munud ning endid „õjameestena“

tunda andnud. Sulase suu oli aeg-
fasti hää plaastriga finni pitserda-
rud. Warastatud rahajumma oli
muidugi jaotamise läbi mitmesse ha-
russe sattunud ja polizei eest esiorisa
osawasti peitu vandud. Nüüd oli
jüis Piiramäe waraste armust üks
puuduwa käes — Hans Wutsu, kuna
see, keda kohus ühe agara tunnistaja
eetkostmisel juba süüist wabaks mõist-
nud, siisgi lõksu oli langenud. Mitu
uut kaebealust oli ühtlasi juurde il-
munud — kõige päält Wahi peremees
naese ja sulasega.

Kawalasti küllalt oliwad kelmid
oma saagi warjaja wälja walinud.
Kellele tuli meelde peremehe, päris-
koha omaniku, päält näha nii auusa
ja laitmata nimega mehe juurest,
nagu Joosep Wahi, Piiramäe juurt
wargust minna otjima? Mitte prügi-
lest terwest kraamist ei olnud nad
popsi - saunadesse wõi kõrwalistesse
körtšidesse pannud. Peremehe nimi
juba hoidis otšijaid Wahi talust ee-
male, sulgus nende silmad finni, kus-
tutas kahtluse ära. Kuda ja kunas
nad kitjikuses elawa mehega ühendust

saanud sobitada, et teda eneste kullatud
wõrku meelitada — kes teab? Suur-
algaw prozess saab selle ja mõne
muu asja pääle walgust heitma. —

Kui seadusekäsi Jaani ta õnne-
unenäost tuli tabama, wahtis ta
nagu surija oma wana emakese otsa.
Ta ei teadnud, mis waheajal wäl-
jaspool sündinud, aga aimdus, mis
ta hingest läbi lõikas, oli wälgu
walguse sarnane, mille jähwiwal
paistel ta terwet kohutawat sündmust
nägi.

Ta oli kui halwatud polizei-amet-
nikkude ilmumisel. Ta ei kostnud
ühegi küsimise pääle. Ta enese tar-
dunud pilk aitas neid juhtida, kui
nad ta piirusest korterist kurjatöö-
jälgesid hakkasiwad otsima, kui nad ta
pühapäewa - kuue warnast mõtsiwad,
selle woodri lahti lõikasiwad ja
säält wiiekümne rubla ümber paberi-
raha wälja tõmbasiwad. Ta ei kost-
nud, kust ta selle raha saanud. Ta
pööras hirmunud emakese eest näo
nurka ja ootas ainult filmapilku,
mil teda siit ära wiidaks.

Otsas kõik, kõik otsas!

Ja kui ta ametnikkude wahel üle
majahoowi sammus, surus ta mõle-
mad käed kõrwade ette, et seda häda-
kisa ei kuuleks, mis talle laste suust
järelle kajas, ja ema wiimast kiljatust
mitte. . .

Talle tuli ka ta wapper päästja
meelde, kes teda walewandega iseenele
ja ilma ees püüdnud puhtaks pesta.
Kuda saab selle langemine kõrgetelt
õunepilwetelt olema! Mida peab see
noor, ilmajüüta hing siin ilmas weel
uskuma, kui teda nii kaljune usk pet-
tis — nii nurjatult pettis? Kuda saab
tema käsi käima waletunnistuse süü
pärast? Kas neid ühe katuse alla
wiiake, ühesugusesse häbiriidesse piste-
takse — selle jeltskonna jekka, mille
pääle mõteldes inimese ihukarwad
püsti tõusewad? Tema, see noor,
arg, puhas hing, kellel oma efsitusest
ja selle suurusest õiget aimugi ei
wõinud olla — tema wangitojas
raske kaebtuse all, kibe karistus ahwar-
damas! . . . Otsas, otsas ka tema
noor elu, kadunud iga tulewik, lahti
ainult rada hukatusse. . .

Kui Jaan wangi-hoonesse oli jõudnud, langes ta uimaselt nurka pingi pääle maha. Teda toibutati küllma wee abil nõrkusest, kuid iga wastuse jäi ta ametnikkudele mõneks ajaks weel wõlgu.

Selsamal puhul oli profukor Anna Wadi lastnud üles otsida ja walewande süüdistusel ülekuulamisele tuua.

See imelik tütarlaps tõendas ikka weel, hoolimata kõigist päite- selgetest wastu-tunnistustest, et ta omal ajal kohtu ees õigust rääkinud. Ta ei tahtnud kõige päält mingi hinna eest uskuma jääda, et Jaan Wapper kusgil wargil wõiks käinud olla. Kui talle wiimaks selgets jõuti teha, et kaebelune terwel warguse-ööl Lehtsoo wallast, Wäljaotsa saunast ja Wirgu talust paarkümmend wersta eemal olnud, sel tunnil sääl, sel tunnil tääl — hüüdis tüdruk otse wihaselt:

„Sa kui ta meil ei olnud ja kodus ei olnud, siis ei olnud ta wargil ka mitte — seda ei suuda Jumal taewasgi tõeks teha.“

„Sa miks te' seda ei taha uskuda?“

„Selle pärast, et mina seda siis ka teaksin; ta oleks mulle kõik öelnud, ma oleksin tema näost juba kõik ära näinud.“

Ja tüdruk jäi oma lootuses kindlaks, et tõde varsti päewavalgele tuleb, kui aga kohus asja hoolega järele kuulab.

Maene laps! Aeg tuli, mil ka tema pidi uskuma hakkama, mil tõde talle oma armuheitmata wäsaraga uimastawaid hoopisid pähe andis, kus ta ära nägi, et ilmas ja elus saladusi ette tuleb, mille põhja iga kerge-usuline tütarlaps ei suuda tungida. Jaan waras, kurjategija, just niisama sugune alatu inimene nagu Kõhi, Kaarel ja Kõwerkael, mitte tolli parem! See tõde pidi ka tema ajusse ja põue mahtuma; on ju jäl ruumi küllalt, kui elu ise neid pingutab ja paijutab. . .

Anni meelest oli ka wiimse silmapilguni see mõte arusaamata, talle pähe mahtumata, et ta mingit kurja teinud, mis pärast teda wõidak wangi panna, päris kelmide ja kurjategijate hulka heita. Ja kui see ilmseleta-

mata hirmus ime süisgi sündis, fao-
tas ta tüüiks ajaks nagu oma senise
inimliku tunde- ilma, oma mõtlemise-
ja otsustamise- võimu iheeneje, oma
ümbruse, terve ilma üle. Ta meelest
oli, kui wiibiks ta elusalt hauas wõi
ilmlop mata, wiirastustega täidetud
unenäos. Ta ei söönud ega maga-
nud; ta aju ja terve keha üle oli
tume, hämar uimastus heitnud. Ta
nägi nagu läbi udu oma ümbrust,
kuulis hääli, mis ta kõrwu puutus-
wad, nagu kaugelst teisest ilmast ja
nägi oma kaaslaste nägusid nagu
nõia- peeglist, neid tondikujudeks pidades.
Pikkamisi, pikkamisi hakkas ta kõi-
gega harjuma, hakkas ta mõistus
elgima, jeletust ja otjust andma.
Ta jeltfilised äratasiwad teda ta pi-
kast uimastest unenäost. Nad kiilisi-
wad talle oma toorustega mõtte pähe,
et ta wangis istus. Teda piinati
ta tuimuse pärast, mida kas lolluseks
wõi uhkuseks peeti. Talle õpetati wangi-
elu, mille süsse ta nagu pilwest lan-
genud, ta õigetest külgetest tundma.
Ta pidi ülbusi ja tooruji kuulma,
millest tal ennemini wähem kui aim-

dus puundunud. Teda pilgati ja wiitjutati, teda waewati ja pigistati. Nad karkuwad ta juukseid ja näpistawad ta ihu siniseks, kuui ta nii kaugele elusse ärkas, et ta wastu hakkas panema, et ta neid wähegi mõistma, nendega kui murdjatega ühes hulguma hakkas, kui ka wastu tahtmist, silmakirjaks, et neilt rahu saada, neid armama panna, et ta ise nende sarnaseks ja wääriliseks saanud.

Tõesti, kui ta kauemini nende sekka oleks jäänud, selle kitsa, tiija, pruuniks wärwitud furnukirstu sisse, milles tooruje-pori tal suu ja silmad kinni mattis, teda iseenele ees nagu haiwema pani, ta mõistust ja puhtustundmust wägiwaldselt kahandas — tõesti — ta aimas seda umbkaudu — ta oleks siin pikkamisi selleksjamaks saanud, mis need teised kõik oliwad, — ta oleks hukka läinud ihu ja hingega . . .

Ta mõtles ühte lugu Saani pääle, oma isa pääle. Misjuguise näriwa waluga oli ta seda esimesel ajal teinud! Aga ka needgi elawamad tundmused muutusiwad siin hukatuse-haugas

tumedateks, umbjeteks kiptusteks, mis
ikka kaugemale nihkusiwad, ruumi te-
hes uimasele tontsusse. Ta oli
ahastusega walusat küsimist weereta-
nud: mis saab minust enesest? Aga
ta see hirmuhüüe hakkas ta hinges
raugema, muutus aeglaseks, tumedaks
ägamiseks, millel enam weristawat
olast ei olnud. Wängelt haiseu
kihwti õhk, mis teda ööd ja päewad
piiras, kustutas ta pääst mõtted, ta
rinnast tundmused — muutis kõik ühi-
seks uimaseks windumiseks.

Taani käsi ei käinud paremini.
Tema tundis juba wangipõlwe
esimesest proowi ajast. Kuid see oli
liig lühikene olnud, kui et teda ta
forteri-osalised oma täis-õiguslikeks
seltshimeheks oleksiwad pidanud. Tema
wärskus ja tontsus, ta kurbtus ja
lein äritasiwad neid. Nad hakkasi-
wad teda õpetama, koolitama, har-
jutama. Kui ta wastu puikles, siis
ülendas see ainult nende nalja, õhu-
tas neid ikka parematele toorustele.
Teda piinata oli nende ainus aja-
wiide, lõbu ja meelelahutus. Mida
meeleheitlisemalt ta nende käes win-

gerdas ja siputas, seda suurem oli nende rõõm. Nad waewasivad teda kehalikult ja hingelikult, ning piinamiste wäljamõtlemises oli üks ikka nõuukam ja leidurikkam kui teine. Rauem kannatamine, wastupanemine ja enesekaitsemine oli siin wõimata. Wärskus ja süütaus oli neil wihatud. Kes nendega tahtis elada, pidi — kui ta esmalt filmakirjaks — nende õpetused wastu wõtma, nende mõtte wiisi, kombed, arwamiised omandama ja selle poolest walju eksami alt läbi käima. Ja kes ei osaks seda teinud? Teisiti polnud ju wõimalik. Nende piinamist poleks keegi wälja kannatanud. Saan palus alla, kui tal paar korda jalatalda metsalise wiisil oli peksetud ja talle puupindusid sõrme- ja warbaküünte wahel torgitud. Ta hakkas nendega kaasa toorustama ja püüdis nende eksamiisid hiilgusega läbi teha. Ka tema kaotas siin murdjapesas esiohtsalise põlewa südamewalu wiimaks tuimusele. Mõtted tema laste ja mõrja kohutawa saatuse pääle sulasivad kokku nagu tuhniks, ihulikult põde-

miseks. Ta püüdis nende pääle ikka weel mõelda, aga ta kurnatud hingeolu ei lastnud mingit mõistet ega tundmust wiimaks enam kujuneda, walitsewaks saada. Ta elas nagu kibera taime elu.

Nõnda jõudis wiimaks suur kohtupäew kätte. See tõi waheldust, tõi elule uue, kindlama järgu. Saanil oli Anni wangis-olemine kergesti saadud teadete järele tuttav; ta kuulis wiimaks ka, et nende prozessid ühel ja seljamal kohtupäewal harutamisele wõetakse. Wõib olla, et ta teda mööda minnes nähagi saab. Ta ei saanud isegi aru: igatses ta, wõi kartis ta seda.

Lühike ja ladus oli prozessi läit seekord.

Kui Kaarel Lind ja Johan Melberg endid ikka weel süüdlasteks ei tunnistanud, siis tähendas see wiiskinnihoidmist wilunud kelmade põhjusnõuttest, asja wiimse filmapilguni jégada, lootes, et ehk mõnest tume-dast punktist neile ikka weel kasu tuleb; karistuse kergitust ei olnud ju nii hilisest süütunnistamisest ometi

enam oodata. Ja kui Jaan Wapper nende eesmärgi järele tegi, siis mõtles ta ainult seltsimeestele omal ajal antud töötuse ja nende õpetuse pääle, järelandmata salata, see olewat kõige targem tegu igas süü-asjas; wahest kartis ta ka weel piinasid, mis teda wangikojas ootaksivad, kui sääl ta nõrkus tuttawaks saaks; see oleks ju kõige kurjem näitus olnud, kui wähe jääb läbi tehtud kooli temasse jõudnud mõjuda.

Sga salgamine oli siin asjata suutulutamine. Asjaseis oli juba liig selge, tunnistused liig mahasuruvad. Kõik punktid rääkisivad iseene eest.

Selgelt ja siledalt kooris kohusterte, esiotsja kaunis keerulise süüasja paljaks, kõigile nähtawaks. Sääl seisivad neli warast, kes ühisel jõuul, ette ära peetud plaani ja pikemate ettevalmistuste järele, nõuiks oliwad mõtnud majas, mille elanikkusid nad teadsivad kodust eemal olewat, murd-wargust korda saata. Nad mõisivad kindlasti arvata, et majasse hoidjaid jäetud, aga nad lootsiwad neist äh-

warduste wõi wägivalda abil jagu saawat. See läks neil ka täiesti torda. Nad said piüütud saagi kätte. Kolm meest warastest on wilunud, enne karistatud kurjategijad. Neljas, sinnamaani laitusetu elukombetega noor mees, oli alles hiljuti nende wõrku ja nende mõju alla sattunud, osalt suure waesuse sunnil, millesse ta haiguse ja muude wastikutute elu-olude tõttu oli sattunud. Wargad on oma saagi warjaja juurde peitnud, keda nad hää tasuga oma nõuusse meelitasivad, ühtlasi ka teiste nägijate waitolemist ära ostes. Warastatud kraamist on suurem osa kätte saadud, rahost aga ainult 52 rbl. ühe warga juurest; teised on oma oma osa wiisjisti juba ära raisanud. See oli asja tuum.

Kui Jaan pärast terve harutamise pääle tagasi mõtles, oli kõik ta meelest nagu udune unenägu. Ta ei mälestanud enam õieti, mis ta sääl näinud, kuulnud, wõi mis ta ise rääkinud. Ainult mõned näod olivad tal meeles: Kaarel, Suhan ja Hans, ta endised seltsimehed, siis

Joosep Wahi, leeriwend Jüri Wuhk, Suhan Leegi sulane ja tüdruk. Ja ta kõrwus kumises ainult tõlkija hääl, kes kohtulistele, nende seas ka temale, kohtuainkude küsimisi emakeelde ümber pani.

Jaan ärkas oma tuimusest alles siis korrald, kui talle päältkuulajalerruumist äkitselt walus nool südamesse lendas: ta silmas jääl oma waest ema mõlema lapsesga. Rai istus kõssis ja küürus, arg ja hirmunud nagu tagasihutatud hirm, kusgil pingi - otsukesel pääl ja tema ees seisiwad Witt ja Mann ja wah-tisiwad oma ilmasüüta lapsesilmadega täis ärarääkimata auuärtust weripunnase kohtulaua, suurte, järawates raamidest keisripiltide ja kõnelewate kohtuherrade poole.

Jaan tundis enesel nagu hinge palawalt kurtu tõuswat. Ta surus pääle kippuwaid pisaraid kõigest jõuust tagasi. See nähtus jääl jäi talle surmani meelde.

Kui wanaks on emake selle lühikesel ajaga jäänud? Tõesti, ta juuksed on kõrwade ümbert hallid — esi-

mest korda näeb seda Jaan. Ja kui hauakarwa on ta kortsus palg, kui nõdralt wahib ta kaebaw film! Riiete poolest on ta kerjaja. Ja narus ja nadis on ta mõlemad lapsjed. Nad tuubiwad endid hunikusse kolkku, nagu kardaks nad iga inimese poolt, kes nende lähedal, tõrelemist, urjutamist ja ärakihutamist: on nad ju kerjajad, õiguseta inimesed — linnud otja pääl. Emakeste wärisewad käed hoiawad kaitstes ja warjates laste ümbert kinni — ta ainus wara ilma pääl weel, ta ainus nii kurb rikkus! Sest see sääl, see mees hallis wangirüüs, kes nende endine toitja ja ainus kaitstja oli, on neid maha jätnud; tal ei olnud jõudu wõi osawust oma ülesannet täita. Sest targad inimesed ütlewad ju, et see, kes eluwõitluses langeb ja hukka saab, seejuures ise ja ainult ise süüdi oli. Leiba on ilmas küllalt, kõigile küllalt; kes puuduse üle kaebab wõi wõõra wara järele käre wälja sirutab, on wäeti kätard wõi laiskleja. Jaan ei tundnud iseäralist põnewust, kohtu-otsust oodates, niisama wähe

märkas ta ehmatada teda kuuldes. Ta kolme seltsimehe nimed puutusiwad talle kõrwa, millele juurde lisati: „Kõigi seisuse-õiguste kaotamisega Siberi-maa kaugematesse kohtadesse asumisele;“ — siis nimetati teda ennast, ta õiguste kaotamist ja Siberimaa ligemaid kohtasid. Teiste kohta räägiti wangiroodust ja wangistusest pikema ja lühema ajaga. . . . Seejuures puutus Jaani põske Kõhi - Kaarli tuum hinge-õht, ta kuulis Suhan Melbergi ohlawat, Hans Mutsub hambaid kiristawat ning Wahi pere-naese kramplik nuuksumine, mis wiimaks waljus hulgumiseks muutus, kostis talle weel kõrwa, kui nad „mõõgamehe“ juunil süüpingist kõrwal olewasse tuppa tungisiwad, kust laudu neid wagikotta tagasi pidi wiidama. . . . Siin ehmatas ta aga rängasti. . . . Ta seisis filmapilguts oma endise päästja ees, kes siin järke wotas, et oma walewande eest wastutamisele minna. . . . Nende filmad puutusiwad kokku — kaks paari küsiwaid ja kostwaid filmi, tumbagis ahastusega täidetud,

turnatud hing nagu peeglis ja süisgi
kabejüguised tundmused. Jaan uuris
jänunedes seda pilku, hirmu ja wäri-
naga. Mis talle kuulutati? Kui
jüganawasti mõisteti teda hukka, kui
wäga põlati teda? Ta ije paisus
wastufeks oma ärarääkimata häbi. Ta
seisis siin nagu oma päris kohtumõistja
ees, oma jüü täie, mahamuljuwa
teadmise ja tunnistamisega; ta ei
usaldanud otsuse kergendustgi paluda,
weel vähem armu. Aga mis see
tähendas? Mõistis ta seda laia, sel-
get waadet walesti? Ta luges jäält
kõike, kuid mitte põlastust, mitte
hukkamõistmist. Säält kurtis küll
tasane, hingeni kurb etteheide, aga see
ei näidanud muud küsiwat kui: Miks
ja mind ei usaldanud? Kas ma ei
olnud seda wäärt? Aga mis jäält
weel wälja woolas — kuumalt, pii-
ritalt — see oli ilmlõpmata kaas-
tundmus, oli kõike unustaw, kõigest
üle tungiw andeks-andmine, halastus
ja arm. Jaani rind paisus, ta norgus pää-
tõusis. Talle oli otsus mõistatud,
mis talle nagu wärsket elujõudu

soontesse kallas. Teda oli süüdataks mõistetud, ehk ta küll süüdlane oli; talle oli armu kuulutatud, ehk ta küll selle väärt ei olnud. Ja ta film järas, ta nägu kumendas kohtumõistjale niisugust tänu vastu, et selle kahwatanud põsed filmapilguks õilmele lõiwad ja et ta käe nagu häbelikult tõrjudes wälja sirutas.

Jaan hakkas sellest käest kinni ja surus teda ja talle suruti vastu. See oli lepitus — täieline lepitus! Jaan ei mõistnud pääle oma tänu enam muud awaldada, kui sojistas: „Ma ei raatfinud — usu, ma ei raatfinud!“

Ja Anni kostis niisama taha: „Ma mõistan. . . . Ara kurwasta, ära mind unusta.“

Neid eksitati ja nad lahkusiwad. Kui Jaan ühes kaaslastega toast wälja wiidud, wahtis Anni hulga aega pärani filmadel ukse poole, mille taha nad kadunud. Siis wapustas kramplik wärin ta keha, ta lõi käed näo ette, langes nurka pingi pääle ja nuttis esimest korda elus nii südant lõhestawa ärdusega.

Anni lahkus kohtulaua eest sama
otfusega, mis sellele osaks saanud,
kelle hääks ta seaduse vastu eksinud ;
teda oli kõigi õiguste kaotamisega
Siberimaa lähematesse kohtadesse
elama mõistetud.

Anni Wadi oli kohtusaalis silmad
paar forda üle päältkuulajate ruumi
lastnud käia, et näha saada, kas ta
isa jääl oleks või vähemast ta õde-
dest ja sugulastest keegi. Ei, neid
ei olnud jääl. Ta silmas ainult
mõnda mõrast Lehtsoo wallast, kes
wist uudishimu pärast tulnud, mõnda
poissi ja tüdrukut. Ta ootas siis,
et omakstest keegi wangikotta teda
maatama tuleks, kõige päält lootis-
ta seda oma isast. Asjata ; keegi ei
tulnud, mitte ijagi. Nad oliwad
teda maha jätnud, unustanud. Nad
oliwad kõik sidemed eneste ja tema
wahel katkestanud.

Mõrudad pisarad tungisiwad An-
nile silma. Ta aimas, misjugune
mõju jüin tegew olnud. See kõik

tuli tema lihase isa enese poolt. Tütar tundis ja seepärast mõistis ta teda.

Virgu Andrejel ei olnud enam kolmat last. Ta ei tahtnud, et tal teda oleks. Sest mis ütleks ilm, kui ta selle hukka läinud, ära neetud hingega, kes paraku kord tema lapse nime kandnud, pääle selle, mis sündinud, veel tegemist teeks! Ta ei tohtinud seda, oma auususe, kuulsuse, wagaduse pärast ei tohtinud ta seda. Ja et need aateliised warandused ta terwet hinge täitjivad, siis puudus tal ka iga sisemine tung selleks ja ta isa-armastus üksi ei suutnud nii mõjuwale enamusele vastu wõidelda.

Ta wõis raskesti kannatada oma raisku läinud lapse pärast, kes tema nimele nii toleda häbepleki pääle määrinud. Aga see kannatamine õhutas ühtlasi ta wiha ja wihkamist süüdlase vastu, kinnitas ja karastas tema järelandmata meelt, tegi ta otsuse raudseks, sellest lapsest igawesti lahti lüüa, teda oma mälestusest maha kustutada. Oli ta oma lihase lapse

juba palju kergema, igapäevase elsi-
mise pärast majast välja kihutanud
ja enesest ära heitnud, — mis siis
nüüd weel, kus see laps Siberisse
mõistetud kurjategija oli. Virgu
Andrese tütar wängis! Virgu And-
rese tütar saadetakse raske kuritöö pä-
rast tühjale maale! Virgu Andrese
tütar, jumalakartuses, wagaduses üles
laswatatud nagu floostris, — ta
läks ja wandus meelega kolmainuma
Sumala pale ees ja tema nimel wa-
let ühe wõhivõõra, hukka läinud lihtja
külapoisi, awaliku kurjategija hääks!
See mõte pidi Lehtjoo kuulsale apost-
lile, kes teisi inimesi patu-unesst ära-
taz, kes ennast rahwa hingepäästjaks
pidas, päris õiget maitset andma võrgu-
piinadest, mida ta nii osawasti mõis-
tis kirjeldada! Unni aimas,
kuda ta praegu mitmes kihelkonnas
awalikult laskis kuulutada, et tal
enam kolmat last ei olewat, et tal
sellega, kes linnas kurjategijaks mõis-
tetud, enam mingit were-ega muud
inimlikku ühendust ei ole, et ta teda
Sumala ja inimeste ees kõige raskema
isawandega ära on neednud.

Andreje mõju all seisivad muidugi ka mõlemad õed ja kõik muud sugulased. — Ta oli esimestele wististi oma wiha ja wande lähwardusel ära keelanud jõledale kurjategijale lähenemast. Ja nõnda wotas Anni asjata nende ilmumist, kuni ta ta selle lootuse oma murtud südamest kistis ja maha mattis.

Ta oli üksina ilmas. Tal ei olnud muud kui ta wilets, ära neetud elu. See süda, mis tema poole tukkus — kes teab, kui kaugel ta sellest warsti lahkus on? Kes teab, kuhu seadus ja saatus ühte, kuhu teist kannatama ja surema saadab?

Endine tuim põdemine wõttis õnnetuma tütarlapse hinges maad. Ta sai jälle oma korteri-kaaslaste pillkamise ja piiramise mängufanniks.

Nad elawad kunekeesi pitas, tühjas, wiletsalt walgustatud kongis, milles neid neli tõmmupruuni, lagedat seina, tühi põrand ja lagi ümbritsewad — kuns lauda nagu puusärgil. Vääle palja põranda ja puust lasti, mille all rooja-anumat warjatakse, ei ole neil mingit istme-paika, sest õle-

lotid, mille pääl nad öösel magavad, kantakse õhtuks sisse ja hommikuks jälle välja. Walgus tungib kõrgelt lae serwalt, piisikese trellidega akna kaudu ruumi. Minus asi, mis puuri lagedust waheldab, on kitsas riiul seina küljes, mille pääl wangi-de jõogi-nõud, plekist kausid ja puust lusikad ning nende leiwapätsid seisawad.

Siin kütawad nad põrandal, külge külje wastu, üks teise hinge-auru neelates, nagu kitsasse lauta tokku tuubitud lambad.

Muuwäärt seltskond on siin koos. Neil kõigil on pikk porine minewit selja taga. Need kats toorelt hiritawat, kähisewa joodikuhäälega lo-rijewat naesterahwast on kõige ma-dalamat jeltsi awalikud tüdrukud, kes kolmandat ja neljandat korda warguse pärast wangis istuwad. See kongus ninaga, weewlitarwa näoga wana nõid, kelle torkawad silmad nagu tu- lised sõed õõgumad, seisab alaealiste tütarlaste kauplemise pärast nuhtluse all. See mehe suurune, karu jõuuga paks tädi, kelle päratuid rusikaid iga

puurisoliija juba mitu korda maitsta
saanud, pidas linnas päris rõõuli-
koobast, kus ta oma ohwritel wale-
mänguga wõi wägise raha taskust lastis
riijuda ja ühe ohwri tapmisest tege-
walt osa wöttis. Siis weel üks
totra näoga noor lapsetapja maalt
ja üks jultunud turu taskuwaras,
kõhn kui ämblik, laia ja ropu suuga.

Selle feltskonna keskel elutses Anna
Wadi. Nende huntidega pidi ta hul-
guma, nende toorusi pidi ta kuulma
ja nägema, nende ülbetest ajawiide-
test pidi ta osa wõtma ja nende ra-
hulolemist alandliku allahetmisega
ära teenima, kui ta wähegi tahtis
hingata ja murdjate küünte wahelt
waba olla. Minus pääsmise aeg oli-
wad töötunnid juuremas kongis
wõi wangimaja puhastamine. Siis
ei pruukinud ta nõnda nende keskele
finni kiilitud olla.

Anni hauda tungis ühel päewal
siisgi südant elustaw rõõmuhiir.
Talle toodi elumärki Jaanilt. Ja
misjuguft elumärki weel! Annile
ei tahtnud terwe suur aade Sesiotsa
pähegi mahtuda.

Wangikoja ülem, muidu wali ja
farm seadusetäitja, oli wahel helde
ja osawõtlik inimene.

Ühel hilisel hommikul astus ta
äkitsest puuri.

Kõik wangid tõusiwad auupakkult
üles ja wõtsewad ta teretuse ühest
suust wastu. Ta silmitses neid ja
päris nende soowide ja kaebtuste
järele. Ühel oli ühte, teisel teist kurta.
Minult Anna Wadi seisis wait. Tõ-
sise näoga, mille taga aga kelmitas
naer waritses, lähenes ülem Annile.

„Tulge minu järele!“

Ta astus eel numbrist wälja, wang
pool kartlikult — kahewahel, mis as-
jast arwata — tema järel. Nad sam-
musiwad mitmest pitast, pool-pinedast
koridorist läbi, kitsast, ilmlõpmata
trepist alla ja jõudsewad wiimaks wan-
gikoja ülema kontorisje, mis tühi oli.
Ülem andis ühele wangitalitajale
käega ja silmapilgutamisega märku.
Mõni minut hiljemini astus wang
Jaan Wapper oma saatjaga sisse.

Kui Anni rõõmliku erutusega sil-
mad noore mehe pääle löi, märkas
ta, et wiimase waade sedasama tund-

must kujukas, aga veel midagi muud, mis rohkem näitas tähendavat kui üksnes rõõmu jälleenägemise üle. Anni aimas, et selle kokkutuleku taga midagi varjul oli — aga mis? Ta vaatas küsimalt kord ametniku, siis Jaani pääle. Esimene silistas oma suuri wurrusid; ta suu ümber liikus häätujuline naeratamine.

„Teie mõite oma südamed wälja puistata,“ ütles ta, „ja kui teil saladusi on, siis tehke, nagu poleks mind siin olemasgi... Swan kaob koguni ära.“

Tema märguandmise pääle astus wangikoja-soldat uksest wälja.

Kui Jaan liig kaua end kohendas ja sõnu otsis, tuli ametnik talle appi. Ta seletas tüdrukule, mis otstarbeneude praegusel kokkutulekul olewat, mida Jaan Wapper temalt palunud. Wiimane seiswat — kosilaseks neiu ees. Tal olewat nõuu, kui pruut teda wastu wõtab, ülemalt poolt abieluse heitmiseks luba paluda, enne weel, kui neid mõlemaid pikale teele jaadetakse. . . Wangikoja ülem lühas julgustades juurde, et seda palwet wiisisti warsti täidetakse, sest alles

wiie aasta eest olewat siinses wangikojas kah üks paar enne Siberisse minemist abielusse laulatatud. Ühtlasi jäetawat niisugune paar, kui ta uuele kodumaale on jõudnud ja oma ajukoha kätte saanud, sellekohase palwe pääle kokku elama; lahkus-olek kestwat aga ainult nimetatud ajani.

Anni pidi kõik oma kihawad mõtted kokku wõtma, et asjast selgemat kuju saada. Ta wahtis esiotsa ikka weel uskmataalt ametniku otsa ja pööras siis argliku rõõmu ja kartliku kahtluse wahel waakudes noore wangi poole „Kas see tõsi wõiks olla?“ josis-tas ta.

„Kui sa tahaksid, Anni, kui sa wõiksid,“ kogeles Jaan. „Kui sa mind liig halvaks ei pea ja mulle andeks annaksid —“

Tüdruk raputas pääd.

„Halwaks? Ei... Aga on see siis wõimalik? Kust sa selle mõtte said?“

Jaan seletas.

Ena oli wangikojas teda waatamas käinud. Ta öelnud: „Kui sul jääb kaugel maal ometi üks inimesehing oleks, kes sind armastaks ja sinu

kurbtust jagaks! Kui sul naene oleks! Ma oleksin sinu pärast siis hoopis rahulikum. Aga kui ja üksi oled — ma kardan, et sa sured wõi nõdra-meelseks lähed.”

„Ma mõtlesin sinu pääle ja ütlesin kohe: Mul on ju pruut! Kui ta mind aga weel tahab ja kui meile luba antakse. . . Ema wastas täis rõõmu:

„Jah, kui Anni sinu juures oleks! siis tunneks mu süda rahu, siis oleksin ma sinu pärast mureta, olgu su elu nii wilets ja raske kui tahtes? . . . Mina aga wastasin jälle: Kui ta mind aga weel tahab! Ma olen ju nii hukka läinud inimene, waras, walelik ja petis. . . Kas sa tahaksid siis warga naefeks saada?”

Saan jäi wait. Ta pilk wiibis argfult paludes Anni näo pääl, mida terge purpurikuma hakkas wärwima. Hinge tagasi hoides, wotas ta mõrsja wastust.

„Ma tahan.”

„Sa tahad tõesti?”

„Ja.”

Saan seisus nagu tänupalwes tema ees. Ta silmitses teda kirjeldamata imestuse ja liigutusega kaua, kaua.

„Siis saadame palve minema,“ tähendas ta wiimaks, sügawasti hinge tõmmates, ja astus alandlikult wangitoja ülemale ligemale. „Kui herra nii armuline wõtaks olla — ta tahab ka — meie palume mõlemad. . .“

Ametnik lubas nende soowi lahkesti täita. Mõlemad wangid olid wad korralise, wiisaka ülespidamise, wirtuse ja sõnakuulmise läbi juba ammu ta täie rahulolemise osalised. Ta soowis neile õnne ja lihas, pruudi poole pöörates, tõsiselt juurde :

„Anna Wadi, ma olen teie tulevase abieliu pärast üsna mureta : ma pean teie peidmest tubliks poisiks, kes oma minewikku uue parema elu läbi saab hääks tegema.“

„Aga minu isa?“ jähwis Annile korraga meelde.

Ka Jaani nägu tõmmas murelikuks.

„Teie isa käest peab muidugi luba tulema,“ tähendas ülem, „aga ma arwan, et tal asja ei ole seda keelata. Ma tahan teie hääks sõnakest kaasa rääkida. Olge esiotsa üsna mureta.“

Tundmused, mis Anni rinda sulatasiwad, kui ta oma puuri tagasi

pööras, olivad enam kui pruutlikud. Ta langes jääl oma kaaslaste nähes nurka põlvili maha ja saatis palawa palwe abi pärast üles poole. Ta ei pannud teiste koerusi mitmel ajal tähele, ta elas oma uuele, nii magusale tundmusle. . .

Ja tõesti — luba tuli! Mitte ainult ülemalt poolt, waid ka mõrsja isalt. Nagu Jaani ema kodukohast oli kuulnud ja pojale rääkinud, olla Birgu Andres kostnud: „Mis luba minult küsitakse? Mul ei ole Anna nimelist last enam. Ma ei tunne niisugust. See, kes linnas türmis istub, võib teha, mis ta tahab. Mingu wargale wõi mõrtsukale — see pole minu asi. Päästa ei jõua ma ta hinge siiski enam.“

Võib olla, et Andres sellegi pärast taistusi oleks hakanud tegema — kui ka ainult wiha ja kiusu pärast Jaani vastu — kui mitte mõistlikud inimesed talle ei oleks selgete teinud, et tema keeld ju ainult wormi-asi on, millest tütar kaugel maal uute palwete mõjul kergesti üle jõuaks; ehk kui ka jeda mitte —

mis mõis ta selle vastu teha, kui Anni ilma lubata ja ilma laulata-miseta mõne mehega ühendusesse heidab? Kui kaua kestab kõige kindlam woorus niisuguses ümbruses, kus kurjategijad koos elutsewad?

Haruldane sündmus — laulatus wangikojas — jõudis ka wiimaks kätte. Wäljas mühasiwad sügisesed tuuled, wihm pragises vastu trelledega aknaid, korstnatest ja lööridest kajas leinaw hulumine. Jaani ja Anni põues walitses aga kewade — kudur, kurblik, õilmewaene, aga ikka kewade.

Misjugasjed pulmad!

Kes oleks neile jeda mõinud ette kuulutada, kui nad paari aasta eest oma hinge-ühendust argsetest, häbelikudest pilkudest, nagu kullateri korjates, oliwad kokku weerinud? Tume tulewik täis lõpmata raskust ja ohu ees, lahkus kõigest senisest ilmast, lahti kistud kõigest, mis neile siamaani armas olnud — nõnda astusiwad nad teineteisega elu-ühendusesse.

Kentsakas pulmatuba, kuhu neid tallutati, ja weel kentsakamad pulmalised!

Üks suurem puur, kuhu wiisküm-
mend wangi sisse mahtus, oli kirituks
muudetud. Sääil seisjis wäike laud
kahe põlewa küünlaga; muidu oli
ruum tühi ja lage, kurb ja leinaw.
Tuhmi imetlemisega wahtis sein sei-
nale wastu ja selle pidusalgatese
pääle maha, kes siia kofku kodus.
Altarit tähendawa laua kõrwal seisjis
halli pääga õpetaja pitas mustas
ametikuues ja ajas wangikoja ja paari
ametnikuga tasakesti juttu. Nurka-
desse puges hall hulgate wangisid,
kes luba saanud pühalikku toimetust
päält waadata. Peiu emake kahe
lapsaga, kōik argtuse pärast kohutawa
maja ja terve ümbruse pärast kahwa-
tud ja keeletud, toetasiwad paremal
kael õpetajast seina wastu. Mann,
kes wangisid wäga kartis, peitis nägu
eidekese põlle sisse ja nuuksus.

Nüüd toodi peig ja tema kannul kohe
mõrsja sisse — igauks oma puurist.

Neil ei ole pulma-ehteid ümber;
kurwad, põlatud wangiriided katawad
nende ihu, häbikuues astuwad nad
nii puhtale, pidulikule sündmussele
wastu. Aga kes neid terajemalt sil-

mitseb, kes nende hinge-olu nende nägudest ja pilkudest püüab uurida, peab tunnistama, et mitte iga pruutpaar nii pühalikkude tundmustega, nii kindla, ustawa ja puhta hinge-ühendusega altari ette ei astu, kui need kats siin. Neid waadeldes kerkib küsimine tahtmata keelele: kuida sattusiwad nemad siia, miks kannawad nad neid riided, miks ei pühitse nad oma pulmapidu täie iluga pidulikult walgustatud, rõõmuft kajawas pulma-majas?

Spetaja algas laulatust.

Ta oli nähtawalt ise liigutatud ja ta häälekaja, mis ruumist pühalikult läbi wärišes, liigutas ka teisi, kessel niisuguseks tundmuseks põnes weel maad oli. Bei emä põlwitas nuttes mõlema lapse wahel pōrandal. Mōrsja furnukahwatu palge üle weeres pišar pišara järele, tulehelgil šarades kui pärlid. Sügawast südamepõhjast kerkis ja šõna mõlemate huultele, ja nad wahetasiwad pilgu, milles terwe ilm armastust, truudust ja waprust kokku woolas.

Tulgu nüüd weel, mis tuleb — nad oliwad walmis!

Kui õpetaja lõpetanud, astus Jaan maas põlvitawa ema juurde ja tõstis ta oma tugewate kätega üles.

„Mitte sina — lasse mind põlwili olla — mina olen süüdlane — mul on waja armu paluda!“

Ja ta noor naene astus nende juurde ja nad oliwad kitsas armuringis koos ja tahtsiwad rääkida, nii palju rääkida, aga nad wõisiwad ainult nutta — rõõmu ja ärarääkimata kurbtuse pärast.

Ohtune rong seisab waksali ees ärastamiseks walmis. Platform kubiseb ja kihiseb tihedast rahwa-hulgast nagu pundutatud sipelgapeša, sest praegu helises esimene kellamärk. Oh! on jõe, tungus-paks ja rõhuv sügise aja kohta; mustad, lõhestatud pilweriinkad annawad taewa-alusele nagu mägestiku näo. Waewalt jõuawad gaasileegitised waksali laternades tõrwarwalisest pimedusest läbi tungida.

Rongi on pikk rida wagonid lükitud, mitmest seltsist ja klassist. Meil kahel jääl ees-otsas, mis kohe tendrile ja pakiwagonile järgnewad, on ainult

kats kõrget, pisikest akent kumbagis küljes, teine teises otsas, raudsete trellidega, mille tagant inimeste näod hallide, nokata mütside alt wõi paljate päädega wälja wahiwad — kõwasti wastastikku kokku kiilunud. Alnate pärast näikse nendes wagonites äge wõitlus walitsewat, sest tihti kerkib uus pusklew pää teiste jekka ja ajab nad nagu talwaga koost ära, kuni ta ise jälle uuele wõitlejale peab ruumi andma. Esimese wagoni ühest aknast wahiwad ka naesterahwa-pääd wälja ja seesama wõitlus wäljawaate ja waba õhu pärast paneb neid päid nähtawale kerkima ja jälle kaduma.

Siberisse saadetud wangisid weetakse nende wagonitega lähema tapijaama poole.

Uudishimuliste seas, kes seisatama ja wahtima jäänud, seisab siin ja sääl ka mõni kahwatanud näoga kurb saatja, mõni nutja isa wõi ema, õde wõi wend, poeg wõi tütar, mõrsja wõi armuke. Sest need hallid kujud sääl trellide taga, nagu kiskjad loomad kindla puuri sees — nad oliwad ka lord inimesed, seltskonna liikmed,

were ja armastuse ja sõpruse sidemete-
tega wälise ilmaga ühendatud. Neid
kõiki on emad ilmale toonud, imeta-
nud ja kaswatanud, kuni elu neid oma
pöörlusesse kiskus, ühe sinna, teise
tänaa wirutas.

Paljudele puudub wangide saatjate
seast üks nutja ema kahe lapsega silma,
kes wiisalt oma paika tressidega
wagoni akna all pääletungijate wastu
kaitseb; ikka jälle asub ta sinna seisma,
kui woolaw rüsin teda kõrwale on
wedanud. Weel waprimalt näikse
ühte noort wangi tresside taga oma
seisukoha eest rübelemat. Kui ta pää-
jäält ka wahete wahel kaob — uuesti
kerkib ta nähtawale.

Emad ja poeg — nad ei mõista
teineteisele enam midagi ütelda; ai-
nult näha tahawad nad ühteteist weel,
on see ju wiimne kord. Nad tunne-
wad seda mõlemad, ja kui nende suu
seda ka ei nimeta — tunni walu
nende märjades pilkudes kõneleb sel-
gemat keelt. Lahkumine surmani!
Saani meelest on, kui awaneks emake
selja tagant pimedusest kutsuw haud;
ta pruugib oma pödurate liigetega

weel sammukese wantuda ja ta langeb wäsinult sisse. . . Mis saab siis küll nendest sääl, neist linnupojutes-test, kes nii hirmunud filmadega akna trellide taha lahkuwa wenna poole üles wahiwad? Kas neid wahest ka kord niisuguses sõitwas puuris kuhugile ei weeta — — Jaani keha raputab wäsin, ta kisub end hirmsast mõttest wägise lahti ja hüüab ema poole alla:

„Waata ka, mis mu naene teeb, ja ütle talle, et ta nii wäga ei nutaks.“

Ema on juba paaril korral ka selle akna taga seisnud, millest Anna wälja waatab. Ta täidab poja soowi ja poetab end rahwatungi seas nuesti naesterahwa-wangide wagoni juurde.

Jaani noor naene ei nuta. Ta süda ja film on sifemise palawuse läbi kuivaks kõrbenud. Usjata otsis ta siamaani inimeste kihinast ühte-ainust nägu, mis talle kallist kodu weel kord elawamalt meelde oleks tuletanud. Mitte ainust! Ta isa ja õed — nad ei ole sellele wiimsselegi jumalaga-jätmisele ilmunud. See põdur naene sääl all oma suure armastusega on ka tema ainus saatja, ta

ema, ta lõik, mis talle hiia maha jääb. Ja kui emale ei osta ta temale lahkimiseks muud öelda kui:

„Mõttele mu pääle, palu mu eest!“

Teine kellalööb. Erutatud kihin.

Weel üks pilt pojale, teine minijale.

Dma nõrga jõuga tõstab eideke esmalt nutma Manni, siis kartuse pärast värisewa Mikuteje kõrge-male, et wend neid weel kord paitada saaks. Ka Anni tahab neid sel kombel Sumalaga jätta, aga juba lajab kolmas kell üdiist läbi lõikawa manitsusega üle rahwahulga, konduktorid lagendawad rongi ääre inimestest ja juba liiguwad rattad.

„Sumalaga, ema!“

„Sumalaga poeg, minija!“

Kaie filmad läigiwad nagu palawiku-tõbisel, ta sirutab mõlemad käed kaduwale rongile järele, nagu tahaks ta teda weel filmapilguks peatada; siis hakkab ta nii walju häälega ja nii südant lõhestawalt nutma, et lõik lähedal-olijad seisma jääwad ja tema ümber ringi koguwad.

Sel filmapilgul sähwib keele wälk, pika tulejugaga mustawaid pilwemä-

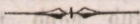
gesid lõhestades. Kõõ kargatab nii, et maa wängub ja waksjali aknad põrisewad. Ühtlasi algab raske wihmahootume sahin. Kuttu tühjeneb waksjalifine, igaiüks otjib ulualust, — nutja naene jäetakse sinna seisma woolawa wihma, piksemaru ja ta suure walu kätte.

Kõõ aga tormab edasi õnnetute ja õnnelistega, keda ta kannab ja weab. Sinna wilkuwad tuled nihkuwad ikka kaugemale, muudkui pikne jalwab wahete wahel sinist, terawat walgust ta kõrgete tornide ja hallide müüride üle. Ikka kohutawamaks läheb piksemäng. Rakshatus käib rakshutuse järele, weerew, kõmifew mürin paneb õhu wärisema, maapiinna wabisema; terwe taewa-ruum on nagu elawat weewlituld täis ja lõhki karristatud pilwetest woolab päris weewutus alla. See on mäjs, mis maad ja taewast ähwardab häwitada, kõik maha murda, purustada, kildudeks lõhkuda, mis nii kindlalt ja kõikumalt oma paigal seisnud.

Wälgu sahwatustel tulewad wängide sahwatud näod tresside taga

nähtawale. Saan wahib ütsiilmä linna poole, mida hirmus tulewärf nii tihti ta täiel suurusel nagu peeglist näitab ja põgenewale raudteerongile nagu lähemase toob. Biff wingerdaw tulemadu lookleb äkitselt läbi mustawa pakase õhuringi, kõle lõikaw toon wärišeb talle järsele. Lähemal pilgul niipab punane leef juure mitmekordse kiwimaja aknašt wälja. Wälf on linnas šisse löönud! Ja weel teišt korda šaadab Bitter oma tulenooli maapinnale maha. Wangide kohtunud pillude ees lööb tee ääres seišwa firiku torn pragise-des põlema.

Warsti waitib ja kustub loodusemäjš. Ja kui rong järgmišele linnale läheneb, on fullane koit wõidurikfalt, täiel nooruse-ilul tumendamas ja šaraw päike oma ilmlõpmata armastusega peletab pimedušt ja udu enese eel ning koob oma kiirtega kuldwõrku sügiseše šurewa maailma üle — hiilgaw, õnnestaw nagu tulewiku lootus.

¶ ————— ¶
Dind 40 fop. ¶ ————— ¶